

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ - Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

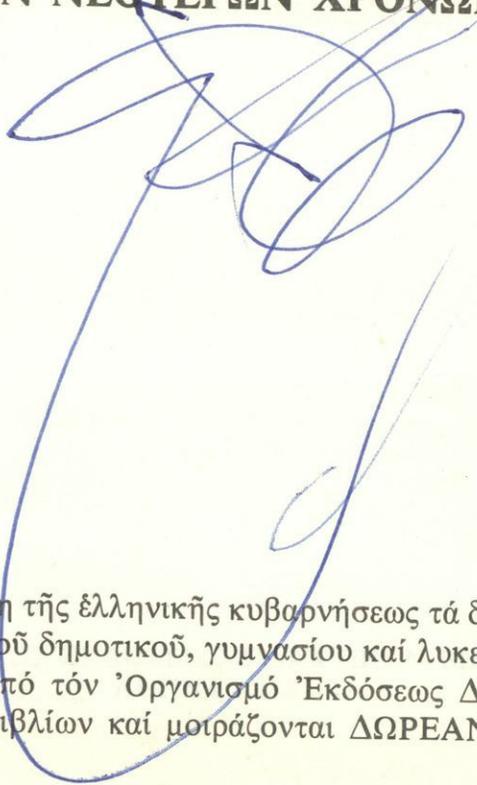

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ • ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Μέ απόφαση τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ δημοτικοῦ, γυμνασίου καὶ λυκείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΑΘΗΝΑΙΣ 1978

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ-Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**

ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ

ΑΡΧΗΓΟΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΑ
ΑΘΗΝΑ 1953

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στήν Ε' τάξη μάθαμε τήν ιστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδας. Μάθαμε δηλαδή τήν ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τούς Τούρκους καί τήν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (1453 μ.Χ.).

Ἐφέτος στήν ΣΤ' τάξη θά μάθουμε τή νέα ἑλληνική ιστορία, δηλαδή τήν ιστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπό τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) ὡς σήμερα.

Ἡ νέα ἑλληνική ιστορία ἔχει πολλά δυσάρεστα. Θά δοῦμε σ' αὐτή πῶς τό ἔθνος μας, τό μεγάλο καί ἔνδοξο μιά φορά, ὑποδουλώθηκε στούς Τούρκους, ἕνα λαό ἀπολίτιστο πού ἤρθε ἀπό τήν Ἀσία. Οἱ πρόγονοί μας ἔμειναν αἰῶνες κάτω ἀπό τήν τουρκική ἐξουσία κι ἔπαθαν συμφορές καί ταπεινώσεις. Ἔτσι πολλοί πίστευαν ὅτι τό ἑλληνικό ἔθνος ἔσβησε.

Μά τό ἔθνος μας εἶχε πολλή ζωή. Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου μάζεψε τίς δυνάμεις του κι ἄρχισε τρομερό ἀγώνα ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Κατόρθωσε τέλος νά ἐλευθερωθεῖ καί νά ἀρχίσει νέα ζωή.

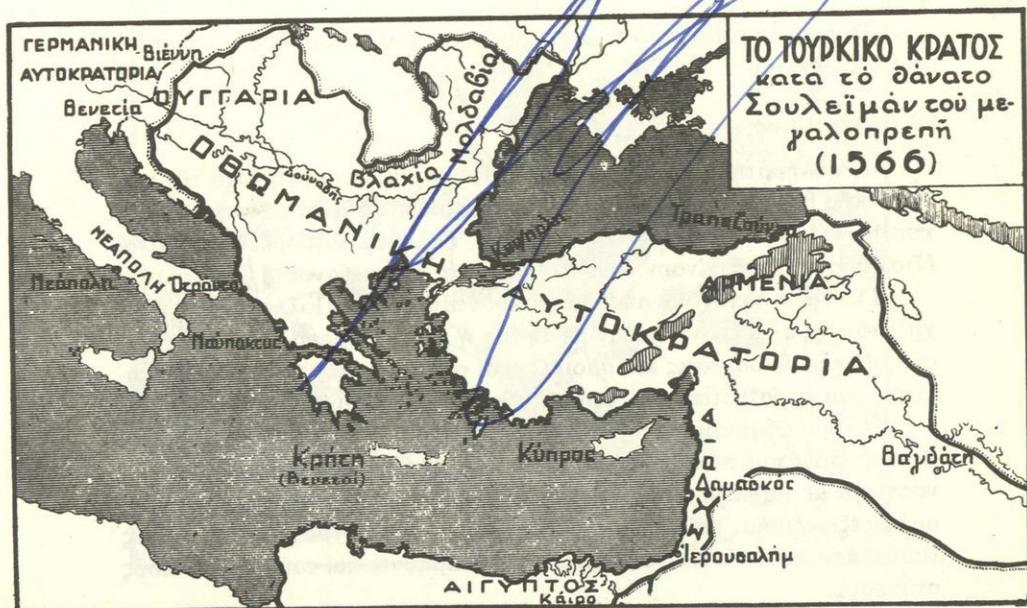
Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1453-1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. Η Όθωμανική αυτοκρατορία

Οι όθωμανοί Τούρκοι μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) κυρίεψαν σύντομα και τις υπόλοιπες επαρχίες του Βυζαντινού κράτους, δηλαδή την υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο, καθώς και τὰ φραγκικά κράτη στην κυρίως Ελλάδα (τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θήβας).

Σιγά σιγά κυρίεψαν τὴ Σερβία, τὴν υπόλοιπη Μικρὰ Ἀσία, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὴ Συρία, τὴν Κύπρο, τὴν Κρήτη καὶ τὴν Αἴγυπτο

καί κυριαρχούσαν στό Αἰγαῖο πέλαγος, στόν Εὐξείνιο Πόντο καί στήν ἀνατολική λεκάνη τῆς Μεσογείου.

Ἔτσι τό τουρκικό κράτος τήν ἐποχή αὐτή ἦταν τό μεγαλύτερο καί ἰσχυρότερο κράτος τοῦ κόσμου μέ πρωτεύουσα τήν ξακουστή Πόλη, πού ἡ λάμψη τῆς ἀκτινοβολοῦσε σέ ὀλόκληρο τόν κόσμο.

Ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἦταν γιά πολύ καιρό ὁ δυνατότερος βασιλιάς τῆς ἐποχῆς του. Εἶχε τό μεγαλύτερο στρατό τοῦ καιροῦ ἐκείνου, πού διшоῦσε γιά πολέμους. Καί δέν ὑπῆρχε κανένα κράτος ἱκανό νά ἀντιμετωπίσει τόν τουρκικό κίνδυνο.

2. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ

Εἶναι ἀδύνατο νά φανταστεῖ κανεῖς συμφορά μεγαλύτερη ἀπό αὐτή πού ἔπαθε τό ἔθνος μας, ὅταν ὑποδουλώθηκε στούς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι, ἄγριοι καί ἀπολίτιστοι καθῶς ἦταν, ἔσπερναν τήν καταστροφή στό πέρασμά τους χωρίς νά ἀναγνωρίζουν κανένα δικαίωμα στό σκλαβωμένο γένος.

Τά σπουδαιότερα ἀπό τά δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ εἶναι τά ἑξῆς:

α) Ὁ ἐξισλαμισμός

Ἡ σκληρότητα τῶν Τούρκων στράφηκε ἀπό τήν ἀρχή κατά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πού τή θεωροῦσαν ἐμπόδιο, γιά νά κρατήσουν τήν κυριαρχία τους. Ἐπρεπε μέ κάθε τρόπο οἱ Ἕλληνες νά τουρκέψουν καί νά ἐξισλαμιστοῦν, νά γίνουν δηλ. Τούρκοι καί μοαμεθανοί.

Γιά νά τό πετύχουν αὐτό μηχανεῦονταν πολλὰ: Πολλοὺς τοὺς ὑποχρέωναν νά ἀλλάξοπιστήσουν μέ τή βία ἢ μέ τό ξίφος· ἄλλους τοὺς ἐξισλάμιζαν μέ ὑποσχέσεις καί ἀμοιβές· καί σέ ἄλλους ἔδιναν ἀξιώματα πολιτικά καί στρατιωτικά καί τοὺς ἐπειθαν νά ἀλλάξουν τήν πίστη τους.

Ἀκόμα ἀφαίρεσαν ἀπό τοὺς Ἕλληνες τοὺς μεγαλύτερους καί ὠραιότερους ναοὺς καί τοὺς ἔκαναν **τζαμιά**. Σέ πολλὰ μέρη ἄρπαζαν καί τά μοναστήρια μέ τίς περιουσίες τους. Στούς σκλάβους ἄφησαν τά ἀπομακρυσμένα ἐξωκλήσια, καθῶς καί τοὺς μικροὺς, ἀπόκεντρος καί φτωχοὺς ναοὺς, ἀπό τοὺς ὁποίους ἀφαιροῦσαν τίς καμπάνες καί τοὺς ἐξωτερικοὺς σταυροὺς.

β) Τό παιδομάζωμα

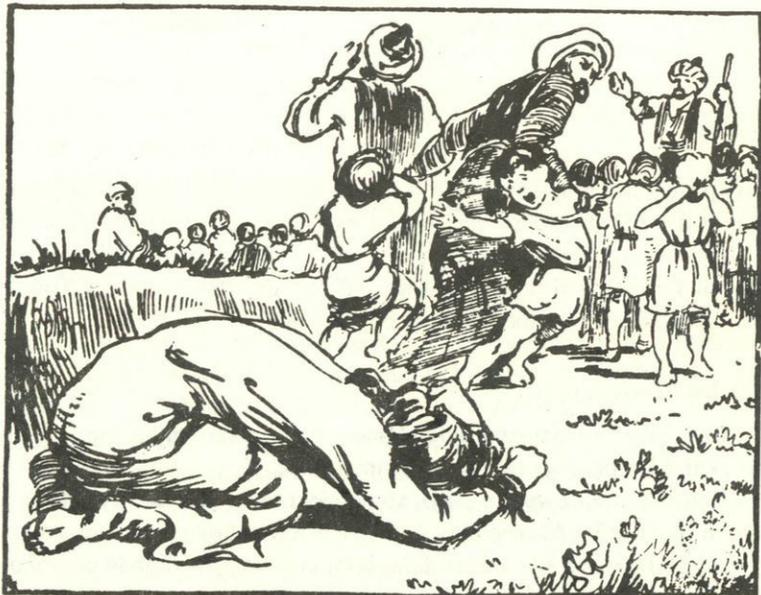
Οί Τούρκοι, γιά νά ἐνισχύσουν τό στρατό τους ἐφάρμοσαν μέτρο σατανικό, τό ἀπαίσιο **παιδομάζωμα**. Τουρκική ἐπιτροπή γύριζε σέ πόλεις καί σέ χωριά καί ἄρπαζε, χωρίς οἶκτο, τά πιό γερά καί τά πιό δυνατά Ἑλληνοπούλα, πού εἶχαν ἡλικία 6-15 χρονῶν.

Τά παιδιά αὐτά τά ὀδηγοῦσαν σέ ἰδιαιτέρους στρατῶνες, ὅπου τά ἐξι-σλάμιζαν καί τά ἀνάτρεφαν στρατιωτικά. Ἐκεῖ διδάσκονταν ὅτι οἰκογένειά τους ἦταν τό τάγμα τους, πατέρας τους ὁ σουλτάνος καί σκοπός τῆς ζωῆς τους ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄπιστους, δηλ. τοὺς χριστιανούς.

Τοὺς ἀπαγόρευαν νά παντρευτοῦν, ὅταν μεγάλωναν, καί νά κάνουν οἰκογένεια. Μάθαιναν τουρκικά γράμματα, ξεχνοῦσαν τῆ γλώσσα τους καί τὴν καταγωγή τους καί γίνονταν φανατικοὶ μωαμεθανοὶ καί σκληροὶ διῶκτες τῶν χριστιανῶν. Σέ αὐτοὺς ὀφείλονταν τά μεγαλύτερα κακουργήματα καί τά φρικτότερα δεινόπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Αὐτοὶ ἦταν οἱ φοβέροὶ **γενίτσαροι**, πού μέ τὸν καιρό ἔγιναν ὁ καλύτε-

Τό παιδομάζωμα

Οί γενίτσαροι

ρος στρατός του σουλτάνου. Σε ένα εκατομμύριο περίπου υπολογίζονται οι χριστιανοί, που έγιναν γενίτσαροι στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Όμοια τύχη είχαν πολλές φορές και οι Έλληνοπούλες, που τις άρπαζαν οι Τούρκοι και τις οδηγούσαν στα χαρέμια των πλουσίων Τούρκων ή τις πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής.

γ) Ο κεφαλικός φόρος

Έκτός από το φριχτό παιδομάζωμα, η τουρκική κυβέρνηση είχε επιβάλει και άλλους φόρους στους χριστιανούς.

Έπαιρνε τον **κεφαλικό φόρο**, το **χαράτσι** όπως τον έλεγαν. Με το φόρο αυτό οι σκλάβοι εξαγόραζαν από τον Τούρκο αφέντη τη ζωή τους για ένα χρόνο. Το φόρο αυτό ήταν υποχρεωμένοι να τον πληρώνουν δλοι οι Έλληνες, εκτός από τις γυναίκες και τα παιδιά.

δ) Καταστροφή τῆς περιουσίας τῶν Ἑλλήνων

Οἱ περιουσίες τῶν Ἑλλήνων ἔπαθαν μεγάλες καταστροφές. Οἱ Τούρκοι πήραν τὰ καλύτερα κτήματα, πού τὰ χάρισε ὁ σουλτάνος στους στρατιωτικούς ἀρχηγούς, γιά νά καλοζοῦν οἱ ἴδιοι καί μέ τὰ εἰσοδήματα νά τρέφουν στρατό καί ἄλογα. Ἄλλα κτήματα τὰ ἔδωσαν στά τζαμιά ὡς **βακούφια**.

Στους Ἑλληνες ἄφησαν τὰ ἀπόμερα, τὰ ὄρεινά καί τὰ ἄγωνα κτήματα. Καί ἀπό αὐτά ἦταν ὑποχρεωμένοι οἱ Ἑλληνες νά δίνουν στους Τούρκους τό δέκατο ἀπό τὰ εἰσοδήματά τους· ὁ φόρος αὐτός λεγόταν **δεκάτη**. Φόρο πλήρωναν καί γιά τὰ ζῶα τους.

ε) Ταπεινώσεις καί ἐξευτελισμοί

Οἱ Τούρκοι, γιά νά στερεώσουν τήν κυριαρχία τους στά σκλαβωμένα μέρη, χρησιμοποιοῦσαν κάθε πιεστικό κι ἐξευτελιστικό μέσο πάνω στους ὑπόδουλους χριστιανούς. Τούς φέρονταν μέ μεγάλη περιφρόνηση καί τούς ὀνόμαζαν **ραγιάδες**, δηλαδή σκλάβους, καί **γκιαούρηδες**, δηλ. ἄπιστους.

Ἡ ζωή τοῦ ραγιά δέν εἶχε καμιά ἀξία γιά τόν κατακτητή. Γιά τό ἐλάχιστο πράγμα ὁ Τούρκος εἶχε δικαίωμα νά τοῦ ἀφαιρέσει τή ζωή. Οἱ ραγιάδες ἔπρεπε νά ὑπακούουν τυφλά στους ἀφέντες τους. Δικαιοσύνη δέν ὑπῆρχε γιά τούς Ἑλληνες στά τουρκικά δικαστήρια.

Ἄλλά καί τιμὴ δέν ἀναγνώριζαν στους γκιαούρηδες, οὔτε κανένα ἀνθρώπινο δικαίωμα. Ἐπρεπε νά ὑποκλίνονται στόν Τούρκο καί νά σηκώνονται, ὅταν περνοῦσε ἀπό μπροστά τους. Δέν εἶχαν τό δικαίωμα νά φοροῦν πολυτελή φορέματα ἢ νά καβαλικεύουν σέ ἄλογο.

Οὔτε γράμματα εἶχαν τό δικαίωμα νά μαθαίνουν οἱ Ἑλληνες. Τούς ἐκλείσαν τὰ σχολεῖα, γιά νά μὴ μαθαίνουν γράμματα τὰ Ἑλληνόπουλα κι ἔτσι νά λησμονήσουν τή γλώσσα καί τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους τους. Σέ ὀρισμένα μέρη μάλιστα, πού ζοῦσαν πολλοὶ μουσουλμάνοι, ἀπαγορευόταν στους χριστιανούς νά μιλοῦν τήν ἐλληνική γλώσσα.

Κατάστρεψαν τέλος τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, πού εἶχαν ἀπομείνει σέ πολλά μέρη· τὰ ἀγάλματα καί τούς στύλους τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ναῶν τούς ἔκαμαν ἀσβέστη, γιά νά χτίσουν σπίτια ἢ κάστρα.

Ἐτσι ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καί ἡ περιουσία τῶν σκλαβωμένων ἦταν στά χέρια τῶν Τούρκων. Γι' αὐτό οἱ Ἑλληνες ἀπόφευγαν καθετὶ πού θά προκαλοῦσε τούς Τούρκους. Φοβόνταν νά χτίζουν ὠραῖα σπίτια, νά ἀνοίγουν

παράθυρα προς τό δρόμο καί νά στολίζουν τά παιδιά τους, γιατί όλα αὐτά ἦταν δυνατό νά τά φθονήσουν οἱ Τοῦρκοι.

Τέτοιες ταπεινώσεις καί ἐξευτελισμούς πέρασαν οἱ πρόγονοί μας τούς τέσσερις αἰῶνες τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς.

στ) Ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων

Τά τόσα δεινοπαθήματα καί οἱ πολλοί ἐξευτελισμοί ἀνάγκασαν πολλούς Ἕλληνας νά ἐκπατριστοῦν. Ἐφυγαν οἱ πλουσιότεροι, οἱ ἐξυπνότεροι καί οἱ τολμηρότεροι. Ἐφυγαν ἀκόμα οἱ λόγιοι, πού πῆγαν στήν Εὐρώπη καί ἰδίως στήν Ἰταλία καί δίδαξαν ἐκεῖ τά ἑλληνικά γράμματα καί τήν ἐλληνική γλῶσσα καί βοήθησαν στήν ἀναγέννηση τῆς Δύσεως.

Γνωστοί ἀπό τούς λόγιους αὐτούς εἶναι: ὁ *Θεοδ. Γαζής*, ὁ *Εμμανουήλ* καί ὁ *Ἰωάννης Χρυσολωράς*, ὁ *Γεωργ. Τραπεζούντιος*, ὁ *Βησσαρίων*, ὁ *Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος*, ὁ *Δημήτρ. Χαλκοκονδύλης*, ὁ *Μάρκος Μουσοῦρος*, ὁ *Κωνστ.* καί ὁ *Ἰωάν. Λάσκαρης* καί πολλοί ἄλλοι.

Οἱ Ἕλληνες ὁμως πού ἐκπατρίστηκαν δέ λησμόνησαν τήν πατρίδα τους· ἐργάστηκαν, στίς ξένες χῶρες πού βρίσκονταν, νά κάμουν τούς ἰσχυρούς τῆς Εὐρώπης νά ἀγαπήσουν τή σκλαβωμένη Ἑλλάδα καί νά βοηθήσουν στήν ἀπελευθέρωση τοῦ σκλαβωμένου γένους.

Στήν Ἑλλάδα ἔμειναν κυρίως οἱ ἀγράμματοι καί φτωχοί χωρικοί, οἱ ὁποῖοι εὐτυχῶς δέ μιμήθηκαν αὐτούς πού ἔφυγαν καί δέ ζήτησαν ἀσφάλεια σέ ξένες χῶρες, γιατί ἀλλιῶς ὁ ἐλληνισμός θά κινδύνευε νά ἐξαφανιστεῖ.

Ἐμειναν αὐτοί στήν Ἑλλάδα συνεχίζοντας τό ἔργο τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ. Ποτέ δέν ἔχασαν τήν πίστη τους διότι θά ξανάρθει στήν πατρίδα μας ἡ χαμένη λευτεριά, διότι θά ἀναστήσουν πάλι τό Βυζάντιο καί τήν Ἁγία Σοφία καί θά ἀναστηλώσουν τόν αὐτοκρατορικό θρόνο.

Τήν πίστη τους αὐτή τή μετέδιδαν ἀπό γενιά σέ γενιά ἀμετάβλητη καί δυναμωμένη. Ἔτσι ἐπί 4 αἰῶνες ὑπόφεραν μέ καρτερία τίς ταπεινώσεις καί τούς ἐξευτελισμούς καί ποτέ δέν ἔπαψαν τόν ἀγώνα, γιά νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό καί νά ἀνακτήσουν τή λευτεριά τους.

Σέ αὐτούς κυρίως ὀφείλουμε τό διότι μιλοῦμε τή γλῶσσα τῶν προγόνων μας καί λατρεύουμε τόν ἀληθινό Θεό μας.

Άσκήσεις

1. Ποιά βάσανα υπόφεραν οι χριστιανοί από τους Τούρκους;
2. Τί ήταν τό παιδομάζωμα; τί ήταν οι γενίτσαροι;
3. Ποιές φορολογίες είχαν επιβάλει οι Τούρκοι στους Έλληνες;
4. Τί όφειλουμε στους αγράμματους και φτωχούς Έλληνες, που παράμειναν στην Ελλάδα;

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ ἐκκλησία

Ὁ πορθητὴς Μωάμεθ, πανέξυπνος σουλτάνος, γιὰ νὰ ἀποφύγει ἐπαναστατικὲς ταραχὲς τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν τάξη στὶς ἑλληνικὲς χῶρες, ἀποφάσισε νὰ παραχωρήσει στοὺς Ἑλληνας μερικὰ δικαιώματα, *προνόμια* ὅπως ὀνομάστηκαν.

Καὶ πρῶτα παραχώρησε *προνόμια θρησκευτικά*. Ἐπειδὴ ὁ πατριαρχικός θρόνος χήρευε, πρόσταξε τοὺς Ἑλληνας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση, νὰ ἐκλέξουν νέο Πατριάρχη. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἡσυχος διὰ τὴ Δύση δὲ θὰ βοηθήσει μὲ κανένα τρόπο τοὺς ὀρθόδοξους Ἑλληνας, ὑπόδειξε γιὰ Πατριάρχη τὸ *Γεώργιο Σχολάριο*, πού ἦταν ἀντίθετος στὴν ἔνωση τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ σουλτάνου ἐγινε Πατριάρχης ὁ Σχολάριος, πού ὀνομάστηκε *Γεννάδιος*. Ἡ ἐκλογή του ἐγινε μὲ πολλή ἐπισημότητα, ὅπως γινόταν στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ.

Γιὰ νὰ τιμήσει ὁ σουλτάνος τὸ νέο Πατριάρχη καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς σκλάβους, τὸν δέχτηκε μὲ πολλὰς τιμὰς στὸ παλάτι του, τοῦ δώρισε χρυσὴ ποιμαντορικὴ ράβδο καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε διὰ τὴ διατηρήσει ὅλα τὰ προνόμια πού εἶχαν οἱ προκάτοχοί του Πατριάρχες.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσή του αὐτὴ ἐβγαλε σουλτανικὸ *βεράτιο* (*χρυσόβουλο* ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, *Διάταγμα* λέμε σήμερα), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Πατριάρχης:

α) ἦταν ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν· β) χειροτονοῦσε τοὺς κληρικούς καὶ ἦταν ἀνώτερος δικαστὴς τους· οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ συλλαμβάνουν κληρικούς χωρὶς τὴν ἐγκριση τοῦ Πατριάρχη· καὶ γ) εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δικάζει τὶς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν τὶς σχετικὲς μὲ τοὺς γάμους, τὰ διαζύγια καὶ τὶς κληρονομίαις, ἐφόσον οἱ χριστιανοὶ θὰ ζητοῦσαν τὴν κρίση του.

Μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ ὁ Πατριάρχης ἔφτασε νὰ γίνῃ ὁ *Ἐθνάρχης*, δηλ. ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν. *Ἐθνάρχη* τῶν δούλων τὸν ὀνόμαζαν οἱ Τοῦρκοι.

Τὰ δικαιώματά του αὐτὰ ὁ Πατριάρχης τὰ παραχώρησε στοὺς ἐπι-

σκόπους, πού απέκτησαν καί αὐτοί μεγάλη δύναμη στίς ἐπαρχίες.

Μέ τά προνόμια αὐτά τό Πατριαρχεῖο ἔγινε τό θρησκευτικό, πνευματικό καί ἔθνικό κέντρο. Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες δέθηκαν σφιχτά μέ τήν ἐκκλησία καί αἰσθάνονταν διὰ ἀποτελοῦσαν ἓνα ἔθνος· διατήρησαν δηλαδή καί δυνάμωσαν τήν ἐθνική τους συνείδηση.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἔδωσε προνόμια στούς ραγιάδες;
2. Γιατί προτίμησε γιά πατριάρχη τό Γεννάδιο;
3. Ποιά προνόμια ἔδωσε στόν πατριάρχη;
4. Σέ τί ὠφέλησαν τούς Ἕλληνες τά προνόμια αὐτά;

2. Οἱ ἑλληνικές κοινότητες

α) Κοινότητες τοῦ ἐσωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπό τά θρησκευτικά προνόμια οἱ Τοῦρκοι παραχώρησαν στούς ὑποδουλωμένους Ἕλληνες καί μερικά **πολιτικά προνόμια**. Τοῦς ἐπέτρεψαν νά ρυθμίζουν μόνοι τους τίς ὑποθέσεις τους, νά διατηρήσουν δηλαδή τίς **κοινότητες**, τίς ὁποῖες εἶχαν ἀπό τήν ἐποχή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τίς κοινότητες τίς χρειάζονταν καί οἱ Τοῦρκοι, γιατί δέν εἶχαν κρατικές ὑπηρεσίες ἱκανές νά ἀναλάβουν τή διοίκηση καί τή φορολογία τῶν ραγιάδων. Γι' αὐτό ἀνάθεσαν τήν εὐθύνη αὐτή στήν ἐκκλησία καί στίς κοινότητες.

Κάθε πόλη, κωμόπολη καί χωριό ἀποτελοῦσε μιά κοινότητα καί εἶχε δικούς της ἄρχοντες, πού τοῦς ἐξέλεγαν οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητας ἢ τοῦς διόριζαν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοί ὀνομάζονταν **προύχοντες** ἢ **προεστοί** ἢ **δημογέροντες**. Οἱ Τοῦρκοι τοῦς ἔλεγαν **κοτζαμπάσηδες**.

Οἱ προεστοί διοικοῦσαν τίς κοινότητες καί ἔλυναν εἰρηνικά τίς διαφορές τῶν χριστιανῶν. Καί γιά νά προστατέψουν τοῦς ὑπόδουλους ἀπό τίς καταπιέσεις καί τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τοῦρκων εἰσπρακτόρων, ἀναλάμβαναν οἱ ἴδιοι οἱ προεστοί τήν ὑποχρέωση νά εἰσπράττουν τό φόρο, πού ἔπρεπε νά πληρώνει ἡ κοινότητα στό τουρκικό κράτος.

Τό ποσό τοῦ φόρου γιά κάθε κοινότητα ὀριζόταν ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση. Γιά νά μή γίνονται ἀδικίες σέ βάρος τῶν φορολογουμένων καί γιά νά συγκεντρωθεῖ ὁ φόρος, πού ἔπρεπε νά πληρώνει ἡ κοινότητα, οἱ δημογέροντες ὀριζαν τό μερίδιο, πού θά πλήρωνε κάθε οἰκογένεια, ἀνάλο- γα μέ τήν περιουσία της καί τά εἰσοδήματά της.

Οἱ δημογέροντες φρόντιζαν καί γιά τά συμφέροντα τοῦ τόπου, δηλ. γιά τίς ἐκκλησίες, γιά τά νεκροταφεῖα, γιά τίς βρύσες, γιά τούς δρόμους κτλ.

Ἔτσι οἱ Ἕλληνες διατήρησαν τή συνείδηση ὅτι ἦταν ἔθνος ξεχωρι- στοῦ ἀπό τούς κατακτητές Τούρκους, προσωρινά ὑποδουλωμένο, καί ἡ ψυ- χή τους φλεγόταν ἀπό τόν πόθο γιά ἀπελευθέρωση.

Πολλές ἀπό τίς ἑλληνικές κοινότητες κατόρθωσαν νά προοδέψουν στά γράμματα κι ἔγιναν κέντρα παιδείας. Ὀνομαστότερες ἀπό τίς κοινό- τητες αὐτές ἦταν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυθω- νιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λιβαδειᾶς, τῆς Δη- μητσάνας.

Ἄλλες πάλι κοινότητες ἱδρυσαν συνεταιρισμούς, προόδεψαν καί πλούτισαν. Τέτοιες κοινότητες ἦταν:

α) Ἡ κοινότητα τῶν *Ἀμπελακίων* στή Θεσσαλία, ἡ ὁποία πλούτισε ἀπό τήν τέχνη τῆς βαφῆς μέ τό ριζάρι πού καλλιεργοῦσαν καί τῶν βαμβα- κερῶν ὑφασμάτων πού τά πουλοῦσαν σέ ὅλη τήν Εὐρώπη. Ἀπό τά τερά- στια κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ τους οἱ Ἀμπελακιῶτες ἱδρυσαν μεγάλο σχολεῖο στά Ἀμπελάκια, ὑποστήριξαν τά ἑλληνικά γράμματα, ἱδρυσαν βι- βλιοθήκη καί τύπωσαν πολλά βιβλία πολύτιμα γιά τόν ἑλληνισμό.

β) Οἱ κοινότητες τῶν *24 χωριῶν τοῦ Πηλίου* μέ τά περίφημα ἐργαστή- ριά τους, ὅπου κατασκευάζονταν μάλλινα σκεπάσματα, μέ τά ὁποῖα ἐφο- διάζαν τήν Ἀνατολή. Στά χωριά αὐτά ἔτρεφαν μεταξοσκώληκες καί ἀνα- πτύχθηκε πολύ τό ἐμπόριο τῶν κουκουλιῶν. Μέ τά πλούτη τῶν κοινοτή- των αὐτῶν ἱδρύθηκαν πολλά κοινά σχολεῖα καί ἓνα ἀνώτερο, τό « Ἐλ- ληνομουσεῖο », στό ὁποῖο σπούδασε ὁ Ρήγας Φεραῖος.

γ) Οἱ κοινότητες τῶν *Μαδεμοχωριῶν* τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖες πλούτισαν πολύ ἀπό τό ἀσήμι πού ἐβγαζαν ἀπό τά μεταλλεῖα τῆς χερσο- νήσου.

δ) Οἱ κοινότητες τῶν *Ζαγοροχωριῶν* τῆς Ἠπείρου πού κατασκευά- ζαν μάλλινους ἐπενδύτες (κάπες), μέ τούς ὁποίους ἐφοδιάζαν τά βόρεια κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Ὀνομαστές ἐπίσης εἶναι οἱ κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων *Σπε-*

τσῶν, Ὑδρας, καὶ Ψαρῶν, πού πλούτισαν ἀρκετά ἀπὸ τὸ ἐμπόριο μὲ τὰ πλοῖα τους καὶ μὲ τὰ χρήματά τους παρασκεύασαν τὸ στόλο τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνα.

β) Κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπὸ τίς κοινότητες πού ἰδρύθηκαν στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα, ὀργανώθηκαν ἑλληνικὲς κοινότητες καὶ σὲ χῶρες τῆς Εὐρώπης ἀπὸ Ἑλληνας πού κατέφυγαν σ' αὐτές. Σημαντικὲς ἑλληνικὲς κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἦταν στὴν *Ὀδησσό*, στὴν *Τεργέστη*, στὴ *Βενετία*, στὴ *Βιέννη*, στὸ *Παρίσι* καὶ στὸ *Λονδίνο*.

Οἱ κοινότητες αὐτές τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναδείχθηκαν λαμπρὰ φυτώρια μορφωμένων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ πῆραν σπουδαῖες θέσεις στὴν τουρκικὴ διοίκηση καὶ ὠφέλησαν τὴ μεγάλη ἑλληνικὴ ὑπόθεση τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους.

Γενικά ὁ ἀπόδημος ἑλληνισμὸς μερίμνησε μὲ ὑποτροφίες νά μετεκπαιδεύσει στὸ ἐξωτερικὸ νέους, γιὰ νά γίνουν δάσκαλοι στὰ σχολεῖα τῆς ὑπόδουλης πατρίδας. Βοήθησε ἀκόμα οἰκονομικά νά ἰδρυθοῦν καὶ νά λειτουργήσουν σχολεῖα στὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα.

Ἀσκήσεις

1. *Γιατί ὁ σουλτάνος ἄφησε νά λειτουργοῦν οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες;*
2. *Πῶς λέγονταν οἱ ἄρχοντες τῶν κοινοτήτων;*
3. *Ποιὲς κοινότητες στὴν Ἑλλάδα προόδεψαν καὶ σὲ τί ὠφέλησαν τὸν ἑλληνισμό;*
4. *Ποιὲς ἑλληνικὲς κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ γνωρίζετε καὶ τί πρόσφεραν οἱ κοινότητες αὐτές στὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα;*

3. Φαναριώτες

Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας

Στὴ νότια ἀκρογιαλιά τοῦ Κεράτιου κόλπου ὑπάρχει ἡ συνοικία **Φανάρι**. Τό Φανάρι τὴν ἐποχὴ πού ἐγινε ἡ ἀλωση τῆς Πόλης ἦταν ἀπὸ τῆς φτωχότερες καὶ ἀσχημότερες συνοικίης τῆς, μὲ σπῖτια παλιά καὶ δρόμους στενοῦς καὶ σκοτεινοῦς.

Στὴ συνοικία αὐτὴ βρῆκε καταφύγιο τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅταν οἱ Τούρκοι τὸ ἐδιωξαν ἀπὸ τὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, πού εἶχε καταφύγει μετὰ τὴν ἀλωση. Ἐκεῖ βρίσκεται μέχρι σήμερα.

Μὲ τὸ πέρασμα ὁμως τοῦ χρόνου τὸ Φανάρι ἐγινε τὸ ἐθνικὸ κέντρο τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ. Πρὸς αὐτὸ ἐστρεψαν τὰ βλέμματά τους ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περίμεναν τὴ σωτηρία τους ὕστερα ἀπὸ τὴν τραγικὴ καταστροφή. Στὸ Φανάρι μαζεύτηκαν οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ πιὸ μορφωμένοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὀνομάστηκαν **Φαναριώτες**. Αὐτοὶ ἀποτέλεσαν τὴ νέα τάξη τῶν εὐγενῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ οἱ Φαναριῶτες βοηθοῦσαν τὸν Πατριάρχη καὶ ὑπηρετοῦσαν ὡς γραμματεῖς ἢ ὡς σύμβουλοι στὸ Πατριαρχεῖο. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς σπούδαζαν στῆς σχολές τοῦ Πατριαρχείου, μάθαιναν ξένες γλῶσσες καὶ γνῶριζαν τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι δὲ μάθαιναν ξένες γλῶσσες, γιατί ὁ τουρκικὸς νόμος ἀπαγόρευε στοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ μιλοῦν τῆς γλῶσσες τῶν ἀπίστων.

Γι' αὐτὸ οἱ σουλτάνοι χρησιμοποιοῦσαν τοὺς Φαναριώτες σὲ ἀνώτερες κρατικὲς ὑπηρεσίες. Καὶ ὅσο περισσότερο μορφωμένοι ἦταν οἱ Φαναριῶτες, τόσο κέρδιζαν μὲ τὸν καιρὸ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Τούρκων κι ἐπαιρναν ἀνώτερα ἀξιώματα. Πολλοὶ κατόρθωναν νὰ γίνονται **μεγάλοι διερμηνεῖς** καὶ νὰ διευθύνουν τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Τουρκίας. Ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς κατεῖχαν ἐμπιστευτικὲς θέσεις στὴν Ὑψηλὴ Πύλη (τουρκικὴ κυβέρνηση), γνῶριζαν τὰ μυστικά τοῦ κράτους καὶ λέγονταν **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων**. Ἄλλοι πάλι διορίζονταν πρεσβευτὲς τῆς Πύλης.

Ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες διόριζε ἀργότερα ὁ σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνες στὴ **Βλαχία** καὶ στὴ **Μολδαβία**, πού τῆς κατεῖχαν οἱ Τούρκοι. Οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ ἐπαιρναν μαζί τοὺς συγγενεῖς, φίλους καὶ ἄλλους ἐμπιστους Ἕλληνες καὶ τοὺς ἐδιναν ἀξιώματα στὴ διοίκηση. Ἕλληνες ἐπίσης ἀποτελοῦσαν τὴ σωματοφυλακὴ τους καὶ τὴ χωροφυλακὴ. Στὰ μέρη αὐτὰ οἱ ἡγεμό-

νες ίδρυν ακόμη ελληνικά σχολεία, στά όποια δίδασκαν περίφημοι δάσκαλοι· καί μέ τόν τρόπο αυτό προστάτευαν τά γράμματα καί τήν ελληνική γλώσσα.

Στά μέρη αυτά τής Βλαχίας καί τής Μολδαβίας κατέφυγαν καί πολλοί άλλοι Έλληνες είτε γιά νά σπουδάσουν είτε γιά νά εργαστούν καί νά έμπορευτούν, γιατί εκεί έβρισκαν προστασία καί έλευθερία. Έτσι σιγά σιγά άρχισε νά αυξάνει καί νά προοδεύει ό έλληνισμός, ώστε οί ήγεμονίες τής Βλαχίας καί τής Μολδαβίας καί προπάντων οί πόλεις Ίάσιο καί Βουκουρέστι έγιναν κέντρα έλληνισμού, από τά όποια άκούστηκε τό πρώτο σάλπισμα τής Έλληνικής Έπαναστάσεως.

Οί άρχιερείς καί οί Φαναριώτες ήταν οί άρχοντες τών Έλλήνων. Μά οί άρχοντες αυτοί ζούσαν μέσα σέ διαρκείς κινδύνους καί πολλοί άπ' αυτούς πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τίς ύπηρεσίες τους πρós τό υπόδουλο έθνος.

Άσκήσεις

1. Γιατί οί Έλληνες δέθηκαν μέ τό Πατριαρχείο καί τόν Πατριάρχη;
2. Τί ήταν οί Φαναριώτες καί ποιές ύπηρεσίες πρόσφεραν στό έθνος;

4. Οί ένοπλες δυνάμεις ξηράς του υπόδουλου έλληνισμού

α) Κλέφτες καί άρματολοί

Τά βασανιστήρια, οί ταπεινώσεις καί οί έξευτελισμοί του υπόδουλου έλληνισμού δημιούργησαν μεγάλη έχθρότητα ανάμεσα στους υπόδουλους καί στους κατακτητές. Άποτέλεσμα τής αντίθεσεως αυτής είναι ή δημιουργία τών ένοπλων δυνάμεων τής ξηράς.

Πολλοί Έλληνες δέν μπορούσαν νά βλέπουν τά βασανιστήρια πού περνούσε τό έθνος ούτε νά υποφέρουν τίς ταπεινώσεις καί τό βαρύ ζυγό του τυράννου. Οί γενναίοι αυτοί πατριώτες άφηναν τίς οικογένειές τους καί τήν περιουσία τους, έπαιρναν τά άρματα τους κι άνέβαιναν στά ψηλά κι άπόκρημνα βουνά, όπου Τούρκου πόδι δέν πατούσε, γιά νά άναπνεύσουν έλεύθερο άέρα, όπως παραστατικά τονίζει καί τό δημοτικό τραγούδι:

*Μάνα, σοῦ λέω δέν μπορῶ τούς Τούρκους νά δουλεύω,
δέν ἠμπορῶ, δέ δύναμαι, ἐμάλλιασε ἡ καρδιά μου.
Θά πάρω τό τουφέκι μου, νά πά νά γίνω κλέφτης,
νά λημεριάζω στά βουνά καί στίς ψηλές ραχοῦλες...*

Ἐκεῖ λοιπόν στά ἀπάτητα βουνά τῆς σκλαβωμένης πατρίδας μας σχηματίζαν τά λημέρια τους (τά στρατόπεδά τους). Ἀπό ἐκεῖ κατέβαιναν συχνά στά χωριά καί στίς πεδιάδες, ὅπου ἔμεναν Τούρκοι, καί προξενούσαν σ' αὐτούς πολλές ζημιές. Ἄρπαζαν τά ζῶα τους καί τά ὑπάρχοντά τους καί αἰχμαλωτίζαν τούς πλουσιότερους ἀπ' αὐτούς. Γιά νά τούς ἐλευθερώσουν ἔπαιρναν πλούσια λύτρα.

Πολλές φορές πάλι ἔκαναν ἐπιθέσεις σέ Τούρκους ταξιδιώτες καί σέ ἀποσπάσματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἔπαιρναν ἐκδίκηση ἀπό τούς τυράννους γιά τά δεινοπαθήματα τῆς φυλῆς τους καί ἀγωνίζονταν γιά τήν ἔθνική τους ἐλευθερία. Στίς συγκρούσεις τους μέ τούς Τούρκους ἐφάρμοζαν τήν τακτική τῆς ἐνέδρας καί τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Αὐτός ἦταν ὁ λεγόμενος **κλεφτοπόλεμος**.

Τούς Ἕλληνες αὐτούς ὁ λαός τούς ὀνόμαζε **κλέφτες**. Τό ὄνομά τους αὐτό δέν εἶχε τή σημασία τοῦ κοινοῦ κλέφτη· σήμαινε ἀντίθετα τόν ἀνδρείο Ἕλληνα, πού πολεμοῦσε τόν κατακτητή γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας. Ἦταν μεγάλη τιμή καί δόξα τό ὄνομα «κλέφτης» γι' αὐτούς πού τό ἔφερναν.

Ὁ λαός ἄκουε μέ ἀνακούφιση τά κατορθώματα τῶν κλεφτῶν, τούς συμπαθοῦσε καί τούς μεγάλωνε μέ τή φαντασία του.

Οἱ Τούρκοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τούς κλέφτες, ὀργάνωναν στρατιωτικά σώματα ἀπό Ἕλληνες, πού ὀνομάστηκαν **ἀρματολοί**. Ὁ ἀρχηγός τους λεγόταν **καπετάνιος**, ὁ βοηθός του λεγόταν **πρωτοπαλικάρο** καί οἱ ἄλλοι ἄντρες λέγονταν **παλικάρια**. Ἡ περιοχή πού φύλαγαν λεγόταν **ἀρματολίκι** καί ἡ ἔδρα τους **καπετανάτο**.

Κάθε καπετάνιος εἶχε δική του σημαία, τό **φλάμπουρο**, καί ὁ διορισμός του στό ἀρματολίκι γινόταν ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση.

Οἱ ἀρματολοί ὅμως δέ λησμονοῦσαν ὅτι ἦταν Ἕλληνες· γι' αὐτό διατηροῦσαν τό μίσος κατά τῶν τυράννων καί φρόντιζαν γιά τούς ὑπόδουλους ἀδερφοῦς τους.

Γιά τόν ἴδιο λόγο δέν καταδίωκαν τούς κλέφτες· ἀπεναντίας μάλιστα τούς βοηθοῦσαν μυστικά καί τούς εἰδοποιοῦσαν νά προφυλαχτοῦν ἀπό

τούς αϊφνιδιασμούς τῶν τουρκικῶν ἀποσπασμάτων. Καί ἂν οἱ Τοῦρκοι τούς ὑποψιάζονταν καί ἤθελαν νά τιμωρήσουν τούς ἀρματολούς, αὐτοὶ ἄφηναν τό ἀρματολίκι καί γίνονταν κλέφτες.

Ἄλλες φορές πάλι οἱ Τοῦρκοι, γιά νά ἡσυχάσουν ἀπό ἐπίφοβους κλέφτες, συνθηκολογοῦσαν μαζί τους καί τούς διόριζαν ἀρματολούς.

Σπουδαῖοι ἀρματολοὶ ἦταν ὁ *Βλαχάβας*, ὁ *Μπουκουβάλας*, ὁ *Μηλιώνης*, ὁ *Ἀνδρουῖτος*, ὁ *Νικοτσάρας*, ὁ Κατσατώνης καί ἄλλοι.

Τούς κλέφτες καί τούς ἀρματολούς τούς ἔνωσε ἡ ἴδια θρησκεία καί ἡ κοινὴ ἀγάπη γιά τὴν πατρίδα. Εἶχαν τὰ ἴδια αἰσθήματα, τίς ἴδιες σκέψεις καί τούς ἴδιους πόθους. Γι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα *κλέφτης* καί *ἀρματολός* κατάντησαν νά ἔχουν τὴν ἴδια σημασία.

Ἀπὸ τὰ σώματα τῶν ἀρματολῶν, πού ὀργανώθηκαν μὲ τὴν ἄδεια τοῦ σουλτάνου, σχηματίστηκε σιγά σιγά μιὰ ἀναγνωρισμένη στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ Ἑλληνας. Ἡ δύναμη αὐτὴ μαζί μὲ τούς κλέφτες ἀποτελέσασε τὸ *στρατὸ τῆς ξηρᾶς*, πού ἀργότερα βοήθησε πάρα πολὺ στὸν ἀγώνα γιά τὴν ἐλευθερία. Μάλιστα ἀπ' αὐτούς τούς κλέφτες καί ἀρματολούς ἀναδείχτηκαν οἱ κυριότεροι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως.

β) Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν

Οἱ κλέφτες (καί οἱ ἀρματολοὶ πού γίνονταν κλέφτες) εἶχαν, ὅπως εἶπαμε, τὰ *λημέρια* τους σὲ ἀπόκρημνα καί δυσκολοπλησίαστα βουνά. Τὰ Ἄγραφα, ἡ Πίνδος, ὁ Ὀλυμπος, ὁ Κίσαβος καί τὰ βουνά τῆς Πελοποννήσου ἦταν γεμάτα ἀπὸ κλέφτικα λημέρια.

Ἐκεῖ ζοῦσαν μὲ ἀπλότητα· ἦταν ἀγαπημένοι μεταξὺ τους, σέβονταν τὸν καπετάνιο τους καί ἦταν ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν. Ἀχώριστος σύντροφός τους ἦταν τό καριοφίλι καί τό σπαθὶ τους. Ἡ ζωὴ τους ἦταν σκληρὴ

Ἀρματολός

καί γεμάτη κινδύνους. Συνήθιζαν όμως νά υπομένουν όλες τίς κακουχίες καί τίς στερήσεις τῆς κλέφτικης ζωῆς.

Ἡ ἀντοχή τους στήν πείνα, στή δίψα, στή ἀγρύπνια, στό ψύχος καί στή ζέστη ἦταν παροιμιώδης. Πολλές φορές βρέθηκαν στήν ἀνάγκη νά πολεμήσουν ἡμερόνυχτα ὀλόκληρα συνεχῶς χωρίς νά φάνε, νά πιῶν καί νά κοιμηθοῦν. Τοῦτο φαίνεται ζωντανότερα καί ἀπό τό τραγούδι τους:

*Μαύρη ζωὴ πού κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες!
Ποτέ μας δέν ἀλλάζουμε καί δέν ἀσπροφοροῦμε,
ὀλημερίς στόν πόλεμο, τῆ νύχτα караούλι...
Δώδεκα χρόνους ἕκαμα στούς κλέφτες καπετάνιος.
Ζεστό ψωμί δέν ἔφαγα, δέν πλάγιασα σέ στρῶμα,
τόν ὕπνο δέν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τῆ γλυκάδα,
τό χέρι μου προσκέφαλο καί τό σπαθί μου στρῶμα,
καί τό τουφέκι ἀγκαλιά σάν τό παιδί ἡ μάνα.*

Τό μίσος τῶν κλεφτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἦταν ἄσβεστο. Πόθος τους ἦταν νά τοὺς ἐξοντώσουν· γι' αὐτό τήν ὥρα τῆς μάχης γίνονταν ὑπεράνθρωποι.

Ὅταν δέν πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, γυμνάζονταν στή σκοποβολή, στό λιθάρι, στό πήδημα, στό τρέξιμο καί σέ ἄλλα ἀγωνίσματα καί ἀποκτοῦσαν σ' αὐτά ἀπίστευτες σχεδόν ἱκανότητες. Ὁ Νικοτσάρας λένε ὅτι περνοῦσε στό τρέξιμο τό καλύτερο ἄλογο. Ἄλλοι ἦταν ἄριστοι σκοπευτές καί περνοῦσαν τό βόλι μέσα ἀπό δαχτυλίδι ἀπό ἀρκετή ἀπόσταση.

Μερικές φορές μετά τά ἀγωνίσματα μαζεύονταν στά λημέρια τους κάτω ἀπό τά μεγάλα δέντρα καί κοντά στίς δροσερές πηγές. Ἐκεῖ ἔψηναν ἄρνια, ἔπιναν γλυκό κρασί καί χόρευαν.

Οἱ κλέφτες ἄν καί ἦταν σκληροὶ πολεμιστές, εἶχαν εὐγενικά αἰσθήματα. Ποτέ δέ βασάνιζαν τοὺς αἰχμαλώτους. Σέβονταν τίς γυναῖκες καί εἶχαν πολὺ ἀναπτυγμένο τό αἶσθημα τῆς τιμῆς.

Εἶχαν μεγάλη εὐλάβεια πρὸς τό Θεό καί ποτέ δέν πείραζαν τίς ἐκκλησίες καί τά μοναστήρια σέ ὀποιαδήποτε ἀνάγκη κι ἄν βρῖσκονταν. Ποτέ κλέφτης δέν ἀλλαξοπίστησε. Τηροῦσαν τίς ὑποσχέσεις τους καί σέ ὦρα κινδύνου ποτέ δέν ἐγκατέλειπε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Οὔτε ἔκαναν πράξεις ἀνάρμοστες σέ παλικάρι.

γ) Τά δημοτικά τραγούδια

Ἡ ζωὴ καὶ τὰ κατορθώματα τῶν κλεφτῶν ἔμοιαζαν πολὺ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν. Καὶ ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ὕμνησαν τοὺς ἀκρίτες τῆς ἐποχῆς τους μὲ τὰ ἀκριτικά τραγούδια, ἔτσι καὶ οἱ σύγχρονοὶ τοὺς Ἑλληνες τραγούδησαν τὸν ἥρωισμό, τὰ κατορθώματα, τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν. Ἔτσι ὁ λαὸς τὴν ἱστορία τὴν ἔκανε τραγούδι καὶ δημιουργήθηκαν τὰ ἀθάνατα *κλέφτικα* ἢ *δημοτικά τραγούδια*.

Στὰ τραγούδια αὐτὰ περιγράφονται μὲ ὥραϊα λόγια ἡ ἀγάπη τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἐλευθερία, ἡ περιφρόνηση πρὸς τὰ πλούτη καὶ τὴν καλοπέραση καὶ ἡ προτίμηση τῆς σκληρῆς ζωῆς τοῦ κλέφτη. Ἐξυμνεῖται ἀκόμα ἡ λεβεντιά, ἡ καρτερία καὶ ὁ ἵπποτισμὸς τῶν κλεφτῶν καὶ ἐκφορᾶται ἡ θλίψη γιὰ τὸν πρόωρο χαμὸ τους.

Τὰ δημοτικά τραγούδια τὰ τραγούδησαν οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ πάνω στὰ ἀπάτητα ἀπὸ τοὺς Τούρκους λημέρια τους.

Ἀπὸ ἐκεῖ διαδόθηκαν κι ἔγιναν γνωστὰ σέ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ τραγουδοῦσαν ὅλοι οἱ Ἑλληνες σέ κάθε εὐκαιρία· καὶ σήμερα ἀκούονται μὲ πολλή συγκίνηση.

Ἀσκήσεις

1. Πῶς γεννήθηκε ἡ κλεφτουριά;
2. Ποιοὶ ὀνομάζονταν κλέφτες καὶ ποιοὶ ἀρματολοὶ;
3. Γιατί λέμε ὅτι οἱ λέξεις «κλέφτης» καὶ «ἀρματολός» ἔχουν τὴν ἴδια σχεδὸν σημασία;
4. Νὰ ἀναφέρετε ὀνόματα κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν τοῦ τόπου σας.
5. Ποῦ ἀκοῦμε δημοτικά τραγούδια;

5. Σουλιῶτες, Μανιάτες, Σφακιανοί

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ, ποῦ εἶδαμε, δέν ἦταν οἱ μόνοι Ἑλληνες ποῦ ἀνάπνεαν στὰ ἑλληνικά βουνά τὸν ἐλεύθερο ἀέρα. Ἦταν καὶ οἱ κάτο-

κοι όρισμένων επαρχιών, οι όποιοι δέ γνώρισαν τό ζυγό του άπαίσιου τυράννου.

Αυτοί ήταν οι **Σουλιώτες** στην Ήπειρο, οι **Μανιάτες** στην Πελοπόννησο και οι **Σφακιανοί** στην **Κρήτη**.

Οί Έλληνες αυτοί, που κατοικούσαν στις όρεινές και βραχώδεις περιφέρειες της χώρας μας, ήταν πάντοτε όπλισμένοι και διατηρούσαν άκμαίο τό φιλοπόλεμο πνεύμα τους.

Οί Τούρκοι πολλές φορές δοκίμασαν νά υποτάξουν τις επαρχίες αυτές αλλά πάντοτε έφευγαν μέ μεγάλες καταστροφές. Έτσι αναγκάστηκαν στό τέλος νά αναγνωρίσουν τήν ανεξαρτησία των επαρχιών αυτών παίρνοντας για άντάλλαγμα ένα μικρό φόρο σάν δέγμα ύποταγής των κατοίκων.

Ή Μάνη μάλιστα κυβερνιόταν από ντόπιο άρχοντα, που τόν διόριζε ό σουλτάνος κι έφερνε τόν τίτλο του **μπαη**.

Τά μέρη αυτά χρησίμευαν ως καταφύγιο των Έλλήνων, που καταδιώκονταν από τούς Τούρκους. Έτσι αυξανόνταν οι ένοπλες δυνάμεις της ξηράς του ύπόδουλου έλληνισμού. Και όταν άργότερα δόθηκε τό σύνθημα της επανάστασης για τήν άπελευθέρωση της πατρίδας μας, πρώτοι οι Σουλιώτες και οι Μανιάτες άρπάξαν τά όπλα έναντίον των Τούρκων.

Άσκήσεις

1. Ποιές περιοχές της χώρας μας διατήρησαν σχετική ανεξαρτησία στά χρόνια της δουλείας;
2. Πώς τό πέτυχαν αυτό;
3. Ή ανεξαρτησία τους αυτή σε τί ώφέλησε τόν έθνικό άγώνα;

6. Ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία

Ἀνάπτυξη καὶ ὀργάνωση τῶν ἐλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἀγάπησαν τὴ θάλασσα καὶ καταγίνονταν μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ χρόνια τῆς δουλείας ὄσοι ζοῦσαν στὰ παράλια καὶ στὰ νησιά δὲν ἔπαψαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ναυτικά. Ἀπὸ αὐτοὺς στρατολογοῦσαν μὲ τὴ βία οἱ Τούρκοι τοὺς ναυτεῖς, πού χρειάζονταν γιὰ τὰ πλοῖα τους.

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δουλείας οἱ Τούρκοι δὲν ἐπέτρεπαν στοὺς ραγιαδες νὰ ἔχουν καράβια. Σιγὰ σιγὰ ὁμως ἄρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζουν μικρὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ταξίδευαν κι ἔκαναν ἐμπόριο στὴ Μεσόγειο καὶ στὸν Εὔξεινο Πόντο.

Ἰδιαίτερα προόδευε ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο ἀπὸ τὸ ἔτος 1774, πού ἔγινε μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἡ συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναρτζή** (χωριὸ τῆς Βουλγαρίας). Σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ τὰ πλοῖα, πού ἔφερναν ρωσικὴ σημαία, ταξίδευαν ἐλεύθερα στὶς τουρκικὲς θάλασσες, ἔμεναν ἀφορολόγητα καὶ ἀπόφευγαν τίς καταπιέσεις τῶν Τούρκων.

Τὸ προνόμιο αὐτὸ τὸ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Μὲ τὴν ἄδεια τῆς Ρωσίας ὕψωσαν ρωσικὴ σημαία στὰ λίγα πλοῖα τους, κατασκεύασαν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα καὶ ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους διάσχισαν τίς θάλασσες. Πλησίαζαν στὶς τουρκικὲς ἀκτὲς καὶ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ διενεργοῦσαν τὸ ἐμπόριό τους.

Ἔτσι τὸ ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ πῆρε μεγάλη ἀνάπτυξη. Στὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὔξεινου Πόντου οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν σπουδαῖα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ναυτικὲς βάσεις. Ἐκεῖ, ὅπως εἶδαμε, δημιούργησαν καὶ σπουδαῖες κοινότητες, οἱ ὁποῖες ἔγιναν κέντρα ἔθnika. Τέτοια λιμάνια ἦταν ἡ Ὀδησσός, ἡ Βενετία, ἡ Τεργέστη, ἡ Μασσαλία.

Μεγαλύτερη ἀκόμα ἀνάπτυξη πῆρε τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ στοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Ἀγγλία εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπόκλεισε τὰ παράλια της, γιὰ νὰ μὴν μπαίνουν στὴ Γαλλία σιτάρια καὶ ἄλλα τρόφιμα. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὁμως, ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, πλησίαζαν στὰ γαλλικὰ παράλια καὶ πουλοῦσαν σὲ μεγάλες

τιμές σιτηρά, τρόφιμα και άλλα εμπορεύματα και κέρδιζαν έτσι πολλά χρήματα.

Μέ την ασχολία τους λοιπόν μέ τή ναυτιλία και τό εμπόριο οί Έλληνες τών νησιών και τών παραλίων απόχτησαν πολλά πλούτη και πλοία πολυάριθμα και μεγάλα.

Τά μεγαλύτερα και περισσότερα πλοία τά είχαν τά τρία μικρά έλληνικά νησιά **Σπέτσες**, **Υδρα** και **Ψαρά**, πού οί κάτοικοί τους έγιναν πλουσιότατοι.

Ό εμπορικός αυτός στόλος έγινε πολεμικός και οί Έλληνες ναυτες έγιναν σπουδαίοι θαλασσομάχοι από τήν έξηξ αίτια:

Κατά τήν εποχή τής τουρκοκρατίας ή Μεσόγειος και τό Αίγαίο δέν ήταν χωρίς κινδύνους γιά τούς ναυτικούς, γιατί οί τρομεροί Άλγερινοί πειρατές, οί **κουρσάροι** όπως τούς έλεγαν, έπιαναν και λήστευαν τά εμπορικά πλοία πού συναντούσαν στό πέλαγος. Τά πληρώματα τών πλοίων ή τά φόνευαν ή τά αίχμαλώτιζαν, γιά νά τά πουλήσουν στά σκλαβοπάζαρα.

Οί Έλληνες ναυτικοί, γιά νά άμύνονται κατά τών πειρατών, κατασκεύασαν μεγαλύτερα πλοία, αύξησαν τά πληρώματά τους μέ περισσότερους άντρες και τά εξόπλισαν μέ κανόνια. Έγιναν έτσι άτρόμητοι θαλασσομάχοι.

Άθόρυβα λοιπόν και χωρίς νά τό παρατηρήσει κανείς έτοιμάστηκε έμπειροπόλεμο ναυτικό από 700 περίπου πλοία μέ 18.000 άντρες και 6.000 περίπου μικρά κανόνια.

Οί δυνάμεις αυτές άποτέλεσαν τίς **ναυτικές δυνάμεις** του έθνους, πού στό μεγάλο ξεσηκωμό του γένους άγωνίστηκαν κατά του τυράννου στό θάλασσα, όπως οί κλέφτες και οί άρματολοί στην ξηρά.

Άσκήσεις

1. Γιατί οί Έλληνες διακρίθηκαν ως ναυτικοί;
2. Σε τί ώφέλησε τούς Έλληνες ή συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή;
3. Τί βοήθησε νά γίνουν έμπειροπόλεμοι οί Έλληνες ναυτικοί;

Τό κρυφό σχολειό

7. Οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ

α) Τό κρυφὸ σχολεῖό

Μετά τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τοῦρκοι καταδίωξαν τὴν παιδεία τῶν ραγιαδῶν. Γιὰ νὰ μὴ διδάσκονται τὰ Ἑλληνόπουλα τὴν ἱστορία τους καὶ μαθαίνουν τὴν καταγωγή τους καὶ τὰ κατορθώματα τῆς φυλῆς τους καὶ θερμαίνεται ἔτσι ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐλευθερία τους, ἀπαγόρευαν νὰ διδάσκονται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἐκλείσαν τὰ σχολεῖα καὶ καταδίωξαν τοὺς δασκάλους τους. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς κατόρθωσαν νὰ σωθοῦν, κατέφυγαν στὴν Ἰταλία καὶ σὲ ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ποὺ ἔμειναν καταδικάστηκαν σὲ ἀμάθεια.

Ὡστόσο ὅμως ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ γράμματα δὲν ἔσβησε τελείως. Οἱ Ἕλληνες μορφώνονταν ὅσο μπορούσαν στὰ σπίτια τους. Ἀκόμα ὁ παπὰς ἢ ὁ ψάλτης ἢ κάποιος γέρος ἐγγράμματος μάζευαν κρυφὰ τὰ σκλαβόπουλα μέσα στοὺς νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν ἢ κάπου ἄλλου.

Οἱ καλόγεροι τὰ μάζευαν στὰ ἀπόκεντρα μοναστήρια καὶ ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὸ ἀδύνατο καὶ τρεμάμενο φῶς τοῦ καντηλιοῦ, τὰ μάθαιναν ἀνάγνωση, γραφή, ἐκκλησιαστικά τροπάρια καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Αὐτὰ τὰ μέρη τὰ ὀνόμασαν **κρυφὰ σχολεῖα**. Μέσα στὰ σχολεῖα αὐτὰ διδάσκονταν τὰ σκλαβωμένα Ἑλληνόπουλα τὸ μίσος κατὰ τοῦ τυράννου. Ἐκεῖ μέσα καλλιεργήθηκε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ποιητὴς μας Ι. Πολέμης στό ποίημά του «Τό κρυφὸ σχολεῖό» μᾶς λέει:

*... Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερα ἀγροικᾶ
τόν πόνο τῆς σκλαβιάς της· ἐκεῖ βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.*

*...κι ἀνατριχιάζει ἀκούγοντας καθεὶς
προφητικά τὰ λόγια τοῦ δασκάλου
μέ μιὰ φωνὴ βαριά:*

*Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη! Ἡ Λευτεριά
σάν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγαβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θά φέρει».*

β) Οί διάφορες Σχολές

Ἡ καταδίωξη τῆς παιδείας καί τό κλείσιμο τῶν σχολείων κράτησε ὀ-
λο τό 16ο καί 17ο αἰώνα, δηλ. διακόσια ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὄλο τό διά-
στημα αὐτό τό δουλωμένο γένος ἔζησε «πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστό
σκοτάδι».

Μετά ὁμως ἀπό τοὺς δυό πρώτους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς οἱ Τοῦρκοι
ἄρχισαν νά φέρονται μαλακότερα πρὸς τοὺς ραγιάδες.

Ἀμέσως τότε οἱ κοινότητες καί πλούσιοι ἰδιῶτες ἄρχισαν νά ἱδρύνουν
σχολεῖα. Σπουδάσαν τὰ παιδιά τους ἢ βοήθησαν ἄλλα παιδιά νά σπουδά-
σουν στό ἐξωτερικό.

Τό σπουδαιότερο ἀπό τὰ σχολεῖα αὐτά ἦταν ἡ *Μεγάλη τοῦ Γένους
Σχολή* στήν Κωνσταντινούπολη. Μά καί ἡ Σμύρνη καί οἱ Κυθωνιές στή
Μ. Ἀσία, ἡ Χίος, ἡ Θεσσαλονίκη, τὰ Γιάννενα, τό Μέτσοβο καί ὁ Κισσός
τοῦ Πηλίου καθὼς καί ἡ Δημητσάνα εἶχαν καλά σχολεῖα. Μεγάλη ἐπίσης
σχολή ἱδρύθηκε στό Ἅγιο Ὅρος, ἡ *Ἀθωνιάς Σχολή*.

γ) Διδάσκαλοι τοῦ γένους

Στά σχολεῖα πού ἀναφέραμε παραπάνω δίδαξαν σοφοί καί ἄξιοι δά-
σκαλοι, πού εἶχαν θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καί ἤξεραν νά μεταδί-
δουν τὴν ἀγάπη αὐτὴ στοὺς νέους καί νά δυναμώνουν στήν καρδιά τους
τὴν πίστη πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Αὐτοὶ ὀνομάστηκαν *δι-
δάσκαλοι τοῦ γένους*.

Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἴδια ἰδέα ἀγωνίζονταν καί ἀπλοὶ δάσκαλοι τῶν χω-
ριῶν, καθὼς καί ταπεινοὶ καλόγεροι ὅπως ὁ *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός*, ὁ ὁποῖος
γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση θανατώθηκε ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους.

Οἱ ὀνομαστότεροι διδάσκαλοι τοῦ γένους ἦταν: ὁ Εὐγένιος Βούλγα-
ρης, ὁ Κων. Κούμας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἄθαν. Ψαλλιδας, ὁ Κων. Οἰ-
κονόμος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης καί πολλοὶ ἄλ-
λοι.

8. Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748-1833)

Ἀνάμεσα στοὺς παραπάνω λόγιους τὴν πρώτη θέση ἔχει ὁ Ἀδαμά-
ντιος Κοραῆς, πού γεννήθηκε στή Σμύρνη. Ὁ πατέρας του, πού ἦταν ἔ-
μπορος στή Σμύρνη, καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο· ἡ μητέρα του ἦταν Σμυρνια.
Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ διδάχθηκε ὁ Κοραῆς στήν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς
Σμύρνης.

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Οἱ γονεῖς του- τόν προόριζαν γιά ἔμπορο. Γι' αὐτό μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀπό τή Σχολή ὁ πατέρας του τόν ἔστειλε στήν Ὀλλανδία, γιά νά τόν ἔχει ἀνταποκριτή στίς ἐμπορικές του ὑποθέσεις.

Ὁ Κοραΐς ὁμῶς εἶχε μεγάλο πόθο νά μάθει γράμματα. Γι' αὐτό ἀσχολήθηκε περισσότερο μέ τή μόρφωσή του καί λιγότερο μέ τίς ἐμπορικές ὑποθέσεις τοῦ πατέρα του. Ἐπιδόθηκε στήν ἐκμάθηση τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν κι ἀργότερα σπούδασε ἰατρική στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μομπελιέ τῆς Γαλλίας.

Ἀφοῦ τελείωσε τίς σπουδές του, ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό Παρίσι, γιατί στό μεταξύ εἶχαν πεθάνει οἱ γονεῖς του. Δέν ἐξάσκησε ὁμῶς τό ἰατρικό ἐπάγγελμα. Ἀφοσιώθηκε στά γράμματα. Μελέτησε τά ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα καί ἀσχολήθηκε μέ τή συγγραφή βιβλίων.

Ὁ Κοραΐς πίστευε πῶς μόνο ἂν μορφωθοῦν οἱ Ἕλληνες, θά μπορέσουν νά ἀποκτήσουν τήν ἐλευθερία τους. Ἀλλά γιά νά μορφωθοῦν ἔπρεπε νά μάθουν καί νά ἀγαπήσουν τά διδάγματα, πού βρίσκονταν στά συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γι' αὐτό τύπωσε πολλά ἀπ' αὐτά σέ γλώσσα ἀπλή καί κατανοητή ἀπό τό λαό μέ ἔξοδα πλούσιων ὁμογενῶν. Τά περισσότερα βιβλία τοῦ Κοραΐ τά τύπωσαν μέ ἔξοδά τους οἱ Ἡπειρώτες ἀδερφοί **Ζωσιμάδες**.

Μέ τά πολλά καί σοφά συγγράμματά του ὁ Κοραΐς ἔγινε ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ γένους. Πέτυχε νά ἀνάψει στίς καρδιές τῶν Ἑλλήνων τόν πόθο πρός τήν ἐλευθερία καί τήν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους.

Εἶχε τήν εὐτυχία νά δεῖ τό μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς του πραγματοποιημένο μέ τήν ἀπελευθέρωση ἔστω καί ἑνός μικροῦ τμήματος τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ Κοραΐς πέθανε τό 1833 στό Παρίσι καί τάφηκε ἐκεῖ. Ἡ ἐλευθερη

Ἑλλάδα, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τό ἄγαλμά του μπροστά ἀπό τά Προπύλαια τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἀσκήσεις

1. *Γιατί οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν τά σχολεῖα μας;*
2. *Τί ἦταν τά κρυφά σχολεῖα καί πῶς λειτούργησαν;*
3. *Ποιές ἑλληνικές σχολές διακρίθηκαν στήν τουρκοκρατία;*
4. *Γιατί ὁ Κοραῆς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος ἀπό τοὺς δασκάλους τοῦ γένους;*
5. *Ποιούς ἄλλους δασκάλους τοῦ γένους γνωρίζετε;*

Ἔργασία

Νά βρεῖτε τό ποίημα τοῦ Πολέμη «Τό κρυφό σχολεῖο», καί νά τό μελετήσετε μέ πολλή προσοχή.

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους

Οἱ Ἕλληνες, λαός φιλελεύθερος, δέν ἦταν δυνατὸ νά ὑποταχτοῦν στή μοίρα τοῦ σκλάβου. Δέχτηκαν τήν ὑποδούλωση σάν κατάσταση ἀνάγκης καί προσωρινή. Δέν ἔχασαν ὁμως ποτέ τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά ἐδιωχαν τοὺς Τούρκους καί θά ἀποκτοῦσαν τήν πολυπόθητη ἐλευθερία τους. Γι' αὐτὸ δέν ἔμειναν μέ τὰ χέρια δεμένα, ἀλλά ἀμέσως σχεδόν μετά τήν ἄλωση ἄρχισαν τὰ ἐπαναστατικά κινήματα κατὰ τοῦ καταχτητῆ.

Ἡ δύναμη τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ κλήρου, οἱ κοινότητες, οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς ξηρᾶς (ἀρματολοί καί κλέφτες), ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυτιλίας καί ἡ πρόοδος στό ἐμπόριο καί στήν παιδεία τοὺς δυνάμωσαν τήν ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐξάλλου, πού ζοῦσαν στίς ἐλληνικές παροικίες (κοινοτήτες) τῆς Εὐρώπης, ξύπνησαν. Ἐβλεπαν ὅτι ἡ Τουρκία ἄρχισε νά ἀδυνατίζει καί τό τουρκικὸ κράτος ἄρχισε ἡμέρα μέ τήν ἡμέρα νά πηγαίνει στό χειρότερο. Οἱ Αὐστριακοὶ νίκησαν τοὺς Τούρκους καί τοὺς περιορίσαν στή Βαλκανική. Ὑστερα οἱ Ρῶσοι νίκησαν σέ πολλοὺς πολέμους τοὺς Τούρκους καί ἔσπασαν τίς δυνάμεις τους.

Ὅλα αὐτὰ ὑποβοήθησαν, ὥστε ὁ πόθος τῶν Ἑλλήνων γιά ἀνεξαρτησία νά μεταβληθεῖ σέ πίστη πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Ἐτσι οἱ ἐπαναστατικὲς τους διαθέσεις κατὰ τῆς Τουρκίας ἔγιναν ἐντονότερες.

Τίς ἐπαναστατικὲς αὐτές διαθέσεις τῶν Ἑλλήνων καί τόν πόθο τους γιά ἐλευθερία ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Ἐνετοὶ στήν ἀρχή καί κατόπιν οἱ Γάλλοι καί οἱ Ἰσπανοί, πού πολλές φορές χρησιμοποίησαν τοὺς Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Τούρκων, γιά νά ἐξυπηρετήσουν μόνο τὰ δικά τους συμφέροντα. Γιατί, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι συνθηκολογοῦσαν μέ τοὺς Τούρκους, ἄφηναν τοὺς Ἕλληνες στή διάθεση τῶν Τούρκων, πού τοὺς ἐκδικοῦνταν σκληρότατα.

Οἱ Ἕλληνες ὁμως ποτέ δέν ἠσύχασαν καί ποτέ δέν ἔπαψαν νά ἀγωνίζονται γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας τους. Καί ἀφοῦ πείστηκαν ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δέν ἠθελαν ἢ δέν μποροῦσαν νά τοὺς βοηθήσουν νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικὸ ζυγὸ, ἔστρεψαν τίς ἐλπίδες τους πρὸς τήν ὀρθόδοξη Ρωσία, ἡ ὁποία ἀπὸ τήν ἐποχὴ τοῦ τσάρου Μεγάλου Πέτρου παρουσιαζό-

ταν σάν προστάτιδα δύναμη τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν καί ὁ πιό ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων.

Τό σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου ἦταν νά καταλύσει τήν τουρκική αὐτοκρατορία καί νά καταλάβει τήν Κωνσταντινούπολη καί τά στενά, γιά νά ἀποκτήσει διέξοδο σέ ζεστή θάλασσα, ὅπως εἶναι τό Αἰγαῖο καί ἡ Μεσόγειος. Γιά τό σκοπό αὐτό θεωροῦσε χρήσιμη τή φιλία τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ.

Γι' αὐτό ἔστειλε πλούσια δῶρα στά ἑλληνικά μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί στό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καί τοὺς Ἕλληνες πού εἶχαν καταφύγει στή Ρωσία, γιά νά ἀποφύγουν τήν καταδίωξη τῶν Τούρκων ἢ νά ἐμπορευτοῦν, τοὺς δεχόταν στό ρωσικό στρατό ἢ στίς δημόσιες ὑπηρεσίες καί γενικά τοὺς προστάτευε καί τοὺς βοηθοῦσε μέ κάθε τρόπο.

2. Τά κυριότερα ἐπαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων

α) Τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1770

Τό 1763 ἀνέβηκε στό θρόνο τῆς Ρωσίας ἡ *Αἰκατερίνη Β΄* ἡ Μεγάλη, γυναίκα φιλόδοξη, πού ἀποφάσισε νά πραγματοποιήσει τό σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου. Ἐστειλε πράκτορες στήν Ἑλλάδα καί στά ἄλλα ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι παρακινοῦσαν τοὺς χριστιανούς νά ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ἡ Ρωσία θά κήρυχνε τόν πόλεμο ἐναντίον αὐτῶν.

Στήν Ἑλλάδα ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τόν Ἕλληνα *Γεώργιο Παπάζολη*, ἀξιωματικό τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, πού καταγόταν ἀπό τή Σιάτιστα, γιά νά προετοιμάσει τήν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Παπάζολης κατέβηκε στήν Ἠπειρο, μετὰ πῆγε στήν Αἰτωλία καί Ἀκαρνανία καί ἀπό ἐκεῖ πέρασε στήν Πελοπόννησο καί κατευθύνθηκε στή Μάνη. Ἐκεῖ οἱ ὄπλαρχηγοί τῆς Μάνης φάνηκαν δύσπιστοι στίς πλούσιες ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη. Γι' αὐτό πῆγε στήν Καλαμάτα, ὅπου τόν δέχτηκε πρόθυμα ὁ παντοδύναμος πρόκριτος τῆς περιοχῆς *Παναγιώτης Μπενάκης*.

Σέ ὅλη του τή διαδρομή ὁ Παπάζολης ἤρθε σ' ἐπαφή μέ τοὺς προύχοντες, μέ τοὺς κληρικούς καί μέ τοὺς ἀρματολούς καί κλέφτες δίνοντας ἄφθονες ὑποσχέσεις. Παντοῦ οἱ Ἕλληνες φάνηκαν πρόθυμοι νά ἐξεγερθοῦν, ἂν ἡ Ρωσία ἔστελνε τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα καί ὁ ρωσικός στόλος παρουσιαζόταν στά παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Τό Φεβρουάριο τοῦ 1770 ἀγκυροβόλησε στήν Οἶτυλο τῆς Μάνης ρωσικός στόλος μέ ἀρχηγό τό **Θεόδωρο Ὀρλώφ**. Καί μετά δύο μήνες κατάρπλευσε στό Ναυαρίνο μέ ἄλλο στόλο ὁ ἀδερφός του **Ἀλέξιος Ὀρλώφ**. Ἡ δύναμη τοῦ ρωσικοῦ αὐτοῦ στόλου ἦταν μόνο 15 πλοῖα.

Παρά τή μικρή δύναμη τοῦ ρωσικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες πίστεψαν ὅτι ἡ Ρωσία θά ἐλευθερώσει τήν Ἑλλάδα ἀπό τό σκληρό ζυγό τοῦ τυράννου καί θά τελειώσουν τά βάσανά τους. Ὅλοι λοιπόν ἔτρεξαν στά ὄπλα καί ἀμέσως ὀλόκληρη ἡ Πελοπόννησος ἐξεγέρθηκε.

Ἀπό τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση ἀπλώθηκε στή Στερεά Ἑλλάδα, στή Θεσσαλία, στά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί στήν Κρήτη, ὅπου ὁ Σφακιανός ὄπλαρχηγός **Ἰωάννης Δασκαλογιάννης** ὕψωσε τή σημαία τῆς ἐπανάστασεως.

Στήν ἀρχή οἱ ἐπαναστάτες νίκησαν τοὺς Τούρκους. Ὁ σουλτάνος δμως ἔστειλε ἰσχυρές δυνάμεις ἀπό γενίτσαρους καί Ἀλβανούς καί ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε νά πνίγεται μέσα σέ ἄφθονο ἑλληνικό αἷμα.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτή διατηρήθηκε ὡς τό 1774, ὁπότε ὑπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας ἡ γνωστή συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναρτζή**. Τότε ὁ ρωσικός στόλος ἔφυγε ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ἄφησε τοὺς Ἕλληνες στήν τύχη τους. Οἱ Τούρκοι ἐξαγριωμένοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἄρχισαν συστηματική καταστροφή. Καταργήθηκαν τά προνόμια καί φριχτή ἐρημιά σκέπασε τά πάντα.

Τῆ μεγαλύτερη καταστροφή ἔκαμαν στήν Πελοπόννησο οἱ Ἀλβανοί, πού ἔμειναν ἐκεῖ καί μετά τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης κι ἐξακολουθοῦσαν νά καταστρέφουν τή χώρα, νά καίνε τά χωριά καί νά σφάζουν τοὺς Ἕλληνες, ἀπό τοὺς ὁποίους σώθηκαν μόνο 60 χιλιάδες.

Οἱ Ἀλβανοί δέ σεβάστηκαν οὔτε τοὺς Τούρκους· ἄρχισαν νά τοὺς πιάζουν καί αὐτοὺς καί νά ζητοῦν μισθοὺς καί φόρους. Τότε ὁ σουλτάνος ἀποφάσισε νά τοὺς διώξει μέ τή βία. Ἐστειλε νέες δυνάμεις στήν Πελοπόννησο μέ τό ναύαρχο Χασάν πασά.

Ὁ Χασάν ζήτησε τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν, στοὺς ὁποίους ὑποσχέθηκε ἀμνηστία. Καί μέ τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν κατόρθωσε νά ἐξοντώσει τελείως τοὺς Ἀλβανούς.

Δέν τήρησε ὁ Χασάν τήν ὑπόσχεσή του πρὸς τοὺς κλέφτες· καί ἐπειδὴ δὲ δέχτηκαν νά τὸν προσκυνήσουν, στράφηκε ἐναντίον τους. Τότε σκοτώθηκε καί ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγός Κων. Κολοκοτρώνης καί σχεδὸν ἐξοντώθηκε ἡ πολυάριθμη οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων.

Τὴν ἴδια τύχη εἶχε ἡ ἐπανάσταση καί στήν Κρήτη. Τὸν ἀρχηγό της

Δασκαλογιάννη, αφού με δόλο και με πονηριά τόν ανάγκασαν οί Τούρκοι νά παραδοθεί, τόν ξγδαραν ζωντανό στήν πλατεία τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου ἡ πατρίδα ἔχει στήσει τό ἀγαλμά του.

β) Τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1790 Λάμπρος Κατσώνης καί Γεώργιος Ἀνδρούτσος

Στά 1787 ἡ Αἰκατερίνη ἔκανε καινούριο πόλεμο μέ τούς Τούρκους. Θυμήθηκε καί πάλι τούς Ἑλληνας κι ἔστειλε στήν Ἑλλάδα ὡς πράκτορά της τό **Λάμπρο Κατσώνη**, γιά νά τούς ξεσηκώσει σέ ἐπανάσταση. Ὁ Κατσώνης ἦταν Ἑλληνας ἀπό τή Λιβαδειά καί ὑπηρετοῦσε ὡς ἀξιωματικός στό ρωσικό στρατό.

Ὁ Κατσώνης ἀπό ἀγάπη πρὸς τήν πατρίδα του δέχτηκε τήν ἐντολή τῆς αὐτοκράτειρας. Πῆγε στήν Τεργέστη, ὅπου μέ συνεισφορές τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐξόπλισε στολίσκο ἀπό 3 πλοῖα καί μέ ρωσική σημαία ἐπλευσε στό Αἶγαῖο. Ἐκεῖ ἔκανε ἐπιδρομές κατά τῶν Τούρκων καί ἔπιασε 12 τουρκικά πλοῖα· ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν πλοίων του αὐξήθηκε σέ 15.

Μέ τόν Κατσώνη σύμπραξε καί ὁ περίφημος ἀρματολός **Γεώργιος Ἀνδρούτσος**, πατέρας τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου, μέ τά 500 παλικάρια του. Μέ τή δύναμη αὐτή ὁ Κατσώνης, καί μέ τή βοήθεια πολλῶν πλοίων τῶν νησιωτῶν, διάσχιζε τίς ἑλληνικές θάλασσες κι ἔγινε ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ἐτσι ὁ τουρκικός στόλος δέν τολμοῦσε ν' ἀνοιχτεῖ στά νερά τῆς Μεσογείου.

Ὁ σουλτάνος ἀνησύχησε μέ τίς ἐπιτυχίες τοῦ Κατσώνη. Δίστασε ὁμως νά τοῦ ἐπιτεθεῖ καί προσπάθησε νά τόν ἐξευμενίσει. Τοῦ ἔγραψε δελεαστική ἐπιστολή, πού τόν ὀνόμαζε **«ἀνδρειότατο ἥρωα»**, τοῦ ὑποσχόταν ἀμνηστία καί ἔταξε σ' αὐτόν καί στά παλικάρια του πασαλίκια καί χρυσάφι.

Ὁ Κατσώνης ὅμως μέ ὑπερφάνεια ἀπέρριψε τίς προτάσεις τοῦ

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης

σουλτάνου. Τόλμησε μάλιστα νά πλεύσει ὡς τόν Ἑλλήσποντο.

Ὁ σουλτάνος τότε ἀποφάσισε νά τόν χτυπήσει· ἔστειλε ἐναντίον του ἰσχυρό τουρκικό στόλο καί ζήτησε τή βοήθεια καί τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερινῶν.

Στίς 6 Ἀπριλίου 1790 ὁ Κατσώνης συνάντησε τόν τουρκικό στόλο στό στενό μεταξύ Ἄνδρου καί Εὔβοιας, κοντά στό ἀκρωτήριο Καφηρέα (Κάβο Ντόρο). Ἐγινε σκληρή ναυμαχία, στήν ὁποία ὁ Κατσώνης νίκησε καί ἔτρεψε σέ φυγή τόν τουρκικό στόλο.

Τήν ἄλλη ἡμέρα ἔφτασε καί ὁ ἀλγερινός στόλος καί ἐνώθηκε μέ τόν τουρκικό. Νέα φοβερή ναυμαχία ἐγινε στό ἴδιο στενό. Μπροστά ὅμως στήν πολύ ὑπέρτερη δύναμη τοῦ ἐχθροῦ ὁ στόλος τοῦ Κατσώνη ἔπαθε ἀληθινή καταστροφή. Ἐχασε 5 πλοῖα καί 650 παλικάρια, ἐνῶ ὁ ἐχθρός ἔχασε 3.000 ἄντρες. Καί ὁ ἴδιος ὁ Κατσώνης, βαριά πληγωμένος μόλις κατάφερε νά σωθεῖ φεύγοντας στή Μῆλο.

Στήν καταστροφή αὐτή τοῦ στόλου τοῦ Κατσώνη ἀναφέρεται τό λαϊκό δίστιχο:

*Ἄν σοῦ ξαναρέσει, Λάμπρο,
ξαναπέρασ' ἀπ' τήν Ἄνδρο»*

Ἄλλά καί πάλι ὁ ἥρωικός Λάμπρος δέν ἀπογοητεύτηκε. Ἐκαμε νέες ἐτοιμασίες, γιά νά συνεχίσει τόν ἀγώνα. Στό μεταξύ ὅμως ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε εἰρήνη μέ τούς Τούρκους καί τόν πρόσταξε νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες. Ὁ Κατσώνης ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει καί γεμάτος ἀγανάκτηση ἀπάντησε: «Ἄν ἡ Αἰκατερίνη ἐκλείσει εἰρήνη, ὁ Κατσώνης δέν ὑπόγραψε τή δική του».

Καί μαζί μέ τόν Ἄνδρουῖτσο, ἔχοντας ὀρμητήριο τό Ταίναρο, ἄρχισε πάλι τίς ἐχθροπραξίες. Κατά προτροπή ὅμως τοῦ μπέη τῆς Μάνης, ὁ ὁποῖος φοβόταν τά τουρκικά ἀντίποινα, ἀναγκάστηκε ὁ Κατσώνης νά ἐγκαταλείψει τόν ἀγώνα. Ἀφοῦ ἔβγαλε στήν ξηρά τόν Ἄνδρουῖτσο μέ τά παλικάρια του, ἔφυγε μέ ἓνα πλοῖο στήν Ἰθάκη καί ἀπό ἐκεῖ γύρισε στή Ρωσία.

Ἄλλά καί ὁ Ἄνδρουῖττος μέ τά παλικάρια του ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τή Μάνη. Καταδιωκόμενος ἀπό τούς Τούρκους καί πολεμώντας ἀδιάκοπα ἐναντίον τους ἐπί 40 ἡμέρες κατόρθωσε νά περάσει στά Ἐπτάνησα. Ἐκεῖ ὅμως τόν ἐπίασαν οἱ φιλότορκοι Ἐνετοί καί τόν παράδωσαν στίς τουρκικές ἀρχές, οἱ ὁποῖες τόν ἔστειλαν στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θανατώθηκε μέ φριχτά βασανιστήρια.

Ἡ ἀποτυχία καί τοῦ κινήματος αὐτοῦ ὀφείλεται καί πάλι στήν τακτική τῆς Ρωσίας. Ἐπεισε δμως τοὺς Ἑλληνας ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές τους δυνάμεις ν' ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Ἀσκήσεις

1. Ποιό ἦταν τό σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου, πού θέλησε νά πραγματοποιήσει ἡ Αἰκατερίνη;
2. Γιατί ἡ Ρωσία στούς πολέμους της μέ τήν Τουρκία χρειαζόταν τήν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν τακτική τῆς Ρωσίας, πού καί τίς δύο φορές ἐγκατέλειψε τοὺς Ἑλληνας στό ἔλεος τοῦ τυράννου;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Κατσώνη καί τόν Ἄνδρουτσο;

3. Ὁ Ρήγας Φεραῖος (1757-1798)

Ὁ Ρήγας γεννήθηκε ἀπό γονεῖς πλούσιους στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας, κοντά στίς ἀρχαίες Φερές. Γι' αὐτό ὀνομαζόταν **«Βελεστινής»** ἢ **«Φεραῖος»**, ἐνῶ τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν **Ἀνώνιος Κυριαζής**. Τά πρῶτα γράμματα τά ἔμαθε στό σχολεῖο τῆς Ζαγοράς καί συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή σχολή τῶν Ἀμπελακίων. Ἀργότερα ὑπηρέτησε ὡς δάσκαλος στό χωριό Κισσόσ τοῦ Πηλίου.

Ὁ Ρήγας ἦταν μεγαλόσωμος, ὁμορφάνθρωπος, γλυκομίλητος καί μέ κρυσταλλένια φωνή. Μέ ψυχή θερμή καί καρδιά περήφανη ἀγαποῦσε τήν ἐλευθερία ὅσο λίγοι ἄνθρωποι.

Γι' αὐτό, μὴν μπορώντας νά ὑποφέρει τή σκλαβιά καί νά βλέπει τά βασανιστήρια τῶν συμπατριωτῶν του, ἐγκατέλειψε τό ἐπάγγελμά του κι ἔγινε κλέφτης στόν Ὀλύμπο. Ἀπό ἐκεῖ πῆγε στό Ἅγιο Ὄρος καί ἔπειτα στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη ὁ Ρήγας πῆγε στό Βουκουρέστι, ὅπου ἦταν ἡγεμόνας ὁ Φαναριώτης **Νικόλαος Μαυρογένης**. Ἐκεῖ φοίτησε σέ ἀνώτερα σχολεῖα, ἔμαθε ξένες γλῶσσες κι ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα.

Ὁ Ρήγας Φεραῖος

Στό Βουκουρέστι τόν βρῆκε ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση, πού τὰ κηρύγματα τῆς τόν συγκίνησαν βαθύτατα κι ἄρχισε νά ὄνειρεύεται τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπόδουλου γένους καὶ ὄλων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τόν τουρκικὸ ζυγό.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ ἀφιέρωσε ὀλη τοῦ τῆ ζωῆ. Ἄρχισε νά συνεννοεῖται μέ σπουδαίους Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, καθὼς καὶ μέ πολλοὺς ἐπισκόπους, προύχοντες, κλέφτες καὶ ἄρματολούς τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας. Κατόρθωσε μάλιστα νά πάρει μέ τό μέρος του καὶ σημαντικούς Τούρκους δυσारेστημένους μέ τό σουλτάνο, ὅπως ἦταν ὁ πασάς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου.

Καί γιὰ νά κάνει γνωστή σέ ὄλους τοὺς Ἕλληνες τὴν παλαιὰ δόξα τῆς φυλῆς τους καὶ νά τοὺς ἐξεγείρει ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ, ἄρχισε νά γράφει πατριωτικά ποιήματα καὶ βιβλία γεμάτα ἐνθουσιασμό καὶ φλόγα γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν πατρίδα. Μέ αὐτὰ ἠλεκτρίζονταν οἱ ψυχές τῶν σκλάβων καὶ μέ ἀνυπομονησία περίμεναν τὴ μεγάλη στιγμή τῆς ἐπαναστάσεως.

Τό πιό θερμό ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα ἦταν **«Ὁ Θούριος»**:

*«Ὡς πότε, παλικάρια, θά ζοῦμε στά στενά
μονάχοι σάν λιοντάρια στίς ράχες στά βουνά.
Σπηλιές νά κατοικοῦμε, νά βλέπουμε κλαδιά,
νά φεύγουμε ἀπ' τόν κόσμο γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακῆ».*

Τό Θούριο ὁ Ρήγας τόν τραγουδοῦσε σέ κάθε κατάλληλη εὐκαιρία καὶ οἱ Ἕλληνες στό ἄκουσμά του ἔκλαιαν ἀπὸ συγκίνηση.

Γιὰ νά βρῆσκει πλησιέστερα στὴν ἐπαναστατημένη Γαλλία, μέ τὴν ἐλπίδα νά συναντήσῃ τό Μεγάλο Ναπολέοντα καὶ νά τοῦ ζητήσῃ βοήθεια, πῆγε στὴ Βιέννη. Ἐκεῖ ὁ Ρήγας μύησε στό σχέδιό του πολλοὺς Ἕλ-

Ὁ Ρήγας τραγουδάει

λγνες σπουδαστές και εμπόρους. Τύπωσε τή «*Χάρτα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας*» μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί ἄλλα ἐπαναστατικά ἔντυπα καί τά ἔστειλε παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν Ἑλληνες.

Ἀπό τή Βιέννη ὁ Ρήγας κατέβηκε στήν Τεργέστη. Ἀπό ἐκεῖ εἶχε σκοπό νά περάσει στή Βενετία, ὅπου βρισκόταν ὁ Μ. Ναπολέων, καί στή συνέχεια θά ἐρχόταν στήν Πελοπόννησο, γιά νά κηρύξει τήν ἐπανάσταση.

Στήν Τεργέστη ὁμως ἡ Αὐστριακή ἀστυνομία, πού παρακολουθοῦσε ὄλες τίς κινήσεις τοῦ Ρήγα, τόν ἔπιασε καί μαζί μέ 7 συντρόφους του τόν ἔστειλε πάλι στή Βιέννη μέ τήν κατηγορία ὅτι προετοίμαζε ἐπανάσταση.

Οἱ κυβερνήτες τῆς Αὐστρίας ἦταν φιλότουρκοι καί μέ φανατισμό πολεμοῦσαν τήν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καί τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶχε κηρύξει στόν κόσμο ἡ Γαλλική ἐπανάσταση. Γι' αὐτό παρέδωσαν τόν Ρήγα καί τούς συντρόφους του στόν πασά τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος σιδεροδέσμιους τούς ἔριξε στή σκοτεινή φυλακή καί τούς ὑπέβαλε σέ φριχτά βασανιστήρια.

Ὁ πασάς τοῦ Βελιγραδίου ἀποφάσισε νά τούς στείλει στήν Κωνσταντινούπολη. ἔμαθε ὁμως ὅτι ὄλες τίς διαβάσεις τίς φύλαγαν ἄνθρωποι τοῦ Πασβάντγλου, γιά νά τούς ἐλευθερώσουν. Γι' αὐτό προτίμησε νά τούς θανατώσει ἐκεῖ. Στίς 13 Ἰουνίου 1798, τή νύχτα, τούς στραγγάλισαν μυστικά καί τά πτώματά τους τά ἔριξαν στό Δούναβη.

Πεθαίνοντας ὁ Ρήγας φώναζε στό δῆμό του: «Λύσσαξε Τοῦρκε! ἀρκετό σπόρο ἔσπειρα, πού γρήγορα θά βλαστήσει καί τό γένος μου θά μαζέψει τό γλυκό καρπό του».

Καί πραγματικά βλάστησε ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, πού ἔσπειρε ὁ ἔθνικος τραγουδιστής καί φλογερός πατριώτης. Ἡ πατρίδα λευτερώθηκε.

Ὁ Ρήγας ὑπῆρξε ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καί ὁ πρωτομάρτυρας αὐτῆς. Καί ἡ ἐλεύθερη πατρίδα μας, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τό ἀγαμά του μαρμάρينو μπροστά στό Ἐθνικό μας Πανεπιστήμιο.

Ἀσκήσεις

1. Τί ἀνάγκασε τόν Ρήγα νά ἐγκαταλείψει τήν πατρίδα του;
2. Τί σᾶς κάνει μεγαλύτερη ἐντύπωση ἀπό τό ἔργο τοῦ Ρήγα;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τῶν Αὐστριακῶν, πού, ἐνῶ ἦταν χριστιανοί, ἔπιαναν τούς χριστιανούς καί τούς παράδιναν στούς μωαμεθανούς;

Έργασία

Νά αποστηθίσετε τό Θούριο. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε ποιήματα τοῦ Ρήγα.

4. Ἡ Φιλική Ἐταιρεία καί τό ἔργο της

Εἶδαμε ὅτι, μετά τήν ἀποτυχία πού εἶχαν τά ἐπαναστατικά κινήματα τοῦ 1770 καί 1790, οἱ Ἕλληνες πείσθησαν ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές τους δυνάμεις νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Τό δύσκολο τοῦτο ἔργο τῆς ὀργανώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ γένους ἀνέλαβε ἡ **Φιλική Ἐταιρεία**. Τήν Ἐταιρεία αὐτή τήν ἱδρυσαν τό **1814** τρεῖς Ἕλληνες ἔμποροι στήν Ὀδησσό τῆς Ρωσίας: ὁ **Νικόλαος Σκουφάς** ἀπό τό Κομπότι τῆς Ἄρτας, ὁ **Ἀθανάσιος Τσακάλωφ** ἀπό τά Γιάννενα καί ὁ **Ἐμμανουήλ Ξάνθος** ἀπό τήν Πάτμο. Αὐτοί ὀνομάστηκαν **Φιλικοί** καί ἔτσι λέγονταν κατόπιν ὅλοι οἱ ὀπαδοί τῆς Ἐταιρείας.

Οἱ ἱδρυτές τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἦταν ἀγόνοι πατριῶτες μέ ἀγάπη καί πίστη πρὸς τήν πατρίδα. Αὐτοί καθόρισαν τό σκοπό τῆς Ἐταιρείας κι ἐργάστηκαν μέ μεγάλη τέχνη καί μυστικότητα, γιά νά κάνουν κι ἄλλους μέλη τῆς Ἐταιρείας.

Στήν Ἐταιρεία γράφονταν μέλη ἐκεῖνοι μόνο ἀπό τούς Ἕλληνες, πού θεωροῦνταν ἱκανοί νά φυλάξουν τό μυστικό της ἀπό τούς Τούρκους. Καί αὐτοί γίνονταν μέλη ἔπειτα ἀπό ὀλόκληρη μυστική κατήχηση. Κατόπιν ὀρκίζονταν ὅτι ποτέ δέ θά προδώσουν τά μυστικά τῆς Ἐταιρείας καί ὅτι θά ἐργαστοῦν μέ ὄλες τους τίς δυνάμεις γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ γένους. Οἱ Φιλικοί ἀναγνωρίζονταν μεταξύ τους ἀπό ὀρισμένα σημεῖα (συνθήματα), πού τά γνώριζαν μόνο αὐτοί.

Τό 1818 ἡ ἔδρα τῆς Ἐταιρείας μεταφέρθηκε ἀπό τήν Ὀδησσό στήν Κωνσταντινούπολη, γιά νά εἶναι πλησιέστερα στήν Ἑλλάδα.

Οἱ προσπάθειες τῆς Ἐταιρείας καρποφόρησαν πολύ γρήγορα καί μέσα σέ λίγα χρόνια τά μέλη της ἔγιναν ἑκατοντάδες καί χιλιάδες. Μέλη της ἔγιναν οἱ σημαντικότεροι Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς. Ὁ πατριάρχης, ὁ μπέης τῆς Μάνης, ὀπλαρχηγοί, πρόκριτοι καί ἀρχιερεῖς, δάσκαλοι, παπάδες καί μοναχοί καί κάθε πατριώτης μυήθηκαν στά μυστικά τῆς Ἐταιρείας.

Μετά τό θάνατο τοῦ Σκουφᾶ τό 1820 μῆκαν στή διοίκηση τῆς Ἐταιρείας καί ἄλλοι θερμοί πατριῶτες, ὅπως ἦταν ὁ Ἄνθιμος Γαζής, ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης καί ἄλλοι.

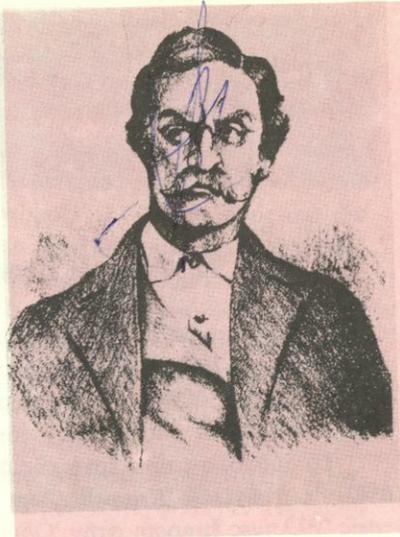
Ποίος ἦταν ὁμοῦς ὁ ἀρχηγός τῆς Ἐταιρείας; Κανένας! Οἱ ἰδρυτές της δέν ἐξέλεξαν ἀρχηγό τά πρῶτα χρόνια. Ἀπό σκοπιμότητα ἄφηναν νά νοηθεῖ ὅτι πίσω ἀπό τήν Ἐταιρεία βρισκόταν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, ἢ ὁ ἴδιος ὁ τσάρος.

Ἐπειδή ὁμοῦς δέν ἦταν σωστό νά μένει περισσότερο ἡ Ἐταιρεία ἀκέφαλη, ἔπρεπε νά βρεθεῖ πρόσωπο κατάλληλο γιά ἀρχηγός της καί ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Δύο ἦταν τά κατάλληλα πρόσωπα: ὁ **Ἰωάννης Καποδίστριας**, ἐξοχος πολιτικός καί θερμός πατριώτης, καί ὁ **Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης** ἀπό τή μεγάλη φαναριώτικη οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντηδων καί ἀνώτερος ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἐστειλαν λοιπόν οἱ ἰδρυτές τῆς Ἐταιρείας τόν Ξάνθο στήν Πετροῦπολη, πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας. Ὁ Ξάνθος ἐπισκέφτηκε τόν Καποδίστρια καί τοῦ πρότεινε νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία. Ὁ Καποδίστριας ὁμοῦς ἀρνήθηκε, γιατί πίστευε ὅτι ἡ ἐξέγερση χρειαζόταν στρατιωτικό ἀρχηγό καί ὅτι ὁ ἴδιος θά μπορούσε νά προσφέρει περισσότερα ὡς ὑπουργός τοῦ τσάρου παρά ὡς ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτό ὁ Ξάνθος πρόσφερε τήν ἀρχηγία στόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Ὁ Ὑψηλάντης ἐνθουσιάστηκε καί πρόθυμα δέχτηκε τήν πρόταση τῶν Φιλικῶν. Καί στίς 12 Ἀπριλίου 1820 ἀνακηρύχτηκε «Γενικός Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς».

Νικόλαος Σκουφᾶς

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ

Ἐμμανουήλ Ξάνθος

(Οἱ τρεῖς ἰδρυτές τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας).

Ἀσκήσεις

1. Πότε ἰδρύθηκε ἡ Φιλική Ἐταιρεία καί ποιοί τήν ἰδρυσαν;
2. Ποιός ἦταν ὁ σκοπός τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας;
3. Βρίσκετε δικαιολογημένο τόν αὐστηρό ἔλεγχο πού γίνονταν γιά τήν ἐγγραφή μελῶν τῆς Ἐταιρείας καί γιατί;

5. Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλή πασᾶ

α) Τό Σούλι καί οἱ Σουλιῶτες

Οἱ Σουλιῶτες, ἀρχαιότατος λαός τῆς Ἠπείρου, ἀποφεύγοντας τοὺς Τούρκους εἶχαν ἀποτραβηχτεῖ στή νότια Ἠπειρο, στά ἀπομακρυσμένα καί ἀπόκρημα Κασιοπαῖα βουνά. Στήν ἀρχή ἐγκαταστάθηκαν σέ δύο χωριά, τό **Σούλι** καί τόν **Ἀβαρικό**. Ἀργότερα ἐχτισαν δύο νέα χωριά, τήν

Ὁ ὄρκος τῶν Φιλικῶν

Τὸ ἔμβλημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας

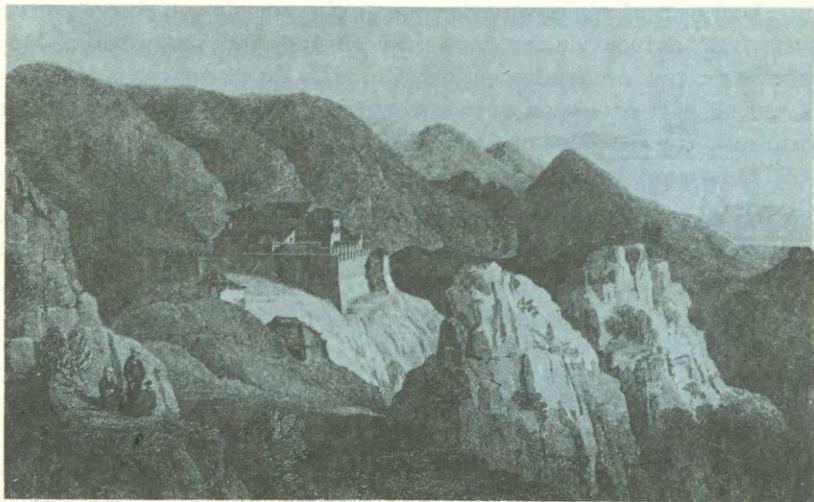
Κιάφα και τή **Σαμονίβα**. Τά 4 αυτά χωριά λέγονταν μέ ένα όνομα **Τετραχώρι**.

Στά χωριά αυτά σύντομα ζήτησαν καταφύγιο και πολλοί άλλοι Έλληνες κι έτσι ό πληθυσμός αύξηθηκε· χτίστηκαν τότε άλλα 7 χωριά, τό **Έφταχώρι**. Τό σπουδαιότερο από τά 11 αυτά χωριά ήταν τό Σούλι. Γι' αυτό όλα μαζί λέγονταν **Σούλι** και **Παρασούλια** και οι κάτοικοί τους όνομάστηκαν **Σουλιώτες**.

Στά άπόμακρα εκείνα χωριά οι Σουλιώτες ζούσαν έλεύθεροι και καταγίνονταν μέ τήν κτηνοτροφία. Ήταν ρωμαλαίοι και σκληραγωγημένοι και διακρίνονταν για τήν άνδρεία τους και τόν ήρωισμό τους. Από μικρά παιδιά γυμνάζονταν στά όπλα και στόν πόλεμο. Μέ τά όρματα έτρωγαν, μέ αυτά κοιμούνταν και μέ αυτά ξυπνούσαν. Άκόμα και οι γυναίκες ήξεραν νά μεταχειρίζονται τά όπλα. Πήγαιναν και αυτές στόν πόλεμο και μάχονταν μέ γενναιότητα, όταν κινδύνευε ή πατρίδα τους.

Άρχηγός τών Σουλιωτών γινόταν ό γενναιότερος από τίς μεγάλες οικογένειες τών Τζαβελαιών, Μποτσαραιών, Φωτομαραιών, Κουτσουνίκηδων.

Πολλές φορές οι Τουρκοί επιχείρησαν νά τους ύποτάξουν, αλλά δέν τό κατόρθωσαν. Γι' αυτό άρκέστηκαν νά εισπράττουν από τούς Σουλιώτες λίγους φόρους σάν σημείο ύποταγής.

Τό Σούλι

Ὁ Ἀλή πασάς

Παρουσιάστηκε ὁμως ἐχθρός φοβερὸς γιὰ τὸ Σούλι. Ἦταν ὁ **Ἀλή πασάς**, πού σκέφτηκε νά ἀφανίσει τὸ μικρὸ καὶ ἀνυπόταχτο αὐτὸ λαό.

β) Ὁ Ἀλή πασάς (1744-1822)

Ὁ Ἀλῆς ἦταν μωαμεθανὸς Ἀλβανὸς· γεννήθηκε στὸ Τεπελένι τῆς Β. Ἠπείρου καὶ γι' αὐτὸ λεγόταν καὶ **Τεπελενλῆς**. Ὁ πατέρας του ἦταν μπέης, πέθανε ὁμως νωρὶς κι ἔτσι ὁ Ἀλῆς ἔμεινε ἀπὸ μικρὸς ὄρφανός. Ὁ ἴδιος ἦταν πλεονέκτης, πονηρός, αἰμοβόρος καὶ πανοῦργος.

Ὅταν μεγάλωσε ὁ Ἀλῆς ἔγινε ἀρχηγὸς ληστανταρτῶν καὶ μέ ληστεῖες, δολοφονίες καὶ ἄλλα ἀπάνθρωπα καὶ κτηνώδη μέσα ἀπόχτησε μεγάλη δύναμη. Τέλος πέτυχε νά τόν

κάμει ὁ σουλτάνος πασά τῶν Ἰωαννίνων.

Σιγά σιγά μέ τὴν πανουργία του καὶ τὴν πονηρία του κατόρθωσε νά ἐπεκτείνει τὴν τυραννία του σέ ὅλη τὴν Ἠπειρο, τὴν Ἀκαρνανία, τὴ Μακεδονία ὡς τὸν Ἀλιάκμονα καὶ στὴ Θεσσαλία ὡς τὴ σημερινὴ πόλη τοῦ Ἀλμυροῦ. Καὶ ὀλόκληρη αὐτὴ τὴν περιοχὴ πού εἶχε δύο ἑκατομμύρια κατοίκους τὴν κρατοῦσε σέ ὑποταγὴ μέ 12.000 πιστοὺς του Τουρκαλβανούς καὶ τὴν κυβερνοῦσε μέ τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο.

Ἐρήμωσε πόλεις, ἐξαφάνισε οἰκογένειες ὀλόκληρες, ἄρπαξε περιουσίες, φυλάκισε ἀθώους, βασάνισε καὶ θανάτωσε κόσμο ἀμέτρητο. Γνωστός εἶχε γίνοι «ὁ πλάτανος τοῦ Ἀλῆ» στὴν Ἄρτα καὶ ἡ θέση «τσιγκέλια» τοῦ Ἀλμυροῦ, ὅπου κρεμοῦσε τοὺς ἄτυχους σκλάβους ὁ ἀπαίσιος τύραννος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν τόση δύναμη πού ἀπόχτησε ὁ Ἀλῆς, σχεδίαζε νά κάμει δικό του κράτος, ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ σουλτάνο. Στὰ σχέδιά του ὁμως αὐτὰ ἔβρισκε ἐμπόδιο τοὺς Σουλιῶτες, τοὺς ἀρματολούς καὶ τοὺς κλέφτες. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νά τοὺς ἐξολοθρέψει.

γ) Πρώτη έκστρατεία του 'Αλή πασᾶ ἐναντίον του Σουλίου

Ὁ 'Αλή πασᾶς ἤθελε νά χτυπήσει καί νά ὑποτάξει πρῶτα τό Σούλι καί ἡ ἀφορμή δέν ἄργησε νά του δοθεῖ. Ὄταν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ Β' κήρυξε τό 1787 τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας, ὑποσχέθηκε στούς Ἕλληνες ὅτι θά ἀναστήσει τή Βυζαντινή αὐτοκρατορία μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί αὐτοκράτορα τόν ἐγγονό της Κωνστάντινο. Οἱ Σουλιῶτες τότε ἔστειλαν πρεσβεία στήν Πετρούπολη νά χαιρετήσει τόν ὑποψήφιο αὐτοκράτορα του νέου βυζαντινοῦ κράτους.

Ὁ 'Αλής τά πληροφορήθηκε αὐτά, τά κατάγγειλε στό σουλτάνο καί πῆρε τήν ἄδεια νά χτυπήσει τό Σούλι.

Τό 1790 λοιπόν ἐκστρατεύει ἐναντίον του Σουλίου μέ 3.000 Ἄλβανούς. Οἱ Σουλιῶτες, ἄντρες καί γυναῖκες, πολέμησαν μέ γενναιότητα καί ὁ 'Αλή πασᾶς νικήθηκε. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς στρατιῶτες του σκοτώθηκαν καί ὅσοι κατόρθωσαν νά σωθοῦν καταδιώχτηκαν ἀπό τούς Σουλιῶτες ὡς τά Γιάννενα.

δ) Δεύτερη έκστρατεία του 'Αλή πασᾶ ἐναντίον του Σουλίου

Ὁ 'Αλής, γεμάτος λύσσα γιά τήν καταστροφή του, δέν ἠσυχάζει. Ἐτοιμάζει καινούριο στρατό ἀπό Ἄλβανούς, γιά νά ἐπιτεθεῖ καί πάλι ἐναντίον του Σουλίου. Καί μετά δύο χρόνια, τό 1792, εἶναι ἑτοιμος.

Ἐπειδή ὁμως φοβᾶται ὅτι μόνο μέ τά ὄπλα δέ θά μπορέσει νά ὑποτάξει τούς Σουλιῶτες, ἀποφασίζει νά μεταχειριστεῖ δόλο. Διέδωσε ὅτι θά πάει νά χτυπήσει τόν πασᾶ του Ἀργυρόκαστρο καί ζήτησε καί τή βοήθεια τῶν Σουλιωτῶν τάζοντάς τους μεγάλες ἀμοιβές.

Οἱ περισσότεροι Σουλιῶτες ἀρνήθηκαν νά του στείλουν βοήθεια, γιατί γνώριζαν τό δόλιο χαρακτήρα καί τήν πανουργία του 'Αλή. Μόνο ὁ **Λάμπρος Τζαβέλας** παραπλανήθηκε ἀπό τίς ὑποσχέσεις του 'Αλή καί πῆγε στά Γιάννενα μέ 70 παλικάρια καί τό μικρό γιό του Φῶτο, πού ἦταν μόλις 12 χρονῶν.

Ὁ 'Αλής τόν δέχτηκε μέ χαρά καί ξεκίνησαν γιά τό Ἀργυρόκαστρο. Στό δρόμο ὁμως, μέ δόλο πάλι, ἔπιασε τόν Τζαβέλα καί τούς ἄντρες του καί τούς ἔστειλε δεμένους στά Γιάννενα, ὅπου τούς ἔριξαν στή φυλακή. Ἐνας μόνο ξέφυγε, χωρίς νά τόν πάρουν εἰδηση, καί πῆγε τά νέα στό Σούλι.

Πιστεύοντας ὁ 'Αλής ὅτι ξεγέλασε τούς Σουλιῶτες καί θά βρεῖ ἀφύλαχτο τό Σούλι, προχώρησε γρήγορα ἐναντίον του. Φτάνοντας ὁμως ἐκεῖ ἀπογοητεύτηκε, γιατί οἱ Σουλιῶτες βρίσκονταν στίς θέσεις τους ἑτοιμοί

νά τόν αντιμετωπίσουν. Ὡστόσο ἔκαμε πολλές καί σκληρές ἐπιθέσεις, ἀλλά σέ ὄλες νικήθηκε καί ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τό Σούλι ἀπρακτος καί ταπεινωμένος.

Τό δόλο τοῦ Ἄλῃ πασᾶ τοῦ τόν πλήρωσε μέ δόλο πάλι ὁ Λάμπρος Τζαβέλας. Ὑποσχέθηκε στόν Ἄλῃ πώς θά μπορούσε νά πείσει τοὺς Σουλιῶτες νά τοῦ παραδώσουν τό Σούλι, ἂν τόν ἄφηνε νά γυρίσει κοντά τους. Ὁ Ἄλῃς τόν πίστεψε καί τόν ἄφησε ἐλεύθερο. Κράτησε ὁμως αἰχμαλώτους τοὺς 69 Σουλιῶτες καί ὡς δημηρὸ τό μικρὸ Φῶτο.

Μόλις ὁ Λάμπρος ἔφτασε στό Σούλι, εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγούς νά ἐτοιμαστοῦν γρήγορα, γιατί ὁ Ἄλῃς θά κάμει καί νέα ἐκστρατεία. Καί δταν τελείωσαν οἱ ἐτοιμασίες, ὁ Λάμπρος ἔστειλε στόν Ἄλῃ τό παρακάτω γράμμα:

Βεζύρη Ἄλῃ πασά,

Χαίρομαι ὅπου γέλασα ἔνα δόλιο. Εἶμαι ἐδῶ νά διαφεντέψω τήν πατρίδα μου καί νά τήν προστατέψω ἀπό ἔνα ληστή σάν καί σένα. Ὁ γιός μου Φῶτος θά πεθάνει, τό ξέρω. Μά ἐγώ θά ἐκδικήσω τό θάνατό του. Ἄν ὁ γιός μου, καθώς εἶναι νέος, δέ μένει εὐχарιστημένος νά πεθάνει γιά τήν πατρίδα του, αὐτός δέν εἶναι ἀξίος νά ζήσει καί νά γνωρίζεται ὡς γιός μου. Προχώρησε λοιπόν, ἀπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νά ἐκδικηθῶ.

*Ἐγώ ὁ ὀρκισμένος ἐχθρός σου
Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλας.*

Ἀφάνταστη μανία ἔπιασε τόν Ἄλῃ, δταν διάβασε τό γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἐδωσε ἀμέσως διαταγή νά ἐτοιμαστεῖ νέος καί περισσότερος στρατός, γιά νά χτυπήσει τό Σούλι ἀπό ὄλες τίς μεριές. Μπήκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀπό 10.000 Τουρκαλβανούς κι ἔφτασε στό Σούλι. Γίνεται πόλεμος σκληρός. Οἱ Τουρκαλβανοὶ πολεμοῦν μέ μανία. Μά καί οἱ Σουλιῶτες πολέμησαν παλικάρισια ἔχοντας ἀρχηγούς τό **Γεώργιο Μπόσσαρη** καί τό **Λάμπρο Τζαβέλα**.

Στή μάχη πῆραν μέρος καί 400 Σουλιώτισσες μέ ἐπικεφαλῆς τή γυναίκα τοῦ Λάμπρου, τή **Μόσχω**, καί τή θυγατέρα του **Σόφω**.

Οἱ Ἀρβανίτες, ξαφνιασμένοι ἀπό τή γενναϊότητα τῶν Σουλιωτῶν καί τῶν Σουλιωτισσῶν ἐγκαταλείπουν τή μάχη καί τρέχουν νά σωθοῦν. Πολύ λίγοι σώθηκαν. Καί ὁ ἴδιος ὁ Ἄλῃς φεύγει κατατρομαγμένος φωνάζοντας, ὅπως μᾶς λέει ὁ ποιητής μας Ἄρ. Βαλαωρίτης:

Γ' ἄλογοι τ' ἄλογοι Ὁμέρ Βρυώνη.

Τό Σούλι ἐχούμησε καί μᾶς πλακώνει.

*Τ' ἄλογοι τ' ἄλογοι Ἄκουῶς, σφυρίζουν
ζεστά τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν.*

.....
*Βρυώνη, πρόφθασε· ἀκόμα λίγο,
κι ἀπό τὰ νύχια τους δέ θά ξεφύγω.
Τ' ἄλογοι.. Γνώρισα τή φουστανέλα
τοῦ ἐχθροῦ μου τ' ἄσπονδου Λάμπρου Τζαβέλα.*

.....

Λένε μάλιστα πὼς ἔσκασε τρία ἄλογα ὧσπου νά φτάσει στά Γιάννενα.

Μετά τήν ἀποτυχία του αὐτή ὁ Ἄλῆς ἀναγκάστηκε νά κάμει εἰρήνη με τοὺς Σουλιῶτες. Ἄφησε ἐλεύθερο τὸ Φῶτο καὶ τοὺς 69 Σουλιῶτες ἐξαγοράζοντας τοὺς Ἀλβανούς, πού εἶχαν πιαστῆ ἀιχμάλωτοι.

Τὸ Σούλι σῶθηκε γιὰ ἄλλη μιά φορά. Πληγώθηκε ὁμως βαριά ὁ Λάμπρος Τζαβέλας, πού σέ λίγο πέθανε ἀπὸ τήν πληγή του, ἀφήνοντας γιὰ διάδοχό του τὸν ἔξοχο γιό του Φῶτο.

ε) Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἄλῆς ἀφήνει ἡσυχο τὸ Σούλι ὀχτῶ χρόνια. Δέν ἀνέχεται ὁμως περισσότερο τήν ταπεινώση. Δέν μπορεῖ νά χωνέψει διτι μιά χούφτα «γιδοκλέφτες», ὅπως ἔλεγε τοὺς Σουλιῶτες, δέν τὸν ἄφηναν νά βγεῖ ἀπὸ τήν πόρτα του. Γι' αὐτό τοὺς προτείνει νά διαλέξουν ὁποιο μέρος θέλουν νά ἐγκατασταθοῦν καὶ θά τοὺς πληρώσει ὀλα τὰ ἔξοδα.

Οἱ Σουλιῶτες ὁμως ὑπερήφανα τοῦ ἀπαντοῦν: «Οἱ ξεροὶ βράχοι τῆς πατρίδας μας εἶναι πιὸ ἀγαπητοὶ καὶ ἀπὸ τίς εὐφορότερες χῶρες τοῦ κόσμου· καὶ ἡ ἐλευθερία δέν ἐξαγοράζεται με ὀλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς».

Τότε ὁ Ἄλῆς ἔκαμε τήν τρίτη ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σουλίου. Οἱ Σουλιῶτες με ἀρχηγό τὸ Φῶτο Τζαβέλα, πού ἦταν 20 χρονῶν, ἀντιστάθηκαν γενναῖα καὶ τὸν νίκησαν πάλι.

Ὁ Ἄλῆς ὁμως δέν ἀπελπίστηκε. Πολιορκῆσε με τὰ στρατεύματά του τὸ Σούλι ἀπὸ ὀλα τὰ μέρη, γιὰ νά ἀναγκάσει τοὺς Σουλιῶτες νά παραδοθοῦν ἀπὸ τήν πείνα. Ἡ πολιορκία κράτησε τρία ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὀλο αὐτό τὸ διάστημα οἱ Σουλιῶτες ἀπόκρουσαν ὀλες τίς ἐφόδους τοῦ Ἄλῆ καὶ προξένησαν στό στρατό του μεγάλη φθορά.

Στὸ τέλος ὁμως τὰ πυρομαχικά τῶν Σουλιωτῶν λιγότεψαν, τὸ νερό ἔλειψε καὶ οἱ τροφές ἐξαντλήθηκαν. Ἀπὸ τίς στερήσεις εἶχαν γίνει σάν

φαντάσματα· και όμως δεν έννοούσαν να παραδοθούν. Και αυτές ακόμα οι γυναίκες φώναζαν: «κάλλιο θάνατος παρά ύποταγή».

Ό,τι όμως δεν κατόρθωσε ό Άλής με τη δύναμη τών δπλων, τό πέτυχε με τήν προδοσία. Ένας Σουλιώτης, Ό Πήλιος Γούσης, έδειξε σε μία μάχη δειλία και γι' αυτό οι συμπατριώτες του τόν περιφρονούσαν. Για να τούς έκδικηθεί ό Γούσης συνεννοήθηκε με τόν Άλή και κρυφά μία νύχτα όδήγησε στό Σούλι από μυστική διάβαση 200 Άλβανούς.

Οί Άλβανοί αυτοί, μόλις ξημέρωσε, χτύπησαν τούς Σουλιώτες από τά νῶτα. Τότε οι Σουλιώτες υποχώρησαν στό μοναστήρι τής Άγίας Παρασκευής, πού ήταν χτισμένο πάνω στόν απόκρημνο βράχο Κούγκι και συνέχισαν τόν άγώνα με πείσμα.

Άνάμεσά τους βρισκόταν και ό καλόγερος Σαμουήλ, πού οι Σουλιώτες τόν θεωρούσαν άγιο, και τούς έδινε θάρρος.

Τέτοια ήταν ή γενναιότητα τών Σουλιωτών, πού και αυτός ό τύραννος τή θαύμασε και τούς πρότεινε να φύγουν με τά δπλα τους και τά υπάρχοντά τους και να πάνε άνενόχλητοι δπου θέλουν.

Η πείνα και ή δίψα άνάγκασαν τούς Σουλιώτες να δεχτούν να αφήσουν τό άγαπημένο τους Σούλι. Χωρίστηκαν σε τρία σώματα και με τίς οικογένειές τους ξεκίνησαν. Τό πρώτο σώμα, με άρχηγό τό Φώτο Τζαβέλλα, προχώρησε προς τήν Πάργα τό άλλο, με άρχηγό τόν Κίτσο Μπότσαρη, προς τό Βουλγαρέλι τής Άρτας· και τό τρίτο, με άρχηγό τόν Κουτσονίκα, προς τό Ζάλογγο.

Μόνο ό Σαμουήλ και 5 σύντροφοί του έμειναν τελευταίοι στό Κούγκι, για να παραδώσουν τήν άποθήκη τροφίμων και πολεμοφοδίων, όπως είχάν συμφωνήσει.

Όταν έφτασαν εκεί οι στρατιώτες του Άλή με τό γραμματέα του, αυτός είπε στό Σαμουήλ: «Και τώρα, καλόγερε, άφου τόσο άνόητα παραδόθηκες στά χέρια του Βεζύρη, ποιά τιμωρία νομίζεις πως σε περιμένει;».

—«Καμία!», άπάντησε υπερήφανα ό Σαμουήλ. Και άμέσως πυροβόλησε με τήν πιστόλα του σε ένα βαρέλι γεμάτο μπαρούτη, πού βρισκόταν κοντά του. Τό Κούγκι τινάχτηκε στόν άέρα και κάτω από τά έρείπιά του θάφτηκαν ό Σαμουήλ με τούς συντρόφους του και οι Τουρκαλβανοί.

στ) Ό χορός του Ζαλόγγου

Τήν πράξη του Σαμουήλ βρήκε σαν πρόφαση ό Άλή πασάς, για να παραβεί τή συμφωνία με τούς Σουλιώτες κι έδωσε άμέσως διαταγή να τούς καταδιώξουν.

Τό Ζάλογο

Τό πρώτο σώμα πρόφτασε κι έφτασε σώο στην **Πάργα**, ή όποία προστατευόταν από τούς Ρώσους.

Τό δεύτερο σώμα έξοντώθηκε κοντά στό μοναστήρι του **Σέλτσου** και μόνο 45 σώθηκαν στην Πάργα.

Τό τρίτο σώμα περικυκλώθηκε από τούς 'Αλβανούς πάνω στό βουνό **Ζάλογο**. Τό σώμα αυτό έγραψε τήν περίφημη σελίδα του Σουλίου κι έκλεισε τήν ιστορία του. Οί Σουλιώτες του σώματος αυτού, άντρες και γυναίκες, πολέμησαν σκληρά δυό ήμερόνυχτα, ώσπου σώθηκαν τά πολεμοφόδια και οί τροφές τους.

Σάν είδαν οί Σουλιώτισσες ότι κινδύνευαν νά πέσουν στά χέρια τών Τουρκαλβανών, ανέβηκαν μέ τά παιδιά στην άγκαλιά τους στην κορυφή του βράχου «Στεφάνι». Από εκεί, αφού φίλησαν γιά τελευταία φορά τά παιδιά τους, τά έριξαν στον γκρεμό. Ύστερα πιάστηκαν σέ χορό τραγουδώντας τό γνωστό τραγούδι «**Έχει γειά, καημένε κόσμε...**». Και σέ κάθε γύρο του χορού έπεφτε στον γκρεμό ή πρώτη πού έσερνε τό χορό, ώσπου ή μιá μετά τήν άλλη γκρεμίστηκαν δλες.

Αὐτός εἶναι ὁ περίφημος *χορός τοῦ Ζαλόγγου*, πού τό τραγοῦδι του χιλιοτραγουδήθηκε καί μέ πολλή συγκίνηση τό ἀκοῦμε νά τραγουδιέται καί σήμερα.

Ἄλλά καί οἱ ἄντρες, δταν εἶδαν τήν ὑπέρατη θυσία τῶν γυναικῶν τους, δρμησαν μέ τά σπαθιά στά χέρια νά σπᾶσουν τόν κλοιό τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἀπό τοὺς 800 σῶθηκαν μόνο 150 κι ἔφτασαν στήν Πάργα.

Ὅλοι ὄλοι καί ἀπό τά τρία σώματα σῶθηκαν 1.000 μόνο Σουλιῶτες στήν Πάργα. Καί ἀπό ἐκεῖ πέρασαν στήν Κέρκυρα μέ τό πένθος στίς ψυχές τους γιά τοὺς νεκρούς, γιά τοὺς σκλάβους συγγενεῖς τους καί γιά τή χαμένη πατρίδα τους.

Τό Σούλι χάθηκε, οἱ ἥρωικοί του δμῶς ἀγῶνες ἐξύψωσαν τό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί χρησίμεψαν ὡς παράδειγμα στό μεγάλο ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία, πού ἄρχισε ὄστερα ἀπό 20 χρόνια.

ζ) Τό τέλος τοῦ Ἄλῃ πασᾶ

Ὁ Ἄλῃ πασᾶς, ἀφοῦ κυρίεψε τό Σούλι, πολέμησε τοὺς ἄρματολούς

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς

καί κλέφτες τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Στερεᾶς καί τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὑποταχθοῦν. Πέτυχε ἀκόμα μὲ τὴν πανουργία του νὰ δοθοῦν ἀπὸ τὸ σουλτάνο τὰ πασαλίκια τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Ναυπάκτου στὰ παιδιά τοῦ Ἄλῃ, τὸ **Βελή** καί τὸ **Μουχτάρ**.

Ἔτσι ὁ Ἄλῃ πασάς ἔγινε πανίσχυρος. Δέ χάρηκε ὁμως γιὰ πολὺ καιρὸ τίς ἐπιτυχίες του. Ἐπειδὴ πίστεψε ὅτι ἔγινε παντοδύναμος, προετοιμαζόταν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδιά του, νὰ ἰδρύσῃ δηλαδὴ ἀνεξάρτητο κράτος.

Ὁ σουλτάνος ὁμως, πού ἔμαθε τὰ σχέδια τοῦ Ἄλῃ, τοῦ κήρυξε τὸν πόλεμο τὸ 1820 καί διόρισε πασὰ τῶν Ἰωαννίνων τὸν **Πασόμπεη**, ἄσπονδο ἐχθρὸ τοῦ Ἄλῃ. Ἐναντίον τοῦ Ἄλῃ ἔστειλε σουλτανικά στρατεύματα μὲ ἑπτὰ ἄλλους πασάδες, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ γιὰ τὴν ἀποστασία του.

Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Πασόμπεης δέν μπόρεσε νὰ ἐξοντώσῃ τὸν Ἄλῃ, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ γενναῖο καί ἔμπειρο πολεμιστὴ **Χουρσίτ πασά**, διοικητὴ τῆς Πελοποννήσου, μὲ τὴν αὐστηρὴ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου νὰ τοῦ στείλῃ τὸ κεφάλι τοῦ Ἄλῃ, ἀλλιῶς θὰ χάσῃ τὸ δικό του.

Ὁ Χουρσίτ πολέμησε τὸν Ἄλῃ καί κυρίεψε τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχε κλειστεῖ. Ὁ Ἄλῃς τότε ἔφυγε καί κλείστηκε στὸ φρούριο, πού βρισκόταν στὸ νησάκι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ ὁ Χουρσίτ μὲ δόλο πέτυχε νὰ ἐξοντώσῃ τὸ δόλιο Ἄλῃ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1822.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἄλῃ πασάς ἤθελε νὰ υποδουλώσῃ μὲ κάθε τρόπο τοὺς Σουλιῶτες;
2. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς Σουλιῶτες;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τὴν πράξη τοῦ Πήλιου Γούση;
4. Πῶς βρίσκετε τὸ τέλος τοῦ Ἄλῃ πασά;

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. Ο Αλέξανδρος Ύψηλάντης

Ο Αλέξανδρος Ύψηλάντης καταγόταν από τή μεγάλη φαναριώτικη οικογένεια τῶν Ύψηλάντηδων. Ο πατέρας του Κωνσταντίνος Ύψηλάντης ἦταν ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, ἀλλά τό 1805 οἱ Τοῦρκοι τόν ἀνάγκασαν νά φύγει ὡς φίλο τῆς Ρωσίας. Μετά ἀπ' αὐτό ἐγκαταστάθηκε μέ τήν οικογένειά του στή Ρωσία καί ἐβαλε τά παιδιά του στίς στρατιωτικές σχολές.

Ο Αλέξανδρος ἔγινε ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καί διακρίθηκε στόν πόλεμο, πού ἔκαμε ἡ Ρωσία μέ τό Ναπολέοντα. Στή μάχη μάλιστα τῆς Δρέσδης ἔχασε τό δεξί του χέρι. Ο τσάρος τόν τίμησε καί τόν ἔκαμε ὑπασπιστή του.

Ἀφοῦ δέχτηκε, ὅπως μάθαμε, τήν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ὁ Αλέξανδρος Ύψηλάντης ζήτησε ἀπό τόν τσάρο ἀπεριόριστη ἄδεια γιά λόγους ὑγείας. Καί ἀμέσως ἔφυγε ἀπό τήν Πετρούπολη γιά τό Κίεβο, γιά νά ἀποχαιρετίσει τή μητέρα του καί νά πάρει τήν εὐχή της γιά τό μεγάλο Ἀγώνα. Ἀπό τό Κίεβο κατέβηκε στήν Ὀδησό, γιά νά συνενοηθεῖ μέ τούς Φιλικούς καί νά ἐτοιμάσει τήν Ἐπανάσταση.

Τό σχέδιό του ἦταν νά κηρύξει τήν ἐπανάσταση πρῶτα στήν Πελοπόννησο, γιατί εἶχε τήν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖ οἱ συνθήκες ἦταν πιό εὐνοϊκές. Ἀπό τίς συσκέψεις ὁμως, πού εἶχε μέ τούς Φιλικούς, ἀναγκάστηκε νά ἀλλάξει σχέδιο καί ἀποφασίστηκε νά ἀρχίσει ἀμέσως τόν ἀγώνα ἀπό τή Μολδοβλαχία γιά τούς ἐξῆς κυρίως λόγους:

1. Γιατί ἐκεῖ ἦταν ἐγκατεστημένοι πολλοί Ἕλληνες καί οἱ ἡγεμόνες ἦταν Ἕλληνες Φαναριῶτες.
2. Οἱ παραδουνάβιες αὐτές ἡγεμονίες συνόρευαν μέ τή Ρωσία, ἀπό τήν ὁποία περίμεναν οἱ Φιλικοί ὑποστήριξη.
3. Στίς περιοχές αὐτές δέν ὑπῆρχε τουρκικός στρατός οὔτε μποροῦσε νά μπεῖ χωρίς τή συγκατάθεση τῆς Ρωσίας, σύμφωνα μέ ρωσοτουρκική συνθήκη.

Γιά τήν κήρυξη τῆς ἐπανάστασεως στήν Πελοπόννησο ἀποφασίστη-

κε νά στείλει τόν αδερφό του Δημήτριο Ὑψηλάντη μέ ἐπιτελεῖο ἐμπιστων προσώπων.

Ἔτσι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μέ τούς ἀδερφούς του Γεώργιο καί Νικόλαο καί 200 ἄντρες στίς 22 Φεβρουαρίου 1821 πέρασε τόν Προῦθο ποταμό καί μπήκε στό **Ἰάσιο**, τήν πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας.

Ἐκεῖ στίς 24 τοῦ ἴδιου μήνα μέ ἀπερίγραπτη συγκίνηση ὕψωσε τή σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καί μέ θερμή προκήρυξη προσκαλοῦσε τούς Ἕλληνες καί τούς ντόπιους νά πάρουν τά ὄπλα καί νά ξεσηκωθοῦν γιά τήν ἐλευθερία τους. «Κινηθεῖτε, ἔλεγε, καί θά ἰδεῖτε πώς μιά μεγάλη Δύναμη θά προστατέψει τά δικάιά μας».

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός κυρίαρχε τίς ψυχές ὄλων καί χιλιάδες Ἕλληνες μέ τούς ὄπλαρχηγούς **Γεωργάκη Ὀλύμπιο**, **Ἀθανάσιο Καρπενσιώτη** καί **Ἰωάννη Φαρμάκη**, οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν στήν ὑπηρεσία τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἔτρεξαν πρόθυμα κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ Ὑψηλάντη.

Ἐπίσης 500 Ἕλληνες νέοι τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν, σπουδαστές Γυμνασίων καί Πανεπιστημίων, ἄφησαν τά θρανία καί σχημάτισαν τόν **Ἱερό λόχο** κατά τό παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν ἀρχαίων Ἑθναίων. Οἱ **Ἱερολοχίτες**, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ὀρκίστηκαν ἤ νά ἐλευθερώσουν τήν πατρίδα τους ἤ νά πεθάνουν.

2. Ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στή Μολδοβλαχία

Μέ τό στρατό αὐτό ὁ Ὑψηλάντης ἔφτασε μέ καθυστέρηση στό Βουκουρέστι στά τέλη Μαρτίου. Ἐκεῖ δοκίμασε ἀπογοήτευση, γιατί ἔμαθε ὅτι ὁ πατριάρχης τόν ἀφόρισε καί ὁ τσάρος τόν ἀποκήρυξε καί τόν διέγραψε ἀπό τό ρωσικό στρατό καί ἐπέτρεψε στήν Τουρκία νά στείλει στίς ἡγεμονίες στρατό, γιά νά χτυπήσει τήν ἐπανάσταση.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

στis ύγρές φυλακές του Μουγκάτς. Άποφυλακίστηκε τό 1827 καί μετά ένα χρόνο σέ ήλικία 38 χρονών πέθανε από τή λύπη του καί από τίς κακουχίες τής φυλακής.

Τί απόγιναν όμως οί Έλληνες όπλαρχηγοί; Μετά τό Δραγατσάνι ό **Καρπενησιώτης** μέ τούς όπαδούς του προχώρησε πρós τή Βεσσαραβία, πού ήταν ρωσική. Έκεϊ στό χωριό **Σκουλένι**, κοντά στόν Προύθο ποταμό, έγινε πολύ σκληρή μάχη, στήν όποία ό Καρπενησιώτης σκοτώθηκε μαζί μέ τούς περισσότερους άντρες του. Οί υπόλοιποι έπεσαν στόν Προύθο καί πέρασαν στή Βεσσαραβία.

Άλλά καί οί δύο άλλοι όπλαρχηγοί δέν είχαν καλύτερη τύχη. Προσπάθησαν καί αυτοί νά περάσουν στή Βεσσαραβία· προδόθηκαν όμως από τούς ντόπιους καί πολιορκήθηκαν από τούς Τούρκους στό **μοναστήρι του Σέκου**.

Ό **Όλύμπιος** μέ 11 συντρόφους του όχυρώθηκε στό κωδωνοστάσιο του μοναστηριού καί προξένησε μεγάλη φθορά στά τουρκικά στρατεύματα. Καί όταν άντιλήφτηκε ότι κινδύνευε νά αιχμαλωτιστεί, έβαλε φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί θάφτηκε κάτω από τά έρείπια του κωδωνοστασίου μαζί μέ τούς συντρόφους του καί πολλούς Τούρκους.

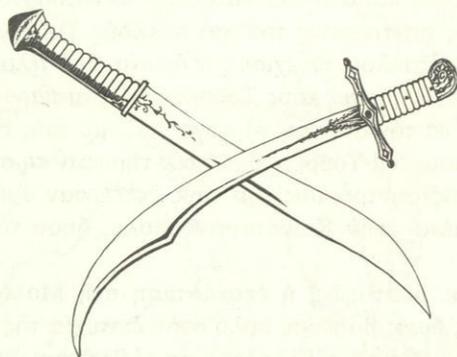
Ό **Φαρμάκης** εξάλλου συνέχισε τόν άγώνα. Στο τέλος όμως άναγκάστηκε νά συνθηκολογήσει μέ τούς Τούρκους καί νά παραδοθεί, άφου του ύποσχέθηκαν ότι θά τόν άφηναν νά φύγει μαζί μέ τούς συντρόφους του καί τόν όπλισμό τους. Οί Τούρκοι όμως δέν τήρησαν τή συμφωνία· μόλις παραδόθηκαν, τούς συντρόφους του τούς εκτέλεσαν άμέσως καί αυτόν τόν έστειλαν δεμένο στήν Κωνσταντινούπολη, όπου τόν έγδαραν ζωντανό.

Έτσι έσβησε, δυστυχώς, ή επανάσταση στή Μολδοβλαχία. Παρά τήν άποτυχία της όμως βοήθησε πολύ στήν έπιτυχία τής επαναστάσεως, πού κηρύχτηκε στήν κυρίως Έλλάδα, γιατί οί Τούρκοι άναγκάστηκαν νά στείλουν στή Μολδοβλαχία άρκετό στρατό από τό φόβο έπίθεσης τής Ρωσίας. Έτσι, όταν κηρύχτηκε ή επανάσταση στήν Πελοπόννησο καί στήν άλλη Έλλάδα, οί τουρκικές δυνάμεις δέν ήταν άρκετές νά τήν καταπνίξουν.

Άσκήσεις

1. Γιατί άποφασίστηκε νά άρχισει ή επανάσταση από τή Μολδοβλαχία;
2. Γιατί ό Πατριάρχης άφόρισε τόν Ύψηλάντη;

3. Γιατί ὁ τσάρος τὸν ἀποκήρυξε;
4. Τί αἰσθάνεστε γιὰ τὴ θυσία τῶν Ἱερολοχιτῶν;
5. Ποιό τέλος εἶχαν οἱ ὀπλαρχηγοί;
6. Γιατί ἀπότυχε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη;

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. *Ἡ κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο*

α) Ἡ κατάσταση στήν Πελοπόννησο

Δέν εἶχε περάσει οὔτε ἓνας μήνας ἀπό τήν κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στό Ἰάσιο ἀπό τόν Ὑψηλάντη καί κηρύχτηκε ἡ ἐπανάσταση καί στήν Πελοπόννησο.

Ἐδῶ οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιτυχία της ἦταν εὐνοϊκότερες. Ἡ Πελοπόννησος, χώρα ὀρεινή, ἦταν κατάλληλη γιά τόν ἀγώνα τῶν ἐπαναστατῶν, γιατί ἡ καταδίωξη τους ἀπό μεγάλες τουρκικές δυνάμεις θά ἦταν πολύ δύσκολη. Καί ἐπειδή βρισκόταν μακριά ἀπό τά τουρκικά κέντρα, ἡ ἀποστολή τουρκικοῦ στρατοῦ καί ἐφοδίων χρειαζόταν χρόνο πολύ καί θά ἐβρίσκε πολλές δυσκολίες.

Ἀκόμα ὁ ἰκανός καί ἐμπειροπόλεμος πασάς τῆς Πελοποννήσου *Χουρσίτ* ἔλειπε μέ τό στρατό του στήν Ἡπειρο πολεμώντας τόν Ἄλῃ παά.

Τέλος ὁ πληθυσμός τῆς Πελοποννήσου σέ μεγάλη ἀναλογία ἦταν ἐλληνικός μέ πολλούς καί σπουδαίους ἀρχηγούς, πού τοὺς ἐκτιμοῦσε ὁ λαός καί τοὺς ἀκολουθοῦσε μέ πίστη καί ἀφοσίωση. Καί εἶχε προετοιμαστεῖ ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία γιά τήν ἐπανάσταση καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη περιοχή καί μόνο τό σύνθημα περίμενε, γιά νά ξεσηκωθεῖ κατά τοῦ τυράννου.

Στά τέλη τοῦ 1820 ἔφτασε στήν Πελοπόννησο, σταλμένος ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία, ὁ ἐνθουσιώδης Φιλικός καί ἀτρόμητος ἀρχιμάνδριτης *Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας*.

Ὁ Παπαφλέσσας, ἰκανός νά πείθει καί νά ἐνθουσιάζει τά πλήθη, *«μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν»* ὅπως λεγόταν, περιέτρεχε ὅλη τήν Πελοπόννησο καί μέ τά κηρύγματά του καλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τήν ἐπανάσταση.

Τήν ἴδια ἐποχὴ ἔφτασαν στήν Πελοπόννησο διάφοροι ὀπλαρχηγοί, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καί ὁ *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, πού ὑπηρετοῦσε ὡς τότε στόν ἀγγλικό στρατό στά Ἐπτάνησα ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικός. Ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ του ἔδωσε στοὺς Ἕλληνες περισσότερο

θάρρος καί δλοι έβλεπαν ότι κάτι σοβαρό θά γινόταν.

Έτσι λοιπόν στην Πελοπόννησο επικρατούσε επαναστατικός αναβρασμός καί δλόκληρη ή περιοχή της έμοιαζε μέ πυριτιδαποθήκη έτοιμη νά έκραγεϊ.

Οί Τούρκοι πληροφορήθηκαν τίς προετοιμασίες καί θορυβήθηκαν. Τότε ό αναπληρωτής του Χουρσίτ στην Τρίπολη (ό καϊμακάμης) κάλεσε εκεί τούς προκρίτους καί τούς άρχιερείς τής Πελοποννήσου, γιά νά συσκεφτοϋν. Πήγαν δλοι σχεδόν εκτός από τούς προκρίτους καί άρχιερείς τών Καλαβρύτων καί τής λοιπής Άχαΐας.

β) Άγία Λαύρα - Άλωση τής Καλαμάτας

Οί πρόκριτοι τής Άχαΐας καί ό έπίσκοπος Παλαιών Πατρών Γερμανός δέν υπάκουσαν στην προσταγή του καϊμακάμη καί δέν πήγαν στην Τρίπολη, γιατί υποψιάστηκαν τίς κακές προθέσεις του.

Συγκεντρώθηκαν στο μοναστήρι τής Άγίας Λαύρας στις 10 Μαρτίου 1821 καί έπειτα από όλονύκτιες συζητήσεις καί κάτω από δραματικές συνθήκες αποφάσισαν νά έπισπεύσουν τήν κήρυξη τής επαναστάσεως, ή όποία είχε όριστεί νά γίνει στις 25 Μαρτίου.

Τό πόσο κρίσιμη ήταν ή περίπτωση τό εκφράζει ζωντανά τό παρακάτω γνωστό καί αγαπημένο μας δημοτικό τραγούδι:

*Κρυφά τό λένε τά πουλιά,
κρυφά τό λέν' τ' άηδόνια,
κρυφά τό λέει κι ό γούμενος
πάνω στην Άγια Λαύρα:
Παιδιά, γιά μεταλάβετε,
γιά ξομολογηθεϊτε,
ταχιά άνοίγει ό πόλεμος
άνάβει τό τουφέκι...*

Ό Παλαιών Πατρών Γερμανός

Στή σύσκεψη αυτή πήραν μέρος οι έπίσκοποι Παλαιών Πατρών

Γερμανός και Κερνίτσης Προκόπιος, καθώς και οι πρόκριτοι Ἀσημάκης, Ζαΐμης, Σωτήρ. Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Ἀσημ. Φωτήλας, Ἀνδρ. Λόντος, Σωτ. Θεοχαρόπουλος και Παναγιώτης Φωτήλας.

Σύμφωνα με τήν ἀπόφαση πού πήραν στή σύσκεψη, τά γεγονότα στήν περιοχή τῶν Καλαβρύτων ἐξελισσονται ραγδαῖα. Μεταξύ 14 και 18 Μαρτίου οἱ ὄπλαρχηγοί ἀναγκάζουν τούς Τούρκους νά κλειστοῦν στούς πύργους τῶν Καλαβρύτων.

Ἡ πρώτη δμως ἀρχή τῆς ἐπανάστασης γίνεται με τήν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Καλαβρύτων και τήν ἀπελευθέρωσή τους στίς **21 Μαρτίου**. Τήν ἡμέρα αὐτή οἱ Πετιμεζαῖοι με τό Χαραλάμπη και τούς ἄλλους ὄπλαρχηγούς συγκεντρώθηκαν στήν Ἀγία Λαύρα. Ἐκεῖ λειτουργήθηκαν στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πού σώζεται και σήμερα, και κατόπιν ἔδωσαν τόν ὄρκο: «Ἐλευθερία ἤ θάνατος».

Πήραν ἔπειτα ἕνα μικρό κανόνι τοῦ μοναστηριοῦ και με σημαία τή χρυσοκέντητη εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας, πού εἶναι γνωστή ὡς τό **λάβαρο τῆς Ἀγίας Λαύρας**, ὀρμησαν με τά παλικάρια τους κατά τῶν Καλαβρύτων. Ὁ βοεβόδας και οἱ ἄλλοι Τούρκοι ἔπειτα ἀπό πείσμονα ἀντίσταση παραδόθηκαν.

Ἡ Ἀγία Λαύρα ἔγινε ἰδέα, ἔγινε σύμβολο, πού συμβολίζει ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Ἡ κρυφή λαχτάρα τοῦ λυτρωμοῦ, πού αἰῶνες ὁλόκληρους κρυφόκαιγε στά στήθη τοῦ πολυβασανισμένου λαοῦ, ἀπό ὄνειρο ἔγινε πραγματικότητα.

Μέσα σέ μιά βδομάδα δηλ. ἀπό τίς 21 ἕως τίς 28 Μαρτίου, ἡ ἐπανάσταση γενικεύθηκε σέ ὄλη τήν Πελοπόννησο. Ὅλες οἱ ἐπαρχίες ἐπανάστατησαν με τήν ἴδια προθυμία.

Ἔτσι στίς 22 Μαρτίου ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Κολοκοτρώνης και ὁ

Τό λάβαρο τῆς ἐπανάστασης

Ἀναγνωσταράς μέ 2.000 ἑπαναστάτες πολιορκήσαν τήν *Καλαμάτα*, ἡ ὁποία παραδόθηκε τήν ἐπομένη, δηλ. στίς 23 Μαρτίου.

Ἐξάλλου στίς 24 Μαρτίου πλῆθος ἑπαναστάτες μπήκαν στήν *Πάτρα*, μέ ἐπικεφαλῆς τούς φιλικούς Ἰωάννη Παπαδιαμαντόπουλο καί Νικόλαο Λόντο, καί ἀνάγκασαν τούς Τούρκους νά κλειστοῦν στό φρούριο. Τό πρωί τῆς ἄλλης ἡμέρας (25 Μαρτίου) ἔφτασε στήν πόλη ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός μέ τούς ἄλλους προκρίτους καί ὄπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας.

Καί ἐνῶ οἱ Τούρκοι κανονιοβολοῦσαν μέσα ἀπό τό φρούριο, ὁ λαός

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός ὑψώνει στήν Πάτρα τό Σταυρό καί ὀρκίζει τούς ἀγωνιστές

της Πάτρας εξαλλος από ένθουσιασμό συγκεντρώθηκε στην πλατεία του Ἁγίου Γεωργίου, όπου ὁ Γερμανός ἔστησε τό Σταυρό. Κάτω ἀπό αὐτόν ὀρκίστηκαν οἱ ἀγωνιστές ἀναφωνώντας: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Μέ τήν ἀνατολή της μεγάλης χριστιανικῆς γιορτῆς ἡ ἐπανάσταση ἔλαβε χαρακτῆρα γενικότερο. Ὀλόκληρη ἡ Πελοπόννησος φλεγόταν ἀπό ένθουσιασμό καί παντοῦ ἀκουγόταν μιά φωνή: «*Νά μή μείνει Τούρκος στό Μοριά μηδέ στόν κόσμο ὅλο*».

Ἔτσι ἡ 25η Μαρτίου, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ της Θεοτόκου, παίρνει γιά τόν ἑλληνισμό μεγαλύτερη λαμπρότητα· γίνεται καί ἔθνικῆ γιορτή, πού συμβολίζει τήν ἀνάσταση τοῦ σκλαβωμένου γένους ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Οἱ ἐχθροπραξίες συνεχίζονται μέ ἀποφασιστικότητα. Οἱ Τούρκοι περίτρομοι ἐγκαταλείπουν τά χωριά καί συγκεντρώνονται στίς μεγάλες πόλεις καί στά φρούρια της Πάτρας καί τοῦ Ναυπλίου καί κατά προτίμηση στήν Τριπολιτά, όπου νόμιζαν ὅτι θά ἦταν περισσότερο ἀσφαλεῖς. Σχετικά μέ τή φυγή τῶν Τούρκων ὁ ποιητής μας Γ. Μαρτινέλλης λέει:

*Φεύγουν ἀπ' ὄλες τίς μεριές οἱ Τούρκοι τρομαγμένοι,
ἐνῶ προφέρει ὁ Γερμανός κι ἠχολογοῦν οἱ ἄλλοι
τόν ὄρκο, π' ὄλη ἔσεισε βαθιά τήν οἰκουμένη.*

Ἡ ἐπιτυχία της ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο τόνωσε τό ἠθικό τῶν Ἑλλήνων ὄλης της Ἑλλάδας καί δυνάμωσε τήν ἐλπίδα ὅτι ἔφτασε ἡ ὄρα τοῦ λυτρωμοῦ.

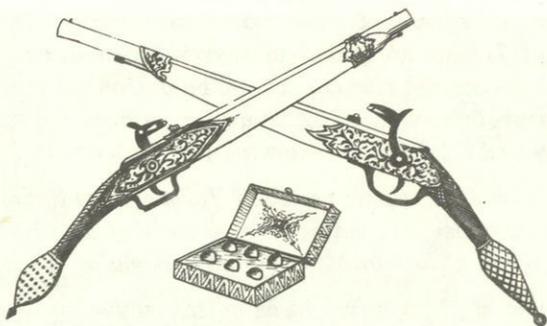
2. Ἡ κήρυξη της ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα

Σύγχρονα σχεδόν μέ τήν κήρυξη της ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα. Πρώτη ἐπαναστάτησε ἡ **Φωκίδα**. Ὁ ἀρματολός τῶν Σαλώνων (της Ἄμφισσας) **Πανουργιάς** μέ τά παλικάρια του ξεσήκωσε τά Σάλωνα στίς 24 Μαρτίου καί μετά τρεῖς ἡμέρες τά ἐλευθέρωσε.

Ἀμέσως μετά τόν Πανουργιά κινήθηκε ὁ **Δῆμος Σκαλτσάς** στή γειτονική ἐπαρχία Δωρίδα καί στίς 28 Μαρτίου ὕψωσε ἐπαναστατικῆ σημαία κι ἐλευθέρωσε τό Λιδωρίκι. Σέ λίγο ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος** ξεσήκωσε σέ ἐπανάσταση τή Λιβαδεῖα καί ὁ **Δουβουνιώτης** τή Λοκρίδα. Τέλος ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀττική κι ἐκλείσαν τούς Τούρκους στήν Ἀκρόπολη της Ἀθήνας.

Ἡ Δυτική Στερεά Ἑλλάδα ἐπανάστατησε ἀργότερα. Οἱ ὄπλαρχηγοί της δίσταζαν, γιατί ἡ περιοχή γειτόνευε μέ τήν Ἥπειρο, ὅπου βρισκόνταν πολυάριθμα τουρκικά στρατεύματα πολεμώντας κατά τοῦ Ἑλλήτου. Ὅταν ὁμως στίς 20 Μαΐου παρουσιάστηκε στόν Πατραϊκό κόλπο ἑλληνικός στόλος, ὁ ἀρματολός **Δημήτρ. Μακρής** ξεσήκωσε τό Μεσολόγγι καί τό Αἰτωλικό.

Ἡ ἐξέγερση τῆς Στερεᾶς ἔσωσε τήν Πελοπόννησο, γιατί ἀπασχολήθηκαν ἐκεῖ τουρκικά στρατεύματα κι ἔδωσε τήν εὐκαιρία στούς Πελοποννήσιους νά σταθεροποιήσουν τήν ἐπανάσταση.

Πιστόλες καί σφαῖρες ἀπό τά χρόνια τῆς ἐπανάστασεως

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ἡ Ἑπανάσταση πέτυχε στήν Πελοπόννησο;
2. Γιατί ἡ Ἁγία Λαύρα πῆρε τόση ἱστορική ἀξία;
3. Τό ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας δέν πῆγαν στήν Τρίπολη ὠφέλησε ἢ ἐβλάψε τήν Ἑπανάσταση καί γιατί;
4. Τί γνωρίζετε γιά τό λάβαρο τῆς Ἁγίας Λαύρας;
5. Σέ τί ὠφέλησε τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας;

3. Ἡ ἐπανάσταση στὰ νησιά

Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἐμπόδισαν τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο. Πολὺ μεγαλύτερη ὁμως ὑπηρεσία πρόσφεραν τὰ νησιά, γιατί ὁ σημαντικὸς στόλος τους ἐμπόδισε τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο μέ τὰ πλοῖα τους τὰ πολυάριθμα στρατευμάτά τους, πού εἶχαν στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Οἱ Ἕλληνες τῶν νησιῶν, ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Φαρῶν, βρέθηκαν στὶς παραμονές τῆς ἐπαναστάσεως μέ μεγάλους θησαυροὺς καὶ ζούσαν βίο ἡσυχου καὶ σχεδὸν ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ ὁμως ἐξεγέρθηκαν καὶ θυσίασαν τὰ πάντα γιὰ τὸν ἀγώνα.

Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησαν οἱ **Σπέτσες**, πού τίς ἀκολούθησαν τὰ **Ψαρά** καὶ ἡ **Ὑδρα**, στὴν ὁποία κήρυξε τὴν ἐπανάσταση ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος Ἀντώνιος Οἰκονόμου.

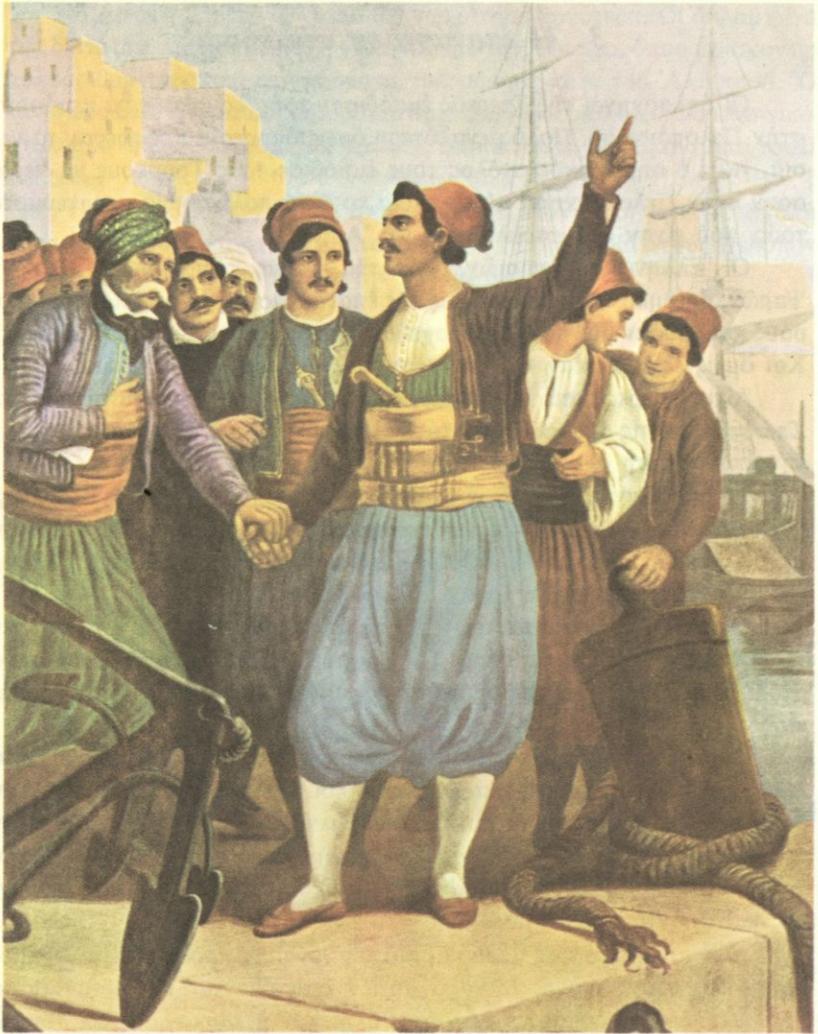
Τὸ παράδειγμα τῶν νησιῶν αὐτῶν ἀκολούθησαν ἡ **Σάμος**, ἡ **Λήμνος**, ἡ **Μυτιλήνη**, οἱ **Κυκλάδες**, τὰ **Δωδεκάνησα** κ.ἄ. Τελευταία ἐπαναστάτησε ἡ **Κρήτη**, γιατί δέν μπορούσε νὰ πάρει βοήθεια ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ γιατί στὴν Κρήτη ὑπῆρχαν πολλοὶ Τούρκοι.

Ἀπὸ ὅλα τὰ νησιά τὰ πρωτεῖα στὴ διεξαγωγὴ τοῦ ἀγώνα τὰ εἶχαν ἡ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες καὶ τὰ Ψαρά. Τὰ τρία αὐτὰ νησιά εἶχαν τὸ μεγαλύτερο στόλο, διάθεταν 176 ἐξοπλισμένα πλοῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 92 ἦταν ὑδραϊκά.

Πολλοὶ ἐμποροπλοίαρχοι ἀναδείχθηκαν μεγάλοι ναυτικοί, ὅπως ὁ **Κανάρης**, ὁ **Μιαούλης**, ὁ **Τομπάζης** καὶ ἄλλοι. Πολλοὶ ἐφοπλιστές ἐξάλλου ἔδωσαν ὄχι μόνον τὰ πλοῖα τους ἀλλὰ καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὸν ἀγώνα. Ὁ πλούσιος Ὑδραῖος **Λάζαρος Κουντουριώτης** θυσίασε ὀλόκληρη τὴ μεγάλην περιουσία του, πού ἔφτανε τὰ δύο ἑκατομμύρια χρυσές δραχμές καὶ φρόντισε νὰ ὀργανωθεῖ ὁ στόλος.

Ὅχι μόνον οἱ ἄντρες ἀλλὰ καὶ πολλές γυναῖκες πρόσφεραν πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὸν ἀγώνα. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ἡ Σπετσιώτισσα **Μπουμπουλίνα** (Λασκαρίνα Μπούμπουλη) καὶ ἡ Μυκονιάτισσα **Μαντιώ Μαυρογένους**. Ἡ Μπουμπουλίνα θυσίασε γιὰ τὴν πατρίδα ὀλόκληρη τὴν περιουσία της διατηρώντας μέ ἐξοδὰ τῆς στόλο ἀπὸ 3 πλοῖα καὶ στρατεύματα στὴν ξηρὰ.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε νὰ πολεμήσει μέ στόλο πολυαριθμότερο καὶ ἐφοδιασμένο μέ ἰσχυρότερο πυροβολικό· ὁ τουρκικὸς στόλος ἦταν καθαυτὸ πολεμικὸς. Σὲ ἓνα ὁμως οἱ Ἕλληνες εἶχαν μεγάλη ὑπεροχή: ἦταν

Μαρκουτζίος ή Μπακουλιάς του οποίου η οικογένεια ήταν από τις πλουσιότερες της εποχής και είχε επενδύσει στην τραπεζική και στην ναυτιλία με έδρα την Αθήνα. Ο αδελφός του ήταν ο Γεώργιος Μαρκουτζίος, ο οποίος ήταν ο πρώτος Έλληνας ναύκληρος στην Ελλάδα. Ο αδελφός του ήταν ο Γεώργιος Μαρκουτζίος, ο οποίος ήταν ο πρώτος Έλληνας ναύκληρος στην Ελλάδα.

Ο Άντωνιος Οικονόμου ξεσηκώνει τους Ύδραίους

Ἡ Μπουμπουλίνα

Ἡ Μαντώ Μαυρογένους

πολύ καλύτεροι θαλασσινοί, ἐνῶ οἱ Τούρκοι δὲν ἤξεραν νά κυβερνοῦν τὰ πλοῖα τους καί οἱ ναῦτες τους ἦταν μισθοφόροι.

4. Ἡ ἐπανάσταση στή Μακεδονία

Λίγες ἡμέρες μετά τήν ἔναρξη τῆς ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο κηρύχτηκε ἡ ἐπανάσταση στή **Θεσσαλία** καί κυρίως στήν περιφέρεια τοῦ Πηλίου μέ ἀρχηγό τό σχολάρχη καί δραστήριο Φιλικό **Ἄνθιμο Γαζή**. Ἡ ἐπανάσταση ὅμως αὐτή ἀπότυχε, γιατί οἱ ἐπαναστάτες ἦταν λίγοι, οἱ Τούρκοι πολυάριθμοι καί τό ἔδαφος δέ βοηθοῦσε.

Ἀπό τή Θεσσαλία ἡ ἐπανάσταση ἀπλώθηκε στή **Μακεδονία**. Ἡ Χαλκιδική ἐπαναστάτησε μέ τόν **Ἐμμανουήλ Παπά**. Ἀκόμα καί οἱ καλόγεροι στό Ἅγιο Ὄρος, πού ἦταν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πῆραν τά ὅπλα. Ἀλλά ἡ ἐπανάσταση στά μέρη αὐτά καταπνίγηκε ἀπό τοὺς Τούρκους, γιατί δὲν εἶχε ὀργανωθεῖ καλά.

Τό δεύτερο Έτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησε καί ἡ *Δυτική Μακεδονία* μέ κέντρο τήν ἡρωική *Νάουσα* καί μέ ἀρχηγούς τούς *Ζαφειράκη, Καρατάσο* καί ἄλλους. Στήν περιοχή αὐτή οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν στήν ἀρχή μεγάλες ἐπιτυχίες· κατόπιν ὁμως πολυάριθμες τουρκικές δυνάμεις τούς ἀνάγκασαν νά κλειστοῦν στά τείχη καί στούς προμαχῶνες τῆς Νάουσας, ὅπου εἶχαν καταφύγει καί πολλές χιλιάδες ἄμαχος πληθυσμός ἀπό τά περίχωρα.

Ἐδῶ ἔγιναν τέτοιες συγκρούσεις καί διαδραματίστηκαν ἡρωικά κατορθώματα, πού θυμίζουν τό Σούλι καί τούς ἀγῶνες του. Ἐπί ἐνάμιση μήνα οἱ πολιορκημένοι ἀντιστάθηκαν στίς ἰσχυρές ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος στίς **6 Ἀπριλίου 1822** οἱ Τούρκοι παραβίασαν τίς πύλες τοῦ τείχους καί μπῆκαν στήν πόλη, ἡ ὁποία παραδόθηκε στή φωτιά, τή σφαγή καί τή λεηλασία. Ὅσοι ἀπό τούς κατοίκους δέ σφάγηκαν ἢ δέν μπόρεσαν νά φύγουν, αἰχμαλωτίστηκαν καί πουλήθηκαν ὡς δοῦλοι.

Πολυάριθμα γυναικόπαιδα, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ σέ ἓνα μικρό ὄχυρό, γιά νά μήν πέσουν στά χέρια τοῦ ἐχθροῦ γκρεμίστηκαν στόν καταρράκτη, πού σχηματίζαν τά ὀρμητικά νερά τοῦ ποταμοῦ «*Αραπίτσα*», καί πνίγηκαν.

Ἔτσι ἡ ἡρωική Νάουσα ἐξησε τό Ζάλογγο μέ τίς ἀθάνατες Σουλιώτισσες.

Ἀσκήσεις

1. Πῶς τό ἑλληνικό ναυτικό βρέθηκε ἑτοιμοπόλεμο;
2. Ποιά εἶναι ἡ πρώτη μεγάλη ὑπηρεσία τοῦ ναυτικοῦ μας στόν ἀγῶνα;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τούς Ἑλληνες ἐφοπλιστές τήν περίοδο τοῦ ἀγῶνα;
4. Γιατί ἡ Νάουσα μᾶς θυμίζει τό Ζάλογγο;

5. Ἀντίποινα τῶν Τούρκων

α) Σφαγές καί βιαιότητες

Ὅταν ἔγινε γνωστό τό κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στή Μολδοβλαχία, ὁ σουλτάνος Μαχμούτ ὁ Β' ἐξοργίστηκε καί θέλησε νά τρομοκρατήσει τούς σκλάβους μέ σφαγές καί βιαιότητες σέ ὀλόκληρη τήν Κωνσταντινούπολη. Ἀνάγκασε ἀκόμα τόν πατριάρχη νά ἀφορίσει τόν Ὑψηλάντη καί τούς ἐπαναστάτες, ὅπως μάθαμε.

Ἡ εἶδηση ὁμως ὅτι ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος ἔκαμε τὸ σουλτάνο ἐξω φρενῶν καὶ ἄφησε νὰ ξεσπάσει μὲ λύσσα ἢ ἐκδικητικὴ μανία τῶν Τούρκων. Σὲ 10.000 ὑπολογίζονται τὰ θύματα στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀπερίγραπτες εἶναι οἱ ὕλικές καταστροφές. Παρόμοιες σφαγές καὶ καταστροφές ἐγιναν καὶ σὲ ἄλλα μέρη (Σμύρνη, Ἀδριανούπολη, Κυδωνίες, Ρόδο, Κρήτη κτλ.).

Σὲ ὅλα τὰ κέντρα σφάγηκαν χωρὶς διάκριση ἀρχιερεῖς, πρόκριτοι, σεβάσμιοι γέροντες καὶ ἔντιμοι πολῖτες. Μεταξὺ τῶν πρώτων θανατώθηκε ὁ μέγας διερμηνέας Κων. Μουρούζης.

β) Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ πατριάρχου

Στὴν προσπάθειά του νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ἐπαναστάτες καὶ ὄλους τοὺς σκλάβους καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάσταση, ὁ σουλτάνος δὲ σεβάστηκε οὔτε τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη.

Ὁ πατριάρχης *Γρηγόριος ὁ Ε΄* τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα 10 Ἀπριλίου 1821 λειτούργησε στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι κι ἔψαλε τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη». Κατόπιν ἀνέβηκε στὸ Πατριαρχεῖο. Τότε πῆγαν ἐκεῖ Τούρκοι στρατιῶτες καὶ ὁ διερμηνέας διάβασε τὸ σουλτανικὸ φερμάνι, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ σουλτάνος καθαιροῦσε τὸν πατριάρχη «ὡς ἀνάξιο, ἀχάριστο καὶ ἄπιστο». Κατόπιν τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔριξαν στὶς φυλακές, ὅπου τὸν ὑπόβαλαν σὲ φριχτὰ βασανιστήρια.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας τὸν δόγησαν μπροστὰ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸν κρέμασαν στὴν κεντρικὴ πόρτα τῆς αὐλῆς του. Ἐκεῖ ἔμεινε τρεῖς ἡμέρες κρεμασμένο στὴν ἀγχόνη τὸ ἱερό λείψανο. Τὴν Τρίτη τοῦ Πάσχα παραδόθηκε στὸν δῆλο, πού τὸ ἔσυρε στοὺς δρόμους ὡς τὴν παραλία τοῦ Κεράτιου κόλπου. Ἐκεῖ οἱ δῆμιοι τοῦ ἔδεσαν στὸ λαίμω μιά μεγάλη πέτρα καὶ τὸ ἔριξαν στὴ θάλασσα. Ἡ λαϊκὴ μούσα θρηνώντας τὸ θάνατο τοῦ Πατριάρχου μοιρολογεῖ:

*Ποιὸς εἶδε τέτοια συννεφιά, ποιὸς εἶδε τέτοια ἀντάρα,
πού τοῦτ' τὸ χρόνο πλάκωσαν Ἀνατολὴ καὶ Δύση;
Τὸν πατριάρχη κρέμασαν, τὸν ἅγιο Γρηγόρη,
σάν νὰ ἔτανε κατάδικος στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
Ἐκεῖ πού ἐλειτούργαε κι εὐλόγαε τὸ γένος,
πλακώνουν οἱ Γενίτσαροι καὶ οἱ Ὀβρηοὶ ἀντάμα.*

Μετὰ ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες ὁ νεκρὸς ἀνέβηκε στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καὶ παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ κύματα ὡς τὸ Γαλατὰ κοντὰ στὸ ἑλληνι-

‘Ο πατριάρχης Γρηγόριος δ’ Ε’

‘Ο πατριάρχης Γρηγόριος δ’ Ε’ γεννήθηκε στη Δημητσάνα γύρω στα 1750. Τό κοσμικό του όνομα ήταν Γεώργιος Άγγελόπουλος. Σπούδασε στις σχολές της Άθήνας, της Σμύρνης και της Πάτμου. Έγινε επίσκοπος Σμύρνης και τό 1797 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

κό πλοίο του Κεφαλλονίτη Ίωάννη Σκλάβου, που έπλεε με ρωσική σημαία. Τόν άναγνώρισαν. Τόν άνέβασαν άμέσως στο πλοίο και τόν μετάφεραν στην Όδησσό, όπου ή εκεί ελληνική κοινότητα τόν έθαψε με ευλάβεια και με μεγαλοπρέπεια σύμφωνα με διαταγή του τσάρου.

Οί σφαγές των Έλλήνων και ό μαρτυρικός θάνατος του πατριάρχη γιγάντωσε τό μίσος των σκλάβων κατά του τυράννου και συγκλόνησαν τους λαούς της Ευρώπης που τους εκκαμαν νά βλέπουν τώρα με συμπάθεια τόν ελληνικό άγώνα.

Ύστερα από 50 χρόνια, δηλ. τό 1871, ή ελεύθερη Ελλάδα μετέφερε τά όστά του πατριάρχη και τά έθαψε μέσα στη Μητρόπολη της Άθήνας. Άργότερα έστησαν τόν άνδριάντα του μπροστά στα προύλαια του Έθνικού Πανεπιστημίου.

Άσκήσεις

1. Γιατί ό σουλτάνος προχώρησε σε τόσες άγριότητες;
2. Ό άπαγχονισμός του πατριάρχη ώφέλησε τήν Ύψηλή Πύλη;
3. Γιατί ό πατριάρχης και ό Μουρούζης δέν έφυγαν από τήν Πόλη, γιά νά σωθούν;

Τό πτώμα τοῦ Γρηγορίου Ε' ρίχεται στή θάλασσα

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ο Δημήτριος Ύψηλάντης

Ο Δημήτριος Ύψηλάντης κατέβηκε στην Πελοπόννησο στις αρχές Ιουνίου 1821 ως πληρεξούσιος του αδελφού του Αλέξανδρου Ύψηλάντη.

Ός τότε διεύθυνε τόν άγώνα ή *Μεσσηνιακή Γερουσία* στην αρχή και κατόπιν ή *Πελοποννησιακή Γερουσία* μέ πρόεδρο τόν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

Όταν έφτασε ό Ύψηλάντης, οι πρόκριτοι και οι όπλαρχηγοί συμφώνησαν νά αναθέσουν προσωρινά στόν Ύψηλάντη τή διεύθυνση του άγώ-

Η σφραγίδα της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

να, ὥσπου νά καταληφθεῖ ἡ Τριπολιτσά. Κατόπιν ὁμως θά ἔπρεπε νά γίνον ἐκλογές, γιά νά ὀριστεῖ ἡ κυβέρνηση γιά ὅλη τήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα.

Ὁ Ὑψηλάντης ἦταν ἐμπειρος ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἄνθρωπος εἰλικρινής, ἀφιλοκερδής, ἀγνός, ὑπομονετικός καί μέ φιλοπατρία θερμή. Πρῶθυμα δέχτηκε γιά συνεργάτες του τοὺς δύο Φαναριώτες *Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο* καί *Θεόδωρο Νέγρη*, πού ἦρθαν ἀπό τήν Εὐρώπη.

Στόν πρῶτο ἀνάθεσε τή διοίκηση τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καί στό δεύτερο τή διοίκηση τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Δυστυχῶς ὁμως οἱ δύο αὐτοί Φαναριώτες ζήλευαν τόν Ὑψηλάντη καί συνεννοήθηκαν μέ τοὺς προκρίτους, οἱ ὁποῖοι ἀπό τήν ἀρχή τοῦ ἔφερναν πολλές δυσκολίες. Ἐγιναν ἔτσι ἀφορμή νά σχηματιστοῦν ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν τῆς ἐπαναστάσεως δύο κόμματα: τό *κόμμα τῶν πολιτικῶν*, στό ὁποῖο ἀνήκαν καί οἱ δύο Φαναριώτες, καί τό *κόμμα τῶν στρατιωτικῶν*, στό ὁποῖο ἀνήκε καί ὁ Ὑψηλάντης.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης

Τά κόμματα αυτά βρίσκονταν σέ διαμάχη, πού άργότερα έγινε άφορμή έμφύλιων πολέμων, οί όποίοι έβλαψαν πολύ τόν άγώνα.

Γι' αυτό ό Ύψηλάντης άμέσως μετά τήν άλωση τής Τριπολιτσάς κάλεσε τήν «Πρώτη Έθνική Συνέλευση», ή όποία διόρισε τήν πρώτη κυβέρνηση όλόκληρης τής έπαναστατημένης Έλλάδας.

Άσκήσεις

1. Νά αναφέρετε τά χαρακτηριστικά τής προσωπικότητας του Δημ. Ύψηλάντη.
2. Πώς χαρακτηρίζετε τούς δύο Φαναριώτες;
3. Τί άποτελέσματα έφεραν οί ενέργειές τους;
4. Τί έκαμε ό Ύψηλάντης, γιά νά προλάβει τήν καταστρεπτική διαίρεση τών άγωνιζόμενων Έλλήνων;

2. Η μάχη στό Βαλιέτσι καί ή άλωση τής Τριπολιτσάς

α) Η μάχη στό Βαλιέτσι

Ύστερα άπό τήν ύψωση τής σημαίας τής έπαναστάσεως στήν Άγία Λαυρά καί τήν άπελευθέρωση τής Καλαμάτας οί πρόκριτοι καί οί όπλαρχηγοί έκαμαν συμβούλιο γιά τό πώς θά στερεωθεί ή έπανάσταση στήν Πελοπόννησο. Πολλές γνώμες άκούστηκαν. Έντύπωση όμως έκαμε σέ όλους ή γνώμη του Κολοκοτρώνη.

Ό Κολοκοτρώνης ύποστήριξε ότι ή έπανάσταση δέν μπορούσε νά στερεωθεί, έφόσον οί Τουρκοί έμεναν στό κέντρο του Μοριά. Έπρεπε λοιπόν νά κυριευτεί μέ κάθε τρόπο ή Τριπολιτσά, πού ήταν ή πρωτεύουσα τής Πελοποννήσου καί ή έδρα του πασά, προτου λάβουν οί Τουρκοί ένισχύσεις. Καί ήταν εύκολο νά πετύχει ή προσπάθεια αυτή, γιατί ό πασάς τής Πελοποννήσου Χουρσίτ βρισκόταν στήν Ήπειρο πολεμώντας τόν Άλή πασά.

Τήν κατάληψη όμως τής Τριπολιτσάς μέ άπευθείας επίθεση τή θεωρούσε δύσκολη ό Κολοκοτρώνης, γιατί οί Έλληνες δέν είχαν ούτε άρκετό στρατό ούτε κανόνια. Γι' αυτό πρότεινε νά τήν πολιορκήσουν· νά καταλάβουν δηλ. όλες τίς όχυρές θέσεις καί τά ύψώματα γύρω άπό τήν Τριπο-

λιτσά, νά αποκλείσουν τούς δρόμους καί νά κόψουν τίς συγκοινωνίες, όποτε οί Τούρκοι θά αναγκάζονταν άπό τίς στερήσεις νά παραδοθοῦν.

Σύμφωνα μέ τό σχέδιο αὐτό οί Έλληνες έπιασαν όλες τίς όχυρές θέσεις γύρω άπό τήν Τρίπολη. Έτσι αποκλείστηκε ή Τρίπολη άπό τήν άλλη Πελοπόννησο καί δέν μπορούσε νά προμηθεύεται τρόφιμα.

Μόλις έμαθε ό Χουρσίτ πασάς τήν εξέγερση τής Πελοποννήσου καί τόν αποκλεισμό τής Τριπολιτσᾶς, άνησύχησε πολύ, γιατί στήν Τριπολιτσά είχε τήν οίκογένειά του καί τούς θησαυρούς του. Γι' αὐτό έστειλε άμέσως εκεί τό γενναίο **Μουσταφάμπεη** μέ 3.500 Άλβανούς.

Ό Μουσταφάμπεης κινήθηκε μέ μεγάλη ταχύτητα. Έφτασε μέ τό στρατό του στό Μεσολόγγι, πέρασε στήν Πάτρα καί παραλιακά έφτασε στήν Κόρινθο. Έκεί διασκόρπισε τούς Έλληνες πού πολιορκούσαν τόν Άκροκόρινθο καί κατόπιν προχώρησε πρὸς τό Ναύπλιο. Στίς 12 Μαΐου μέ δλο τό στρατό του έκαμε έπίθεση στό **Βαλιέτσι**, όπου ήταν όχυρωμένοι 845 Μανιάτες μέ άρχηγούς τούς Ήλία καί Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Οί Μανιάτες πολέμησαν γενναία καί κράτησαν τίς θέσεις τους ὡς τό βράδυ πού σταμάτησε ή μάχη.

Τή νύχτα έφτασε ό Κολοκοτρώνης καί ό Πλαπούτας. Μέ τό ξημέρωμα τής άλλης ήμέρας άκούστηκε ή βροντερή φωνή τοῦ Κολοκοτρώνη: «Έ, παλιότουρκοι! Θά σᾶς πιάσω δλους ζωντανούς. Είμαι έγώ ό Κολοκοτρώνης».

Στό άκουσμα τής φωνῆς τοῦ Κολοκοτρώνη οί γενναίοι υπερασπιστές τοῦ Βαλιετσίου ένθουσιάστηκαν καί μέ τά σπαθιά στά χέρια ξεχύθηκαν άκράτητοι κατά τῶν Τουρκαλβανῶν, οί όποιοι πανικόβλητοι τράπηκαν σέ φυγή αφήνοντας στό πεδίο τής μάχης 600 νεκρούς, δυό κανόνια καί άφθονα δπλα καί πολεμοφόδια. Ό Μουσταφάμπεης καταντροπιασμένος γύρισε στήν Τριπολιτσά.

Ό Νικητάρας

Έπειτα από λίγες ημέρες ο Μουσταφάμπεης δοκίμασε να σπάσει τον αποκλεισμό της Τριπολιτσάς σε άλλα σημεία. Χτύπησε με όλο το στρατό του τα **Βέρβενα** και τα **Δολιανά**, όπου έπαθε πάλι μεγάλη καταστροφή. Στά Δολιανά διακρίθηκε ιδιαίτερα για την αντρεία του ο Νικηταράς και ονομάστηκε **Τουρκοφάγος**.

Ο Μουσταφάμπεης, καταντροπιασμένος για δεύτερη φορά, γύρισε νύχτα στην Τριπολιτσά και κλείστηκε εκεί χωρίς να τολμά να ξαναβγει.

β) Η άλωση της Τριπολιτσάς

Έπειτα από τις άποτυχίες του Μουσταφάμπεη τα συγκεντρωμένα ελληνικά στρατεύματα πλησίασαν την Τριπολιτσά κι έκαμαν πίο στενή την πολιορκία της. Μέσα στην πολιορκούμενη πόλη βρισκονταν 30.000 ψυχές, που η θέση τους ημέρα με την ημέρα γινόταν τραγική.

Η πείνα, η δίψα και οι διάφορες επιδημίες τους θέριζαν, ενώ τα πολεμοφόδια τους εξαντλήθηκαν τελείως. Ζήτησαν τότε να γίνουν διαπραγματεύσεις για παράδοση. Οι όροι όμως που έθεσε ο Κολοκοτρώνης ήταν βαρείς κι έτσι οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν.

Τότε μερικοί Έλληνες στρατιώτες κατόρθωσαν να άνεβούν άπαρητηρητοι στα τείχη, πήδησαν μέσα, άνοιξαν τις πόρτες και ο ελληνικός στρατός δρμησε στην πόλη. Άπερίγραπτες είναι οι σκηνές που άκολούθησαν.

Η άλωση της Τριπολιτσάς, που έγινε στις **23 Σεπτεμβρίου 1821**, στερέωσε την επανάσταση σε όλη την Πελοπόννησο και την πίστη των αγωνιστών και του έθνους δι η επανάσταση θά πετύχει. Ο στρατός όπλιστηκε με τα λάφυρα και πέταξε τα ρόπαλα, τις σφεντόνες και τα μαχαίρια, με τα όποια ήταν όπλισμένος.

Άσκήσεις

1. Ποιό ήταν τό σχέδιο του Κολοκοτρώνη, για να στερεωθεί η επανάσταση στην Πελοπόννησο;
2. Από ποιά μέρη πέρασε ο Μουσταφάμπεης, για να φτάσει στην Τριπολιτσά;
3. Ποιά έκβαση είχαν οι μάχες του Βαλτετσίου και των Δολιανών;
4. Τί ώφέλησε η άλωση της Τριπολιτσάς;

Έργασία

Νά σχεδιάσετε τον αποκλεισμό της Τριπολιτσάς.

3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843)

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν γιός του Κων. Κολοκοτρώνη. Γεννήθηκε πάνω στην επανάσταση του 1770. Όλοι τότε είχαν φύγει στά βουνά· κι εκεί στο βουνό *Ραμοβούνι* της Μεσσηνίας, κάτω από μία βελανιδιά, τον έφερε η μητέρα του στον κόσμο. Σέ ηλικία 10 χρονών έμεινε ορφανός από πατέρα, πού τον σκότωσαν οι Τούρκοι.

Από μικρός έγινε κλέφτης. Οι Τούρκοι τον κυνήγησαν επίμονα και γι' αυτό αναγκάστηκε να φύγει στη Ζάκυνθο όπου υπηρέτησε στον αγγλικό στρατό. Στη Ζάκυνθο μυήθηκε στα μυστικά της Φιλικής Έταιρείας και έγινε Φιλικός.

Τόν Ιανουάριο του 1821 γύρισε στην Πελοπόννησο. Ή ειδηση της επιστροφής του αναπτέρωσε τό φρόνημα τών Έλλήνων και τάραξε τούς Τούρκους.

Ο Κολοκοτρώνης είχε δλα τά χαρίσματα του καλού αρχηγού. Είχε σῶμα εὔρωστο και παράστημα επιβλητικό· τό βλέμμα του ήταν ζωηρό και άστραποβόλο και ή βροντερή φωνή του έδινε θάρρος στους συμπολεμιστές του και σκόρπιζε τό φόβο και τόν τρόμο στον έχθρό. Διακρινόταν ακόμα για τήν άντρεία του, τήν ευφυία, τή στρατιωτική ικανότητα, τήν τόλμη και τή σωφροσύνη του.

Είχε ακόμα μεγάλη πίστη στο Θεό κι έμπιστοσύνη στο μέλλον του έθνους. Συνήθιζε να λέει: «Ο Θεός έχει υπογράψει τήν έλευθερία τών Έλλήνων και δέν είναι δυνατό να πάρει τήν υπογραφή του πίσω». Και τήν πίστη του αυτή τή μετέδιδε και στους συμπολεμιστές του, πού τόν σέβονταν και τόν αγαπούσαν σαν πατέρα τους.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Μέ δλα αὐτά τὰ προτερήματα κέρδισε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Σέ ὄλη τή διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε ἡ ἐξοχότερη στρατιωτική φυσιογνωμία. Γιά τό λαό ἦταν γνωστός μέ τό προσφιλές ὄνομα «*ὁ γέρος τοῦ Μοριά*», πού φανερώνει τήν ἐμπιστοσύνη στή φρόνησή του.

Ὁ Κολοκοτρώνης εὐτύχησε νά δεῖ ἐλεύθερη τήν πατρίδα του. Στήν περίοδο ὄμως τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὅθωνα δοκίμασε πικρία καί ἀπογοήτευση φριχτή· κατηγορήθηκε ὡς ἀντιβασιλικός καί καταδικάστηκε παράνομα σέ θάνατο μαζί μέ τόν Πλαπούτα. Σώθηκαν ἀπό τήν ἐκτέλεση, γιατί ὁ Ὅθων τούς ἔδωσε ἀμνηστία.

Πέθανε σέ ἡλικία 74 χρονῶν στήν Ἀθήνα. Ὁ θάνατός του συγκίνησε ὀλόκληρο τό πανελλήνιο. Καί ἡ ἐλεύθερη πατρίδα σέ ἐνδειξη εὐγνωμοσύνης ἔστησε χάλκινο τόν ἀνδριάντα του μπροστά στήν Παλιά βουλή.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς τὰ Ἑλληνόπουλα

Ὅταν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους μεταφέρθηκε ἀπό τό Ναύπλιο στήν Ἀθήνα, ἦρθε κι ἐγκαταστάθηκε στή νέα πρωτεύουσα καί ὁ Κολοκοτρώνης. Κι ἐπειδή ἀγαποῦσε πολύ τὰ παιδιά κι ἐνδιαφερόταν γιά τήν προκοπή τους, πήγαινε κάποτε κάποτε στό Γυμνάσιο καί κουβέντιαζε μέ τό φίλο του γυμνασιάρχη Γεώργιο Γεννάδιο γιά τήν πρόοδο καί τό μέλλον τῶν παιδιῶν. Παρακάλεσε μάλιστα τό γυμνασιάρχη νά τοῦ ἐπιτρέψει νά μιλήσει κι αὐτός στά παιδιά.

Ὁ γυμνασιάρχης μέ πολλή του χαρά δέχτηκε τήν παράκληση τοῦ φημισμένου γέρου τοῦ Μοριά. Ἐτσι μιά μέρα, πού ὄλοι οἱ μαθητές τοῦ Γυμνασίου πῆγαν ἐκδρομή στήν Πινύκα, ὁ γυμνασιάρχης κάλεσε καί τόν Κολοκοτρώνη νά πάρει μέρος στήν ἐκδρομή καί νά μιλήσει σέ ὄλα τὰ παιδιά μαζί.

Ὁ Κολοκοτρώνης βρῆκε τήν εὐκαιρία νά βρεθεῖ ἀνάμεσα στή νεολαία, ἡ ὄποια δέ χόρταινε νά βλέπει τό θρυλικό ἀγωνιστή. Πλημμυρισμένος ἀπό συγκίνηση ὁ Κολοκοτρώνης κουβέντιαζε ἐγκάρδια μέ τὰ παιδιά κι ἀνάμεσα σέ ἄλλα τούς εἶπε καί τὰ ἐξῆς:

«Παιδιά μου! Ἦρθα νά σᾶς πῶ ὄσα στόν καιρό τοῦ ἀγώνα μας, καί πρὶν καί ὄστερα ἀπ' αὐτόν, εἶδα ὁ ἴδιος, ἄκουσα καί γνώρισα, κι ἀπ' αὐτά νά κάμουμε συμπερασμούς γιά τή μέλλουσα εὐτυχία μας. Ἐμεῖς, ὄταν ἀποφασίσαμε νά κάμουμε τήν ἐπανάσταση, δέ συλλογιστήκαμε οὔτε πόσοι εἴμαστε οὔτε ὄτι δέν ἔχουμε ἄρματα. Ἀλλά σάν μιά βροχή ἔπεσε σέ ὄλους ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας· ὄλοι συμφωνήσαμε καί κάμαμε τήν ἐπανάσταση.

Τόν πρώτο χρόνο είχαμε όμόνοια κι όλοι τρέχαμε σύμφωνα. Ό ένας πήγαινε στόν πόλεμο, ό αδερφός έφερνε ξύλα, ή γυναίκα του ζύμωνε, τό παιδί του κουβαλούσε ψωμί και μπαρουτόβολα στό στρατόπεδο. Κι αν αυτή ή όμόνοια βαστούσε ακόμη δύο χρόνους, ήθέλαμε κυριέψει και ή Θεσσαλία και ή Μακεδονία κι ίσως φτάναμε στην Πόλη. Άλλά δέ βάσταξε. Άπό τότε άρχισε ή διχόνοια και χάθηκε ή πρώτη προθυμία και όμόνοια».

Και τελείωσε την όμιλία του ό Κολοκοτρώνης με τίς παρακάτω συμβουλές προς τούς νέους:

«Νά άκούτε τίς συμβουλές τών δασκάλων σας και τών γεροντότερων κατά την παροιμία «μύρια ήξευρε και μύρια μάθαινε». Η προκοπή σας και ή μάθησή σας νά μή γίνει σκεπάρνι μόνο για τό άτομό σας, αλλά νά κοιτάξει τό καλό της Κοινότητας και μέσα στό καλό αυτό βρίσκεται και τό δικό σας. Σε σās μένει νά ισάστε και νά στολίσετε τόν τόπο, πού έμεις λευτερώσαμε. Και για νά γίνει τούτο πρέπει νά αποστρέψετε ή διχόνοια και νά έχετε σαν θεμέλια της πολιτείας την όμόνοια, ή θρησκεία και ή φρόνιμη έλευθερία».

Άσκήσεις

1. Ποϋ γεννήθηκε ό Κολοκοτρώνης;
2. Γιατί έφυγε στην Έπάνησο;
3. Ποιά προτερήματα είχε;
4. Ποιά από τίς πράξεις του σās κάνει μεγαλύτερη έντύπωση;
5. Γιατί τόν έλεγαν «ό γέρος του Μοριά;»

Έργασία

Νά φέρετε πληροφορίες για την παράνομη δίκη και καταδίκη του Κολοκοτρώνη.

4. Η μάχη της Άλαμάνας

Σύγχρονα σχεδόν με την έκρηξη της επαναστάσεως στην Πελοπόννησο επαναστάτησε, όπως μάθαμε, και ή Στερεά Έλλάδα.

Ό Χουρσίτ, πού βρισκόταν στην Ήπειρο πολεμώντας τόν Άλή πασά, μόλις έμαθε τά επαναστατικά κινήματα της Στερεάς Έλλάδας, πρόσταξε δύο ικανότατους πασάδες, τόν έμπιστό του **Κιοσέ Μεχμέτ** και τόν **Όμέρ Βρωώνη**, νά έκστρατεύσουν με ισχυρές δυνάμεις, για νά

Ὁ Ὅμῆρ Βρυώνης

πνίξουν τὴν ἐπανάσταση στὴ Ρούμελη. Κατόπιν νὰ προχωρήσουν στὴν Πελοπόννησο, νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ νὰ πνίξουν καὶ ἐκεῖ τὴν ἐπανάσταση.

Οἱ δύο πασάδες μὲ 8.000 ἄντρες, πεζικό καὶ ἵππικό, ἔφτασαν στὴ Λαμία. Ὁ κίνδυνος ἦταν μεγάλος. Ἄν κατάφερναν οἱ πασάδες νὰ προχωρήσουν στὴν Πελοπόννησο, ἡ ἐπανάσταση κινδύνευε. Γι' αὐτό οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς **Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης** καὶ **Διάκος** ἀποφάσισαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν.

Ὁ Διάκος ἔπιασε τὸ γεφύρι τῆς **Ἀλαμάνας** (τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ) καὶ οἱ ἄλλοι δύο ὀχυρώθηκαν σὲ ἄλλα σημεῖα, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς πασάδες νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴ Βοιωτία καὶ τὴν Ἄμφισσα.

Πρῶτος ἀπὸ τοὺς πασάδες ξεκίνησε ὁ **Ὅμῆρ Βρυώνης** καὶ ἐπιτέθηκε κατὰ τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ Δυοβουνιώτη. Οἱ ἄντρες τους ὁμως φοβήθηκαν καὶ διασκορπίστηκαν, καθὼς εἶδαν τὸν ὄγκο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν ὑποχώρησή τους τραυματίστηκε σοβαρά ὁ Πανουργιάς καὶ κατασφάγηκε ἄγρια ὁ ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας.

Κατόπιν ἐνωμένοι ὄλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς στράφηκε ἐναντίον τοῦ Διάκου στὴν Ἀλαμάνα. Οἱ ἄντρες του, ὅταν εἶδαν τὸ πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ, δέιλιασαν καὶ διασκορπίστηκαν. Ἔμειναν μόνο ὁ Διάκος καὶ 48 παλικάρια τοῦ ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνουν, ὅπως πέθαναν ἐκεῖ κοντὰ στὶς Θερμοπύλες πρὶν ἀπὸ 2.300 χρόνια ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες τοῦ πολεμώντας τοὺς Πέρσες.

Ἡ μάχη ἄρχισε μὲ σκληρότητα. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται σάν ἀγριεμένο λιοντάρι. Τὰ παλικάρια του σωριάζονται τὸ ἓνα πάνω στοῦ ἄλλο καὶ δέν ἀπομένουν παρά μόνο 10. Τότε ὁ ψυχογιὸς τοῦ Διάκου θέλει νὰ τὸν σώσει. Τοῦ φέρνει ἓνα ὄραϊο ὄλογο καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ φύγει, γιὰ νὰ χρησιμεύει στὴν πατρίδα σὲ ἄλλη περίσταση.

«Ὁ Διάκος δέ φεύγει», ἀπαντᾷ τὸ ἥρωικὸ παλικάρι καὶ πολεμᾷ ὑπεράνθρωπα. Τὸ τουφέκι τοῦ σπάζει· τραβᾷ τότε τὸ σπαθὶ τοῦ καὶ ἀγωνίζεται σάν γίγαντας, ὥσπου σπάζει καὶ αὐτὸ καὶ πληγωμένος στὸν ὄμο πέφτει ὁ Διάκος ζωντανὸς στῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.

Θαύμασε ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τὴν παλικαριά καὶ τὴ λεβεντιά τοῦ Διάκου καὶ τοῦ πρότεινε νὰ τοῦ χαρίσει τὴ ζωὴ, ἂν δεχόταν νὰ ἀλλαξοπιστήσει.

Ἵπερήφανα ὁ Διάκος τοῦ ἀπάντησε: «Πᾶτε κι ἐσεῖς καὶ ἡ πίστη σας, μουρτάτες νὰ χαθεῖτε. Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς καὶ θά πεθάνω».

Ὅργισμένος τότε ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἔδωσε διαταγὴ νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανό. Ὁ Διάκος ὑπόφερε τὸ φοβερό μαρτύριο (23 Ἀπριλίου 1821) χωρὶς νὰ δακρῦσει, χωρὶς νὰ βγάλει ἀναστεναγμὸ πόνου. Μόνο, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὸν ὀδηγοῦσαν στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου, γύρισε τὸ βλέμμα ὀλόγυρα ὁ νέος μαχητὴς τῶν Θερμοπυλῶν καί, καθὼς ἀντίκρισε τὴν καταπράσινη καὶ ἀνθισμένη φύση, ψιθύρισε τὸ ἀλησμόνητο δίστιχο:

*«Γιὰ ἰδέξ καιρὸ ποῦ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μέ πάρει,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιά καὶ βγάζει ἡ γῆ χορτάρια».*

Στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Διάκου ἔστησε ἀργότερα ἡ πατρίδα σεμνὸ μνημεῖο, γιὰ νὰ θυμίζει τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς. Καὶ στὴ μεγάλη πλατεία τῆς Λαμίας, ποῦ φέρνει τὸ ὄνομα τοῦ Διάκου, ὑψώνεται τὸ ἀγαλμὰ του ἐπιβλητικὸ καὶ μεγαλοπρεπές.

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος

5. Ἀθανάσιος Διάκος (1788-1821)

Ὁ Διάκος γεννήθηκε στὴν Ἀρτοτῖνα ἢ σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ στὴ Μουσουνίτσα τῆς Παρνασσίδας. Τὸ πραγματικὸ του ὄνομα ἦταν Ἀθανάσιος Γραμματικὸς. Ἀπὸ μικρὸ οἱ γονεῖς του τὸν ἔστειλαν στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, κοντὰ στὴν Ἀρτοτῖνα, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα.

Ὁ Διάκος ἦταν ὁμορφος, σεμνὸς κι εὐγενικὸς καὶ εἶχε κερδίσει τὴ γενικὴ ἐκτίμηση στὸ μοναστήρι· γι' αὐτὸ καὶ χειροτονήθηκε διάκος.

Στὸ μοναστήρι ἀναγκάστηκε κάποτε ὁ Διάκος νὰ σκοτώσει ἕναν Τοῦρκο ἀποσπασματάρχη καὶ ἀπὸ τότε ἔφυγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ἔβγαλε τὰ ράσα κι ἔγινε κλέφτης μὲ τὸ ὄνομα **Ἀθανάσιος Διάκος**.

Ὡς κλέφτης ὁ Διάκος διακρινόταν γιὰ τὸ θάρρος του καὶ τὴν ἀποφασιστικότητά του. Ὑπηρετήσε κοντὰ σὲ διάφορους ὄπλαρχηγούς. Ἀργότερα πῆγε στὰ Γιάννενα καὶ ὑπηρετήσε στὸ στρατὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου γνωρίστηκε μὲ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσο. Καὶ ὅταν ὁ Ἀνδρουτσος διορίστηκε ἀρματολὸς στὴ Λιβαδειά, τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Διάκος ὡς πρωτοπαλικάρο του.

Ὁ Διάκος ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα καὶ ποθοῦσε νὰ τὴν δεῖ ἐλεύθερη. Λίγο πρὶν ἀρχίσει ἡ ἐπανάσταση εἶχε μνηθεῖ στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ἔτσι τὸν βρῆκε ἔτοιμο μὲ τὰ παλικάρια του. Καὶ ὅταν ὁ Χουρσίτ ἔστειλε κατὰ τῆς Στερεᾶς τοὺς δύο πασάδες, ὁ Διάκος ἔσπευσε στὴν Ἀλαμᾶνα νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσει, ὅπου βρῆκε μαρτυρικὸ θάνατο σὲ ἡλικία 34 χρονῶν.

Ἀσκήσεις

1. Ποιοὺς ἔστειλε ὁ Χουρσίτ, γιὰ νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς;
2. Ποιοὶ ὄπλαρχηγοὶ ἀνέλαβαν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν καὶ ποιοῦ ἀποτέλεσμα εἶχαν;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τὸ Διάκο;
4. Γιατί ὁ ἐλληνικὸς λαὸς διατηρεῖ ζωνρότερη τὴ μνήμη τοῦ Διάκου παρὰ τῶν ἄλλων συμπολεμιστῶν του;

6. Τό χάνι τῆς Γραβιάς

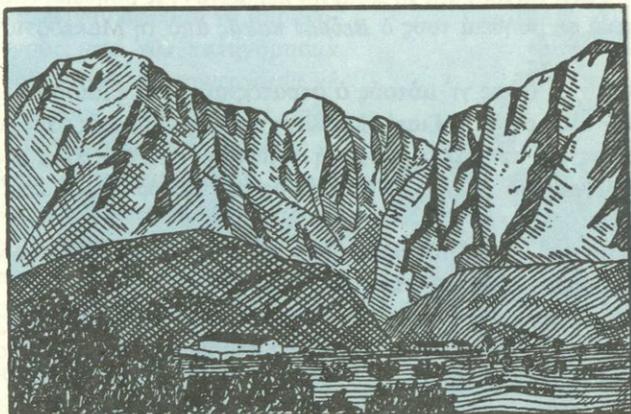
Μετά τή μάχη τῆς Ἀλαμάνας ὁ Ὅμερ Βρυώνης, ἀφοῦ ἀναδιοργάνωσε τό στρατό του, ξεκίνησε στίς 7 Μαΐου μέ 9.000 ἄντρες ἀπό τή Λαμία γιά τήν Ἄμφισσα μέ σκοπό νά φτάσει στό Γαλαξίδι καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Πελοπόννησο.

Τό δρόμο ὁμοῦς αὐτό τοῦ τόν ἀνέκοψε ὁ **Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος**. Σάν ἔμαθε ὁ Ἀνδρουῦτσος τό θάνατο τοῦ φίλου του Διάκου, ἀποφάσισε νά ἐκδικηθεῖ. Πῆρε ἀμέσως τά παλικάρια του κι ἐνώθηκε μέ τόν Πανουργιά καί τό Δυοβουνιώτη.

Στό συμβούλιο πού ἔκαμαν ἀποφάσισαν ὁ Ἀνδρουῦτσος νά ὀχυρωθεῖ μέ τούς ἄντρες του στό πλιθόχτιστο χάνι τῆς Γραβιάς καί οἱ ἄλλοι δύο νά πιάσουν τά γύρω ὑψώματα, γιά νά χτυπήσουν τούς Τούρκους ἀπό τά πλάγια.

Ὁ Ἀνδρουῦτσος ἀνέλαβε νά ὑπερασπίσει τήν πιό ἐπικίνδυνη θέση, γιατί τό χάνι βρισκόταν σέ πεδινό μέρος καί, ἀφοῦ ἦταν χτισμένο μέ πλίθες, δέ θά ἄντεχε στίς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Γι' αὐτό καί οἱ ἄντρες του δίστασαν.

Τότε ὁ Ἀνδρουῦτσος, γιά νά τούς ἐνθαρρύνει, φώναξε: «Ἐ, παιδιά! Ὅποιος θέλει νά μέ ἀκολουθήσει ἄς πιαστεῖ στό χορό»· κι ἔσυρε πρῶτος τό χορό! Ἀπό τά 1.300 παλικάρια του τόν ἀκολουθήσαν μόνο 118. Καί ἀφοῦ μπῆκαν στό χάνι, ἔκλεισαν μέ πέτρες τήν πόρτα καί τά παράθυρα, ἀνοίξαν ὀλόγυρα πολεμίστρες καί περίμεναν τόν ἐχθρό.

Τό χάνι τῆς Γραβιάς

Τὴν ἄλλη ἡμέρα, **8 Μαΐου 1821**, φάνηκε ὁ ἐχθρὸς. Διασκόρπισε τοὺς ἄντρες τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτη καὶ προχώρησε πρὸς τὸ χάνι. Ἐκεῖ συνάντησε πραγματικὴ ἀντίσταση ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὰ παλικάρια του. Οἱ Τούρκοι ἐπιτέθηκαν μὲ μανία, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες μέσα ἀπὸ τὸ χάνι τοὺς χτυποῦν ἀλύπητα καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κράτησαν δλη τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ ὅλες ἀποκρούστηκαν. Τὸ χάνι σκορποῦσε ἀπὸ ὅλα του τὰ μέρη τὸ θάνατο καὶ σωροὺς ὀλόκληρους σχημάτισαν τὰ πτώματα τοῦ ἐχθροῦ.

Ὅταν νύχτωσε, ἡ μάχη σταμάτησε. Ὁ Ὀμέρ Βρυώνης ἔστειλε στὴ Λαμία νὰ τοῦ φέρον κανόνια, γιὰ νὰ γκρεμίσει τὸ χάνι. Ὁ Ἀνδρούτσος ὅμως, ποῦ πρόβλεψε τὸ σχέδιο τοῦ Ὀμέρ Βρυώνη, βγήκε ἀπὸ τὸ χάνι μὲ τὰ παλικάρια του κι ἀνέβηκαν στὰ βουνά. Οἱ Τούρκοι δέν τοὺς πῆραν εἶδηση, γιατί κατάκοποι ἀπὸ τίς μάχες τῆς ἡμέρας εἶχαν βυθιστεῖ σὲ ὕπνο βαθύ.

Στὴ μάχη αὐτὴ ὁ Ἀνδρούτσος ἔχασε 6 μόνο ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ἐνῶ οἱ Τούρκοι εἶχαν 300 νεκροὺς καὶ διπλάσιους τραυματίες.

Ὁ Ἀνδρούτσος μὲ τὴν ἀνέλπιστη αὐτὴ νίκη παρεμπόδισε τὴν ἀθοδο στὴν Πελοπόννησο τόσο ἰσχυροῦ στρατοῦ κι ἔσωσε τὴν ἐπανάσταση. Καὶ ὁ Ὀμέρ Βρυώνης μετὰ τὸ πάθημά του στὸ χάνι τῆς Γραβιάς ἄλλαξε πορεία. Προχώρησε πρὸς τὴ Βοιωτία μαζὶ μὲ τὸν Κιοσέ Μεχμέτ· ἀπὸ ἐκεῖ μπῆκαν στὴν Εὐβοία καὶ στὴν Ἀττικὴ καὶ ἔλυσαν τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Ἀθήνας.

Δέν τόλμησαν ὅμως νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Πελοπόννησο. Παρέμειναν στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία περιμένοντας βοήθεια. Καὶ ἐρχόταν πραγματικὰ σὲ βοήθειά τους ὁ **Βεϋράν πασάς** ἀπὸ τὴ Μακεδονία μὲ 8.000 στρατό.

Δυστυχῶς ὅμως γι' αὐτοὺς ὁ στρατὸς αὐτὸς δέν μπόρεσε νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ δικό τους στρατό. Γιατί οἱ ὄπλαρχηγοὶ Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης καὶ Γκούρας τοῦ πρόβαλαν τρομερὴ ἀντίσταση στὰ **Βασιλικά** τῆς Φθιώτιδας (**26 Αὐγούστου 1821**) καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Βεϋράν πασᾶ ἔπαθε σωστὴ πανωλεθρία.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ ὁ Κιοσέ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὀμέρ Βρυώνης γύρισαν στὴ Λαμία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ἠπειρὸ.

Ἡ πατρίδα μας, γιὰ νὰ ἀπαθανاتیσει τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Ἀνδρούτσου στὴ Γραβιά, ἔστησε ἀργότερα στὸ μέρος τῆς μάχης μαρμάρينو μνημεῖο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

*«Μέ λένε χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰ χάνι μὲ εἶχαν χτίσει·
μὰ ὁ γιός τοῦ Ἀνδρούτσου μ' ἔκανε τῆς δόξας ρημοκλήσι».*

7. Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσος

Ὁ περίφημος αὐτός ἀγωνιστής τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγώνα ἦταν γιός τοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου, πού γνωρίσαμε, καί στενός φίλος τοῦ Διάκου. Γεννήθηκε στήν Ἰθάκη, ὅπου εἶχε καταφυγεῖ ἡ οἰκογένειά του, γιά νά σωθεῖ ἀπό τούς διωγμούς τοῦ κατακτητή.

Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσος ἦταν μᾶλλον κοντός στό ἀνάστημα, εἶχε ὅμως σῶμα ρωμαλέο μέ στήθος πλατύ καί δασύτριχο, μέ μέτωπο μεγάλο καί μάτια πού ἔπαιζαν κάτω ἀπό πυκνά φρύδια:

«Σάν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του, σάν κάστρο ἡ κεφαλή του.

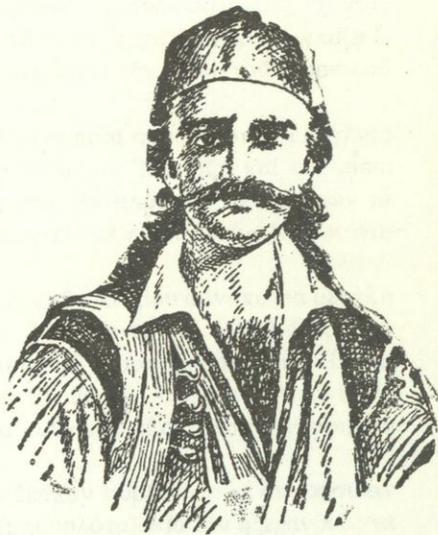
Καί τά πλατιά τά στήθια του τοῖχος χορταριασμένος».

Ὅλοι εἶχαν νά ποῦν γιά τή δύναμη τῶν χειρῶν του, τή γρηγοράδα τῶν ποδιῶν του καί τήν ἱκανότητά του στό σημάδι. Εἶχε στρατηγικό μυαλό, μιλοῦσε μέ δυσκολία, ἦταν ὅμως γρήγορος στήν ἀπόφαση καί τήν ἐκτέλεση. Πίστευε στή σωτηρία τῆς πατρίδας καί ἔξερε νά μεταδίδει τήν πίστη του αὐτή καί στους ἄλλους.

Μέ τήν ἐπιτυχία του στό χάνι τῆς Γραβιάς θριάμβευσε ἡ στρατηγική του ἰδιοφυΐα καί ἀνακηρύχτηκε ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Οἱ ἐπιτυχίες ὅμως τοῦ Ἀνδρούτσου καί ὁ ὑπεροπτικός του χαρακτήρας ἔγιναν ἀφορμή νά ἀποκτήσει ἐχθρούς, πού τόν κατηγόρησαν στήν Κυβέρνηση γιά συνεργασία μέ τούς Τούρκους. Ἔτσι ἦρθε σέ ρήξη μέ τήν Κυβέρνηση τοῦ Κωλέττη.

Τότε τό πρωτοπαλικαρό του ὁ Γκούρας, ἀφοῦ συνεννοήθηκε κρυφά μέ τόν Κωλέττη, ἔπεισε τόν Ἀνδρούτσο νά παραδοθεῖ στήν κυβέρνηση, γιά νά καταρρίψει τίς κατηγορίες. Ἐχοντας ἐμπιστοσύνη στόν Γκούρα παραδόθηκε. Ἐκεῖνος ὅμως τόν φυλάκισε ἀμέσως στήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας. Ἐκεῖ τόν βασάνισαν

Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσος

καί τέλος τόν στραγγάλισαν (Ίούνιος 1825) καί τόν ξριξαν κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη, γιά νά πιστέψει ὁ λαός ὅτι γκρεμίστηκε, ἐνῶ προσπαθοῦσε νά δραπετεύσει.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἀνδρούτσος ἐφραξε τόν δρόμο τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη στή Γραβιά;
2. Ποιό ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ νίκη του αὐτή;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Γκούρα;
4. Πῶς βρίσκετε τό τέλος τοῦ Ἀνδρούτσου;

I. Ἀγῶνες στή θάλασσα

α) Ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στήν Ἐρεσό

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος, ἄρχισε νά ἐτοιμάζει στρατό, γιά νά τόν στείλει ἐκεῖ μέ τά πλοῖα του. Οἱ Ψαριανοί τότε ἔστειλαν 7 πλοῖα μέ τόν ναύαρχο **Νικόλαο Ἀποστόλη**, νά παρακολουθοῦν τίς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου καί νά ἐμποδίσουν τή μεταφορά στρατευμάτων.

Τά ψαριανά αὐτά πλοῖα κατόρθωσαν νά βυθίσουν ἕνα τουρκικό πολεμικό καί νά αἰχμαλωτίσουν 4 μεταγωγικά ἐμποδίζοντας ἔτσι τή μεταφορά ἀσιατικῶν στρατευμάτων στήν Πελοπόννησο. Ἐπίσης ἄλλα πλοῖα σπετσιώτικα αἰχμαλώτισαν 3 τουρκικά πλοῖα, πού μετέφεραν στρατό καί ἐφόδια στήν Ἠπειρο, γιά νά ἐνισχύσουν τόν Χουρσίτ.

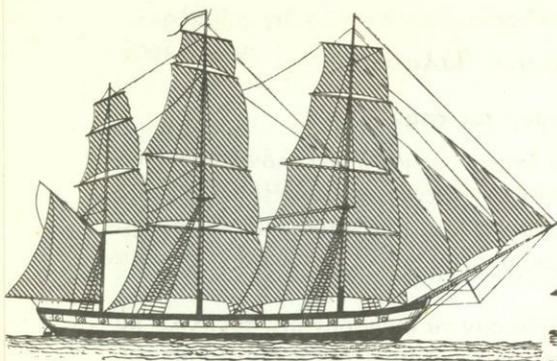
Τό σπουδαιότερο ὁμως ἀπό τά πρῶτα κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στόν κόλπο τῆς **Ἐρεσοῦ** τῆς Λέσβου.

Ὁ ἑλληνικός στόλος τῶν τριῶν ἡρωικῶν νησιῶν ἐνωμένος, ἔχοντας 50 μεγάλα πλοῖα καί 15 μικρά, μέ ἀρχηγό τόν ναύαρχο **Ἰάκωβο Τομπάζη** ἔπλευσε πρὸς τόν Ἑλλήσποντο, γιά νά ἐμποδίσῃ τήν ἔξοδο τοῦ τουρκικοῦ στόλου στό Αἴγαῖο.

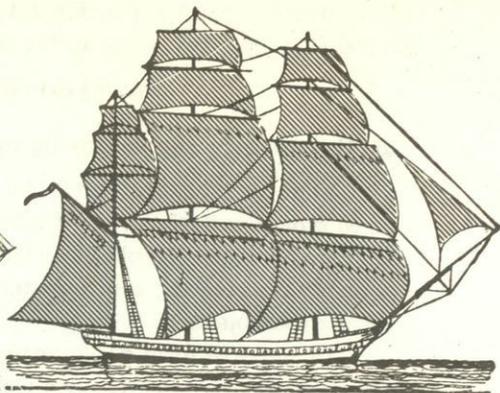
Περνώντας ὁ στόλος μας ἀπό τόν Καφηρέα συνάντησε ἕνα ἀγγλικό πολεμικό. Ὁ ἄγγλος ναύαρχος χαιρέτησε τόν Τομπάζη καί τοῦ εἶπε: «Μάταια κοπιάζετε· τά μικρά σας κανόνια δέν μποροῦν νά βλάψουν τά τουρκικά πλοῖα. Κοιτάξτε νά τοὺς χτυπήσετε μέ πυρπολικά». Καί φεύγοντας εἶπε: «Μονάχα τὸ μπουρλότο».

Τὴν ἄλλη ἡμέρα στά βόρεια παράλια τῆς Λέσβου φάνηκε μιά μεγάλη φρεγάτα (μεγάλο πολεμικό πλοῖο) μέ 84 κανόνια καί 1.100 ἄντρες, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὴν ἐμπροσθοφυλακή τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ φρεγάτα, μόλις ἀντιλήφθηκε τά ἑλληνικά πλοῖα, κατέφυγε στό λιμάνι τῆς Ἐρεσοῦ κι ἄρχισε νά κανονιοβολεῖ τά ἑλληνικά πλοῖα, πού ἐπιχείρησαν νά τὴν πλησιάσουν.

Τὴ νύχτα οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι ἔκαμαν συμβούλιο κι ἀποφάσισαν νά κάψουν τὴ φρεγάτα μέ πυρπολικά (μπουρλότα). Μά δέν ἤξεραν πῶς τὰ κατασκευάζουν. Παρουσιάστηκε τότε ὁ Ψαριανός ναυπηγὸς **Ἰωάννης Δημουλίτσας**, γνωστός μέ τὸ ὄνομα **Πατατοῦκος**, πού γνώριζε νά φτιάχνει

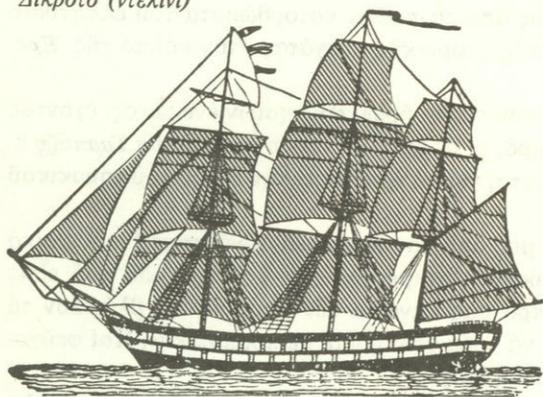

Φρεγάτα

Κορβέτα (δρόμωνας)

Δίκροτο (ντελίνι)

Τύποι πολεμικῶν πλοίων στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασεως

πυρπολικά. Ἄμεσως τοῦ ἀνάθεσαν νά μετατρέψει δυό μικρά πλοῖα σέ πυρπολικά.

Ὁ Πατατοῦκος τοποθέτησε στό ἀμπάρι τῶν πλοίων βαρέλια γεμάτα εὐφλεκτες ὕλες (μπαρουτή, οἰνόπνευμα, πίσσα, ρετσίνι, θειάφι καί νέφτι). Στό κατάστρωμα ἄνοιξε τρύπες καί τοποθέτησε ἄσκους μέ πίσσα καί δοχεῖα μέ οἰνόπνευμα καί νέφτι. Ἀπέξω τὰ ἄλειψε μέ εὐφλεκτες ὕλες καί τὰ πυρπολικά ἦταν ἔτοιμα.

Δυό τολμηροί καί ρισοκίνδυνοι Ψαριανοί, ὁ **Καλαφάτης** καί ὁ **Παπανικολής**, ἀνέλαβαν νά τὰ χρησιμοποιήσουν γιά πρώτη φορά. Καί τή νύχτα

οί δύο γενναίοι εκείνοι ναυτικοί, παρά τόν κανονιοβολισμό, πλησίασαν τό ἐχθρικό πλοῖο καί μέ γάντζους καί σχοινιά κόλλησαν στά πλευρά του τά πυρπολικά. Καί ἀφοῦ ἄναψαν τό φωτιά, πήδησαν στίς βάρκες τους καί ἀπομακρύνθηκαν.

Τό πυρπολικό τοῦ Καλαφάτη ξεκόλλησε καί κήκε χωρίς ἀποτέλεσμα. Τοῦ Παπανικολή ὁμως τό πυρπολικό ἄναψε γρήγορα καί ἡ φωτιά μεταδόθηκε ἀμέσως στή φρεγάτα, πού ἄρχισε νά καίγεται ἀπό ὅλα της τά μέρη. Κι ὅταν ἡ φωτιά ἔφτασε στήν πυριτιδαποθήκη, ἡ φρεγάτα τινάχτηκε στόν ἀέρα.

Τό κατόρθωμα αὐτό τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν κατατρόμαξε τοὺς Τούρκους κι ὁ στόλος τους δέν τόλμησε νά βγεῖ ἀπό τόν Ἑλλήσποντο.

Ἀσκήσεις

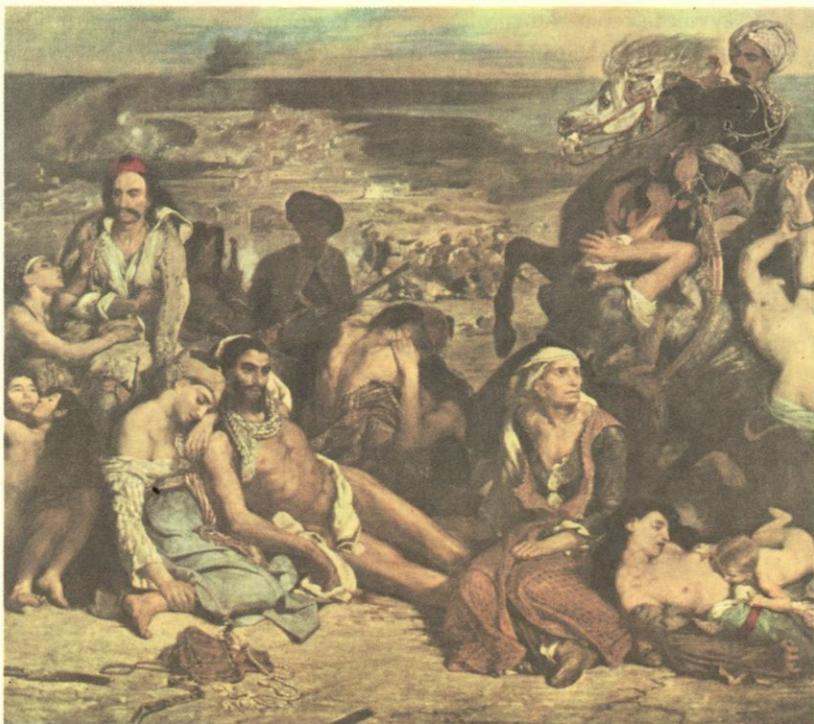
1. Τί εἶναι ἡ φρεγάτα;
2. Τί εἶναι τό πυρπολικό;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Καλαφάτη καί τόν Παπανικολή;

β) Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

Ὄταν ἐπαναστάτησαν τά ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἡ Χίος δέν κινήθηκε. Οἱ κάτοικοί της ἦταν φιλήσυχοι κι ἐργατικοί, ἀσχολοῦνταν μέ τό ἐμπόριο, τή ναυτιλία καί τήν καλλιέργεια τῶν μαστιχόδεντρων. Τήν ἐκλεκτή μαστίχα πού ἔβγαζαν τήν ἔστελναν στό σουλτάνο γιά τίς γυναῖκες τοῦ χαρεμιοῦ του. Γι' αὐτό ὁ σουλτάνος τοὺς εἶχε παραχωρήσει ιδιαίτερα προνόμια καί δέν ἔνιωθαν πολύ βαρῦ τό ζυγό τῆς τυραννίας. Ἔτσι δέν αἰσθάνονταν ἄμεσα τήν ἀνάγκη νά ἐπαναστατήσουν.

Τό Μάρτιο ὁμως τοῦ 1822 ὁ Χιώτης ἔμπορος **Ράλλης** συνεννοήθηκε μέ τόν ἀρχηγό τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Σάμου **Λυκοῦργο Λογοθέτη**. Ἐκεῖνος ἀποβιβάστηκε στή Χίο μέ 2.500 ἐπαναστάτες καί κήρυξε καί ἐκεῖ τήν ἐπανάσταση. Οἱ Τοῦρκοι τῆς πόλεως φοβήθηκαν καί κλείστηκαν στό φρούριο.

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε τήν ἐπανάσταση τῆς Χίου, ἐξαγριώθηκε καί διάταξε νά σφαγοῦν οἱ Χιώτες πού βρίσκονταν στήν Κωνσταντινούπολη. Παράλληλα ἔστειλε τό ναύαρχο **Καρά Ἀλή** νά καταπιῆξει τήν ἐπανάσταση στό νησί καί νά τιμωρήσει παραδειγματικά τοὺς κατοίκους της.

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

Στά τέλη Μαρτίου ὁ Καρα΄Αλής μέ 46 πλοῖα καί 7.000 ἄντρες παρουσιάστηκε μπροστά στή Χίο, βομβάρδισε τήν πόλη καί ἀποβίβασε τό στρατό του. Τήν ἴδια στιγμή βγήκε ἀπό τό φρούριο καί ἡ τουρκική φρουρά. Στίς συμπλοκές πού ἐγιναν οἱ ἐπαστατές νικήθηκαν, μπήκαν στά πλοῖα καί ἔφυγαν ἀφήνοντας τόν πληθυσμό τῆς νήσου στή διάθεση τῶν Τούρκων.

Στό μεταξύ ἀποβιβάστηκαν στή Χίο ἀπό τά ἀσιατικά παράλια πολλοί φανατικοί μουσουλμάνοι. Καί ὄλοι μαζί περιέτρεχαν τό νησί ἐπί πολλές ἡμέρες σφάζοντας, λεηλατώντας καί πυρπολώντας σπίτια καί καταστήματα.

Ἀπό τίς 100 χιλιάδες περίπου κατοίκους, πού εἶχε τό νησί, 23.000 σκοτώθηκαν καί 47.000 πούληθηκαν δούλοι στά σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς. Γύρω στίς 25.000 σώθηκαν σέ ἄθλια κατάσταση στά γειτονικά

νησιά και μόνο 3.000 παράμειναν στη μαρτυρική νήσο, οίκτηρά και έλεεινά λείψανα τής ανήκουστης καταστροφής. Όλόκληρο τό άλλοτε ώραϊο και πλούσιο αυτό νησί μεταβλήθηκε σε σωρό έρειπιών.

Ή καταστροφή τής Χίου, πού έγινε **τό Πάσχα του 1822** (6 και 7 Ἀπριλίου), έδειξε σε όλο τον κόσμο τή θηριωδία των Τούρκων και τό βαθύτερο σκοπό τους νά εξαφανίσουν τήν έλληνική φυλή. Οί Έλληνες όμως κέρδισαν τή συμπάθεια τής Εύρώπης· οί δημοσιογράφοι έκαναν φρικιαστικές περιγραφές, ποιητές τραγούδησαν και περίφημοι ζωγράφοι ζωγράφισαν τήν καταστροφή τής Χίου.

Άσκήσεις

1. Γιατί ό σουλτάνος εξοργίστηκε για τήν επανάσταση τής Χίου;
2. Τί έντύπωση έκαμε στην Εύρώπη ή θηριωδία των Τούρκων;

γ) Ό Κανάρης πυρπολεί τήν τουρκική ναυαρχίδα

Ό έλληνικός στόλος δέν πρόφτασε νά βοηθήσει τή δυστυχιμένη Χίο. Έφτασε εκεί μετά τήν καταστροφή της. Πρόφτασε μόνο νά περιμαζέψει μερικούς από τούς άτυχους κατοίκους της, πού είχαν καταφύγει στά άκρογιάλια, και νά τούς μεταφέρει στά Ψαρά.

Ό έλληνικός στόλος είχε 56 πλοία και άρχηγό τον άποφασιστικό και άτρόμητο ναύαρχο **Άνδρέα Μιαούλη**. Μόλις έφτασε, θέλησε νά εκδικηθεί τούς Τούρκους για τή μεγάλη έθνική συμφορά. Δέν μπόρεσαν όμως τά έλληνικά πλοία νά πλησιάσουν, γιατί ό τουρκικός στόλος μέ τά δυνατότερα κανόνια του τά άνάγκασε νά άπομακρυνθούν.

Οί Έλληνες πλοίαρχοι τότε άπόφασισαν νά χτυπήσουν τον τουρκικό στόλο μέ πυρπολικά. Τήν παράτολμη αυτή επιχείρηση ανέλαβαν ό άτρόμητος Ψαριανός **Κων. Κανάρης** και ό γενναίος Ύδραϊός **Άνδρέας Πίνος**.

Τή νύχτα 6-7 Ιουνίου 1822 οί δύο πυρπολητές κατόρθωσαν νά πλησιάσουν άπαρατήρητοι τον έχθρικό στόλο στό λιμάνι τής Χίου. Ήταν ή τελευταία νύχτα του Ραμαζανιού (τής σαρακοστής των μωαμεθανών) και ξημέρωνε ή μεγάλη γιορτή τους, τό Μπαϊράμι. Ό Καρά Άλής είχε προσκαλέσει στη ναυαρχίδα τούς άξιωματικούς του στόλου και του στρατού και διασκέδαζαν. Τό πλοίο ήταν φωταγωγημένο και άντηχούσε από τίς φωνές και τά τραγούδια.

Ο Κανάρης κόλλησε τό πυρπολικό στό πλευρό τής τουρκικής ναυαρχίδας

Ὁ Κανάρης πλησίασε τὴ ναυαρχίδα καὶ χωρὶς νὰ γίνεи ἀντίληπτός κόλλησε τὸ πυρπολικό του στὸ πλευρό της. Καὶ ἀφοῦ ἄναψε τὸ φηίλι, πήδησε στὴ βάρκα κι ἀπομακρύνθηκε φωνάζοντας: «Νά, παλιότουρκοι, ὠραία φωτοχυσία γιὰ τὸ μπαϊράμι σας».

Οἱ φλόγες ἔξωσαν ἀμέσως τὸ πελώριο καράβι, πού καιγόταν σάν πυροτέχνημα. Οἱ Τούρκοι ἀναστατώθηκαν· προσπαθοῦσαν νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ ἦταν ἀδύνατο. Ὁ Καρα Ἄλλης, γιὰ νὰ σωθεῖ, πήδησε σὲ μιὰ βάρκα πού ἦταν κοντά στὴ σκάλα. Ἐνα κομμάτι δμως ἀπὸ κατάρτι πού καιγόταν ἔπεσε καὶ τὸν χτύπησε στὸ κεφάλι. Καὶ καθὼς τὸν ἔβγαλαν στὴν ξηρὰ ξεψύχησε στὴν ἴδια θέση, πού εἶχε κρεμάσει τοὺς προκρίτους τῆς Χίου.

Σὲ λίγο ἡ φωτιά ἔφτασε στὴν πυριτιδαποθήκη καὶ ἀμέσως τὸ πελώριο πολεμικὸ τινάχτηκε στὸν ἀέρα μὲ φοβερό κρότο. Περισσότεροι ἀπὸ 2.000 Τούρκοι πλήρωσαν μὲ τὴ ζωὴ τους τὴν καταστροφὴ τῆς Χίου.

Οἱ πυρπολητὲς γύρισαν κατόπιν στὰ Ψαρά. Στὴν παραλία τοὺς περίμενε μὲ ζητωκραυγὲς ὄλος ὁ πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖνοι, σάν βγήκαν στὴν ξηρὰ, προχώρησαν ἀσκεπεῖς γιὰ τὴν ἐκκλησία κι εὐχαρίστησαν τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους.

Ὁ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὸ πάθημά του γύρισε στὰ Δαρδανέλια. Ἄργότερα θέλησε νὰ ξαναβγεῖ, ἀλλὰ ὁ θρυλικὸς μπουρλοτιέρης Κανάρης πυρπόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα κοντά στὴν Τένεδο (Ὀκτώβριος 1822) καὶ χάθηκε ὄλο τὸ πλήρωμά της ἀπὸ 800 ἄντρες.

2. Κωνσταντῖνος Κανάρης

Ὁ ἐνδοξος πυρπολητὴς τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821, ὁ Κωνσταντῆς δπως τὸν ἔλεγαν, γεννήθηκε στὰ Ψαρά μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1790 καὶ 1793. Ὁ πατέρας του ἦταν δημογέροντας τοῦ νησιοῦ· πέθανε δμως νωρὶς κι ἔτσι ὁ γιὸς του ἔμεινε ὄρφανὸς πολὺ μικρὸς.

Ἀπὸ μικρὸς ὁ Κωνσταντῆς ἔτρεφε πίστη βαθιὰ στὸ Θεὸ καὶ ἀγάπη θερμὴ γιὰ τὴν πατρίδα. Σάν μεγάλωσε, ἔγινε ναυτικός. Ὡς κυβερνήτης πλοίου ταξίδεψε στὸν Εὔξεινο Πόντο καὶ στὴν Ὀδησσό. Ἐκεῖ ἔμαθε γιὰ τὸ κίνημα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀμέσως ξεκίνησε, χωρὶς νὰ παραλάβει τὸ ἐμπόρευμα γιὰ τὸ ὄποιο πῆγε, καὶ γύρισε στὸ Αἰγαῖο, γιὰ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στὴν πατρίδα ὡς ἀπλὸς ναύτης.

Παντοῦ ὁ Κανάρης πολέμησε μὲ τόλμη καὶ αὐταπάρνηση. Ἐκεῖνο δμως πού τὸν δόξασε ἦταν τὸ μπουρλότο (τὸ πυρπολικό) καὶ γι' αὐτὸ εἶναι γνωστὸς ὡς «μπουρλοτιέρης». Μὲ αὐτὸ ἔκαψε, δπως εἶδα-

Ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης

με, τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἄλῃ καὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Καὶ ἀργότερα, δὴ πῶς θὰ ἰδοῦμε, ἔκαψε τὴ φρεγάτα τοῦ Χοσρέφ πασᾶ στὴ Σάμο καὶ μιὰ κορβέτα κοντὰ στὴ Μυτιλήνη.

Ὁ Κανάρης εὐτύχησε νὰ ἰδεῖ ἐλεύθερη τὴν πατρίδα καὶ τῆς πρόσφερε καὶ πάλι τίς ὑπηρεσίες του ὡς ὑπουργός καὶ ὡς πρωθυπουργός.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τὰ ἔζησε μὲ τὴ γυναῖκα του Δέσποινα στὴν Ἀθήνα, στὴν ὁδὸ Κυψέλης 56, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1877. Τὸ σπίτι αὐτὸ σώζεται καὶ σήμερα.

Ἡ ἐλεύθερη πατρίδα μας ἀπὸ εὐγνώμοσυνή στον ἀγνὸ ἥρωα ἔχει στήσει μαρμάρينو τὸν ἀνδριάντα του στὴν πλατεία Κανάρη τῆς Κυψέλης.

Ἀσκήσεις

1. Ποιοὶ ἀνέλαβαν νὰ κάψουν τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἄλῃ; Πέτυχαν;
2. Γιατί οἱ πυρπολητὲς γυρίζοντας στὰ Ψαρά πῆγαν ἀμέσως στὴν ἐκκλησία;

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη**α) Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη**

Βλέποντας ὁ σουλτάνος ὅτι ὁ Χουρσίτ δέν μπόρεσε νά καταπνίξει τήν ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο, τόν πρόσταξε νά ἐτοιμαστοῦν σύντομα νέες δυνάμεις καί ἄφθονα πολεμοφόδια γιά νέα ἐκστρατεία. Μέσα σέ λίγους μῆνες ὅλα ἦταν ἐτοιμα. Καί ἡ νέα στρατιά μέ ἀρχηγό τό **Μαχμούτ πασά Δράμαλη** ξεκίνησε ἀπό τή Λάρισα **τόν Ἰούλιο τοῦ 1822** μέ 24.000 πεζούς, 6.000 ἵππους καί ἀρκετό πυροβολικό.

Οἱ ὀπλارχηγοί τῆς Ἀνατολ. Στερεᾶς Ἑλλάδας δέν τόλμησαν ν' ἀντισταθοῦν στήν τεράστια αὐτή στρατιά. Ἔτσι πέρασε ἀνενόχλητος ὁ Δράμαλης λεηλατώντας καί ἐρημώνοντας καί ἔφτασε στήν Ἀθήνα. Ἀπό ἐκεῖ προχώρησε πρὸς τήν Πελοπόννησο καί στίς 5 Ἰουλίου ἔφτασε στήν Κόρινθο καί κυρίεψε τόν Ἀκροκόρινθο.

Ἀπό τήν Κόρινθο ὁ Δράμαλης ξεχύθηκε στήν ἀργολική πεδιάδα κι ἔλυσε τήν πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, πού ἦταν ἐτοιμο νά παραδοθεῖ. Ἀπό ἐκεῖ σκόπευε νά προχωρήσει στήν Ἀρκαδία καί νά ὑποτάξει πάλι τήν Τρίπολη.

Ἡ μεγάλη στρατιά τοῦ Δράμαλη καί ἡ κακή φήμη του κατατρόμαξαν τούς Ἕλληνες. Ἄλλοι ἐφυγαν στά βουνά καί ἄλλοι στά παράλια, γιά νά σωθοῦν. Ἀκόμα καί ἡ ἑλληνική κυβέρνηση κατέφυγε σέ ἓνα πλοῖο στόν Ἀργολικό κόλπο.

Μέσα στή σύγχυση καί στήν παραζάλη ἐκείνη κανένας δέ σκεφτόταν γιά ἀντίσταση καί ἡ ἐπανάσταση κινδύνευε τώρα σοβαρά. Μόνο δύο ἄνθρωποι κράτησαν τήν ψυχραιμία τους καί τό θάρρος τους κι ἔσωσαν

Ὁ Δράμαλης

τήν Ἑλλάδα. Ἦταν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καί ὁ Κολοκοτρώνης.

Ὁ Ὑψηλάντης μέ 700 ἄντρες μπήκε στό φρούριο τοῦ Ἄργους «Λάρισα», γιά νά ἀναγκάσει τό Δράμαλη νά σταματήσει καί νά δώσει καιρό στόν Κολοκοτρώνη νά μαζέψει στρατό. Ὁ Δράμαλης σταμάτησε μπροστά στό φρούριο κι ἔκαμε σκληρές ἐπιθέσεις, ἀλλά δέν κατόρθωσε νά τό πάρει.

Στό μεταξύ ὁ **Κολοκοτρώνης** συγκέντρωσε στρατό κι ἔπιασε τούς Μύλους τῆς Λέρνης, πού βρίσκονται στό δρόμο ἀπό τό Ἄργος πρὸς τὴν Τρίπολη. Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἐκπλήρωσε τό σκοπό του, ἐγκατέλειψε νύχτα τό φρούριο κι ἐνώθηκε μέ τόν Κολοκοτρώνη.

Ἡ θέση τοῦ Δράμαλη τώρα ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ στρατός του ἄρχισε νά ὑποφέρει ἀπό πείνα καί ἐπιδημίες καί τὰ ζῶα του δέν εἶχαν τροφές. Ἐπρεπε ἢ νά προχωρήσει πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου ἢ νά υποχωρήσει πρὸς τὴν Κόρινθο. Τό πρῶτο ὁμως ἦταν ἀδύνατο, γιατί στοὺς Μύλους βρίσκονταν μέ ἄρκετό στρατό ὁ Κολοκοτρώνης καί ὁ Ὑψηλάντης.

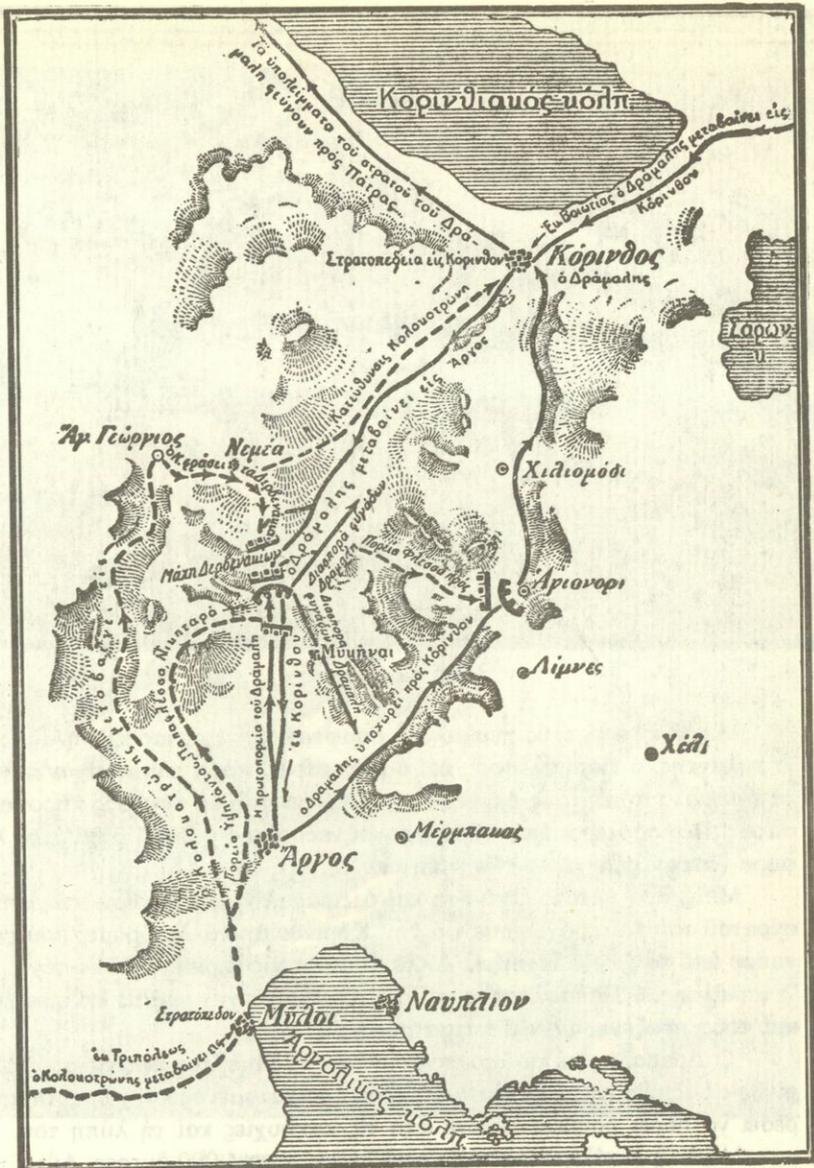
Δέν τοῦ ἔμενε ἐπομένως ἄλλη λύση παρά νά γυρίσει στὴν Κόρινθο, χωρὶς ὁμως νά τόν πάρουν εἶδηση οἱ Ἕλληνες καί νά τοῦ κόψουν τό δρόμο. Καί γιά νά τούς ἐξαπατήσει, ἔστειλε τό γραμματέα του πού ἦταν χριστιανός καί εἶπε στοὺς Ἕλληνες, ἐμπιστευτικά τάχα, πὼς ὁ Δράμαλης σκέφτεται νά προχωρήσει πρὸς τὴν Τρίπολη καί καλὸ εἶναι νά λάβουν τὰ μέτρα τους.

Οἱ Ἕλληνες ὄπλαρχηγοὶ τόν πίστεψαν. Μόνο ὁ Κολοκοτρώνης κατὰλαβε τούς πραγματικούς σκοπούς τοῦ Δράμαλη. Γι' αὐτὸ πρότεινε νά τρέξουν νά πιάσουν τὰ Στενά τῶν Δερβενακίων, ἀπὸ ὅπου θά περνοῦσε ὁ στρατός τοῦ Δράμαλη ἐπιστρέφοντας στὴν Κόρινθο. Δέν μπόρεσε ὁμως νά τούς πείσει.

Τὸν ἀκολούθησαν μόνο ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταράς καί μέ 2.500 ἄντρες ἔπιασαν τὰ **Δερβενάκια**, χωρὶς νά τό πάρουν εἶδηση οἱ Τούρκοι.

β) Δερβενάκια. Καταστροφή τοῦ Δράμαλη

Στίς 26 **Ἰουλίου 1822** πρῶι πρῶι ἔφτασε στά στενά τῶν Δερβενακίων ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη. Ὁ Κολοκοτρώνης μέ τὰ παλικάρια του χτύπησε ἀλύπητα τούς Τούρκους, πού ξαφνιασμένοι διασκορπίστηκαν στά ὑψώματα τοῦ **Ἀγίου Σώστη** καί στίς γειτονικὲς χαράδρες.

Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης στὰ Δερβενάκια

Τά Δερβενάκια

Ἄλλά κι ἐκεῖ τοὺς περίμενε ἡ συμφορὰ καὶ ἡ καταστροφὴ. Γιατί ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Νικηταρᾶς, πού ἐγκαίρα εἶχαν πιάσει τὰ ὑψώματα αὐτά, τοὺς ὑποδέχτηκαν ἀπὸ παντοῦ μέ πυκνοὺς πυροβολισμοὺς. Περισσότεροι ἀπὸ 4.000 ἦταν οἱ νεκροὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἄπειρα λάφυρα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν νικητῶν.

Μετὰ δύο ἡμέρες ξεκίνησε καὶ ὁ Δράμαλης μέ τό κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ του καί προχώρησε γιά τήν Κόρινθο ἀπὸ ἄλλο δρόμο, πού περνοῦσε ἀπὸ τό χωριό Ἄγινόρι. Ἄλλά κι ἐκεῖ τοὺς περίμενε ἡ ἴδια τύχη. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Νικηταρᾶς εἶχαν φτάσει ἐγκαίρα ἐκεῖ καί τοὺς προξένησαν νέα καταστροφὴ.

Ὁ Δράμαλης μέ τὰ ἀπομεινάρια τῆς στρατιᾶς του ἔφτασε στήν Κόρινθο σέ ἀξιοθρήνητη κατάσταση. Ἐκεῖ ἀποκλεισμένοι καί χωρίς νά μπορέσει νά πάρει βοήθεια πέθανε ἀπὸ τίς κακουχίες καί τή λύπη του.

Ἀπὸ τῆ μεγάλης στρατιᾶς του σώθηκαν μόνο 4.000 ἄντρες. Αὐτοὶ μετὰ τό θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τους ξεκίνησαν γιά τήν Πάτρα ἀπὸ τόν παρα-

Καταστροφή τῶν Τούρκων στὴν Ἀκράτα

λιακό δρόμο. Κοντά όμως στην 'Ακράτα τούς περίμεναν οι όπλαρχηγοί των Καλαβρύτων και της άλλης 'Αχαΐας και τούς εξολόθρεψαν. 'Ελάχιστοι μόνο σώθηκαν από τό στόλο του Γιουσουφ πασα, που τούς βοήθησε νά περάσουν στην 'Ηπειρο.

Τέτοιο οίκτρο τέλος είχε ή έκστρατεία του Δράμαλη. 'Ο σουλτάνος θεώρησε υπεύθυνο τό Χουρσίτ, που από ζήλια δέ βοήθησε τό Δράμαλη. 'Ο Χουρσίτ φοβήθηκε τήν όργή του σουλτάνου και αυτοκτόνησε.

'Η καταστροφή του Δράμαλη στά Δερβενάκια έσωσε τήν επανάσταση και αποθέωσε τόν Κολοκοτρώνη. 'Εκεί θριάμβευσε ή στρατηγική του μεγαλοφυΐα. 'Η έλληνική κυβέρνηση αναγνώρισε τήν άξία του και μέ άπαίτηση των όπλαρχηγών τόν διόρισε άρχιστράτηγο της Πελοποννήσου.

Στόν 'Αγιο Σώστη ή πατρίδα έστησε άπό ευγνωμοσύνη μαρμάρينو άνδριάντα του Κολοκοτρώνη.

Άσκήσεις

1. Γιατί οι όπλαρχηγοί της Στερεάς δέν έφεραν αντίσταση στο Δράμαλη;
2. Σέ ποιούς οφείλεται ή καταστροφή του Δράμαλη;
3. Γιατί ο Χουρσίτ δέ βοήθησε τό Δράμαλη;
4. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν άπόφαση της κυβερνήσεως νά διορίσει τόν Κολοκοτρώνη άρχιστράτηγο και γιατί;

1. Ἡ μάχη στό Πέτα

Μετά τήν ἐξόντωση τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἐτοιμαζόταν νά κατεβεῖ μέ τό στρατό του στή Δυτική Ἑλλάδα καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Πελοπόννησο.

Προτοῦ ὁμως ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία αὐτή ἔπρεπε νά ὑποτάξει τοὺς Σουλιῶτες, πού εἶχαν ξαναγυρίσει στό Σούλι. Γι' αὐτό ἔστειλε κατὰ τοῦ Σουλίου 14.000 ἐκλεκτοὺς Ἀλβανούς μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ὁμέρ Βρυώνη καί τό πολιορκησε.

Οἱ Σουλιῶτες (1.000 ὄλοι ὄλοι), ταμπουρωμένοι στοὺς ἀγαπημένους τοὺς βράχους, ἀμύνθηκαν γενναῖα καί ἀπόκρουσαν τίς ἐπιθέσεις τοῦ Βρυώνη. Συγχρόνως οἱ Σουλιῶτες ἔστειλαν ἐπιτροπή μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, γιά νά ζητήσει βοήθεια ἀπό τήν ἑλληνική κυβέρνηση.

Ὁ πρωθυπουργός **Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος** ἀποφάσισε νά βοηθήσει μέ κάθε τρόπο τό Σούλι, γιά νά μήν τολμοῦν οἱ Τούρκοι νά προχωρήσουν πρὸς τή Στερεά Ἑλλάδα καί τήν Πελοπόννησο.

Συγκέντρωσε στρατό ἀπό 6.000 ἄντρες καί ξεκίνησε. Στήν ἐκστρατεία αὐτή πῆραν μέρος ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ Κυριακ. Μαυρομιχάλης καί πολλοί φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι πού εἶχαν ἔρθει ὡς ἐθελοντές, γιά νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας.

Τήν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος. Αὐτός ὁμως δέν ἦταν στρατιωτικός καί δέ γνώριζε τήν τέχνη τοῦ πολέμου· γι' αὐτό ἔκανε πολλά σφάλματα, πού εἶχαν καταστρεπτικά ἀποτελέσματα.

Ἔτσι, ἀντί νά προχωρήσει μέ ἐνωμένες τίς δυνάμεις του, χώρισε τό στρατό του σέ τρεῖς ὁμάδες: Ἔστειλε τόν Κυριακ. Μαυρομιχάλη μέ τοὺς 500 Μανιάτες του στό **Φανάρι** μέ πολεμοφόδια γιά τοὺς Σουλιῶτες. Κατόπιν ἔστειλε τό Μάρκο Μπότσαρη μέ 1.000 περίπου ἄντρες στήν **Κιάφα**. Καί τήν τρίτη ὁμάδα μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό καί μέ τοὺς φιλέλληνες τήν ὀδήγησε ὁ ἴδιος στό χωριό Πέτα κοντά στήν Ἄρτα.

Ποιά ἦταν ἡ τύχη τῶν ὁμάδων αὐτῶν; Ὁ **Κυρ. Μαυρομιχάλης**, μόλις ἀποβιβάστηκε στό Φανάρι, περικυκλώθηκε ἀπό 4.000 Τούρκους. Πολέμησε γενναῖα ἀλλά σκοτώθηκε μέ τό μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ **Μάρκος Μπότσαρης** βρῆκε στά Πέντε Πηγάδια κλεισμένους ἀπό τοὺς Τούρκους τοὺς δρόμους πρὸς τήν Κιάφα καί ἔλειπα ἀπό σκληρές

Ὁ Κιουταχῆς

Νόρμαν βαριά τραυματισμένο. Ἀλλά καί τῶν Ἑλλήνων ἡ καταστροφή ἦταν φοβερή. Οἱ περισσότεροι σκοτώθηκαν καί λίγοι μόνο σώθηκαν, πού μαζί μέ τό Μαυροκορδάτο καί τόν Μπότσαρη γύρισαν στό Μεσολόγγι.

Ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στό Πέτα εἶχε πολύ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Οἱ Σουλιῶτες ἀναγκάστηκαν ἀπό τήν πείνα νά συνθηκολογήσουν κι ἔφυγαν γιά δευτέρα φορά στή Ἐπτάνησα. Καί ὁ τουρκικός στρατός ἦταν πλέον ἐλεύθερος νά προχωρήσει πρός τή Στερεά Ἑλλάδα.

Ἀσκήσεις

1. Ποῦ ὀφείλεται ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στό Πέτα;
2. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Μαυροκορδάτο;
3. Τί ἦταν οἱ φιλέλληνες καί τί ὀφείλουμε σ' αὐτούς;

μάχες ἀναγκάστηκε νά γυρίσει στό Πέτα, ὅπου ἐνώθηκε μέ τούς ἄλλους Ἑλληνες.

Ἐναντίον τοῦ Μαυροκορδάτου στό Πέτα ἐκστράτευσε ἀπό τήν Ἄρτα μέ 6.000 στρατό ὁ δραστήριος στρατηγός **Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς**, γνωστός μέ τό ὄνομα **Κιουταχῆς**. Τή νύχτα ὁ Κιουταχῆς ἔπιασε δλους τούς δρόμους γύρω ἀπό τό Πέτα καί κατά τά ξημερώματα (**4 Ἰουλίου 1822**) ἐξαπέλυσε σκληρή ἐπίθεση ἀπό ὅλα τά μέρη.

Οἱ Ἑλληνες πολέμησαν γενναῖα καί οἱ φιλέλληνες ἀγωνίστηκαν ὑπεράνθρωπα χωρίς ὄμιον ἀποτέλεσμα, γιατί δέν ὑπῆρχε κατάλληλος ἀρχηγός οὔτε πολεμικό σχέδιο. Ἀπό τούς 200 φιλέλληνες μόνο 25 σώθηκαν μέ τό Γερμανό στρατηγό

2. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Μετά τήν πτώση τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καί ὁ Κιουταχίς μέ 11.000 στρατό κατέβηκαν στή Δυτ. Ἑλλάδα, γιά νά κυριέψουν τό Μεσολόγγι καί νά περάσουν στήν Πελοπόννησο.

Ἡ θέση τοῦ Μεσολογγίου ἦταν στρατηγική· ἀποτελοῦσε τό προπύργιο τῆς Πελοποννήσου. Τό Μεσολόγγι προστατεύετο ἀπό ἕνα χαμηλό τεῖχος μέ 14 κανόνια καί γύρω γύρω ἀπό ἕνα χαντάκι γεμάτο νερό. Μέσα στό Μεσολόγγι ἦταν ὁ Μαυροκορδάτος μέ 400 ἄντρες καί ὁ Μ. Μπότσαρης μέ 200 ἄντρες· ἦταν ἀκόμα καί λίγοι φιλέλληνας.

Οἱ περισσότεροι ὄπληρηγοί πρότειναν νά ἐγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι. Ὁ Μαυροκορδάτος δέν τό δέχτηκε· τοῦς εἶπε δι εἴπερ μέ κάθε θυσία νά κρατήσουν τό Μεσολόγγι, γιά νά σώσουν τήν ἐπανάσταση. Σύμφωνος ἦταν καί ὁ γενναῖος Σουλιώτης Μ. Μπότσαρης. Ἔστειλαν λοιπόν τά γυναικόπαιδα στά Ἐπτάνησα καί ἄρχισαν τίς ἐτοιμασίες γιά τήν ἀμυνα.

Στίς 25 Ὀκτωβρίου 1822 οἱ δύο πασάδες μέ τά στρατεύματά τους ἐφτασαν στό Μεσολόγγι καί τό πολιορκήσαν ἀπό ξηρά. Συγχρόνως ὁ Γιουσούφ πασάς τῶν Πατρῶν τό ἀπόκλεισε ἀπό τή θάλασσα.

Ἡ δύναμη τοῦ Μεσολογγίου ἦταν πολύ μικρή, γιά νά ἀντέξει στήν ὀρμή τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἄν οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσαν γενική ἐφοδο, θά κυριεύαν τήν πόλη. Γιά νά κερδίσουν χρόνο οἱ πολιορκημένοι καί νά φτάσουν ἐνισχύσεις, ἄρχισαν διαπραγματεύσεις μέ τοῦς πασάδες, γιά νά τοῦς παραδώσουν τάχα τήν πόλη.

Οἱ διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν ἕως δτου φάνηκε ὁ Μιαούλης μέ τόν ἑλληνικό στόλο. Ὁ Μιαούλης διασκόρπισε τόν τουρκικό στόλο καί ἀποβίβασε στό Μεσολόγγι 1.700 πολεμιστές καί ἀρκετά τρόφιμα καί πολεμοφόδια.

Ἀμέσως οἱ πολιορκημένοι διέκοψαν τίς διαπραγματεύσεις. Οἱ πασάδες, πού κατάλαβαν τόν ἐμπαιγμό, ὀργίστηκαν καί ἀποφάσισαν νά πάρουν τό Μεσολόγγι μέ αἰφνιδιασμό. Ἡ ἐφοδος ὀρίστηκε γιά τή νύχτα τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου 1822), γιατί νόμιζαν δι οἱ χριστιανοί θά πῆγαιναν στίς ἐκκλησίες καί θά παραμελοῦσαν τήν ἀμυνα τῆς πόλεως.

Τό σχέδιο ὁμως τῶν Τούρκων προδόθηκε στοῦς Ἕλληνας ἀπό τόν κυνηγό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, τό Γιάννη Γούναρη πού ἦταν Ἕλληνας. Ἐτσι οἱ Μεσολογγίτες ἀντί νά πᾶνε στίς ἐκκλησίες γιά νά γιορτάσουν τή γέννηση τοῦ Θεοῦ Βρέφους, περίμεναν τόν ἐχθρό στά ὄχυράματα. Καί δταν

κατά τὰ ξημερώματα ἄρχισαν οἱ Τούρκοι τὴν ἐπίθεση καὶ πλησίασαν στὸ τεῖχος, οἱ Ἕλληνες τοὺς θέρισαν μὲ πυκνοὺς πυροβολισμοὺς.

Ἡ ἐπίθεση ἀποκρούστηκε καὶ ντροπιασμένοι οἱ Τούρκοι ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν, ἀφοῦ ἄφησαν κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη 500 νεκροὺς, 12 σημαῖες, τὰ περισσότερα κανόνια καὶ ὄλα τὰ ἐφόδιά τους. Λυσσομανοῦν ἀπὸ τὸ θυμὸ τους οἱ πασάδες καὶ σχεδιάζουν νέα ἔφοδο.

Ὁ βαρὺς ὁμως χειμώνας, ἡ πείνα, οἱ στερήσεις καὶ προπάντων ἡ εἶδηση ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῖτος ματαίωσαν τὰ σχέδιά τους καὶ στὸ τέλος Δεκεμβρίου ἔλυσαν τὴν πολιορκία κι ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἡπειρο.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς καταδίωξαν ὥς τὸν Ἀχελῷο ποταμὸ καὶ τοὺς προξένησαν μεγάλες ζημιές. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους πνίγηκαν, καθὼς περνοῦσαν τὸ πλημμυρισμένο ποτάμι, καὶ ἄλλοι πέθαναν στὸ δρόμο ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὸ ψυχός.

Ἀσκήσεις

1. Ποιοὶ πασάδες ἀνέλαβαν νὰ πάρουν τὸ Μεσολόγγι;
2. Τί ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ πολιορκία;
3. Πῶς βρίσκετε τὸ τέχνασμα τῶν πολιορκημένων μὲ τὶς διαπραγματεῦσεις;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τὸ Γιάννη Γούναρη;

3. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καὶ ὁ ἥρωικός θάνατός του

Ὁ σουλτάνος καὶ κατὰ τὸ τρίτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1823) ἀκούθησε τὸ ἴδιο σχέδιο. Ἐστειλε κατὰ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων δύο νέες στρατιές· τὴ μιά ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἡπειρο.

Ἡ πρώτη στρατιά μὲ ἀρχηγὸ τὸ **Γιουσούφ πασά Βερκόφτσαλη** ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Λάρισα, μπῆκε στὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἀνενόχλητος ἔφτασε στὴν Εὐβοία καὶ τὴν Ἀττικὴ. Δέν προχώρησε ὁμως πρὸς τὴν Πελοπόννησο, γιατί οἱ ἀρρώστιες καὶ ἡ ἔλλειψη τροφῶν τὸν ἀνάγκασαν νὰ γυρίσει στὴ Λαμία.

Ἡ δευτέρη στρατιά ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Γιάννενα μὲ 16.000 ἐμπειροπόλεμους Τουρκαλβανούς καὶ μὲ ἀρχηγούς τὸ **Μουσταῖ πασά** τῆς Σκόδρας καὶ τὸν **Ὁμέρ Βρυώνη**. Στόχος τους ἦταν τὸ Μεσολόγγι, πού τὸ εἶχε ἀπο-

κλείσει ο τουρκικός στόλος. Από εκεί θά προχωρούσαν προς την Πελοπόννησο.

Η κατάσταση στή Δυτική Ελλάδα ήταν αξιοθρήνητη. Οί όπλαρχηγοί φιλονικούσαν μεταξύ τους για τήν άρχηγία και ό στρατός βρισκόταν σέ τέλεια παραλυσία. Ό κίνδυνος ήταν μεγάλος.

Στήν κρίσιμη εκείνη περίσταση έλαμψε, σάν ή μόνη παρηγορία του έθνους, ή ήρωική μορφή του Μάρκου Μπότσαρη. Αυτόν διόρισε ή κυβέρνηση άρχιστράτηγο.

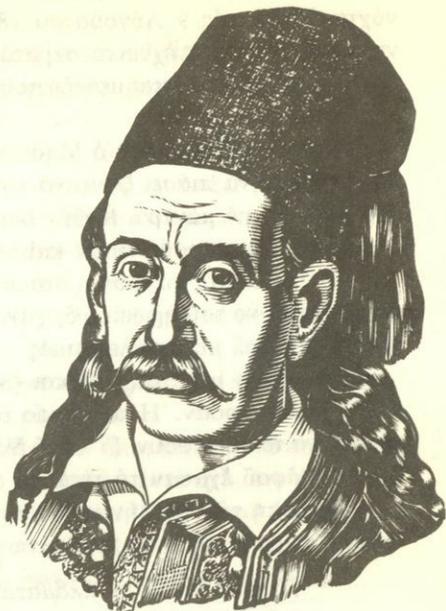
Ό Μάρκος Μπότσαρης γεννήθηκε στό Σούλι τό 1790 και ήταν γιός του Κίτσου Μπότσαρη. Ήταν γενναίος, συνετός και άνιδιοτελής και σέ πολλές περιστάσεις είχε προσφέρει πολύτιμες ύπηρεσίες στόν άγώνα.

Ό Μ. Μπότσαρης είχε λάβει μέρος στή μάχη του Πέτα, όπου όλοι θαύμασαν τήν άνδρεία του και τή σωφροσύνη του. Στήν πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου μαζί μέ τό Μαυροκορδάτο έσωσε τήν πόλη. Η μεγαλύτερή του δμως άρετή, πού ξεπερνούσε και αυτόν τόν ήρωισμό του, ήταν ή μετριοφροσύνη του.

Ό διορισμός του Μπότσαρη ως άρχιστράτηγου δυσαρέστησε τούς άλλους όπλαρχηγούς τής Δυτ. Ελλάδας. Και επειδή τουτο θά έβλαπτε τόν άγώνα, τούς κάλεσε ό Μπότσαρης σέ συγκέντρωση και μπροστά σέ όλους φίλησε τό δίπλωμα του διορισμού του από σεβασμό προς τήν κυβέρνηση και κατόπιν μέ ήρεμία τό έσκισε λέγοντας: «Όποιος είναι άξιος, παίρνει τό δίπλωμα αδριο μεθαύριο μπροστά στόν έχθρό».

Άμέσως κατόπιν μέ 350 τολμηρούς Σουλιώτες ξεκίνησε έναντίον τών Τουρκαλβανών τών όποιων ή έμπροσθοφυλακή από 4.000 άντρες και μέ άρχηγό τόν *Τσελαλεδίμπεη* είχε φτάσει και στρατοπέδευσε κοντά στό Καρπενήσι.

Έπειδή οι άλλοι όπλαρχηγοί δέν του έστειλαν βοήθεια, γιά νά χτυ-

Ό Μάρκος Μπότσαρης

πήσει κατά μέτωπο τόν ἐχθρό, ἀποφάσισε νά τόν χτυπήσει ξαφνικά τή νύχτα. Ἐτσι στίς 9 Αὐγούστου 1823 τά μεσάνυχτα μπήκε μέ τούς συντρόφους του στό ἐχθρικό στρατόπεδο. Παραζαλισμένοι οἱ Ἄρβανίτες ἄρχισαν νά χτυπιοῦνται μεταξύ τους καί κατατρομαγμένοι διασκορπίστηκαν στά γύρω βουνά.

Στή συμπλοκή αὐτή ὁ Μπότσαρης πληγώθηκε στό πόδι. Δέν ἔφυγε ὁμως· ἤθελε νά πιάσει ζωντανό τόν Τσελαλεδίμπεη, πού εἶχε τή σκηνή του μέσα σέ μιά μάντρα. Καθώς ὁμως προσπαθοῦσε νά ἀνεβεῖ τή μάντρα, οἱ σκοποῖ τόν πυροβόλησαν καί τόν σκότωσαν (*11 Αὐγούστου 1823*).

Οἱ Σουλιῶτες περίλυποι σταμάτησαν τήν καταδίωξη τοῦ ἐχθροῦ, πήραν τό λείψανο τοῦ ἥρωικοῦ ἀρχηγοῦ τους, τό ἔφεραν στό Μεσολόγγι καί τό ἔθαψαν ἐκεῖ μέ μεγάλες τιμές.

Τήν ἄλλη μέρα οἱ Τοῦρκοι ἀνενόχλητοι κατέβηκαν στό Αἰτωλικό καί τό πολιορκήσαν. Ἡ πολιορκία του κράτησε δυό μῆνες, χωρίς νά μπόρουν νά τό κυριέψουν. Γι' αὐτό ἔλυσαν τήν πολιορκία καί γύρισαν στήν Ἠπειρο, ἀφοῦ ἔχασαν τό τέταρτο ἀπό τίς δυνάμεις τους.

Τή λύπη τῶν Ἑλλήνων γιά τόν πρόωρο θάνατο τοῦ Μ. Μπότσαρη ἐξυμνεῖ παραστατικά τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι:

*Τί εἶναι τοῦτα τά κλάματα κι αὐτά τά μοιρολόγια,
Κυρίε μου, τί νά γίνηκε στό δόλιο Μεσολόγγι;
Τοῦτα τά κλάματα ρωτᾶς κι αὐτά τά μοιρολόγια;
Γι' αὐτόν τό Μάρκο γίνονται τόν ἐλευθερωτή μας.
Ὅσοι Ρωμοῖ τό μάθανε κι ὄσοι τ' ἀφουγκραστήκαν,
ὄλοι στά μαῦρα μῆκανε, τά μελανά φορέσαν.*

Ἀσκήσεις

1. Ποιά προτερήματα εἶχε ὁ Μάρκος Μπότσαρης;
2. Ποῦ τόν ἔχουμε ξανασυναντήσει;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά του στό θέμα τῆς ἀρχιστρατηγίας;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν πάνω στό ζήτημα αὐτό;

1. Σύμπραξη Τουρκίας καί Αιγύπτου γιά τήν κατάπνιξη τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως

Ὁ σουλτάνος, ἔπειτα ἀπό τίς ἀποτυχίες τοῦ στρατοῦ του, κατάλαβε ὅτι μέ τίς δικές του δυνάμεις μόνο δέν μποροῦσε νά πνίξει τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Τόν ἀνησυχούσε ἀκόμα, γιατί ἔβλεπε νά μεγαλώνει τό ρεύμα τοῦ φιλελληνισμοῦ στήν Εὐρώπη. Γι' αὐτό ζήτησε τή βοήθεια τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλή.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλής γεννήθηκε στήν Καβάλα. Ἦταν ἀπό φτωγή ἀλβανική οἰκογένεια, κατόρθωσε ὁμως μέ τήν εὐφυΐα του καί τή δραστηριότητά του νά γίνει διοικητής τῆς Αἰγύπτου, σχεδόν ἀνεξάρτητος ἀπό τό σουλτάνο στόν ὅποιο πλήρωνε μόνο ἓνα μικρό φόρο.

Ἡ βοήθεια τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου ἦταν ἀπαραίτητη στό σουλτάνο, γιατί ὁ Μεχμέτ εἶχε ἀξιόλογο στρατό καί στόλο ἐκπαιδευμένο ἀπό Γάλλους ἀξιωματικούς κατὰ τό εὐρωπαϊκό σύστημα. Γι' αὐτό τοῦ ὑποσχέθηκε ὁ σουλτάνος νά τοῦ δώσει τήν Κύπρο καί τήν Κρήτη καί νά κάμει διοικητή τῆς Πελοποννήσου τόν Ἴμβραήμ, θετό γιό τοῦ Μεχμέτ Ἀλή.

Ὁ Μεχμέτ δέχτηκε τήν πρόταση τοῦ σουλτάνου καί κατάστρωσαν τό πολεμικό σχέδιο ὡς ἑξῆς: Πρῶτα οἱ δύο στόλοι θά κυριέψουν τά ναυτικά νησιά. Ἐπειτα οἱ Αἰγύπτιοι θά στείλουν στρατό στήν Πελοπόννησο καί οἱ Τοῦρκοι στή Στερεά.

Ὁ κίνδυνος τώρα γιά τοὺς Ἕλληνες ἦταν φοβερός, φοβερότερος ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Κι ἐνῶ ὁ κίνδυνος πλησίαζε, ἐκεῖνοι ἐξακολουθοῦσαν νά ἀλληλοτρῶγονται. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνα, βρισκόταν στή φυλακή καί ἡ κυβέρνηση τοῦ Κουντουριώτη σπατάλησε στά κομματικά τά χρήματα πού εἶχε δανειστεῖ ἀπό τήν Ἀγγλία, χωρὶς νά κάμει καμιὰ προετοιμασία.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλής

Άσκήσεις

1. Γιατί ο σουλτάνος ζήτησε τη βοήθεια του Μεχμέτ Άλη;
2. Πώς κατόρθωσε ο Μεχμέτ να έχει αξιόλογο στρατό;
3. Πώς κρίνετε τη διχόνοια των Ελλήνων;

2. Αγώνες στη θάλασσα

α) Ύποταγή της Κρήτης. Καταστροφή της Κάσου

Πρώτοι κινήθηκαν οι Αιγύπτιοι με αρχιστράτηγο τον **Ίμβραήμ πασά**, που ήταν δραστήριος και ικανός στρατηγός και τολμηρός πολεμιστής. «Τίγρη της Αιγύπτου» τόν ονόμαζαν.

Ο αιγυπτιακός στόλος, με αρχηγό το δραστήριο **Χουσεΐν μπέη**, έκαμε απόβαση στην Κρήτη την **άνοιξη του 1824** και έπνιξε την επανάσταση στο αίμα. Ο αιμοβόρος αυτός Τουρκαλβανός, όταν έμαθε ότι 370 γυναικόπαιδα είχαν κρυφτεί σε μία σπηλιά κοντά στο χωριό **Μελιδόνι**, όχι μόνο δεν τά λυπήθηκε αλλά τά έπνιξε με καπνό κατά τον πιο άπάνθρωπο τρόπο.

Μέσα σε λίγο χρόνο υποτάχτηκε ολόκληρη ή Κρήτη εκτός από την περιοχή των Σφακιών.

Μετά την ύποταγή της Κρήτης ο Χουσεΐν έστρεψε τή μανία του εναντίον της **Κάσου**, γιατί βοηθούσε τους Κρήτες επαναστάτες με τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Παρά την ήρωική αντίσταση των Κασίων ο Χουσεΐν αποβίβασε στις **4 Ιουνίου 1824** στρατό στο νησί και τό κατάστρεψε τελείως. Έσφαξε όλους τους άντρες και πούλησε τά γυναικόπαιδα ως δούλους στην Άλεξάνδρεια. Έτσι τό νησί έρημώθηκε.

β) Η καταστροφή των Ψαρών

Σύγχρονα με τόν αιγυπτιακό στόλο κινήθηκε και ο τουρκικός. Τό Μάρτιο του 1824 ο σουλτάνος διέταξε τό ναύαρχο **Χοσρέφ πασά** νά καταστρέψει τά Ψαρά, γιατί οι Ψαριανοί έκαναν συχνές επιδρομές στά παράλια της Μ. Άσίας και είχαν γίνει ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων.

Ο τουρκικός στόλος συγκεντρώθηκε στη Μυτιλήνη και τόν Ιούνιο του 1824 παρουσιάστηκε μπροστά στά Ψαρά.

Ὁ Ἰμβραήμ

Οἱ Ψαριανοὶ εἶχαν ζητήσει βοήθεια ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἀλλὰ ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν μπόρεσε νὰ κινηθεῖ, γιατί δὲν ὑπῆρχαν χρήματα καὶ ἐφόδια. Ἔτσι οἱ Ψαριανοὶ ἀποφάσισαν νὰ ἀντισταθοῦν μόνοι τους. Ἐκαμαν ὁμως τὸ λάθος νὰ περιμένουν τοὺς Τούρκους στὴν ξηρὰ ἀντὶ νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν στὴ θάλασσα μὲ τὰ πυρπολικά καὶ τὰ πλοῖα τους.

Στὶς 14 Ἰουνίου 1824 ὁ τουρκικὸς στόλος ἄρχισε νὰ βομβαρδίζει τὰ Ψαρά. Οἱ Ψαριανοὶ ἐπὶ 24 ὄρες ἀντιστάθηκαν μὲ ἀφάνταστο ἥρωισμό. Τὴν ἄλλη μέρα ὁμως οἱ Τούρκοι κατόρθωσαν νὰ ἀποβιβάσουν στρατὸ σὲ δύο μέρη τοῦ νησιοῦ. Ἀκολούθησε μάχη σκληρὴ καὶ συμπλοκὲς ἀφάνταστες.

Πολλοὶ ἀπὸ τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ ἐξαλλοὶ ἐτρεχαν νὰ πηδήσουν στὰ

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

πλοῖα, γιά νά σωθοῦν. Οἱ Τούρκοι τούς καταδίωκαν καί ἄλλους σκότωναν, ἄλλους τούς ἐπιαναν αἰχμαλώτους. Πολλές μάλιστα γυναῖκες μέ τά παιδιά τους στήν ἀγκαλιά ἔφεφταν στή θάλασσα, γιά ν' ἀποφύγουν τήν αἰχμαλωσία καί τήν ἀτίμωση.

Ἄρκετοί πολεμιστές μέ πολλά γυναικόπαιδα κατέφυγαν στό φρούριο «Παλαιόκαστρο». Ἐπίσης ἀπό ἐκεῖ πολέμησαν μέ ἀφάνταστη ἀντρεία δυό ὀλόκληρες μέρες. Τήν τρίτη μέρα περικυκλώθηκαν ἀπό 2.000 Τούρκους· τότε ἔβαλαν φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί ἀνατινάχτηκαν στόν ἀέρα μαζί μέ πολυάριθμους ἐχθρούς.

Κατόπιν οἱ Τούρκοι λεηλάτησαν κι ἔκαψαν τό νησί. Ἡ καταστροφή ἦταν ὀλοκληρωτική. Ἀπό τούς 7.000 Ψαριανούς καί 25.000 περίπου πρόσφυγες ἀπό τή Χίο καί ἄλλα νησιά, πού ἦταν ἐκεῖ, σώθηκαν μόνο 3.000 Ψαριανοί καί 10.000 πρόσφυγες. Τούς ὑπόλοιπους, ὄσους δέ σκότωσαν, τούς ἐπιασαν αἰχμαλώτους καί τούς πούλησαν ὡς δούλους.

Ὅλος σχεδόν ὁ στόλος τῶν Ψαριανῶν ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρ-

κων. Γλίτωσαν μόνο 16 πλοία και 7 πυρπολικά, που μετέφεραν σε άλλα νησιά δσους σώθηκαν από τή σφαγή και τήν αιχμαλωσία.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ἦταν φοβερό χτύπημα τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνα, γιατί τώρα ὁ τουρκικός στόλος θά μπορούσε νά κινεῖται ἀνενόχλητος στό Αἰγαῖο καί νά μεταφέρει μέ εὐκολία τά τουρκικά στρατεύματα στίς ἐπαναστατημένες περιοχές.

Ἡ φοβερή ὁμως καταστροφή τῶν Ψαρῶν καί ἡ αὐτοθυσία τῶν κατοίκων τους συγκίνησαν ὅλο τόν κόσμο καί ξεσήκωσαν κύματα φιλελληνισμοῦ στίς πολιτισμένες χώρες. Ὁ ἔθνικός μας ποιητής Σολωμός τήν ἐξύμνησε μέ τό γνωστό ἐπίγραμμα του:

*Στῶν Ψαρῶν τήν ὀλόμανη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾷ τά λαμπρά παλικάρια·
καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπό λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ.*

γ) Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα

Μετά τήν καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὁ τουρκικός στόλος ἐπλευσε στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, γιά νά παραλάβει καί ἄλλες δυνάμεις καί νά καταστρέψει τή Σάμο.

Ὁ ἑλληνικός στόλος ὁμως, πού στό μεταξύ εἶχε ἐξοπλιστεῖ, ἐπλευσε ἀμέσως πρὸς τή Σάμο μέ ἀρχηγό τόν ἀντιναύαρχο **Σαχτούρη**. Ἐπιασε τό στενό μεταξύ Σάμου καί ἀσιατικῆς ἀκτῆς, γιά νά ματαιώσει τά σχέδια τῶν Τούρκων. Στό στενό ἔγιναν πολλές ναυμαχίες, στίς ὁποῖες ὁ τουρκικός στόλος ἔπαθε πολλές ζημιές.

Ἐδῶ ὁ ἐνδοξος Κανάρης ἔβαλε πάλι σέ ἐνέργεια τά πυρπολικά κι ἔκαψε τρία τουρκικά καράβια ἐκδικούμενος τούς Τούρκους γιά τήν καταστροφή τῶν Ψαρῶν. Τρομοκρατημένος τότε ὁ Χοσρέφ κατέφυγε στή νῆσο Κῶ, ὅπου περίμενε τόν αἰγυπτιακό στόλο.

Ἐπειτα ἀπό λίγες μέρες ἔφτασε καί ὁ αἰγυπτιακός στόλος μέ ἀρχηγό τόν ἴδιο τόν Ἴμβραήμ κι ἐνώθηκε μέ τόν τουρκικό. Σχηματίστηκε ἔτσι μιά τεράστια δύναμη ἀπό 400 μικρά καί μεγάλα πλοῖα.

Ἀλλά καί ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἔστειλε βοήθεια στόν ἑλληνικό στόλο μέ τό ναύαρχο **Ἀνδρέα Μιαούλη**. Ἡ δύναμη τώρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν 70 πλοῖα μέ 850 κανόνια καί 5.000 ναῦτες καί εἶχε ἀρχηγό τό Μιαούλη.

Στις **29 Αυγούστου 1824** οί δυό στόλοι συναντήθηκαν στόν κόλπο του **Γέροντα**, ανάμεσα στην Κώ και την Άλικαρνασσό. Έκει έγινε ή μεγαλύτερη ναυμαχία τής έλληνικής έπαναστάσεως, πού είναι γνωστή ως **«ναυμαχία του Γέροντα»**. Στή ναυμαχία αυτή πήραν μέρος οί μεγαλύτερες ναυτικές φυσιογνωμίες τής έπαναστάσεως: Μιαούλης, Σαχτούρης, Παπανικολής, Ματρώζος, Κανάρης, Πιπίνος και άλλοι.

Οί Έλληνες κατατρόπωσαν τόν έχθρό και του προξένησαν μεγάλες ζημιές. Ό Ίμβραήμ όμως επέμενε. Τότε ό Μιαούλης διέταξε τά πυρπολικά νά δράσουν και άμέσως οί πυρπολητές άρχισαν τό έργο τους πυρπολώντας πολλά έχθρικά πλοία. Έντρομος τότε ό τουρκοαιγυπτιακός στόλος κατέφυγε στην Άλικαρνασσό.

Οί συγκρούσεις των δυό στόλων έπαναλήφθηκαν γύρω από τή Σάμο και κράτησαν δυό μήνες ακόμα. Έπειδή όμως πλησίαζε ό χειμώνας, ό Χοσρέφ γύρισε στόν Έλλάσποντο και ό Ίμβραήμ έπλευσε στη Σούδα τής Κρήτης.

Τότε και ό έλληνικός στόλος νικητής γύρισε στις βάσεις του, για νά επιδιορθώσει τίς βλάβες του, νά εφοδιαστεί και νά αναπauτουν τά πληρώματά του.

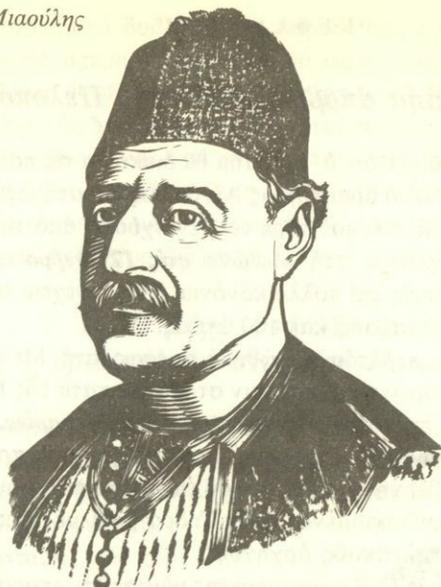
3. Άνδρέας Μιαούλης

Ό Μιαούλης γεννήθηκε στην Ύδρα τό 1769. Τό οίκογενειακό του όνομα ήταν **Άνδρέας Βώκος**. Ό πατέρας του Δημήτρ. Βώκος καταγόταν από τήν Εύβοια και ήταν έμποροπλοίαρχος. Τό όνομα Μιαούλης τό πήρε, κατά τήν παράδοση, από ένα τουρκικό μπρίκι πού άγόρασε πριν από τήν επανάσταση και πού έφερε τό όνομα «Μιαούλ».

Ό Μιαούλης γράμματα ήξερε λίγα, ήταν όμως έξυπνος, πολύ τολμηρός και ικανός ναυτικός. Η έλληνική επανάσταση τόν βρήκε έμπορο στην Ύδρα. Δέν πήρε άμέσως μέρος στόν άγώνα.

Ό Λάζαρος Κουντουριώτης όμως και οί άλλοι Ύδραίοι, πού γνώριζαν τά ναυτικά προσόντα του Μιαούλη, τόν θεώρησαν άπαραίτητο για τόν άγώνα και τόν έπεισαν νά αναλάβει τήν άρχηγία του υδραιίκου στόλου. Άργότερα όρίστηκε ναύαρχος του έλληνικού ναυτικού.

Ός ναύαρχος ό Μιαούλης κινήθηκε άκούραστα και δραστήρια πολεμώντας παντού τόν έχθρικό στόλο και βοηθώντας τούς επαναστάτες. Πολλές ναυμαχίες έκαμε μέ λαμπρά πάντοτε άποτελέσματα. Έτσι είχε γίνει ό φόβος και ό τρόμος των Τούρκων και ή παρηγοριά και ή έλπίδα των Έλλήνων.

Ὁ Μιαούλης πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1835, ἀφοῦ εὐτύχησε νά δεῖ ἐλεύθερη τήν πατρίδα.

Ἀσκήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τοῦ Χουσεῖν νά πνίξει μέ καπνό τά γυναικόπαιδα στό Μελιδόνι;
2. Γιατί ὁ Χουσεῖν μέ τόση μανία κατάστρεψε τήν Κάσο;
3. Ποῦ ἀποδίδετε τήν καταστροφή τῶν Ψαρῶν;
4. Γιατί οἱ Τοῦρκοι δέν κατάφεραν νά καταστρέψουν τή Σάμο;
5. Πῶς ὁ ἐλληνικός στόλος κατατρόπωσε τόν πολύ μεγαλύτερο ἐχθρικό στόλο στή ναυμαχία τοῦ Γέροντα;

1. Ὁ Ἴμβραήμ ἀποβιβάζεται στήν Πελοπόννησο

Ὁ Μιαούλης νόμιζε ὅτι ὁ Ἴμβραήμ θά διακόψει τίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις τό χειμώνα. Μά ὁ δραστήριος Αἰγύπτιος στρατηγός, ἀφοῦ ἀνασυγκρότησε τίς δυνάμεις του καί πήρε νέες ἐνισχύσεις ἀπό τήν Αἴγυπτο, ἀποβιβάστηκε ἀνενόχλητος στή Μεθώνη *στίς 12 Φεβρουαρίου 1825* μέ 4.000 πεζούς, 400 ἵππεις καί πολλά κανόνια. Στή συνέχεια ἔφερε ἀκόμα ἀπό τήν Κρήτη 7.000 πεζούς καί 400 ἵππεις.

Ὁ αἰγυπτιακός στρατός ἀπλώθηκε ἀμέσως στή Μεσσηνιακή χερσόνησο, πήρε τήν Κορώνη καί κατόπιν στράφηκε κατά τῆς Πύλου καί πολιορκήσε τά ὄχυρά της φρούρια *Νιόκαστρο* καί *Ναυαρίνο*.

Στήν Πελοπόννησο δέν εἶχε γίνει, δυστυχῶς, καμιά προετοιμασία ἀπό τήν ἑλληνική κυβέρνηση ἐξαιτίας τοῦ ἐμφύλιου πολέμου. Ὁ Κολοκοτρώνης βρισκόταν φυλακισμένος στήν Ὑδρα μαζί μέ τούς κυριότερους στρατιωτικούς καί πολιτικούς ἀρχηγούς.

Ὁ πρωθυπουργός Γ. Κουντουριώτης νόμισε ὅτι μπορούσε ὁ ἴδιος νά ἀντιμετωπίσει τόν Ἴμβραήμ καί ἐκστράτευσε ἐναντίον του μέ 3.000 ἄντρες. Ὅταν ὁμως ἔφτασε στό χωριό Σκάλα τῆς Μεσσηνίας, ἄφησε ὡς ἀντικαταστάτη του τόν πλοίαρχο Σαχτούρη, γιατί ὁ ἴδιος δέν μπορούσε νά ἀντέξει στίς ταλαιπωρίες τῆς ἐκστρατείας.

Ὁ Σαχτούρης, πού ἦταν ἄπειρος στά στρατιωτικά τῆς ξηρᾶς, ὄχυρώθηκε στό χωριό *Κρεμμύδι*, γιά νά ἀποκόψει τήν ἐπικοινωνία Μεθώνης-Κορώνης. Ὁ στρατός του ὁμως διασκορπίστηκε, μόλις ἀντίκρισε τό στρατό τοῦ Ἴμβραήμ.

Οἱ Ἕλληνες τότε ἔκαμαν τό σφάλμα νά ἀποβιβάσουν στό μικρό νησί *Σφακτηρία* 800 ἄντρες μέ ἀρχηγό τόν ὑπουργό τοῦ πολέμου Ἀναγνωσταρά. Μαζί του ἦταν ὁ πλοίαρχος Τσαμαδός καί μερικοί ἄλλοι ἀπό τούς ὀνομαστότερους πολεμιστές καί πολιτικούς.

Ὁ αἰγυπτιακός στόλος βομβάρδισε πρῶτα τό νησί καί ἀμέσως κατόπιν ἀποβίβασε στρατό. Ἐγινε φοβερή πάλη. Ἀπό τούς 800 Ἕλληνες ὑπερασπιστές τοῦ νησιοῦ 350 σκοτώθηκαν καί 200 αἰχμαλωτίστηκαν. Ἀνάμεσα στούς νεκρούς ἦταν ὁ πλοίαρχος *Τσαμαδός*, ὁ *Σαχίνης*, ὁ *Αναγνωσταράς*, ὁ φιλέλληνας *Σανταρόζα* καί ἄλλοι.

Ὁ *Σαχτούρης* καί ὁ *Μαυροκορδάτος* μόλις κατόρθωσαν νά σωθοῦν στό διάτρητο ἀπό τίς ἐχθρικές σφαῖρες πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ «Ἀρης».

Κατόπιν αὐτοῦ τὰ δύο φρούρια παραδόθηκαν στὸν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος ἄφησε τοὺς ὑπερασπιστὲς τοὺς νὰ φύγουν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς.

Σὲ ἀντίποινα ὁ Μιαούλης μὲ τὰ πυρπολικά ἔκαψε 11 αἰγυπτικά πλοῖα στὸ λιμάνι τῆς Μεθώνης καὶ ὁ Σαχτούρης ἔκαψε τὴ ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ στὸν Καφηρέα καὶ περὶ τὰ 30 μεταγωγικά ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ Κανάρης ἐπιχείρησε αἰφνιδιαστικά νὰ κάψει μὲ πυρπολικά τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο μέσα στὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀλλὰ ἀπέτυχε γιατί ἔπνευσε ἀντίθετος ἄνεμος.

2. Ἡ μάχη στὸ Μανιάκι καὶ ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα

Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ στερεώθηκε στὰ ὄχυρά φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Ναυαρίνου, ἄρχισε τίς ἐπιδρομὲς καὶ τίς καταστροφές στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μεσσηνίας κι ἐτοιμαζόταν νὰ προχωρήσει πρὸς τὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ κατάσταση γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἦταν ἀπελπιστική. Κανένας ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς δὲν τολμοῦσε νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν Ἰμβραήμ, πού ὄλοι τὸν θεωροῦσαν ἀνίκητο. Ὁ ἱδίοιος ὁ Πετρόμπεης γράφοντας στὸν Παπαφλέσσα παρομοίαζε τὸν Ἰμβραήμ μὲ τὸ Ναπολέοντα.

Τότε ὁ τολμηρὸς καὶ φιλότιμος Παπαφλέσσας, πού ἦταν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀποφάσισε νὰ ἐκστρατεύσει μόνος του κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀφοῦ συμβούλεψε τὸν πρωθυπουργὸ Κουντουριώτη νὰ ἀποφυλακίσει τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ἄλλους κρατούμενους, ἔφυγε ἀπὸ τὸ Ναῦπλιο καὶ πῆγε στὴ Μεσσηνία, γιὰ νὰ σώσει τὸν τόπο.

Ἐκεῖ συγκέντρωσε περὶ τοὺς 1.500 πολεμιστὲς καὶ ὄχυρώθηκε πρόχειρα στὸ **Μανιάκι**, γιὰ νὰ ἐμπο-

Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος
(Παπαφλέσσας)

δίσει τόν Ἰμβραήμ νά προχωρήσει στό ἐσωτερικό. Μόλις δμως οἱ ἄντρες του ἀντίκρυσαν τά αἰγυπτιακά στρατεύματα, οἱ περισσότεροι λιποψύχησαν καί διασκορπίστηκαν στά γύρω ὑψώματα. Ἐμειναν μόνο 300 μαζί μέ τόν Παπαφλέσσα ἀποφασισμένοι νά ἀγωνιστοῦν καί νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα.

Οἱ λίγοι αὐτοί γενναῖοι πολέμησαν στήθος μέ στήθος ἐπί 3 ὄρες καί σκοτώθηκαν ὅλοι μαζί μέ τόν ἀρχηγό τους (*20 Μαῖου 1825*), ἀφοῦ σκότωσαν διπλάσιους ἐχθρούς.

Ὁ Ἰμβραήμ, πού θαύμασε τήν παλικαριά τοῦ Παπαφλέσσα, διέταξε μετά τή μάχη νά βροῦν τό νεκρό του. Τόν βρήκαν, τόν καθάρισαν ἀπό τά αἷματα καί τά χόματα καί τόν ἔστησαν ὄρθιο στόν κορμό ἑνός δέντρου. Τότε ὁ Ἰμβραήμ στάθηκε σιωπηλός μπροστά του, τόν κοιτάξε πολλή ὥρα καί κατόπιν εἶπε στούς ἀξιωματικούς του: «Ἀληθινά ἦταν γενναῖος ἄντρας». Ἐπειτα πλησίασε καί φίλησε τό νεκρό.

Ἔτσι ὁ γενναῖος ἀρχιμανδρίτης ἔμεινε πιστός στά κηρύγματά του. Ἡ θυσία του δέν ἦταν μάταιη, γιατί ἔδωσε θάρρος στούς Ἕλληνες δεικνόντας ὅτι εἶναι δυνατό νά ἀντισταθοῦν στόν Ἰμβραήμ. Τόν ἥρωικό θάνατο τοῦ Παπαφλέσσα ἐξυμνεῖ τό δημοτικό μας τραγούδι ἔτσι:

....Μπραήμης βάνει τή φωνή, λέει τοῦ Παπαφλέσσα:

«Ἐβγα, Φλέσσα, προσκύνησε μέ οὐλο σου τ' ἀσκέρι».

«Δέ σέ φοβοῦμ', Μπραήμ πασά, στό νοῦ μου δέ σέ βάνω

κι ἐμέ μενάτι μου ῥχονται οἱ Κολοκοτρωναῖοι».

Καί στά ταμπούρια πέσανε αὐτοί οἱ Ἀραπάδες.

Ὁ Φλέσσας βάνει μιά φωνή καί λέει τῶν στρατιωτῶν του:

«Τώρα, παιδιά, θά σᾶς ἰδῶ, ἄν εἶστε παλικάρια!».

Καί τά σπαθιά τραβήζανε καί κάνουν τό γιουρούσι.

Μιά μπαταριά τοῦ ρίζανε πικρή, φαρμακωμένη,

τό Φλέσσα τόν ἐσκότωσαν, κεῖν' τόν ἀρχιμανδρίτη·

ὅσοι εἶστε φίλοι κλάψετε καί σεῖς ἐχθροί χαρεῖτε!

3. Ὁ Ἰμβραήμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου

Δυό μέρες πρὶν γίνει ἡ καταστροφή στό Μανιάκι ἡ κυβέρνηση ἔβγαλε ἀπό τή φυλακή τόν Κολοκοτρώνη καί τούς ἄλλους φυλακισμένους, ἔδωσε γενική ἀμνηστία καί διόρισε τόν Κολοκοτρώνη ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Κολοκοτρώνη ἔδωσε θάρρος στοὺς Ἕλληνες καὶ δόλι ἔτρεχαν νὰ μποῦν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές του, γιατί μόνο ἀπ' αὐτὸν περιμεναν σωτηρία. Δυστυχῶς ὁμως ἦταν ἀργά. Ἡ καταπολέμηση τοῦ Ἰμβραήμ δέν ἦταν πλέον εὐκολη. Οἱ τακτικοὶ του ἦταν πολὺ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἔτσι ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης προχωρώντας πολὺ γρήγορα καὶ σπέρνοντας τὴν καταστροφή στό πέρασμά του ἔφτασε στήν Τριπολιτσά καὶ τὴν κυρίεψε. Καί ἀπὸ ἐκεῖ, χωρὶς νὰ χάσει καιρό, βάδισε κατὰ τοῦ Ναυπλίου καταστρέφοντας ὅ,τι συναντοῦσε στό δρόμο του.

Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὸ Ναύπλιο ξεχώρισε μακριά τὴν Ὑδρα καὶ τότε φώναξε: «Μικρὴ Ἀγγλία, ὡς πότε θὰ μοῦ διαφεύγεις;».

Ξαφνικά ὁμως ὀρθώθηκε μπροστά του ὁ Ὑψηλάντης μὲ 300 ἄντρες, μαζί μὲ τὸ Μακρυγιάννη καὶ τὸ Μαυρομιχάλη. Εἶχαν πιάσει τοὺς Μύλους καὶ ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ κλείσουν μὲ τὸ κορμὶ τοὺς τὸ δρόμο στὸν Ἰμβραήμ. Μπροστά στήν ὑπεράνθρωπη ἐκείνη ἀντίσταση ἀναγκάστηκε ὁ Ἰμβραήμ νὰ γυρίσει στήν Τρίπολη. Ἐχοντας τὴν Τρίπολη γιὰ κέντρο συνέχισε τὶς καταστρεπτικὲς ἐπιδρομές του σὲ ὀλόκληρη τὴν Πελοπόννησο, προσπαθώντας μὲ τὴν τρομοκρατία νὰ ἐξαναγκάσει τοὺς κατοίκους νὰ ὑποταχθοῦν. Δέν μπόρεσε ὁμως τελικά νὰ ὑποτάξει τὴ χώρα, γιατί ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸ λίγο ἄτακτο στρατὸ του ἔκανε καταστρεπτικὸ κλεφτοπόλεμο στό στρατὸ τοῦ Ἰμβραήμ.

Οἱ νίκες ὁμως τοῦ Ἰμβραήμ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση στοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστές καὶ ἐνόησαν ὅτι ἡ ὑπεροχὴ του ὀφειλόταν στό ὅτι εἶχε τακτικὸ στρατὸ. Τότε ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνηση μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποφάσισε νὰ ὀργανώσει στρατὸ κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸ σύστημα. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἀνάθεσε στό φιλέλληνα Γάλλο συνταγματάρχη **Κάρολο Φαβιέρο**, πού εἶχε ὑπηρετήσει στό στρατὸ τοῦ Μ. Ναπολέοντα.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ ἐλληνικὸς στόλος δέν ἐμπόδισε τὸν αἰγυπτιακὸ νὰ ἀποβιβαστεῖ στήν Πελοπόννησο;
2. Πότε ἐγινε ἡ μάχη στό Μανιάκι καὶ μὲ ποιά μάχη τῆς ἀρχαιότητος μπορούμε νὰ τὴν παρομοιάσουμε;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τὸν Παπαφλέσσα; Μὲ ποιούς μπορούμε νὰ τὸν παρομοιάσουμε;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τὴν πράξη τῆς κυβερνήσεως νὰ κρατεῖ στίς φυλακές τὸν Κολοκοτρώνη ἐνῶ κινδύνευε ἡ πατρίδα;

1. Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου

α) Πρώτη περίοδος της πολιορκίας

Ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ προσπαθοῦσε νά ὑποτάξει τήν Πελοπόννησο, ὁ σουλτάνος διάταξε τόν Κιουταχή, τόν νικητή τοῦ Πέτα, νά κυριέψει μέ κάθε τρόπο τόν Μεσολόγγι καί μέ τήν ἐντολή: «Ἡ τόν Μεσολόγγι ἦ τόν κεφάλι σου».

Ὁ Κιουταχῆς ξεκίνησε ἀπό τή Λάρισα μέ 20.000 στρατό. Πέρασε τά Τρίκαλα, μπῆκε στήν Ἀκαρνανία καί τήν Αἰτωλία, χωρίς νά συναντήσει ἐμπόδια, καί κατά τίς **20 Ἀπριλίου 1825** ἔφτασε μπροστά στό Μεσολόγγι καί τόν πολιορκήσε.

Ἡ ἥρωική πόλη μετά τήν πρώτη πολιορκία εἶχε ὀχυρωθεῖ καλύτερα. Τά ὀχυρώματα τοῦ φρουρίου εἶχαν ἐπισκευαστεῖ μέ τίς προσπάθειες τοῦ **λόρδου Βύρωνα** καί τοῦ μηχανικοῦ **Κοκκίνη** καί ἦταν ἀρκετά ἰσχυρά. Ἀπό τόν μέρος τῆς ξηρᾶς προστάτευε τήν πόλη ἕνας χωματένιος τοῖχος μέ 8 προμαχῶνες (τάπιες λέγονταν τότε) ὀπλισμένους μέ 48 κανόνια.

Ἀπό τόν μέρος τῆς θάλασσης τόν Μεσολόγγι προστατευόταν ἀπό τή λιμνοθάλασσα, πού δέν μπορούσαν νά μπουν τά μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα, γιατί τά νερά της εἶναι πολύ ρηχά. Τήν προστασία τῆς πόλεως ἀπό τή θάλασσα ἐνίσχυαν καί δύο μικρά νησάκια τῆς λιμνοθάλασσης, ἡ **Κλείσοβα** καί τόν **Βασιλάδι**, τά ὁποῖα οἱ Ἕλληνες τά εἶχαν καλά ὀχυρώσει.

Τόν Μεσολόγγι τόν φρουροῦσαν 3.000 γενναῖοι πολεμιστές μέ ὀπληρηγούς δοκιμασμένους, τόν **Νότη Μπότσαρη** καί τόν **Δημήτρη Μακρή**. Μέσα στήν πόλη ὑπῆρχαν καί 9.000 γυναικόπαιδα.

Ὁ Κιουταχῆς βομβάρδισε δυνατά τόν φρούριο κι ἔκαμε πολλές ἐπιθέσεις, πού ὄλες ὁμως ἀποκρούστηκαν. Κατάλαβε τότε ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά πάρει τόν Μεσολόγγι, ἐφόσον ὁ ἑλληνικός στόλος τόν ἐφοδίαζε μέ τροφίμα καί πολεμοφόδια.

Γι' αὐτό κατά τόν τέλος Ἰουνίου ὁ **Χοσρέφ πασάς** μέ τόν στόλο του ἀπόκλεισε τήν πόλη ἀπό τή θάλασσα. Κατασκεύασαν ἀκόμα οἱ Τούρκοι μικρά πλοῖα μέ ἴσια καρῖνα (ξέβαθα), τά ὀπλισαν μέ κανόνια, τά ἔμπασαν στή λιμνοθάλασσα καί βομβάρδιζαν τά μικρά νησάκια καί τήν πόλη.

Ἡ θέση τῶν πολιορκημένων ἄρχισε νά γίνεται δύσκολη. Εὐτυχῶς ὁμως κατά τά τέλη Ἰουλίου 1825 ἔφτασε ὁ Μιαούλης μέ τόν ἑλληνικό στό-

λο, διασκόρπισε τόν τουρκικό καί ξεφόρτωσε στό Βασιλάδι τρόφιμα καί πολεμοφόδια, μέ τά όποία έφοδιάστηκε τό Μεσολόγγι.

Οί πολιορκημένοι πήραν τότε θάρρος κι έπιχείρησαν έξοδο. Έφτασαν στά χαρακώματα του έχθρου καί προξένησαν μεγάλες ζημιές στό στρατό του. Στό μεταξύ είχαν συνεννοηθεί μέ τόν Καραϊσκάκη καί μέ άλλους όπλαρχηγούς τής Στερεάς νά έπιτεθούν κι εκείνοι κατά τών έχθρών.

Η θέση του Κιουταχή είχε γίνει δύσκολη. Οί τροφές καί τά πολεμοφόδια λιγότεψαν πολύ καί οί έπιδημιές θέριζαν τό στρατό του. Καί έπειδή φοβήθηκε ότι η θέση του θά γινόταν δυσκολότερη τό χειμώνα, αποσύρθηκε μέ τό στρατό του γιά ασφάλεια στους πρόποδες του Ζυγού καί περίμενε ένισχύσεις.

β) Δεύτερη περίοδος τής πολιορκίας

Η άποτυχία του Κιουταχή άνησύχησε πολύ τό σουλτάνο καί ζήτησε τή βοήθεια του Μεχμέτ Άλη, άφου του ύποσχέθηκε νέα άνταλλάγματα. Έκεινος έστειλε νέες ένισχύσεις στόν Ίμβραήμ καί τόν διάταξε νά σπεύσει σέ βοήθεια του Κιουταχή.

Ο Ίμβραήμ μέ 15.000 άντρες καί άφθονα έφόδια πέρασε στό Μεσολόγγι στίς **26 Δεκεμβρίου 1825** καί στρατοπέδευσε κοντά στόν Κιουταχή. Βλέποντας τό χωματένιο τεΐχος, πού προστάτευε τό Μεσολόγγι, είπε στόν Κιουταχή ειρωνικά: «Γιά τό μικρό αυτό φράχτη έχασες τόσα στρατευματα; Έγώ θά τό πάρω μέσα σέ 15 ήμέρες».

Πρόσταξε άμέσως τό στρατό του νά χτυπήσει τό φρούριο. Στό μεταξύ έφτασε καί ό τουρκικός στόλος, πού άπόκλεισε τό Μεσολόγγι καί άπό τή θάλασσα. Ύστερα άπό δυνατό βομβαρδισμό ό Ίμβραήμ έκαμε έπίθεση άπό ξηρά καί άπό θάλασσα. Όλες όμως οί έπιθέσεις άποκρούστηκαν μέ μεγάλες ζημιές.

Ο Ίμβραήμ είδε ότι δέν ήταν εύκολο, όπως νόμιζε, νά πάρει μόνος του τό Μεσολόγγι. Γι' αυτό άναγκάστηκε νά ζητήσει άπό τόν Κιουταχή νά συνεργαστούν. Οί δυό πασάδες μέ ένωμένες τίς δυνάμεις τους κάνουν στενότερη τήν πολιορκία άπό ξηρά καί άπό θάλασσα καί ό βομβαρδισμός γίνεται άδιάκοπος.

Ο Μιαούλης κατόρθωσε γιά δεύτερη φορά νά διασπάσει τόν άποκλεισμό καί νά έφοδιάσει τό Μεσολόγγι μέ τρόφιμα καί πολεμοφόδια.

Ο έχθρός όμως πέτυχε νά καταλάβει τά νησάκια **Βασιλάδι** καί **Ντολύμα**. Καί άμέσως κατόπιν ό ίδιος ό Κιουταχής έπιχείρησε νά καταλάβει τήν **Κλείσοβα**, πού ήταν τό ίσχυρότερο προύργιο του Μεσολογγίου καί πού

τήν υπεράσπιζε ὁ γενναῖος Σουλιώτης **Κίτσος Τζαβέλας**. Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ πληγώθηκε ὁ Κιουταχῆς καὶ σκοτώθηκε ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν καὶ περισσότεροι ἀπὸ 1.200 Αἰγύπτιοι.

Ἡ Κλεισόβα δὲν ἔπαιξε, ἢ πολιορκία ὁμοίως τοῦ Μεσολογγιοῦ ἔγινε ἀκόμα πιὸ στενὴ ἀπὸ ξηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσα, ὥστε κάθε ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἔξω κόσμον ἦταν ἀδύνατη. Νέες ἀποπειρὲς τοῦ Μιαούλη νὰ σπάσει τὸν κλοιὸ ἀπότυχαν.

Ἡ θέση τῶν πολιορκημένων ἄρχισε νὰ γίνεται τώρα τραγικὴ, γιατί οἱ τροφὲς τέλειωσαν. Ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ τρέφονται μὲ τὰ μεταφορικὰ τους ζῶα, ἀκόμα μὲ ἀκάθαρτα ζῶα (σκύλους, γάτες, ποντικούς), μὲ σκυλήκια, μὲ φύκια καὶ μὲ δέρματα, πού προκαλοῦσαν δυσεντερίες καὶ τὸ θάνατο. Ὅλοι εἶχαν καταστήσει σκελετοὶ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἔμοιαζαν μὲ φαντάσματα.

Λίγος χρόνος χῶριζε τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ θάνατο. Καὶ ὁμοίως **οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι** δὲν ἤθελαν οὔτε λέξη νὰ ἀκούσουν γιὰ παράδοση ἢ συνθηκολόγηση. «Πεθαίνουμε», ἔλεγαν, «ἀλλὰ δὲν προσκυνᾶμε».

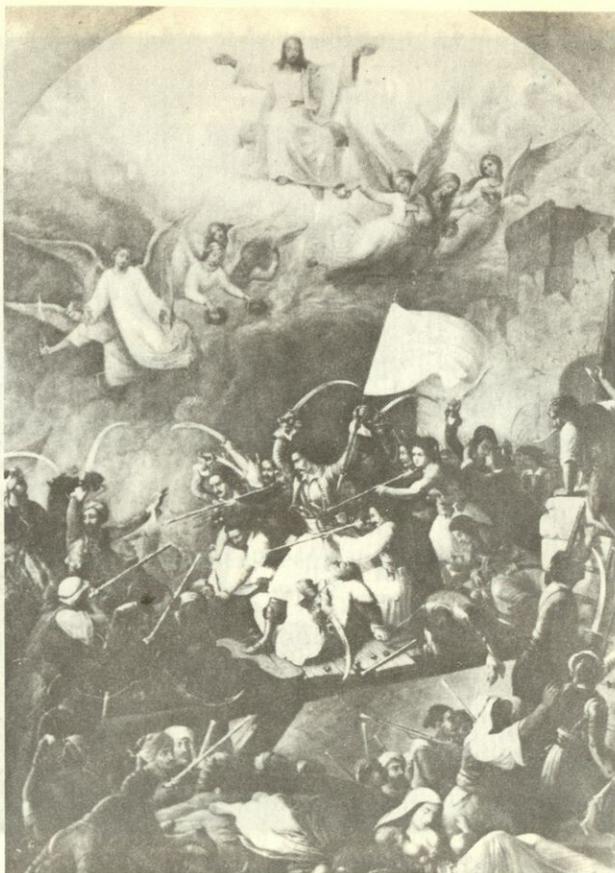
γ) Ἡ ἥρωικὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγιοῦ

Ὁ ἀποκλεισμός ἔκρινε τὴν τύχη τοῦ Μεσολογγιοῦ. Μὲ αὐτὸν πέτυχαν οἱ δύο πασάδες ὅ,τι δὲν μπόρεσαν νὰ πετύχουν μὲ τὴ δύναμη τῶν ὀπλων.

Οἱ πολιορκημένοι, ὅταν πείστηκαν ὅτι δὲν μποροῦσαν πλέον νὰ κρατήσουν τὸ φρούριο, πῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγι. Ἀποφάσισαν νὰ βγοῦν νύχτα ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ νὰ καταφύγουν στὸ στρατόπεδο τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας Καραϊσκάκη καὶ Κ. Μακρῆ, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν συνεννοηθεῖ. Στὴν πόλη θά ἔμεναν 600 περίπου ἄρρωστοι καὶ πληγωμένοι μὲ τὸ γέρο πρόκριτο **Χρήστο Καμάλη**, ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνουν ἐκεῖ πολεμώντας.

Ἡ **ἐξοδος** ὀρίστηκε νὰ γίνει στίς **10 Ἀπριλίου 1826**. Τὰ μεσάνυχτα τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ πολιορκημένοι, 3.000 πολεμιστὲς καὶ τὰ γυναικόπαιδα, βγήκαν ἀπὸ τὸ φρούριο. Μπροστὰ πῆγαιναν οἱ πολεμιστὲς μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια καὶ διαιρεμένοι σὲ τρία σώματα μὲ ἄρχηγους τὸ **Νότη Μπότσαρη**, τὸν **Κίτσο Τζαβέλα** καὶ τὸν **Δημήτρη Μακρῆ**. ἀκολουθοῦσαν οἱ γέροι, τὰ παιδιὰ καὶ ὄσες γυναῖκες δὲν μποροῦσαν νὰ κρατήσουν ὄπλα.

Δυστυχῶς ὁμοίως τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἐξοδὸν ἦταν γνωστὸ στοὺς ἐχθρούς, ἴσως ἀπὸ προδοσίαν, καὶ εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τους. Ἔστειλαν 3.000 Ἀλβανούς σὲ Ζυγὸ, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ὀπλαρχηγούς νὰ στείλουν βοήθεια· 1.000 ἵππεῖς τοὺς ἔστειλαν στὴν πεδιάδα, γιὰ νὰ χτυπή-

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογίου

σουν δσους θά διασποῦσαν τίς γραμμές τους· καί τό κύριο σῶμα τό συγκέντρωσαν στό μέρος πού θά γινόταν ἡ ἔξοδος.

Δέν εἶχαν βγεῖ δλοιο οἱ Μεσολογγίτες ἀπό τό φρούριο καί δέχτηκαν φοβερή ἐπίθεση ἀπό τόν ἐχθρό. Εἶναι ἀπερίγραφτη ἡ σκηνή πού ἀκολούθησε! Ὁ ἐχθρός πού τοὺς περίμενε τοὺς χτύπησε ἀλύπητα ἀπό ὅλα τά μέρη, ἀλλά οἱ ἡρωικοὶ Μεσολογγίτες ἀγωνίζονται υπεράνθρωπα χτυπώντας καί χτυπούμενοι.

Ἐνα μέρος ἀπό αὐτούς κατόρθωσε νά ἀνοίξει δρόμο ἀνάμεσα στόν ἐχθρό καί νά περάσει, ἀλλά ἔπεσε στήν ἐνέδρα τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ καί ἔ-

Ὁ Καβάλης ἀνατινάζει τὴν μπαρουταποθήκη

παθε μεγάλη καταστροφή. Ὅσοι ἀπ' αὐτούς σώθηκαν ἀποδεκατίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἄλβανούς πού βρισκόνταν στό Ζυγὸ. Τελικά σώθηκαν 1.300, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν 13 γυναῖκες καὶ 3 παιδιὰ, καὶ ἐνώθησαν μὲ τὸ στρατόπεδο τῶν ὄπλων ἀρμαθῶν τῆς Στερεᾶς.

Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους πολλοὶ σκοτώθηκαν στὴ συμπλοκή· οἱ ἄλλοι, παραζαλισμένοι μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας καὶ στὴ σύγχυση, ὑπάκουσαν σὲ μιὰ ἀνεύθυνη κραυγή: *«Πίσω, πίσω στὰ ὄχυράματα»* κι ἔτρεξαν πρὸς τὴν πόλη, γιὰ νὰ σωθοῦν.

Οἱ Τουρκοαἰγύπτιοι ἐκμεταλλεύτηκαν τὴ φοβερὴ ἐκείνη σύγχυση, ἔπεσαν ἐπάνω στὰ γυναικόπαιδα πού ὀπισθοχωροῦσαν καὶ μπῆκαν μαζὶ

τους στήν πόλη, όπου άρχισε άγρια πάλη στους δρόμους και στους προμαχώνες.

Όλη τή νύχτα άκούονταν πυροβολισμοί, έκρήξεις και θρήνοι. Σε πολλά μέρη τής πόλεως οί Μεσολογγίτες έκαιγαν τά σπίτια τους και άνατίναζαν τούς προμαχώνες προτιμώντας νά ταφούν κάτω από τά έρείπια παρά νά πέσουν ζωντανοί στά χέρια τών Τούρκων.

Τήν όλη τραγωδία επισφράγισε ό γερο-**Καψάλης**. Όταν οί Τούρκοι έφτασαν στή μεγάλη πυριτιδαποθήκη, όπου είχε συγκεντρώσει τούς άρρώστους και τούς πληγωμένους, άναψε τό μπαρούτι και άνατινάχτηκαν όλοι στόν άέρα.

Στίς **11 Άπριλίου 1826**, Κυριακή τών Βαΐων, τό Μεσολόγγι ήταν σωρός από έρείπια και από χιλιάδες άταφα πτώματα. Τό προπύργιο τής Έλλάδας δέν ύπήρχε πλέον.

Η πτώση όμως του Μεσολογγίου ίσοδυναμούσε μέ λαμπρότατη νίκη. Γιατί ή ιστορική άμυνα και ή ήρωική έξοδος τών υπερασπιστών του προκάλεσαν τό θαυμασμό τής άνθρωπότητας και άνάγκασαν τίς εύρωπαϊκές κυβερνήσεις νά συμπαθήσουν τόν άγώνα τών Έλλήνων και νά επέμβουν γιά τήν άνεξαρτησία τους.

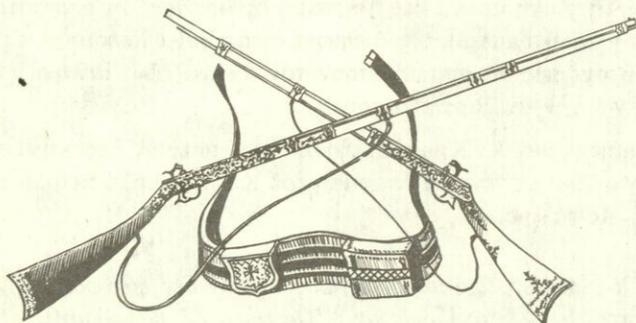
Ό ποιητής μας Κ. Κρυστάλλης άπαθανάτισε τήν ήρωική έξοδο του Μεσολογγίου και τή γενναία άπόφαση του Καψάλη μέ τό ποίημά του «Τό δαυλί του Καψάλη»:

*Οί γέροντες, πού μέ τούς υιούς νά πᾶν δέν ήμπορούσαν,
στό Μεσολόγγι άπόμειναν... Ός τώρα δά θωρούσαν
τήν έξοδο απ' τά τείχη του κι έκαναν τό σταυρό τους.
"Υστερα, σάν τά τούρκικα τ' άσκέρια — τόν όχτρό τους —
είδαν σάν κύμα νά χυθούν στίς θύρες τους, στά τείχια,
και σάν άγρίμια νά πηδοϋν, νά κρέμονται απ' τά νύχια,
τρέχουν κατά τή θάλασσα και στοϋ πελάου τήν άκρη,
μέσα σε πύργο, πού χανε μπαρούτη σωριασμένη,
κλειοϋνται μέ μιᾶς και σταίνουνε χορό σάν άντρειωμένοι...
Τ' άπελπισμένου αϋτου χοροϋ είν' ό Καψάλης πρώτος...
Κρατεῖ στό χέρι του δαυλί μέ φλόγα πού αστράφτει.
"Όξω απ' τόν πύργο άλαλαγμός! ήρθ' ό έχτρός! πλακώνει!
μέσ στής μπαρούτης τό σωρό τό χέρι εκείο σιμώνει...
Μέ μιᾶς αστράφτει και βροντᾶ. Σάν από μέθη, ζάλη,
τρικλίζει ό πύργος τρεῖς φορές και μέσ στά μεσουράνια*

τινάζεται σάν σύγνεφο, καί φέρνει ἐκεῖ κουρμπάνια
τούς γέρους τοῦ Μεσολογγοῦ καί τῶν Τουρκῶν τ' ἀσκέρι.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἤθελε μέ κάθε τρόπο νά πάρει τό Μεσολόγγι;
2. Τί ἀνάγκασε τούς Μεσολογγίτες νά ἐγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι;
3. Γιατί οἱ Μεσολογγίτες ὀνομάστηκαν «ἐλεύθεροι πολιορκημένοι»;
4. Πότε ἐγινε ἡ ἥρωική ἐξοδος καί ποιά τύχη εἶχε;
5. Τί συναισθήματα γεννᾷ σ' ἐμᾶς τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Μεσολογγοῦ;

1. Ὁ Ἰμβραήμ ἐπιστρέφει στήν Πελοπόννησο καί ὁ Κιουταχῆς κυριεύει τήν Ἀθήνα

Ὑστερα ἀπό τήν πτώση τοῦ Μεσολογίου ἡ κατάσταση ἦταν πολύ κρίσιμη. Οἱ δύο πασάδες εἶναι πλέον ἐλεύθεροι νά συνεχίσουν τό καταστροφικό τους ἔργο.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀποβιβάστηκε στήν Πάτρα καί ἀπό ἐκεῖ προχώρησε στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου σπέρνοντας τήν καταστροφή στό πέρασμά του. Καί μόνο τή μικρή γωνιά τῆς Μάνης δέν μπόρεσε νά πατήσει. Στήν προσπάθειά του νά τήν καταλάβει, δοκίμασε τρομερή ἀπογοήτευση.

Ὁ Κολοκοτρώνης πάλι μέ τόν κλεφτοπόλεμο κρατεῖ τόν αἰμοβόρο Ἰμβραήμ διαρκῶς σέ ἀνησυχία. Μέ τίς ἐνέδρες πού τοῦ στήνει τοῦ προκαλεῖ φθορά στά στρατεύματά του καί τοῦ καταστρέφει τούς ἀνεφοδιασμούς. Ἔτσι τοῦ περιορίζει τίς ἐπιδρομές.

Ὁ Κιουταχῆς ἐξάλλου, ἀφοῦ κατάπνιξε τήν ἐπανάσταση στή Δυτική Στερεά, προχώρησε στήν Ἀνατολική, μπῆκε στήν Ἀττική μέ 10.000 στρατό, κυριεψε τήν Ἀθήνα καί πολιορκήσε τήν Ἀκρόπολη.

Ὑστερα ἀπό αὐτά ἡ κυβέρνηση τοῦ Κουντουριώτη ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση μέ πρωθυπουργό τόν Ἀνδρέα Ζαΐμη. Μά καί αὐτή δέν μποροῦσε νά ἀλλάξει τήν κατάσταση, γιατί δέν ὑπῆρχαν χρήματα.

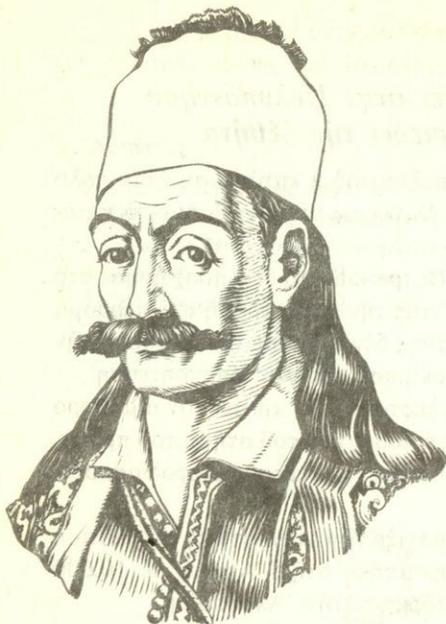
Οἱ εὐρωπαϊκές ἐξάλλου κυβερνήσεις καί προπάντων οἱ Ἄγγλοι εἰδοποίησαν τήν ἑλληνική κυβέρνηση πώς ἔπρεπε μέ κάθε θυσία νά σώσουν τήν Ἀκρόπολη, γιατί, ἂν τήν κυριεψε ὁ Κιουταχῆς, θά ἦταν ἀδύνατο νά συμπεριληφθεῖ ἡ Στερεά Ἑλλάδα στό νέο ἐλεύθερο ἑλληνικό κράτος.

Στήν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή παρουσιάστηκε στή Στερεά Ἑλλάδα ἰκανός ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης καί σ' αὐτόν στηρίχτηκαν οἱ ἐλπίδες δλων.

2. Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782-1827)

Ὁ Καραϊσκάκης γεννήθηκε στό χωριό Μαυρομάτι τῆς Καρδίτσας. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, ἦταν ὁμως εὐκίνητος, ἐνεργητικώτατος καί πολύ φιλόδοξος. Στίς μάχες ἦταν ἀτρόμητος καί πολεμοῦσε χωρίς προφύλαξη.

Νέος μπῆκε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος τόν ἀγαποῦσε γιά τήν ἀντρεία του καί τήν ἐξυπνάδα του. Ὅταν ὁμως κηρύχτηκε ἡ ἐπα-

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης

νάσταση, ἐγκατέλειψε τὸν Ἄλῃ πα-
σά κι ἔλαβε μέρος στίς ἐπιχειρήσεις
κατά τῶν Τούρκων μαζί μέ τούς ἄλ-
λους ὄπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Στε-
ρεᾶς.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν προσω-
πικός ἐχθρός τοῦ πρωθυπουργοῦ
Ζαΐμη, γιατί εἶχε ἐπιχειρήσει νά τόν
φονεύσει καί τοῦ κατάστρεψε τό ἀρ-
χοντικό μέ ὄλα τά ὑπάρχοντά του
στήν Κερπινή τῶν Καλαβρύτων.

Τοῦτο ὁμως δέν ἐμπόδισε τό
Ζαΐμη νά διορίσει τόν Καραϊσκάκη
ἀρχιστράτηγο τῆς Α. Στερεᾶς Ἑλλά-
δας. Στήν ἱκανότητά του στήριξε ὁ
πρωθυπουργός τή σωτηρία τῆς πα-
τρίδας. «Ἄς σωθεῖ ἡ πατρίδα καί ἄς
δοξαστεῖ ὁ ἐχθρός μου», εἶπε. Καί ὄ-
ταν τοῦ ἔδωσε τό διορισμό στό Ναύ-
πλιο, τόν ἀγκάλιασε καί τοῦ εἶπε:
«Ἄς ξεχάσουμε, Καραϊσκάκη, τήν ἐ-

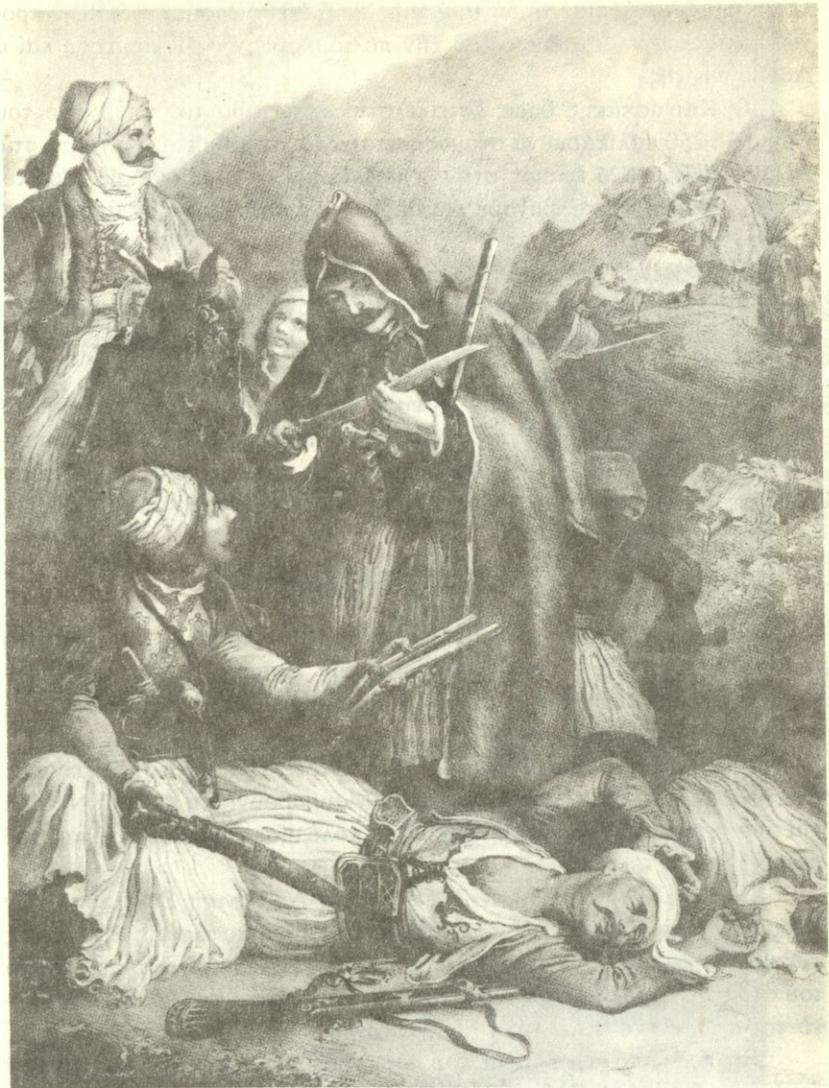
χθρα μας κι ἄς φροντίσουμε γιά τή σωτηρία τῆς πατρίδας».

Ὁ Καραϊσκάκης ὡς ἀρχιστράτηγος ἔδειξε σπάνιες στρατηγικές ἀρε-
τές. Κατάλαβε ἀμέσως ὅτι δέν μπορούσε νά τά βγάλει πέρα μέ τό στρατό
τοῦ Κιουταχῆ σέ ἀνοιχτή μάχη. Γι' αὐτό ἀποφάσισε νά τόν ἀποκλείσει
στήν Ἀττική.

Τό σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη ἦταν νά πιάσει ὄλους τούς δρόμους, ποῦ
ὀδηγοῦσαν ἀπό τήν Ἀττική πρὸς τή Θεσσαλία καί τή Δυτική Ἑλλάδα,
καί νά ἐμπόδισι τόν ἐφοδιασμό τοῦ Κιουταχῆ, γιά νά τόν ἀναγκάσει νά
λύσει τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως καί νά φύγει ἀπό τήν Ἀττική.

Γιά νά πραγματοποιήσει τό στρατηγικό του σχέδιο ὁ Καραϊσκάκης
φρόντισε πρῶτα νά ἐνισχύσει τή φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως· πέτυχε νά
στείλει τόν ὄπλαρχηγό *Κριεζώτη* μέ 450 ἄντρες καί πολεμοφόδια.

Κατόπιν ἄφησε τόν ὄπλαρχηγό *Βάσο Μαυροβουνιώτη* στήν Ἐλευσί-
να, γιά νά παρενοχλεῖ τόν Κιουταχῆ. Ἐστελε τόν *Κωλέττη* στήν Ἀτα-
λάντη, γιά νά καταστρέψει τίς σιταποθήκες τοῦ Κιουταχῆ, καί ὁ ἴδιος βᾶ-
δισε πρὸς τό Δίστομο, ὅπου στρατοπέδευσε.

Ἡ καταστροφή τῶν Τουρκαλβανῶν στήν Ἀράχοβα

Ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε ἀμέσως τὸ Μουσταφάμπεη ἐναντίον τοῦ Κωλέττη καὶ διασκόρπισε τὴ δύναμή του. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Μουσταφάμπεης προχώρησε γιὰ τὴν Ἄμφισσα, πού τὴν πολιορκοῦσαν ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης.

Ὁ Καραϊσκάκης ὁμως ἔστειλε στὴν Ἀράχοβα τὸν ὑπαρχηγὸ τοῦ Γρίβα μὲ 250 παλικάρια νὰ σταματήσῃ τὸ Μουσταφάμπεη. Τὴ νύχτα στίς **24 Νοεμβρίου 1826** ἔφτασε στὴν Ἀράχοβα καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Περικύκλωσαν τοὺς Τουρκαλβανούς καὶ ἄρχισαν νὰ τοὺς χτυποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη.

Οἱ Ἄλβανοὶ τοῦ Μουσταφάμπεη ξαφνιάστηκαν μέσα στὴ νύχτα, ἔχασαν τὴ συνοχὴ τοὺς καὶ διασκορπίστηκαν στίς γύρω χαράδρες. Οἱ Ἕλληνες τοὺς καταδίωξαν καὶ τοὺς ἐξόντωσαν· μόνο 200 μπόρεσαν νὰ σωθοῦν.

Οἱ Ἕλληνες πανηγύρισαν τὴ νίκη τῆς Ἀράχοβας, ἡ ὁποία ἔφερε σέ δύσκολη θέση τὸν Κιουταχῆ. Στὸ μεταξὺ ὁ Φαβιέρος μὲ 500 περίπου πολεμιστὲς κατόρθωσε νὰ περάσῃ τὶς ἐχθρικές γραμμές καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς πολιορκημένους στὴν Ἀκρόπολη μὲ τροφίμα καὶ πολεμοφόδια.

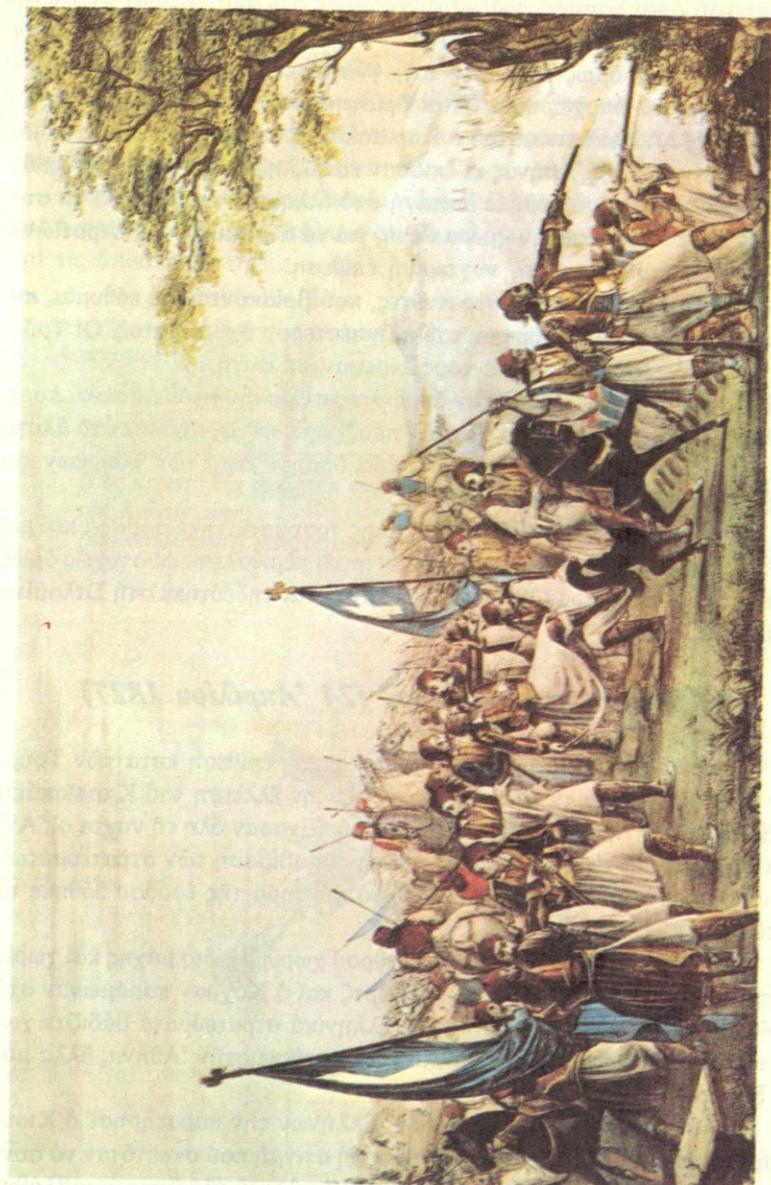
3. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη

Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν ἀκόμα στὸ Δίστομο, πῆρε διαταγὴ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση νὰ σπεύσῃ νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολη, γιατί ἡ παράταση τῆς πολιορκίας τῆς ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ εἶχε φέρεῖ σέ δύσκολη θέση τοὺς γενναίους ὑπερασπιστὲς τῆς.

Ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης μὲ 1.000 ἄντρες ἔφτασε στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἐνώθηκε μὲ τὰ σώματα τοῦ Βάσου Μαυροβουνιώτη καὶ τοῦ Νοταρᾶ καὶ προχώρησε πρὸς τὸ **Κερασίσι**, ὅπου πολέμησε τὸν Κιουταχῆ καὶ τοῦ ἔφερε μεγάλες ἀπώλειες.

Στὸ μεταξὺ (Μάρτιος 1827) συνῆρθε ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων στὴν Τροιζήνα, ἡ ὁποία πῆρε σοβαρὲς ἀποφάσεις. Ἐξέλεξε ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τὸν **Ἰωάννη Καποδίστρια** καὶ διόρισε ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς τὸ φιλέλληνα Ἄγγλο στρατηγὸ **Τζώρτζ** καὶ ἀρχηγὸ τοῦ στόλου τὸ φιλέλληνα λόρδο **Κόχραν**.

Στὸ πολεμικὸ συμβούλιο πού ἀκολούθησε οἱ Ἄγγλοι ὑποστήριξαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπο ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ, γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης θεώρησε τοῦτο πολὺ ἐπικίνδuno καὶ πρότεινε νὰ ἐφαρμοστεῖ τὸ σχέδιο

Ο θανάσιμος τραυματισμός του Καραϊσκάκη στο Νέο Φάληρο

του στενού αποκλεισμού, για να αναγκαστεί ο Κιουταχής να λύσει την πολιορκία.

Οι Άγγλοι όμως επέμεναν στη γνώμη τους και ο Καραϊσκάκης αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Έτσι όριστηκε να γίνει η επίθεση στις **23 'Απριλίου 1827**. Κατόπιν αυτού ο Καραϊσκάκης συγκέντρωσε στρατεύματα στα περίχωρα της 'Αθήνας κι έπιασαν κατάλληλες θέσεις για την επίθεση. Στις 22 'Απριλίου δόθηκε διαταγή στο έλληνικό στρατόπεδο να σταματήσουν τα επεισόδια την ημέρα αυτή, για να αναπαιτούν οι στρατιώτες και να είναι έτοιμοι για τη νυχτερινή επίθεση.

Όμως μερικοί Κρήτες στρατιώτες, που βρίσκονταν σε εύθυμία, πυροβόλησαν κατά των Τούρκων του πλησιέστερου οχυρώματος. Οι Τούρκοι τότε τους έπιθέθηκαν και τους έτρεψαν σε φυγή.

Ο Καραϊσκάκης βρισκόταν άρρωστος στη σκηνή του με πολύ πυρετό. Στο άκουσμα των πυροβολισμών πετάχτηκε πάνω, πήδησε στο άλογο του κι έτρεξε στο σημείο της συμπλοκής, δρμησε κατά των Τούρκων και τους ανάγκασε να υποχωρήσουν.

Στη συμπλοκή όμως ο Καραϊσκάκης τραυματίστηκε σοβαρά και μεταφέρθηκε στο πλοίο του Τζώρτζ για ιατρική περίθαλψη. Δυστυχώς όμως πέθανε την άλλη ημέρα (23 'Απριλίου 1827) και κηδεύτηκε στη Σαλαμίνα με μεγάλες τιμές.

4. Η μάχη του Φαλήρου (24 'Απριλίου 1827)

Έξαιτίας του θανάτου του Καραϊσκάκη η επίθεση κατά των Τούρκων αναβλήθηκε για τις 24 'Απριλίου. Με την έλλειψη του Καραϊσκάκη οι Έλληνες οδηγήθηκαν στην καταστροφή. Έχασαν δηλ τη νύχτα οι Άγγλοι άρχηγοί για τις μετακινήσεις και την αποβίβαση των στρατευμάτων στην παραλία του Φαλήρου. Γι' αυτό τό σύνθημα της εφόδου δόθηκε τό πρωί.

Οι Έλληνες βάδισαν κατά του έχθρου χωρίς σχέδιο μάχης και χωρίς άρχηγό να τους διευθύνει, γιατί ο Τζώρτζ και ο Κόχραν παρέμειναν στο πλοίο τους. Και τό σπουδαιότερο τά ελληνικά στρατεύματα βάδιζαν χωρίς τάξη, γιατί, ενώ μερικά τμήματα είχαν φτάσει στην 'Αθήνα, άλλα μόλις ξεκινούσαν από τό Φάληρο.

Τήν άταξία και τη σύγχυση των Έλλήνων την παρατήρησε ο Κιουταχής και διάταξε επίθεση έναντίον τους τη στιγμή που σκεπτόταν να συνθηκολογήσει μαζί τους. Η μάχη μέσα σε λίγα λεπτά της ώρας μεταβλήθη-

κε σέ πραγματική σφαγή τῶν Ἑλλήνων. Περισσότεροι ἀπό 1.500 σφάγηκαν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί οἱ ὀνομαστοί ὄπλαρχηγοί **Νοταράς, Βέικος, Τζαβέλας, Φωτομάρας** καί ἄλλοι.

Ἄλλοι Ἕλληνες ἔφυγαν μέ μεγάλη ἀταξία πρὸς τὸ Φάληρο καί πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔπεσαν στή θάλασσα καί πνίγηκαν. Περίπου 300 πιάστηκαν αἰχμάλωτοι κι ἀποκεφαλίστηκαν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία αὐτὴ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διαλύθηκε, καί ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως συνθηκολόγησε κι ἔφυγε μέ τὰ ὄπλα της καί τίς ἀποσκευές της.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε μέ κάθε θυσία νά μὴ πέσει ἡ Ἀκρόπολις στὰ χέρια τῶν Τούρκων;
2. Ποιό ἦταν τὸ στρατηγικὸ σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη;
3. Πῶς κρίνετε τὴν ἀπόφασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ νά διορίσει ἀρχιστράτηγον τὸν Καραϊσκάκη;
4. Ποῦ ὀφείλεται ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων στή μάχην τοῦ Φαλήρου;

1. Ὁ φιλελληνισμός στήν Εὐρώπη. Φιλέλληνες ἀγωνιστές

Ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση, πού ἀπόβλεπε στήν ἀπελευθέρωση ἑνός μικροῦ λαοῦ ἀπό τό βάρβαρο τουρκικό ζυγό, συνάντησε ἀπό τήν πρώτη στιγμή ζωνηρή ἐχθρότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Γιατί τήν Εὐρώπη τήν κυβερνοῦσαν τότε ἀπολυταρχικοί ἄρχοντες, πού καταπίεζαν τοὺς λαούς καί δέν ἤθελαν νά τοὺς δώσουν καμιά ἐλευθερία.

Φοβήθηκαν μάλιστα οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ μήπως ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση γίνει παράδειγμα στους λαούς τῆς Εὐρώπης. Καί γι' αὐτό προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά τήν πνίξουν.

Μεγάλη δύναμη εἶχε τότε ἡ Αὐστρία καί διεύθυνε τήν πολιτική τῆς Εὐρώπης. Ὁ ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας, ὁ πονηρός καί δεσποτικός *Μέιττερνιχ*, πολέμησε μέ ὄλο του τό πείσμα τήν ἑλληνική ἐπανάσταση κι ἔδινε συμβουλές καί θάρρος στό σουλτάνο νά καταστρέψει τήν Ἑλλάδα. Αὐτός ἔπεισε τόν τσάρο Ἀλέξανδρο νά ἀποκηρύξει τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.

Ἀντίθετα ὁμως μέ τήν πολιτική τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης χαιρέτισαν μέ ἐνθουσιασμό τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Τά κατορθώματα τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων, σέ ξηρά καί σέ θάλασσα, ἐνθουσίασαν τοὺς λαούς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι ἐβλεπαν μέ συμπάθεια τό ζεσηκωμά τους.

Τό ρεῦμα αὐτό συμπάθειας ἐνίσχυσαν ἀκόμα περισσότερο οἱ βαρβαρότητες καί οἱ σφαγές τῶν Ἑλλήνων ἀπό τοὺς Τούρκους καί ἰδιαιτέρα ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχου καί ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Οἱ δημοσιογράφοι ἔδιναν περιγραφές τῶν μαχῶν, οἱ ποιητές ἔψελναν τήν παλικαριά τῶν ἀγωνιστῶν καί οἱ καλλιτέχνες ζωγράφιζαν τά κατορθώματα καί τίς ἀτυχίες τους.

Σέ πολλά μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθηκαν σύλλογοι, πού μάζευαν χρήματα κι ἔστελναν πολεμοφόδια στήν Ἑλλάδα. Πολλοὶ μάλιστα Εὐρωπαῖοι ἤρθαν στήν Ἑλλάδα νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία της κι ἔχυσαν τό αἷμα τους στό Πέτα, στή Σφακτηρία καί σέ ἄλλα μέρη.

Τοὺς ξένους αὐτοὺς ἀνθρώπους, πού ἔδειξαν τόση ἀγάπη στήν Ἑλλάδα, τοὺς ὀνόμασαν *φιλέλληνες* καί ἡ κίνησή τους ὀνομάστηκε *φιλελληνισμός*.

Πάρα πολλοί φιλέλληνες άξιοματικοί άπό τή Γερμανία, τή Γαλλία, τήν Ίταλία, τή Βρετανία, τήν Έλβετία, τήν Πολωνία και άλλες χώρες άφησαν τίς πατρίδες τους κι έτρεξαν στήν Έλλάδα, γιά νά πολεμήσουν γιά τή λευτεριά της ώς άπλοι στρατιώτες. Μεταξύ αυτών διακρίνονται ό γέροντας Πολωνός στρατηγός *Μιρζεύσκι*, ό Γερμανός στρατηγός *Νόρμαν*, ό Γάλλος συνταγματάρχης *Φαβιέρος*, οί Ίταλοί *Σανταρόζα* και *Τορέλα* και άλλοι.

Η συμπάθεια και ό ένθουσιασμός τών λαών τής Εύρώπης γιά τήν Έλλάδα ανάγκασε στό τέλος και τίς κυβερνήσεις τους νά μεταβάλουν τή φιλοτουρκική πολιτική τους.

Πρώτα άλλαξε ή στάση τής Άγγλίας, όταν έγινε ύπουργός τών Έξωτερικών ό περίφημος πολιτικός *Γεώργιος Κάνιγκ*, πού ήταν άπό τούς θερμότερους φιλέλληνες. Τή μεταβολή τής άγγλικής πολιτικής άκολούθησε ή άλλαγή τής στάσεως τής Ρωσίας και τών άλλων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, οί όποίες στό τέλος άρχισαν νά σκέπτονται μέ ποιό τρόπο θά τερματιστεί ό άνισος άγώνας του σουλτάνου και τών Έλλήνων.

2. Ο λόρδος Βύρων (1788-1824)

Ο έπιφανέστερος άπό όλους τούς φιλέλληνες ήταν ό φημισμένος ποιητής *λόρδος Βύρων* ή *Μπάϋρον*. Γεννήθηκε τό 1788 και ήταν άπόγονος παλαιάς άριστοκρατικής οίκογένειας τής Άγγλίας.

Άπό μικρός ό Βύρων διακρινόταν γιά τή θερμή του ψυχή και τή ζωηρή του φαντασία. Έγραψε ποιήματα μέ πολύ πάθος κι έγινε ένας άπό τούς μεγαλύτερους ποιητές τής εποχής εκείνης. Ήταν άνθρωπος άνήσυχος και άγαπούσε τίς περιπέτειες. Γι' αυτό είχε ταξιδέψει σέ πολλές χώρες και είχε έπισκεφτεί και τήν Έλλάδα, όταν ήταν άκόμα σκλαβωμένος.

Ο Λόρδος Βύρων

Ὑποδοχή τοῦ Βύρωνα στό Μεσολόγγι

Ἡ ψυχὴ τοῦ Βύρωνα πληγώθηκε, ὅταν εἶδε σέ ποιά κατάσταση εἶχε φτάσει ἡ χώρα, πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ ἄλλοτε ὁ ἐνδοξότερος ἀρχαῖος πολιτισμός. Παντοῦ εἶδε δυστυχία καί τοὺς Ἕλληνες ταπεινοὺς καί δειλοὺς νά σκύβουν τό κεφάλι στοὺς Τούρκους. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ φάνηκε νεκρή καί πίστευε ὅτι ποτέ δέ θά ἐλευθερωνόταν.

Γι' αὐτό, ὅταν ἔμαθε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτησαν, ἐνθουσιάστηκε τόσο πολύ, ὥστε ἔγραψε θαυμάσια ποιήματα γιά τήν Ἑλλάδα καί προσπάθησε μέ κάθε τρόπο νά βοηθήσει τόν ἀγώνα της. Τέλος ἀποφάσισε νά ἔρθει καί ὁ ἴδιος στήν Ἑλλάδα, γιά νά φέρει στήν κυβέρνηση τά χρήματα πού εἶχε συγκεντρώσει ὁ φιλελληνικός σύλλογος τοῦ Λονδίνου καί νά πολεμήσει γιά τήν ἐλευθερία της.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1823 ἔφτασε στήν Κεφαλλονιά. Ἀπό ἐκεῖ ἔγραψε στούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων ἐξορκίζοντάς τους νά ἀφήσουν τίς φιλονικίες καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο· τούς συνιστοῦσε ὁμόνοια καί ἀδερφική συνεργασία στόν ἱερό ἀγώνα. Στό τέλος Δεκεμβρίου ἔφτασε στό Μεσολόγγι, ὅπου ὁ λαός τόν ὑποδέχτηκε μέ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό. «Σέ περιμέναμε σάν τά χελιδόνια τῆ μητέρα τους», τοῦ φώναζαν.

Ἐν τῷ Βύρων ἐργάστηκε μέ ὅλη του τήν ψυχή γιά τόν ἀγώνα. Δώρισε στήν Ἑλλάδα ὀλόκληρη τήν περιουσία του καί σχημάτισε μέ δικά του χρήματα στρατιωτικό σῶμα ἀπό τούς Σουλιῶτες τοῦ Μπότσαρη.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ ζωὴ του στήν Ἑλλάδα ἦταν πολύ σύντομη. Τό ὑγρό καί νοσηρό κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἔβλαψε τήν υγεία του καί ἀρρώστησε μέ ὑψηλό πυρετό. Καί στίς 7 Ἀπριλίου 1824 ἡ μεγάλη φιλελληνική καρδιά ἔπαψε νά χτυπᾷ μέ τίς τελευταῖες λέξεις:

«Ἑλλάδα, σοῦ ἔδωσα ὅ,τι πολυτιμότερο μπορεῖ νά ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Μακάρι νά βοηθήσει στήν εὐτυχία σου ἡ θυσία μου».

Ἐν τῷ θάνατῳ τοῦ Βύρωνα θεωρήθηκε σάν ἐθνική συμφορά καί βύθισε σέ μεγάλο πένθος ὅλους τούς Ἕλληνες. Ὁ ἐθνικός μας ποιητής γιά τόν πρόωρο θάνατό του ἀφιέρωσε τούς παρακάτω στίχους:

*Λευθεριά γιά λίγο πάψε
νά χτυπᾷς μέ τό σπαθί,
τώρα σίμωσε καί κλάψε
εἰς τοῦ Μπάιρον τό κορμί.*

Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της στό μεγάλο φιλέλληνα, ἔχτισε μαρμάρينو τό μνημεῖο του στό Μεσολόγγι καί ἔστησε τόν ἀνδριάντα του στήν Ἀθήνα στό χῶρο τοῦ Ζαπτείου.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ εὐρωπαϊκές κυβερνήσεις ἔδειξαν ἐχθρότητα πρὸς τήν ἐλληνική ἐπανάσταση;
2. Γιατί οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης συμπάθησαν τήν ἐπανάσταση;
3. Ποιοὶ ὀνομάστηκαν φιλέλληνες καί ποιούς ἀπό αὐτούς γνωρίζετε;
4. Τί πρόσφεραν οἱ φιλέλληνες στήν Ἑλλάδα;
5. Τί ὀφείλουμε σ' αὐτούς;

1. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων

Ἀφοῦ παραδόθηκε ἡ Ἀκρόπολη στὸν Κιουταχί, φάνηκε πὼς ἔσβηνε ἡ ἐπανάσταση. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ὑπόκυψε καὶ πάλι στὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ καὶ μόνο ἡ βορειοανατολικὴ γωνιά τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ νησιά συνέχιζαν ἀκόμα τὸν ἀγώνα.

Κι ἐκεῖ ὁμως δὲν ὑπῆρχαν ἀξιόλογες στρατιωτικὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος σχεδίαζε νὰ ἐκστρατεύσει καὶ κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ νὰ πνίξει τελειωτικὰ τὴν ἐπανάσταση.

Τὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἀλλάξε μορφή. Στὴν Ἀγγλία ἔγινε πρωθυπουργὸς ὁ Κάνιγκ, πού ἀκολουθοῦσε φιλελληνικὴ πολιτικὴ. Στὴ Ρωσία ἐξάλλου πέθανε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ ἀδερφός του Νικόλαος, πού εἶχε σταθερὸ χαρακτῆρα καὶ δὲν ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὸν μισέλληνα Μέττερνιχ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία ἔπαυσε νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Αὐστρία.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς Δυνάμεις (*Ἀγγλία, Γαλλία* καὶ *Ρωσία*) ὑπόγραψαν στὶς 6 Ἰουλίου 1827 στὸ Λονδίνο μιά συμφωνία, τὴν *Ἰουλιανὴ σύμβαση*. Μὲ τὴ σύμβαση αὐτὴ οἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀναγνώριζαν τὴν Ἑλλάδα ὡς *κράτος αὐτόνομο* κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου καὶ ζητοῦσαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη νὰ κάμουν ἀνακωχὴ ὡσότου κανονιστεῖ ὀριστικὰ ἡ ὑπόθεσή τους.

Οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν πρόθυμα τὴν ἀπόφαση τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ὁ σουλτάνος ὁμως, ὑποκινούμενος ἀπὸ τὸ Μέττερνιχ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἐκπνεύσει ἡ ἐπανάσταση, δὲ δέχτηκε τὴν ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων καὶ πρόσταξε τὸν Ἰμβραήμ καὶ τοὺς πασάδες του νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο μὲ μεγαλύτερη ὀρμή.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀρνηση τοῦ σουλτάνου οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις ἔστειλαν στόλο στὶς ἑλληνικὲς θάλασσες. Ἡ Ἀγγλία ἔστειλε 11 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Κόδριγκτον*, ἡ Γαλλία ἔστειλε 7 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Δεριγνί* καὶ ἡ Ρωσία ἔστειλε 8 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν *Εἶδεν*.

Ὁ στόλος αὐτὸς εἶχε ἐντολὴ νὰ ἐμποδίσαι τὴ μεταφορὰ στὴν Ἑλλάδα στρατοῦ, ὄπλων καὶ ἄλλων ἐφοδίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Τουρκία, καὶ ἂν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νὰ μεταχειριστεῖ καὶ τὰ κανόνια.

2. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

Ἐνῶ ὁ στόλος τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐπλεε στά ἑλληνικά νερά, ὁ Ἰμβραήμ πρόφτασε καί ἀποβίβασε στό *Ναυαρίνο (Πύλο)* νέες ἐνισχύσεις σέ πλοῖα, ἄντρες, τρόφιμα καί πολεμοφόδια, πού τοῦ ἔστειλε ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπό τήν Αἴγυπτο.

Οἱ τρεῖς ναύαρχοι ζήτησαν ἀπό τόν Ἰμβραήμ νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες, γιατί ἔτσι εἶχαν ἀποφασίσει οἱ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις. Ὁ Ἰμβραήμ τότε ζήτησε διαταγές ἀπό τήν Αἴγυπτο καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἐπειτα ἀπό λίγες μέρες πῆρε ἐντολή ἀπό τό σουλτάνο νά μήν ὑπακούει στό συμμαχικό στόλο, ἀλλά νά προσπαθήσει μέ κάθε τρόπο νά καταπνίξει τελείως τήν ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο.

Μετά τήν ἐντολή αὐτή ὁ Ἰμβραήμ ἐξαπέλυσε τά στρατεύματά του στήν Πελοπόννησο, τά ὁποῖα ἔφεραν γενική καταστροφή καί τέλεια ἐρήμωση στή χώρα. Σπίτια, σπαρτά, ἀγροτικά ἐργαλεῖα παραδόθηκαν στίς φλόγες, τά ἀμπέλια ξεριζώθηκαν καί τά ὀπωροφόρα δέντρα κόπηκαν ἀπό τή ρίζα.

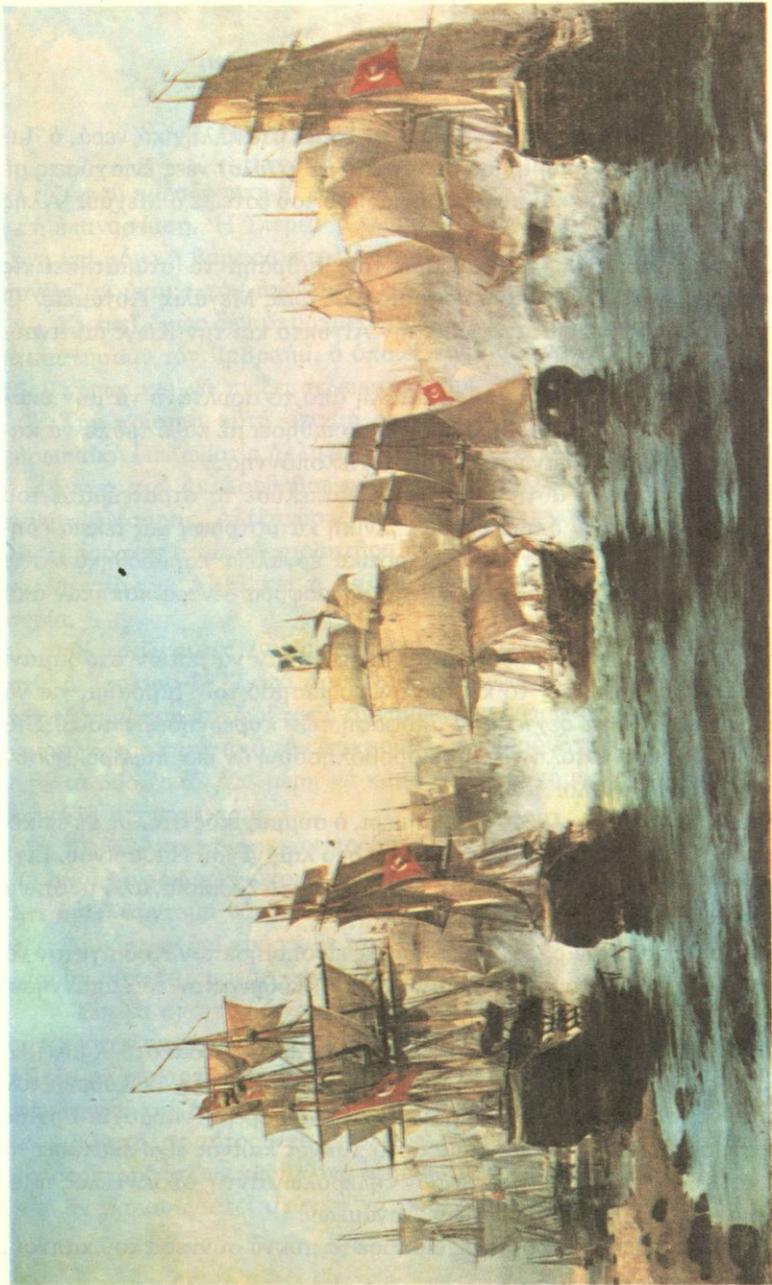
Οἱ ναύαρχοι, ὅταν ἔμαθαν αὐτό, ἀποφάσισαν νά μποῦν στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, πού ἦταν τό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ Ἰμβραήμ, γιά νά τόν ἐξαναγκάσουν νά δεχτεῖ τήν ἀπόφαση τῶν κυβερνήσεών τους. Στά πλοῖα τους ἔδωσαν ἐντολή νά μήν πυροβολήσουν, ἄν δέν πυροβοληθοῦν ἀπό τόν ἐχθρικό στόλο.

Στίς **8 Ὀκτωβρίου 1827**, τό μεσημέρι, ὁ συμμαχικός στόλος μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κόδριγκτον ἄρχισε νά μπαίνει στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου. Εἶχε 26 πλοῖα μέ 1.270 τηλεβόλα, ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ εἶχε 120 πλοῖα, ἀπό τά ὁποῖα τά 82 ἦταν πολεμικά μέ 2.000 τηλεβόλα.

Ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος Ταχέρ πασάς εἰδοποίησε τόν Κόδριγκτον νά μήν μποῦν τά πλοῖα τους στό λιμάνι· τότε ὁ Κόδριγκτον τοῦ ἀπάντησε: «Ἦρθα νά δώσω διαταγές καί ὄχι νά πάρω».

Καί ἐνῶ ὁ συμμαχικός στόλος ἐπαιρνε θέση μέσα στό λιμάνι, ὁ ἐχθρός πυροβόλησε τήν ἀγγλική βάρκα, πού εἶχε στείλει ὁ Κόδριγκτον γιά συνεννόηση. Οἱ σύμμαχοι ἀπάντησαν καί φοβερή ναυμαχία ἄρχισε πού κράτησε 4 ὄρες. Στό διάστημα αὐτό πυκνός καπνός εἶχε σκεπάσει τά πάντα καί μόνο ἡ φοβερή βροντή τῶν τηλεβόλων ἀντηχοῦσε. Τέλος ἡ νίκη στεφάνωσε τά ὄπλα τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Τήν ἄλλη μέρα, ὅταν ὁ ἥλιος διάλυσε τά πυκνά σύννεφα τοῦ καπνοῦ,

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

στό λιμάνι υπήρχαν μόνο συντρίμια, ναύαγια πού κάπνιζαν και πτώματα πολεμιστών. Από την υπερήφανη τουρκοαιγυπτιακή άρμάδα δέν ξμειναν παρά ελάχιστα πλοία, για να μαρτυρήσουν τό μέγεθος τής καταστροφής.

Η καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου στό Ναυαρίνο σήμα-νε τήν ανεξαρτησία τής Ελλάδας.

3. Έκδίωξη του Ίμβραήμ από την Ελλάδα

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου τσάκισε τή δύναμη των Τούρκων. Μά ο σουλτάνος είχε ακόμη αρκετά στρατεύματα στή Στερεά. Η καταστροφή του στόλου του τόν φανάτισε και ήταν άποφασισμένος να συνεχίσει τόν πόλεμο· γι' αυτό ετοίμαζε νέα εκστρατεία.

Τότε οι προστάτιδες Δυνάμεις ανακάλεσαν τους πρεσβευτές τους από την Κωνσταντινούπολη· και τόν Άπρίλιο του 1828 ή Ρωσία κήρυξε τόν πόλεμο κατά τής Τουρκίας πού κράτησε δυό περίπου χρόνια (1828-1829). Οι Ρώσοι νίκησαν τους Τούρκους και τά ρωσικά στρατεύματα έφτασαν ως τήν Άδριανούπολη.

Η Γαλλία εξάλλου έστειλε στήν Πελοπόννησο 14.000 πεζούς και 300 ίππεις μέ τό στρατηγό *Μεζόν*, για να αναγκάσει τόν Ίμβραήμ να φύγει τό συντομότερο από την Ελλάδα. Η στρατιά αυτή άποβιβάστηκε στή Μεσσηνία στά τέλη Αυγούστου 1828.

Ύστερα από αυτά ό μέχρι τότε νικητής και τροπαιούχος Ίμβραήμ αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τήν Πελοπόννησο στα *τέλη Σεπτεμβρίου 1828* και να επιστρέψει στήν Αίγυπτο νικημένος και ταπεινωμένος. Τότε και δλες οι τουρκικές φρουρές τής Πελοποννήσου παραδόθηκαν.

Άσκήσεις

1. Τί έσωσε τήν επανάσταση μετά τήν πτώση τής Άκροπόλεως;
2. Ποιά από τά ευρωπαϊκά κράτη πήραν τήν πρωτοβουλία να βοηθήσουν τήν Ελλάδα;
3. Τί όρους περιείχε ή Ίουλιανή σύμβαση;
4. Πού όφείλεται ή ναυμαχία του Ναυαρίνου και ποιά άποτελέσματα είχε;
5. Ποιά γεγονότα ανάγκασαν τόν Ίμβραήμ να εγκαταλείψει τήν Ελλάδα;

ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

α) Η Έθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο

Ο Ύψηλάντης, όπως μάθαμε, άμέσως μετά την άλωση τής Τριπολιτσάς κάλεσε τς επαρχίες νά στείλουν εκλέκτορες (άντιπροσώπους) γιά νά όρίσουν μιά κεντρική κυβέρνηση γιά όλη τήν Έλλάδα.

Οί άντιπρόσωποι συγκεντρώθηκαν στό Άργος στίς 20 Δεκεμβρίου 1821 καί άπό εκεί, γιά λόγους ασφάλειας, πήγαν στή Νέα Επίδαυρο (Πιάδα) καί άρχισαν τς έργασίες τους. Η συγκέντρωση αυτή τών άντιπροσώπων όνομάστηκε «Πρώτη Έθνική Συνέλευση τών Έλλήνων».

Τήν 1η Ιανουαρίου 1822 ή Έθνοσυνέλευση τής Επίδαυρου έξέδωσε προκήρυξη, μέ τήν όποία κηρυσσόταν ή άνεξαρτησία του έλληνικού έθνους, καί σύνταξε *ατό πρώτο προσωρινό πολίτευμα τής Έλλάδας*, δηλ. *τό Σύνταγμα*.

Μέ τό Σύνταγμα αυτό άναγνωριζόταν ως θρησκεία του κράτους ή *όρθόδοξη χριστιανική* καί καθιερωνόταν ή ισότητα όλων τών πολιτών άπέναντι στό νόμο. Όρισε άκόμα ή έθνοσυνέλευση αυτή ως έπίσημη σημαία του κράτους τή *γαλανόλευκη* καί ως έδρα τής κυβερνήσεως τήν Κόρινθο, πού στό μεταξύ είχε έλευθερωθεί.

Τό Σύνταγμα τής Επίδαυρου δημιούργησε δύο σώματα: τό *βουλευτικό* (τή Βουλή) άπό 70 μέλη, γιά νά ψηφίζει τούς νόμους, καί τό *έκτελεστικό* ή *νομοτελεστικό* άπό 5 μέλη, πού διόριζε τούς ύπουργούς (μίνιστρος) καί σάν έργο είχε τή διοίκηση τής χώρας, τή διεξαγωγή του έπαναστατικού άγώνα καί τήν έτοιμασία τών νομοσχεδίων. Όλες οι άρχές αυτές άλλαζαν κάθε χρόνο.

Στήν Έθνοσυνέλευση τής Επίδαυρου επικράτησε τό κόμμα τών Πολιτικών, δηλ. τών προκρίτων καί του Μαυροκορδάτου. Γι' αυτό ό Μαυροκορδάτος εκλέχτηκε πρόεδρος τής κυβερνήσεως, ένω ό Ύψηλάντης έχασε τή δύναμή του καί εκλέχτηκε πρόεδρος τής βουλής.

Τούτο δυσaráστησε τόν Κολοκοτρώνη καί τούς άλλους στρατιωτικούς καί ζητούσαν εύκαιρία νά εκδικηθούν τούς άντιπάλους τους.

Η διαίρεση αυτή τών Έλλήνων σε άντιμαχόμενες παρατάξεις καί οι

διαμάχες μεταξύ τους στην κρίσιμη εκείνη στιγμή, πού απαιτούσε την ενότητα όλων, ζήμωσε πολύ τον άγώνα.

β) 'Η Β' Έθνική Συνέλευση στό 'Άστρος

Τό κόμμα τών Πολιτικῶν κυβέρνησε τήν 'Ελλάδα ὄλο τό 1822 καί τούς πρώτους μήνες τοῦ 1823. 'Η αντίθεση ὁμως μεταξύ πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει. Οἱ καπεταναῖοι καί ὁ λαός κατηγοροῦν τούς πολιτικούς, τούς *καλαμαράδες* ὅπως τούς ἔλεγαν, ὡς «ἀπόλεμους».

'Επίσης τούς κατηγοροῦν γιατί κατά τήν ἐπιδρομή τοῦ Δράμαλη, ὅταν ἡ πατρίδα κινδύνευε, ἡ κυβέρνηση καί οἱ πολιτικοί πανικοβλήθηκαν καί γιά νά σώσουν τόν ἑαυτό τους μόνο κατέφυγαν σέ ἕνα πλοῖο στόν 'Αργολικό κόλπο. Τοῦτο ἔγινε αἰτία νά χάσουν τήν ὑπόληψη πού τούς εἶχε ὁ λαός.

'Αντίθετα οἱ *στρατιωτικοί* παράμειναν στίς θέσεις τους, πολέμησαν τόν ἐχθρό, τόν νίκησαν κι ἔσωσαν τήν ἐπανάσταση. 'Ετσι ἀπόχτησαν μεγάλο γόητρο καί κύρος. Γι' αὐτό δέν ἤθελαν νά ἀφήσουν τήν κυβέρνηση στους πολιτικούς.

Στίς 29 *Μαρτίου 1823* συνήλθε στό 'Άστρος ἡ *Δεύτερη Έθνική Συνέλευση*. Καί σέ αὐτή ἐπικράτησαν πάλι οἱ πολιτικοί. 'Ο Πετρόμπεης ἐκλέχτηκε πρόεδρος τοῦ νέου ἐκτελεστικοῦ καί ὁ Μαυροκορδάτος πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ. 'Ο 'Υψηλάντης ἀγνοήθηκε τελείως.

'Η 'Εθνοσυνέλευση τοῦ 'Άστρους ψήφισε νέο Σύνταγμα, πού ὀνομάστηκε «*Νόμος τῆς 'Επιδάουρου*» καί ἀφαίρεσε τήν ἀρχιστρατηγία ἀπό τόν Κολοκοτρώνη.

Οἱ ἀποφάσεις, πού πῆρε ἡ 'Εθνοσυνέλευση, ἐξόργισαν τούς στρατιωτικούς καί προπάντων τόν Κολοκοτρώνη. Καί ἡ περίοδος πού ἀκολούθησε δίχασε περισσότερο τούς 'Ελληνες καί αὔξησε τά πάθη τῆ στιγμῆ πού οἱ Τοῦρκοι ἐτοιμάζονταν νά καταπνίξουν τήν ἐπανάσταση.

'Από τό 'Άστρος τό βουλευτικό καί τό ἐκτελεστικό πῆγαν στήν Τρίπολη, πού εἶχε ὀριστεῖ γιά νέα τους ἔδρα. 'Εκεῖ γρήγορα ὁ Κολοκοτρώνης φιλονίκησε μέ τό Μαυροκορδάτο. Τότε ὁ Μαυροκορδάτος μέ ὄλα τά μέλη τοῦ βουλευτικοῦ πῆγε στό Κρανίδι καί ἔκαμε νέα κυβέρνηση μέ πρόεδρο τό Γεώργιο Κουντουριώτη.

'Ετσι ἔγιναν δύο κυβερνήσεις καί ἡ μιᾶ κατηγοροῦσε τήν ἄλλη ὡς παράνομη, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀρχίσει ἐμφύλιος πόλεμος.

'Ο Κολοκοτρώνης ὁμως, προβλέποντας τά καταστρεπτικά ἀποτελέ-

σματα τοῦ ἐμφύλιου πολέμου καί γιά νά προλάβει τήν αἰματοχυσία, ζήτησε συμβιβασμό. Σύμφωνα μέ τό συμβιβασμό αὐτό διαλύθηκε ἡ κυβέρνησις Μαυρομιχάλη καί ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτη ἐγκαταστάθηκε στό Ναύπλιο.

Δυστυχῶς ὁμοίως ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτη δέν τήρησε τή συμφωνία, κι ἔτσι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἄρχισε πάλι καί μάλιστα ἀγριότερος.

Ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτη, γιά νά καταστείλει τήν ἀνταρσία, ἔφερε στρατεύματα ἀπό τή Στερεά Ἑλλάδα μέ ἀρχηγούς τόν Γκούρα καί τόν Καραϊσκάκη. Πολύ ἀδερφικό αἷμα χύθηκε. Ὁ γιός τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος σκοτώθηκε καί ὁ Κολοκοτρώνης καταλυπημένος παραδόθηκε στούς ἀντιπάλους του καί φυλακίστηκε στήν Ὑδρα μαζί μέ τούς σημαντικότερους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου τόν Ἰανουάριο τοῦ 1825.

Ἀφάνταστες εἶναι καί οἱ καταστροφές πού προξένησαν τά ρουμελιώτικα στρατεύματα στίς περιουσίες τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου.

γ) Ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευσις στήν Ἐπίδαυρο

Ἀπό τά μέσα τοῦ 1825 ἡ ἐπανάστασις πέρασε τίς πιό κρίσιμες στιγμές. Ἀφορμή ἦταν ἡ ἔλλειψις ἰσχυρῆς κυβερνήσεως, ἡ διαμάχη μεταξύ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν καί ἡ σπατάλη τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὅλα αὐτά κλόνισαν τή θέση τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτη καί ἦταν ἀνάγκη νά συγκληθεῖ νέα ἔθνοσυνέλευσις. Ἡ σύγκλησις τῆς ἔθνοσυνελεύσεως αὐτῆς ἐπιβαλλόταν καί γιά ἕναν ἄλλο πολύ σοβαρό λόγο: Ἡ Ἀγγλία δεχόταν νά ἀναλάβει νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

Γιά τούς παραπάνω λόγους συνήλθε στήν Ἐπίδαυρο στίς **6 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευσις**, ἡ ὁποία δέχτηκε νά ἀναθέσει στήν Ἀγγλία νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν κατάπαυσις τοῦ πολέμου. Διόρισε ἀκόμα ἐπιτροπή, γιά νά παρακολουθεῖ τίς διαπραγματεύσεις τῆς Ἀγγλίας μέ τήν Πύλη.

Ἡ συνέλευσις αὐτή ἀφαίρεσε προσωρινά τήν ἐξουσία ἀπό τό βουλευτικό καί τό ἐκτελεστικό καί τήν ἀνάθεσε σέ νέα κυβέρνησις, πού ὀνομάστηκε «Διοικητική Ἐπιτροπή τῆς Ἑλλάδος», μέ πρόεδρο τόν Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Ἡ εἶδησις ὁμοίως ὅτι ἔπεσε τό Μεσολόγγι ἀνάγκασε τούς πληρεξούσιους νά διακόψουν τίς ἐργασίες τους καί νά τίς συνεχίσουν σέ νέα ἔθνοσυνέλευσις.

δ) 'Η Δ' 'Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα

'Η νέα 'Εθνική Συνέλευση συνήλθε στις 19 Μαρτίου 1827 στην **Τροιζήνα** ως **Δ' 'Εθνική Συνέλευση**, αν και από πολλούς θεωρείται ως συνέχεια της Γ' 'Εθνοσυνελεύσεως.

'Η έθνοσυνέλευση αυτή είχε να αντιμετωπίσει σπουδαία προβλήματα. 'Η Τουρκία μετά την πτώση του Μεσολογγίου άρνήθηκε την προσπάθεια της 'Αγγλίας να πετύχει ένα συμβιβασμό. Χρειαζόταν επομένως η 'Ελλάδα ένότητα και ομόνοια και τήρηση των νόμων, για να συνεχίσει τον αγώνα.

Γι' αυτό η συνέλευση αυτή ψήφισε νέο Σύνταγμα, «τό Πολιτικό Σύνταγμα της 'Ελλάδος». Σύμφωνα με τό Σύνταγμα αυτό η έκτελεστική εξουσία άσκειται από ένα πρόσωπο, τον **κυβερνήτη**, που εκλέγεται από τή βουλή.

'Η έθνοσυνέλευση εξέλεξε ως πρώτο κυβερνήτη της 'Ελλάδας τον **Ιωάννη Καποδίστρια**. Διόρισε ακόμα η συνέλευση αυτή αρχιστράτηγο τον 'Αγγλο **Τζώρτζ** και αρχιναύαρχο τό λόρδο **Κόχραν**.

'Ασκήσεις

1. Πότε και ποῦ συνήλθε η Α' 'Εθνική Συνέλευση των 'Ελλήνων;
2. Ποιές αποφάσεις πήρε η Α' 'Εθνοσυνέλευση;
3. Τί χρειάζεται ένας λαός, για να αντιμετωπίσει τούς κινδύνους και να ευημερήσει;
4. Ποῦ και πότε συνήλθε η Β' 'Εθνική Συνέλευση;
5. Τί αποφάσεις πήρε και ποῦ δόγησαν οι αποφάσεις της;
6. Ποῦ μπορούσε να οδηγήσει ο εμφύλιος πόλεμος;
7. Πῶς βρίσκετε τή φυλάκιση του Κολοκοτρώνη, ενώ η επανάσταση κινδύνευε;
8. Για ποιούς λόγους συνήλθε η Γ' 'Εθνική Συνέλευση;
9. Ποιές σημαντικές αποφάσεις πήρε η Δ' 'Εθνική Συνέλευση;

1. 'Ο Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας

Ἡ Ἔθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας ἐξέλεξε, ὅπως μάθαμε, ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια γιὰ μιὰ ἐπταετία.

Ὁ *Καποδίστριας* γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1776 ἀπὸ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια. Τὴν πρώτη του μόρφωση τὴν πῆρε στὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Κέρκυρας καὶ κατόπιν πῆγε στὴν Ἰταλία, ὅπου σπούδασε ἰατρικὴ καὶ φιλοσοφία. Τὸ 1797 γύρισε στὴν πατρίδα του, ὅπου ἄσκησε γιὰ λίγο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καὶ κατόπιν ἔγινε γραμματέας τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐπὶ ρωσικῆς κατοχῆς.

Ὅταν τὰ Ἐπτάνησα τὰ κυρίεψαν οἱ Γάλλοι, ὁ Καποδίστριας ἔφυγε στὴ Ρωσία καὶ μπῆκε στὴ διπλωματικὴ ὑπηρεσία τοῦ ρωσικοῦ κράτους.

Ὁ τσάρος ἐτίμησε τὰ πολλὰ προσόντα τοῦ Καποδίστρια καὶ τὶς διπλωματικὲς του ἱκανότητες καὶ τὸν διόρισε ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλη ὑπόληψη καὶ στὴν Ἑλλάδα ὡς θερμὸς πατριώτης. Γι' αὐτὸ ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία σ' αὐτὸν πρόσφερε τὴν ἀρχηγία τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως. Δὲν τὴ δέχτηκε ὁμως γιὰ τοὺς λόγους ποὺ μάθαμε.

Ὅταν κηρύχθηκε ἡ ἐπανάσταση, κατέβαλε κάθε προσπάθεια νὰ πείσει τὸν τσάρο νὰ ἀλλάξει στάση ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τοὺς βοηθήσει. Καὶ διὰ πλέον βεβαιώθηκε ὅτι ὁ τσάρος ἦταν ἀμετάπειστος, παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα του καὶ πῆγε στὴν Ἑλβετία, ὅπου δὲν ἔπαψε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἀγωνιζόμενη πατρίδα.

Ὁ Καποδίστριας, διὰ τοῦ ἀ-

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας

ναγγέλθηκε ή έκλογή του ως κυβερνήτη τής 'Ελλάδας, δέχτηκε μέ προθυμία νά προσφέρει τίς ύπηρεσίες του στήν πατρίδα του πού κινδύνευε, άν και γνώριζε ότι ό άγώνας βρισκόταν στήν κρισιμότερη φάση του και ότι έρχόμενος στήν 'Ελλάδα θά συναντούσε μεγάλες δυσκολίες.

Προτού έρθει στήν 'Ελλάδα έπισκέφτηκε τίς πρωτεύουσες τών μεγαλύτερων εύρωπαϊκών κρατών, γιά νά ζητήσει γιά τήν 'Ελλάδα τήν υποστήριξη τών κυβερνήσεών τους.

Στίς 7 **Ίανουαρίου 1828** ό Καποδίστριας έφτασε στό Ναύπλιο μέ άγγλικό πολεμικό. 'Ο λαός τόν ύποδέχτηκε μέ χαρά και ένθουσιασμό, γιατί έλπιζε ότι θά έπαυαν οι έσωτερικές διχόνοιες και θά συνεχιζόταν μέ έπιτυχία ό άγώνας του.

Στίς 11 **Ίανουαρίου** ό Καποδίστριας πήγε στήν Αίγινα, όπου ήταν ή έδρα τής κυβερνήσεως. Του έγινε άποθεωτική ύποδοχή. Και, άφου όρκίστηκε, άρχισε άμέσως τό βαρύ έργο του. 'Αργότερα, όταν ή Πελοπόννησος άπαλλάχτηκε άπό τόν Ίμβραήμ, μετέφερε τήν έδρα τής κυβερνήσεως στό Ναύπλιο, τό όποιο έγινε ή πρωτεύουσα του κράτους.

2. Τό έργο του Καποδίστρια

Βαρύ και δυσκολότατο ήταν τό έργο του Καποδίστρια, γιατί ό Κιουταχής κατείχε σταθερά όλόκληρη τή Στερεά 'Ελλάδα και ό Ίμβραήμ είχε κάτω άπό τόν έλεγχο του τό μεγαλύτερο τμήμα τής Πελοποννήσου.

'Ο στόλος βρισκόταν σέ άκινήσια άπό τήν έλλειψη χρημάτων και τά στρατιωτικά τμήματα βρίσκονταν σέ άταξία και ζούσαν σέ βάρος του άμαχου πληθυσμού, γιατί δέν είχαν έφόδια.

'Η χώρα άπό τόν πόλεμο τών όχτώ χρόνων είχε καταστραφεί τελείως. Τά ζώα είχαν άφανιστεί και ή γή είχε μείνει άκαλλιέργητη· μεγάλες έκτάσεις της είχαν σκεπαστεί άπό έλη και ή έλονοσία μάλιστα τούς κατοίκους. Δρόμοι και συγκοινωνία δέν ύπήρχαν ούτε καμιά ασφάλεια. Τά ήθη τών κατοίκων είχαν εξαγριωθεί και ή ληστεία και ή πειρατεία μάλιστα τών τόπο.

Παρ' όλα αυτά ό Καποδίστριας άρχισε τό έργο του μέ ζήλο και ύπομονή. 'Ηθελε νά κάμει τήν 'Ελλάδα κράτος σωστό, μέ όργάνωση και τάξη, όπως τά εύρωπαϊκά κράτη.

Γιά νά τό πετύχει αυτό προσπάθησε νά επιβάλει πρώτα τήν τάξη, νά φέρει τήν όμόνοια στους Έλληνες και νά έδραιώσει τήν ασφάλεια του τόπου.

Φρόντισε νά διορθώσει τά οικονομικά τοῦ κράτους. Γιά τό σκοπό αὐτό πήρε δάνειο ἀπό τήν Εὐρώπη, ἴδρυσε τήν Ἐθνική Τράπεζα κι ἔκοψε τά πρῶτα ἑλληνικά νομίσματα. Φρόντισε ἀκόμα νά εἰσπράττονται οἱ φόροι καί τά χρήματα νά μπαίνουν στό ταμεῖο τοῦ κράτους.

Ἰδρυσε τήν πρώτη γεωργική σχολή στήν Τίρυνθα καί φρόντισε νά ἀναπτύξει τίς ἐργασίες ἐκεῖνες πού αὐξάνουν τόν πλοῦτο τῆς χώρας.

Ἰδρυσε ὀρφανοτροφεῖο στήν Αἴγινα γιά τά ὀρφανά τοῦ πολέμου, πολλά σχολεῖα ἀνώτερα καί κατώτερα, διδασκαλεῖο γιά τή μόρφωση τῶν δασκάλων τοῦ λαοῦ καί ἄλλες ἀνώτατες σχολές: Θεολογική, Στρατιωτική (Εὐελπίδων) καί Ναυτική γιά τή μόρφωση τῶν ὑπαλλήλων καί τῶν ἀξιωματικῶν.

Τέλος μέ τήν αὐστηρή ἐφαρμογή τῶν νόμων κατόρθωσε νά περιορίσει στό ἐλάχιστο τή ληστεία καί νά ἐξαφανίσει ἐντελῶς τήν πειρατεία.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἄρχισε νά γίνεται κράτος συγχρονισμένο καί πολιτισμένο.

Ἀσκήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ καταγωγή τοῦ Καποδίστρια καί ποιά ἡ σταδιοδρομία του;
2. Γιατί οἱ Φίλικοί τοῦ πρόσφεραν τήν ἀρχηγία τοῦ ἀγῶνα;
3. Πῶς δικαιολόγησε τήν ἀρνήσή του;
4. Σέ ποιά κατάσταση βρῆκε τήν Ἑλλάδα;
5. Ποιό εἶναι τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια;

3. Τό τέλος τῆς ἐπαναστάσεως

Μετά τήν ἀναχώρηση τοῦ Ἰμβραήμ ἀπό τήν Πελοπόννησο παραδόθηκαν στούς Ἕλληνες καί τά τελευταῖα φρούρια, πού κρατοῦσαν ἀκόμα οἱ Τούρκοι. Ἔτσι ἡ Πελοπόννησος, ἔπειτα ἀπό δουλεῖα 4 αἰῶνων καί ἔπειτα ἀπό 8 ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνες ἀπελευθερώθηκε ὁλόκληρη.

Κατόπιν ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τήν προσοχή του στήν ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Γιά τό σκοπό αὐτό ὁ Ἄγγλος στρατηγός Τζῶρτζ πέρασε μέ στρατό στή Δυτική Στερεά Ἑλλάδα, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης πέρασε στήν Ἀνατολική Στερεά.

Ὁ Τζῶρτζ ἔπειτα ἀπό πολλές καί σκληρές μάχες καί μέ τή βοήθεια καί τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατόρθωσε νά ἐλευθερώσει ὁλόκληρη τή Δ. Στερεά καί τό ἔνδοξο Μεσολόγι.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὰ Σάλωνα (Ἄμφισσα) καί τή Θήβα, ἔπιασε τά στενά τῆς Πέτρας (κοντά στή Λιβαδειά), ἀπό οὗ θά περνοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, γιά νά πᾶνε στή Θράκη νά βοηθήσουν τόν τουρκικό στρατό, πού πολεμοῦσε ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἐκεῖ, στίς 12 Σεπτεμβρίου 1829, ὁ Ὑψηλάντης μέ 2.500 ἄντρες ἐπitéθηκε κατά τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ μέ 7.000 ἄντρες καί τόν νίκησε. Μετά τή μάχη αὐτή οἱ Τοῦρκοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας συμφώνησαν μέ τοὺς Ἕλληνας καί ἔφυγαν μέ τά ὄπλα τους, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντάλλαξαν τοὺς αἰχμαλώτους. Ἔτσι ἐλευθερώθηκε καί ἡ Στερεά Ἑλλάδα.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ὑπῆρξε ἡ τελευταία μάχη τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως. Μέ τή μάχη αὐτή ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε τέλος στόν ἀγώνα, πού εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπό ὀχτώμισι χρόνια στή Μολδοβλαχία ὁ ἄτυχος ἀδερφός του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

4. Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας

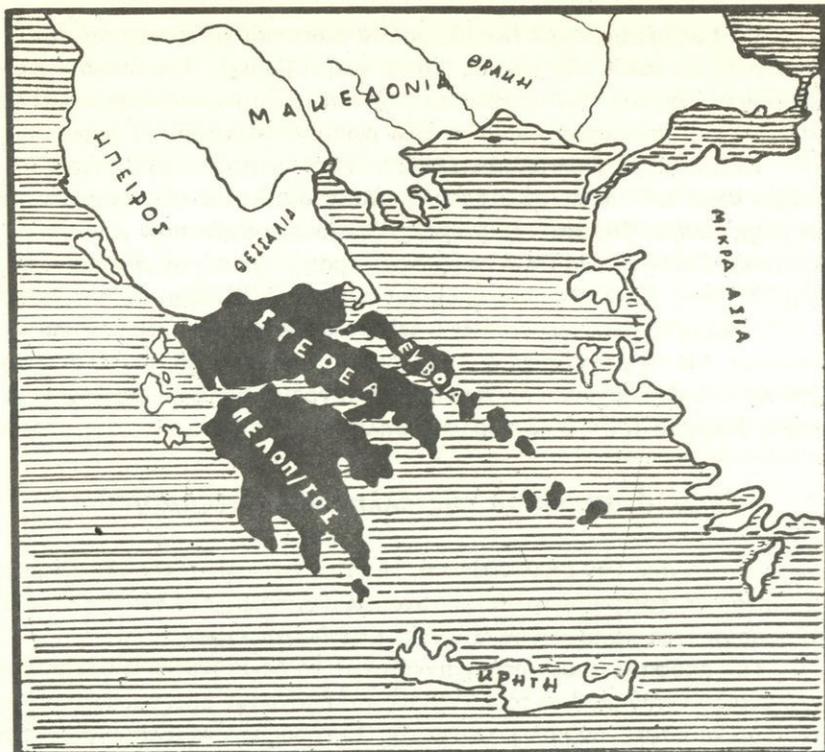
Ἐπειτα ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καί Ρωσία) ἀποφάσισαν νά κάμουν τήν Ἑλλάδα *ἀνεξάρτητο κράτος*.

Τήν ἀπόφασή τους αὐτή ἀναγκάστηκε νά δεχτεῖ καί ἡ Τουρκία, πού στό μεταξύ νικήθηκε ἀπό τοὺς Ρώσους καί ὑπόγραψε μαζί τους εἰρήνη μέ τόν δρο νά πάψει τόν πόλεμο κατά τῆς Ἑλλάδας καί νά ἀναγνωρίσει τήν ἀνεξαρτησία της.

Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1830 οἱ προστάτιδες Δυνάμεις ὑπόγραψαν *στό Λονδίνο πρωτόκολλο*, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀνεξάρτητο ἐλληνικό κράτος. Τό νέο κράτος ἀποτελοῦσαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεά Ἑλλάδα ὡς τόν Ἀχελῷο καί τό Σπερχειό, ἡ Εὔβοια καί οἱ Κυκλάδες.

Μεγάλα ὅμως τμήματα τῆς χώρας μας, τά ὁποῖα ἀγωνίστηκαν γιά τήν ἐλευθερία τους, ἔμειναν πάλι κάτω ἀπό τόν τουρκικό ζυγό. Γιά τήν ἀδικία αὐτή διαμαρτυρήθηκε στίς Μεγάλες Δυνάμεις ὁ Καποδίστριας.

Μετά τή δολοφονία τοῦ Καποδίστρια τά σύνορα τοῦ ἀνεξάρτητου ἐλληνικοῦ κράτους ἔφτασαν ὡς τή γραμμή τοῦ Ἀμβρακικοῦ – Παγασητικοῦ κόλπου.

Τό νέο ελληνικό κράτος

Άσκησης

1. Πώς ελευθερώθηκε η Πελοπόννησος;
2. Ποῦ καί πότε ἔγινε ἡ τελευταία μάχη τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως;
3. Τί σημασία εἶχε γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἡ νίκη τῆς Ρωσίας κατά τῆς Τουρκίας;
4. Ποιά μέρη τῆς Ἑλλάδας ελευθερώθηκαν μέ τό πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου;
5. Τί ὀφείλουμε στίς προστάτιδες Δυνάμεις;
6. Τί αἰσθήματα σᾶς γεννᾷ ἡ τελική νίκη τῶν Ἑλλήνων καί ἡ ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας;

5. Τό τέλος του Καποδίστρια

Στήν προσπάθεια νά εφαρμόσει τό πρόγραμμά του γιά τήν ὀργάνωση τοῦ νέου κράτους ὁ Καποδίστριας ἀντιμέτωπος πολλές δυσκολίες. Οἱ Ἕλληνες δέν εἶχαν συνηθίσει νά ζοῦν ἐλεύθεροι μέ τάξη καί πειθαρχία. Νόμιζαν ὅτι ἐλευθερία σημαίνει νά κάνει ὁ καθένας ὅ,τι θέλει.

Γι' αὐτό πολλοί ἄρχισαν νά μισοῦν τόν Κυβερνήτη καί νά τόν ὀνομάζουν «τύραννο» καί ἀντιδροῦσαν συστηματικά στό ἔργο του. Περισσότερο ἀπό ὄλους ἀντιδροῦσαν οἱ πρόκριτοι καί οἱ ὀπλαρχηγοί, γιατί ἤθελαν ξεχωριστή θέση καί ἰδιαίτερα προνόμια, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας πίστευε πώς ὄλοι οἱ πολίτες εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στους νόμους κι ἔχουν ὄλοι τά ἴδια δικαιώματα καί τίς ἴδιες ὑποχρεώσεις.

Ἐπειτα ἀπό αὐτά πίστεψε ὅτι, γιά νά μπορέσει νά ὀδηγήσει τή χώρα στήν πρόοδο καί τήν εὐημερία, ἔπρεπε νά πάρει στά χέρια του ὄλη τήν ἐξουσία. Γι' αὐτό διάλυσε τή Βουλή καί ἀνέστειλε τό Σύνταγμα τῆς Τροιζήνας.

Ἐντί Βουλῆς διόρισε ἕνα συμβουλευτικό σῶμα ἀπό 27 μέλη, πού τό ὀνόμασε *Πανελλήνιο*. Ἐντί τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἴδρυσε τή *Γενική Γραμματεία* τοῦ Κράτους (Ἐπιφυλακτικό Συμβούλιο) ἀπό 11 μέλη καί μέ πρόεδρο τό *Σπυρίδωνα Τρικούπη*, τό συγγραφέα τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως. Τά μέλη καί τῶν δυῶν αὐτῶν σωμάτων ἦταν τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης του καί ἀφοσιωμένα στήν πολιτική τοῦ Κυβερνήτη.

Τό μέτρο αὐτό προκάλεσε ἀθρόες διαμαρτυρίες τῆς ἀντιπολιτεύσεως, στήν ὁποία ἀνήκαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μιαούλης, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Κωλέττης κ.ἄ.

Ἐτσι ἄρχισαν μικροταραχές στή Μάνη καί τή Στερεά, πού καταπνίγηκαν ἀμέσως. Ἐπειτα ἀπό λίγο ὁμοῦ στασίασε ἡ Ἰδρυα καί ὁ Μιαούλης πυρπόλησε τόν ἑλληνικό στόλο στόν Πόρο. Οἱ Μαυρομιχάλοι ἐξάλλου ξεσήκωσαν τούς Μανιάτες σέ ἀνταρσία κατά τοῦ Κυβερνήτη.

Ὁ Καποδίστριας τότε διάταξε νά συλληφθοῦν ὀρισμένοι πρόκριτοι καί ὀπλαρχηγοί. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν καί ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, πού τόν φυλάκισαν στό Ἴτς Καλέ (Ἀκροναυπλία) τοῦ Ναυπλίου.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχάλειων θεώρησε τοῦτο μεγάλη προσβολή. Γι' αὐτό ὁ ἀδελφός τοῦ Πετρόμπεη, Κωνσταντῖνος καί ὁ γιός τοῦ Πετρόμπεη, Γεώργιος παραφύλαξαν καί δολοφόνησαν τόν Καποδίστρια στίς **27 Σεπτεμβρίου 1831**, τή στιγμή πού ἔμπαινε στό ναό τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, γιά νά παρακολουθήσει τή θεία λειτουργία.

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια

Ὁ λαὸς τοῦ Ναυπλίου ἐξαγριώθηκε γιὰ τὴν ἀνανδρὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη καὶ ἐπιτέθηκε κατὰ τῶν δολοφόνων. Ὁ Κωνσταντῖνος σκοτώθηκε ἀμέσως ἀπὸ τὸ σωματοφύλακα τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὸ ἐξαγριωμένο πλῆθος καὶ ὁ Γεώργιος πού ξέφυγε, καταδικάστηκε ἀπὸ τὸ στρατοδικεῖο σὲ θάνατο καὶ τουφεκίστηκε.

Αὐτὸ τὸ θλιβερὸ γιὰ τοὺς Ἕλληνες τέλος εἶχε ὁ Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος, ἀφήνοντας ἀξιώματα καὶ δόξες, ἔσπευσε στὴ φωνὴ τῆς νεκραναστημένης πατρίδας του. Ὁ θάνατός του στέρησε τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸ μοναδικὸ στήριγμα τῆς σιγουριᾶς καὶ τῆς ἀσφάλειας.

Ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας ὁ Καποδίστριας, ξεπερνώντας ὅλες τὶς δυσκολίες, ἐπιτέλεσε ἓνα τεράστιο ἀνορθωτικὸ ἔργο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, πού δὲν πρόφτασε νὰ τὸ ὁλοκληρώσει καὶ νὰ τὸ χαρεῖ.

Μετά τό θάνατο τοῦ Καποδίστρια ξέσπασε ἡ θύελλα τῆς ἀναρχίας. Τότε οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις, γιά νά προλάβουν τήν καταστροφή τῆς Ἑλλάδας, ἐξέλεξαν ὡς βασιλιά της τόν **᾽Οθωνα**, δευτερότοκο γιό τοῦ βασιλιά τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ἡ ἐκλογή τοῦ ᾽Οθωνα χαροποίησε πολύ τούς Ἕλληνες, γιατί πίστεψαν ὅτι ὁ βασιλιάς θά ἀποκαταστοῦσε τήν τάξη καί θά ἔφερνε στό λαό τήν ἀγάπη καί τήν ὁμόνοια.

᾽Ο ᾽Οθων βασίλευσε ὡς τόν ᾽Οκτώβριο τοῦ 1862, ὅποτε ἐκθρονίστηκε ὕστερα ἀπό ἐπανάσταση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, γιατί τόν κυβερνοῦσε ἀπολυταρχικά καί παραβίαζε τό Σύνταγμα.

Μετά τήν ἐκθρόνιση τοῦ ᾽Οθωνα ἀνέβηκε στό θρόνο στίς 18 Μαρτίου 1863 ὡς βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων ὁ **Γεώργιος**, δευτερότοκος γιός τοῦ βασιλιά τῆς Δανίας Χριστιανοῦ. ᾽Ο Γεώργιος βασίλευσε ὡς τίς 5 Μαρτίου 1913, πού δολοφονήθηκε στή Θεσσαλονίκη.

Ἀσκήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ προσωπικότητα τοῦ Καποδίστρια;
2. Πῶς κυβέρνησε τήν Ἑλλάδα;
3. Γιατί ἡ ἀντιπολίτευση ἐκδηλώθηκε ἐναντίον του;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τοῦ Μιαούλη νά κάψει τόν ἐλληνικό στόλο;
5. Πῶς βρίσκετε τή δολοφονία τοῦ Καποδίστρια;

ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Άρετές και έλαττώματα

Έξετάζοντας τήν έλληνική επανάσταση είδαμε ότι οι Έλληνες εξεγέρθηκαν κατά τών Τούρκων μέ τήν απόφαση νά αποτινάξουν τόν τυραννικό ζυγό και νά αποκτήσουν τήν έλευθερία τους ή νά πεθάνουν.

Άπό τό πανελλήνιο αυτό ξεκίνημα πολλά έχουμε νά διδαχτούμε. Πρώτα πρώτα τήν απόφαση αυτή τήν πήραν οι Έλληνες στηριζόμενοι μονάχα στις δικές τους δυνάμεις. Ξεσηκώθηκαν και ανέλαβαν έναν τόσο μεγάλο και δύσκολο άγώνα, χωρίς νά καλοσκεφτούν τις δυσκολίες πού θά συναντούσαν.

Τά μόνα όπλα τους για τόν άγώνα ήταν ή βαθιά πίστη στό Θεό, ή άδερφοσύνη και ή όμόνοια. Έτσι τά επαναστατημένα πλήθη έτρεχαν στόν άγώνα αυθόρμητα και θυσιάζονταν.

Οί χτεσινοί ραγιαδες ξεσηκώθηκαν άτρόμητοι και άντρειωμένοι. Ή τόσων χρόνων τυραννία τούς μεταμόρφωσε σέ γίγαντες. Κακοντυμένοι, ξυπόλητοι και σχεδόν άοπλοι, έχοντας πολλές φορές για όπλα τά γεωργικά τους εργαλεία, όρμούσαν σάν τ' άγριεμένα λιοντάρια κατά του προαιώνιου έχθρου κι έδωσαν στόν κόσμο παραδείγματα άπαράμιλλης άντρείας, θάρρους και αυτοθυσίας σέ στεριά και σέ θάλασσα.

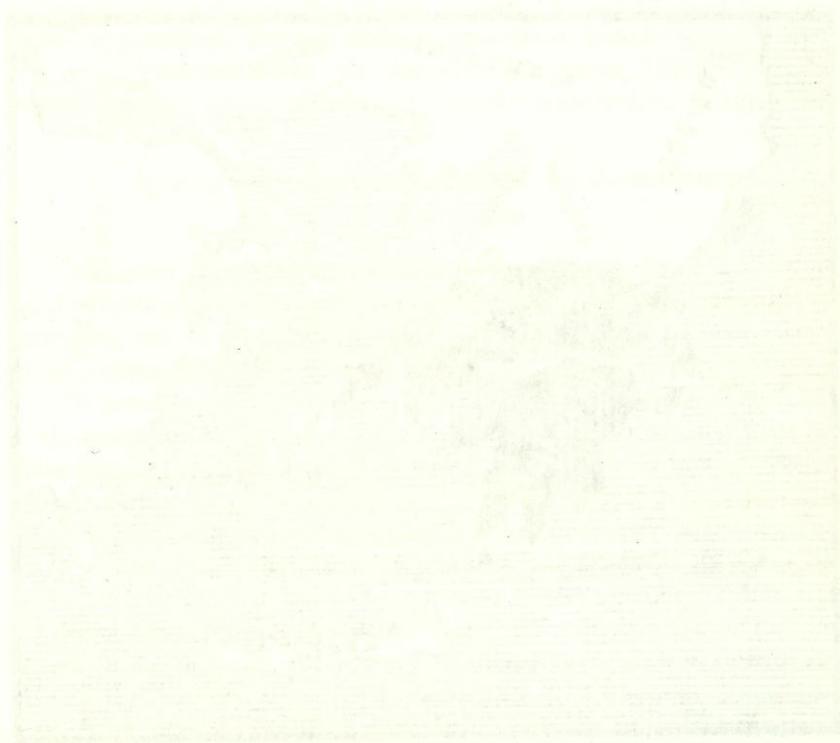
Άποτελέσματα τής άδερφοσύνης και τής ήρωικής αυτοθυσίας τους είναι: οι θρυλικές μάχες στό Βαλτέτσι, στά Δολιανά, στήν Τριπολιτά και στά Δερβενάκια, ή θυσία στήν Άλαμάνα, στή Γραβιά, στήν Άραπίτσα, στή Χίο και στά Ψαρά και ή ήρωική έξοδος του Μεσολογγίου.

Τά κατορθώματα αυτά δείχνουν στις έπερχόμενες γενιές ότι ή έλευθερία δέ δίνεται αλλά καταχτιέται μέ αίμα και θυσία.

Άπό τόν τρίτο όμως χρόνο και μετά τά πράγματα δυστυχώς άλλαξαν. Ή επανάσταση κινδυνεύει. Άπειλείται από τους ίδιους τους επαναστάτες. Γιατί, σάν νά είχαν έξοντώσει τόν έχθρό, άφησαν νά τους κυριέψει τό σαράκι τής άρχομανίας και νά μπαίνει ανάμεσά τους ή διχόνοια ή δολερή. Χωρίστηκαν σέ παρατάξεις (πολιτικοί-στρατιωτικοί) και άρχισαν τό άλληλοφάγωμα.

Εὐτυχῶς πού τήν τελευταία στιγμή κατάλαβαν τόν κίνδυνο. Συνήρθαν. Παραμέρισαν τίς φιλοδοξίες καί τά προσωπικά καί συνέχισαν τόν ἀγώνα μέ τήν ἴδια πίστη καί αὐτοθυσία. Ἔτσι, μέ τή βοήθεια καί τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἔδωσαν στόν ἀγώνα λαμπρό τέλος.

Τό βασικότερο δμως διδάγμα εἶναι ὅτι, ἡ ἐλληνική ἐπανάσταση, παρ' ὅλες τίς μαῦρες σκιές της, ἦταν ἐθνική ἐξέγερση καί ἔργο κοινό ὄλων μαζί τῶν Ἑλλήνων, μοναδικό στόν κόσμο. Καί θά ἀποτελεῖ φωτεινό ὁδηγό στους φιλελεύθερους λαούς τῆς γῆς.

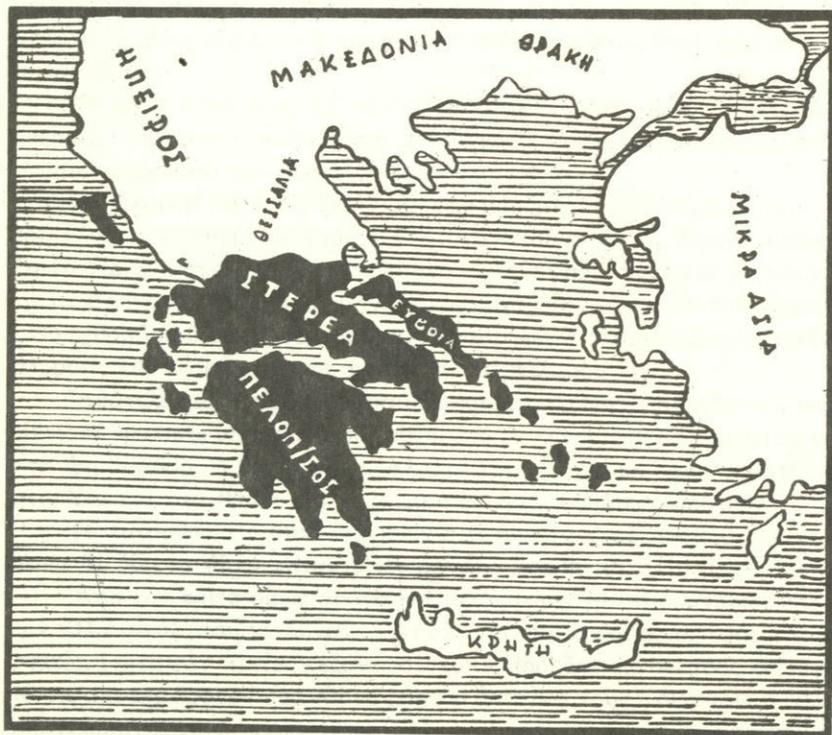

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. *Ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα*

Τά νησιά τοῦ Ἴονιου πελάγους, τά λεγόμενα *Ἐπτάνησα* ἢ *Ἐπτάνησος*, βρίσκονταν ἀπό τό 1815 στήν κατοχή τῆς Ἀγγλίας. Καί ὅσο ἡ ἄλλη Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη στοὺς Τούρκους ἀνέχονταν τά Ἐπτάνησα νά

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1864

παραμένουν στην αγγλική κατοχή. Ἀφότου όμως δημιουργήθηκε τὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος καὶ τὰ Ἐπτάνησα ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα του, οἱ Ἐπτανήσιοι ἄρχισαν νὰ ἀγωνίζονται, γιὰ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα.

Τὸ ὄνειρό τους πραγματοποιήθηκε τὸ δεύτερο χρόνο τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τοῦ Α'. Ἡ βρετανικὴ κυβέρνηση πῆρε ἐπιτέλους τὴ γενναία ἀπόφαση νὰ ἐλευθερώσει τὰ Ἐπτάνησα καὶ νὰ τὰ προσφέρει δῶρο στὸ νεαρὸ βασιλιά τῆς Ἑλλάδας.

Ἔτσι τὸ **Μάρτιο τοῦ 1864** ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη, πού παραχωρήθηκε ἡ Ἐπτανήσος στὴν Ἑλλάδα. Καὶ στίς **21 Μαΐου 1864** μέσα σὲ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμὸ ὑψώθηκε ἡ γαλανόλευκη στὸ φρούριο τῆς Κέρκυρας.

Ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου γιορτάστηκε μὲ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἑλλήνων κορυφώθηκε, ὅταν οἱ πρῶτοι Ἐπτανήσιοι βουλευτὲς ἐμφανίστηκαν στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἀθήνας (Αὐγούστος 1864). Ἀνάμεσα στοὺς βουλευτὲς αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

2. Ἡ κρητικὴ ἐπανάσταση καὶ τὸ ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου

Ἡ Κρήτη, παρά τοὺς ἡρωικοὺς ἀγῶνες της, ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας. Γι' αὐτὸ οἱ Κρητικοὶ ἔκαμαν πολλὲς νέες ἐπαναστάσεις, γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ μεγαλύτερη κρητικὴ ἐπανάσταση ἔγινε τὸ 1866. Ἡ εἶδησή της πλημμύρισε ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ πολλοὶ ἔσπευσαν ἐκεῖ ὡς ἐθελοντὲς μὲ διοικητὲς ἱκανοὺς ἀξιωματικούς. Ἔτσι στὴν ἀρχὴ οἱ ἐπαναστάτες σημείωσαν μεγάλες ἐπιτυχίες.

Στὸ μεταξύ όμως οἱ Τούρκοι ἔλαβαν πολλὲς ἐνισχύσεις ἀπὸ τουρκικὸ καὶ αἰγυπτιακὸ στρατὸ καὶ ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε στὸ αἷμα. Ὅσοι σώθηκαν, 250 πολεμιστὲς καὶ 648 γυναικόπαιδα, πολιορκήθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου, κοντὰ στὸ Ρέθυμνο, καὶ μαζί μὲ τὸν ἡγούμενο Γαβριήλ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἀπόκρουσαν μὲ γενναιότητα ἐπὶ δυὸ ἡμέρες ὅλες τίς τουρκικὲς ἐπιθέσεις.

Ὅταν τέλος οἱ Τούρκοι μπῆκαν στὸ μοναστήρι καὶ δὲν ὑπῆρχε πιά καμιὰ ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ ἔβαλε φωτιά στὴν πυριτι-

δαποθήκη καί θάφτηκαν κάτω ἀπό τὰ ἐρείπια τοῦ μοναστηριοῦ ὄλοι οἱ πολιορκημένοι μαζί μέ 3.000 περίπου Τούρκους.

Αὐτό εἶναι τὸ περίφημο *ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου*, πού ἔγινε στίς 8 *Νοεμβρίου 1866* καί πού συγκίνησε τὸ πανελλήνιο καί τόν κόσμο δλόκληρο.

3. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας

Τό 1877-1878 ἔγινε ὁ ρωσοτουρκικός πόλεμος καί ἡ Τουρκία νικήθηκε. Τά ζητήματα πού δημιουργήθηκαν ἀπό τόν πόλεμο τά ρύθμισε τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου (ἡ διάσκεψη εἰρήνης πού ἔγινε στό Βερολίνο τὸ 1878).

Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση προσπάθησε τότε νά πετύχει ἀπό τὸ συνέδριο καί τή ρύθμιση τῶν ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων, ἀλλά δυστυχῶς δέν τὸ κατόρθωσε.

Τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου ἀσχολήθηκε καί ἄλλες φορές μέ τὸ ἑλληνικό ζήτημα, χωρίς ὅμως νά καταλήξει σέ συμφωνία. Τέλος τὸ *Μάρτιο τοῦ 1881*, πού συνήλθε γιά τελευταία φορά, ἀποφάσισε νά παραχωρηθεῖ

Τὸ Ἀρκάδι

Ἑρωτήσεις

1. Πότε ἔγινε ἡ ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα;
2. Ποιά ἦταν ἡ ἥρωικότερη φάση τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866;
3. Συσχετίστε τό Ἄρκάδι καί τοὺς ἥρωές του μέ ἄλλες ὁμοίες γνωστές περιοχές.
4. Ποιές περιοχές παραχωρήθηκαν στήν Ἑλλάδα ἀπό τό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου καί πότε;

4. Ὁ μακεδονικός ἀγώνας

Στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα μεγάλη σημασία πῆρε τό Μακεδονικό ζήτημα. Οἱ Βούλγαροι, θέλοντας νά γίνουν ἀνεξάρτητο κράτος, πέτυχαν νά ἱδρῦσουν ἀνεξάρτητη ἐκκλησία τό 1870, πού ὀνομάστηκε **Βουλγαρική Ἐξαρχία**.

Τό 1878 ἡ Βουλγαρία ἔγινε ἀνεξάρτητη ἡγεμονία κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ σουλτάνου. Ὑστερα ἀπό αὐτό οἱ Βούλγαροι, στηριζόμενοι καί στή ρωσική ὑποστήριξη, θέλησαν νά δημιουργήσουν στή Βαλκανική ἓνα μεγάλο βουλγαρικό κράτος, στό ὁποῖο νά περιλάβουν τή Θράκη καί τή Μακεδονία, πού ἦταν ἀνεκαθεν χῶρες ἑλληνικές καί ὁ πληθυσμός τους ἦταν καθαρά ἑλληνικός.

Γιά τό σκοπό αὐτό ἱδρυσαν τό 1902 στή Σόφια διάφορες ἀντάρτικες ὀργανώσεις, πού εἶναι γνωστές μέ τό ὄνομα **«Μακεδονικό κομιτάτο»**. Τό κομιτάτο αὐτό ἐξόπλιζε συμμορίες **κομιτατζήδων** (κακοποιῶν Βουλγάρων), πού κατέβαιναν στή Μακεδονία καί προσπαθοῦσαν νά ἐκβουλαρίσουν τόν πληθυσμό.

Στήν ἀρχή προσπαθοῦσαν νά πετύχουν τοῦτο μέ τήν προπαγάνδα. Ἀργότερα ὁμως ἄρχισε ἡ τρομοκρατία: δολοφονοῦσαν τοὺς προεστούς καί ιδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς καί τοὺς δασκάλους, πυρπολοῦσαν τά σχολεῖα καί κατάστρεφαν ὀλόκληρα χωριά, γιά νά ἐξαφανίσουν τό ἑλληνικό στοιχείο ἀπό τή Μακεδονία.

Οἱ Τούρκοι, πού κατεῖχαν τή Μακεδονία, δέ λάβαιναν κανένα μέτρο, γιά νά προστατέψουν τόν ἑλληνικό πληθυσμό.

Γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἱδρυσαν ἀντάρτικα σώματα ἀπό ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού μῆλκαν κρυφά στή Μακεδονία τό 1904 καί καταδίωκαν τοὺς κομιτατζήδες.

Οι υπερασπιστές των Έλλήνων της Μακεδονίας από τους κοιμηματοζήδες ονομάστηκαν «*Μακεδονομάχοι*» και ο αγώνας τους ονομάστηκε «*Μακεδονικός αγώνας*» και κράτησε ως τό 1908.

Ο αγώνας αυτός υπήρξε σκληρός. Πολλοί γενναίοι Έλληνες έπεσαν στον αγώνα αυτό και ανάμεσά τους ο έθνικός ήρωας *Παύλος Μελάς*.

5. *Παύλος Μελάς*

Από τους πρώτους Έλληνες αξιωματικούς, που μπήκαν στη Μακεδονία, ήταν και ο *Παύλος Μελάς*, που γεννήθηκε τό 1870 στη Μασσαλία της Γαλλίας. Σπούδασε στην Αθήνα και τό 1891 βγήκε από τη Σχολή των Ευελπίδων άνθυπολοχαγός του πυροβολικού.

Ο *Παύλος Μελάς* ήταν θερμός πατριώτης και φλεγόταν από την επιθυμία νά πολεμήσει τους κοιμηματοζήδες. Γι' αυτό τον Αύγουστο του 1904 άφησε την Αθήνα και μέ τό ψευδώνυμο καπετάν *Μίκης Ζέζας* πέρασε τά έλληνοτουρκικά σύνορα επικεφαλής 35 άντρών.

Υστερα από πολλές περιπέτειες έφτασε στη Δυτική Μακεδονία κι άρχισε την έθνική του δράση πολεμώντας τους Βουλγάρους κοιμηματοζήδες και τους Τούρκους. Τό όνομά του είχε γίνει ο φόβος και ο τρόμος του έχθρου, που επιδίωκε μέ κάθε τρόπο νά τον έξοντώσει.

Στις 13 *Όκτωβρίου 1904* ο *Μελάς* έφτασε στο χωριό *Στάτιστα* της Καστοριάς. Εκεί προδόθηκε από βουλγαρική συμμορία και περικυ-

Ο *Παύλος Μελάς*

κλώθηκε από 150 Τούρκους στρατιώτες. Ύστερα από δίωρη σκληρή μάχη επιχείρησε με τους συντρόφους του να διασπάσει τον αποκλεισμό και να φύγουν. Στην ήρωική δμωσ αυτή έξοδο πληγώθηκε βαριά και μετά μισή ώρα πέθανε.

Ο θάνατος του Μελά συντάραξε ολόκληρο τό έθνος. Η υπόθεση της Μακεδονίας έγινε πλέον υπόθεση ολόκληρου του έλληνισμού και πολλοί Έλληνες αξιωματικοί συνέχισαν τό έργο του Μελά έναντιόν των κομιτατζήδων. Έτσι η Μακεδονία απαλλάχτηκε από τή βουλγαρική τρομοκρατία και ο έλληνισμός βρέθηκε με άκμαίο τό έθνικό φρόνημα στους άπελευθερωτικούς πολέμους του 1912-1913.

Άσκήσεις

1. Τί έννοοῦμε όταν λέμε βουλγαρική έξαρρία;
2. Τί ήταν τό βουλγαρικό μακεδονικό κομιτάτο και τί επιδίωκε;
3. Πώς αντιμετώπισαν οι Έλληνες τούς κομιτατζήδες;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τόν Παῦλο Μελά;
5. Τί αποτέλεσμα είχε ο θάνατός του για τή Μακεδονία;

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ

1. Η επανάσταση τοῦ 1909

Ἡ τακτική τῆς Τουρκίας στή Μακεδονία νά βοηθεῖ τοὺς κομιτατζήδες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καί ἡ παραμονή τῆς Κρήτης κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ πλῆγωσαν τὴν ἔθνικὴ φιλοτιμία τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ οἱ ἀξιωματικοὶ συγκρότησαν τὸ Στρατιωτικὸ Σύνδεσμο καί τὴ νύχτα στίς 14 πρὸς 15 Αὐγούστου 1909 ἐπαναστάτησαν. Ἐχοντας μαζί τους καί πολλοὺς πολίτες πῆραν τὰ ὄπλα καί στρατοπέδευσαν στὸ *Γουδί*, καί ζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησι τὰ ἐξῆς: Νά βελτιώσει τίς ἐνοπλές δυνάμεις, τὴ διοίκησι τοῦ κράτους καί τὴν παιδεία καί νά καταργήσει «τὴν ἀπαίσια συναλλαγὴ». Τὸ αἴτημα αὐτὸ ἔβρισκε σύμφωνο τὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων καί γι' αὐτὸ τὴν ἐπανάστασι τὴν ἐπιδοκίμασε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ μεγάλο συλλαλητήριο. Ἡ κυβέρνησι παραιτήθηκε καί σχηματίστηκε ἄλλη σύμφωνα μὲ τίς ὑποδείξεις τῶν ἐπαναστατῶν.

Τότε οἱ ἐπαναστάτες κάλεσαν γιὰ σύμβουλὸ τους τὸν κρητικὸ πολιτικὸ *Ἐλευθέριο Βενιζέλο*, ποὺ ἀργότερα ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Βενιζέλος ἐργάστηκε πολὺ δραστήρια καί πέτυχε μέσα σέ δύο χρόνια νά διοργανώσει τέλεια τὸ κράτος καί νά δημιουργήσει ἰσχυρὸ στρατὸ, ὅπως ἐπιδίωκε ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.

2. Ὁ α' Βαλκανικὸς πόλεμος (μὲ τοὺς Τούρκους)

α) Ἡ ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας

Στὴν Τουρκία τὸ 1908 πολλοὶ Τούρκοι μορφωμένοι, οἱ λεγόμενοι *Νεότουρκοι*, μαζί μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς ἐπαναστάτησαν. Ἐκθρόνισαν τὸ σουλτάνο Ἀβδουλ Χαμίτ, ἀνέβασαν στὸ θρόνο τὸν ἀδερφὸ του Μωάμεθ Ε' καί ἀνέλαβαν τὴν κυβέρνησι τῆς Τουρκίας.

Οἱ Νεότουρκοι ἦταν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Παλαιότουρκους. Πίεζαν πολὺ τοὺς ὑπόδουλους χριστιανούς καί ἐπιδίωκαν νά τοὺς ἐκτουρκίσουν καί νά ἐξαφανίσουν τὸ ἔθνικὸ τους φρόνημα.

Μπροστὰ στὸν κίνδυνο αὐτὸ τὰ βαλκανικὰ κράτη (Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο καί Ἑλλάδα) λησμόνησαν τίς διαφορὲς τους, ἐνώθη-

*Βαλκανικοί πόλεμοι
Τά παλικάρια τραβούν προς τὰ σύνορα*

καν σέ συμμαχία καί κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας στίς 4 Ὀκτωβρίου 1912.

Στίς 5 Ὀκτωβρίου τὰ ξημερώματα ὁ ἑλληνικός στρατός πέρασε μέ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό τὰ ἑλληνοτουρκικά σύνορα. Ἐκτόπισε τοὺς Τούρκους ἀπό τίς θέσεις τους καί τοὺς νίκησε σέ δύο μεγάλες καί ἀποφασιστικές μάχες, στό **Σαραντάπορο** καί στά **Γιαννιτσά**. Στίς 26 Ὀκτωβρίου παραδόθηκε ἡ Θεσσαλονίκη καί στίς 27 ὁ στρατός μας μπήκε νικητής στήν πόλη. Μετά τῆ Θεσσαλονίκη ὁ στρατός μας ἐλευθέρωσε τή **Φλώρινα** κι ἔφτασε ὡς τήν Κορυτσά στή Β' Ἠπειρο.

Ἀνάλογες ἦταν οἱ ἐπιτυχίες καί τῶν συμμάχων. Οἱ Σέρβοι νίκησαν τοὺς Τούρκους στό Κουμάνοβο καί κυρίεψαν τὰ Σκόπια καί τό Μοναστήρι. Οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαν τήν Ἀδριανούπολη, νίκησαν τόν τουρκικό στρατό στό Λουλέ Μπουργάς καί προχώρησαν ὡς τήν Τσατάλτζα.

β) Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου

Ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στρατοῦ μας ἐλευθέρωνε τή Μακεδονία, ἄλλο τμήμα του μέ τόν ἀντιστράτηγο Σαπουτζάκη μπήκε στήν Ἠπειρο καί νικηφόρο προχωροῦσε νά ἐλευθερώσει τὰ Γιάννενα.

Είσοδος του ελληνικού στρατού στά Γιάννενα

Τήν πόλη τήν προστάτευε ένα απόκρημνο ὕψωμα, τό **Μπιζάνι**, πού τό εἶχαν ὀχυρώσει Γερμανοί ἀξιωματικοί καί τό θεωροῦσαν ἀπόρθητο. Ἐκεῖ ἔγιναν πολύ σκληρές καί αἱματηρές μάχες.

Στίς **21 Φεβρουαρίου 1913** ὁ ἐλληνικός στρατός ἔκαμε σφοδρή αἰφνιδιαστική ἐπίθεση ἀπό ὄλα τά σημεία· ἡ φρουρά τοῦ Μπιζανιοῦ δέν ἄντεξε καί παραδόθηκε. Ὁ ἐλληνικός στρατός μπήκε στά Γιάννενα, ὅπου τοῦ ἔγινε συγκινητική ὑποδοχή.

Τριάντα χιλιάδες Τούρκοι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καί ἡ Ἥπειρος ὀλόκληρη πανηγύρισε τήν ἀπολύτρωσή της ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Ἵστερα ἀπό λίγο οἱ Βούλγαροι κυρίεψαν τήν Ἀδριανούπολη.

γ) Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν νησιῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους

Γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ πολέμου στήν ξηρά βοήθησε πολύ καί ὁ ἐλληνικός στόλος μέ ἀρχηγό τό ναύαρχο **Παῦλο Κουντουριώτη**. Κυρίεψε τή Λήμνο μέ τό εὐρύχωρο λιμάνι τοῦ Μοῦδρου καί ἀπόκλεισε τόν τουρκικό στόλο στά Δαρδανέλια.

Οί Τούρκοι δοκίμασαν δύο φορές νά σπάσουν τόν αποκλεισμό: στίς 3 Δεκεμβρίου 1912 (ναυμαχία τῆς Ἑλλάς) καί 5 Ἰανουαρίου 1913 (ναυμαχία τῆς Λήμνου). Καί στίς δύο αὐτές ναυμαχίες ὁ ἑλληνικός στόλος κατατρόπωσε τόν τουρκικό, ὁ ὁποῖος δέν ξαναβγήκε ἀπό τά Στενά.

Στό διάστημα αὐτό ὁ ἑλληνικός στόλος ἐλευθέρωσε τό ἕνα μετά τό ἄλλο τά νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Ἀρχιπελάγους) Ἰκαρία, Σάμο, Χίο, Λέσβο, Ψαρά, Ἴμβρο, Τένεδο, Σαμοθράκη καί Θάσο.

Ὑστερα ἀπό ὄλες τίς φοβερές ἤττες τους (σέ ξηρά καί σέ θάλασσα) οἱ Τούρκοι δέχτηκαν νά κάμουν εἰρήνη. Στίς **17 Μαΐου 1913** ὑπογράφηκε στό Λονδίνο συνθήκη εἰρήνης μεταξύ τῶν συμμάχων καί τῆς Τουρκίας. Μέ τή συνθήκη αὐτή ἡ Τουρκία παραχώρησε στούς νικητές τήν Ἥπειρο, τή Μακεδονία, τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Θράκης, τά νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καί τήν Κρήτη πού ἡ Ἑλλάδα τήν προσάρτησε ἀμέσως στά ἐδάφη της.

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐπικρατοῦσε στό πανελλήνιο, γιατί τό ὄνειρό του γινόταν πραγματικότητα. Στίς 5 Μαρτίου 1913 στή Θεσσαλονίκη δολοφονήθηκε ὁ βασιλιάς Γεώργιος. Στό θρόνο ἀνέβηκε ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

3. Ὁ β' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Βουλγάρους)

Λίγους μῆνες ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο μέ τούς Τούρκους οἱ σύμμαχοι φιλονίκησαν μεταξύ τους. Τήν ἀφορμή τήν ἔδωσαν οἱ Βούλγαροι μέ τήν ἀπληστία τους. Ἦθελαν νά πάρουν τό μεγαλύτερο μέρος ἀπό τά ἐδάφη πού ἀπελευθερώθηκαν. Ζητοῦσαν τή Θεσσαλονίκη ἀπό τούς Ἕλληνες καί τό Μοναστήρι ἀπό τούς Σέρβους.

Ἐπειτα ἀπό τήν παράλογη αὐτή ἀξίωση τῶν Βουλγάρων συνεννοήθηκαν μυστικά μέ τήν Ἑλλάδα ἡ Σερβία καί τό Μαυροβούνιο καί στίς **17 Ἰουνίου 1913** ἐπιτέθηκαν αἰφνιδιαστικά κατά τῆς Βουλγαρίας.

Ὁ ἑλληνικός στρατός, πού στό μεταξύ εἶχε ἐνισχυθεῖ καί μέ ἐθελοντές ἀπό διάφορα μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ, πολέμησε μέ ὄρμη· καί ἀκράτητο ἐνθουσιασμό. Ἐξανάγκασε πρῶτα τούς Βουλγάρους, πού εἶχαν μπεῖ στή Θεσσαλονίκη γιά νά ξεκουραστοῦν δῆθεν, νά παραδοθοῦν. Κατόπιν τούς ἐπιτέθηκε στό **Κιλκίς**, ὅπου εἶχαν ὀχυρωθεῖ.

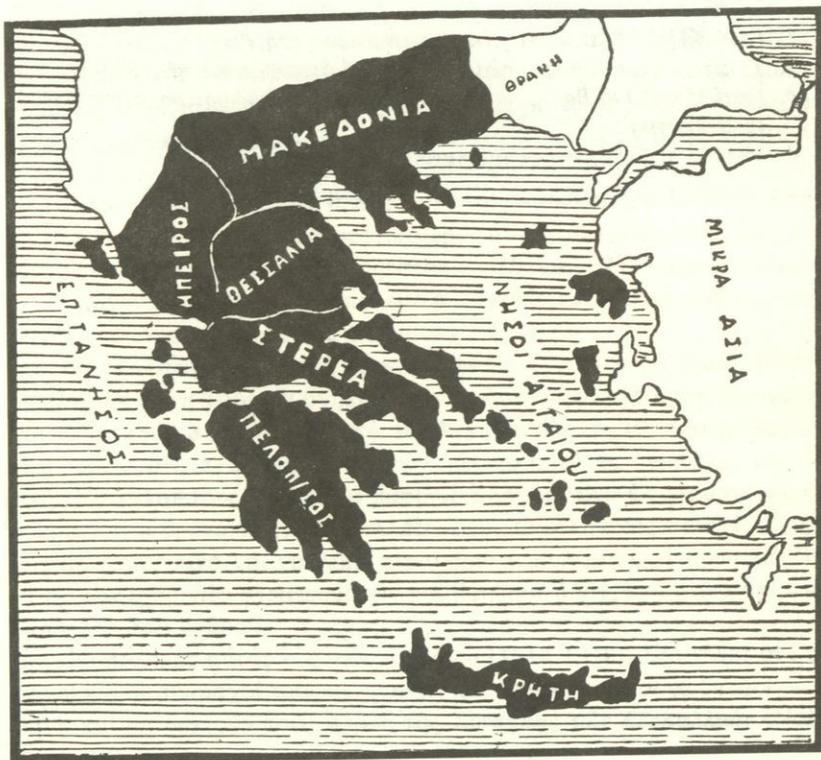
Στή μάχη τοῦ Κιλκίς (**19-21 Ἰουνίου 1913**) οἱ ἥρωικοί στρατιῶτες μας πολέμησαν τούς Βουλγάρους στήθος μέ στήθος. Μέ τήν ξιφολόγη τούς ἐβγαλαν ἀπό τά χαρακώματά τους καί τούς διασκόρπισαν πρὸς τίς

Σέρρες και τή Δοϊράνη. Ἡ ἑλληνική ἀντρεία μεγαλούργησε καί πάλι. Οἱ Βούλγαροι στό Κιλκίς ἔπαθαν σωστή πανωλεθρία. Ἄλλά καί οἱ δικές μας ἀπώλειες ἦταν σοβαρές.

Τήν ἴδια πανωλεθρία ἔπαθαν οἱ Βούλγαροι καί στή μάχη τοῦ *Λαχανά*, πού ἔγινε σύγχρονα. Ὁ στρατός μας, πολεμώντας μέ τήν ἴδια ὀρμή, πήρε πάλι τή *Γευγελή*, τή *Νιγρίτα*, τή *Δοϊράνη* καί τή *Στρώμνιτσα*.

Συνεχίζοντας τίς ἐπιθέσεις του ὁ στρατός μας ἐλευθέρωσε μέσα σέ ἕνα μήνα ὀλόκληρη τή Μακεδονία καί μπήκε στή Βουλγαρία ἑτοιμος νά ἐπιτεθεῖ κατά τῆς Σόφιας.

Στό μεταξύ οἱ Σέρβοι καί οἱ Μαυροβούνιοι νίκησαν ἐπανειλημμένα τούς Βουλγάρους καί τούς ἔφτασαν στά παλιά τους σύνορα. Τότε ἡ Ρου-

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1913

μανία βρήκε την ευκαιρία και μπήκε στο βουλγαρικό έδαφος, ενώ η Τουρκία ξαναπῆρε την Άδριανούπολη.

Έπειτα από αυτά η Βουλγαρία αναγκάστηκε να ζητήσει ειρήνη. Ο πόλεμος σταμάτησε και στις **28 Ιουλίου 1913** υπογράφηκε η **Συνθήκη του Βουκουρεστίου**. Μέ τη συνθήκη αυτή η Ελλάδα πήρε την υπόλοιπη Ήπειρο (έκτός από τη Β. Ήπειρο), την Ανατολική Μακεδονία ως το Νέστο και τη Ροδόπη, και τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους.

Με τους παραπάνω νικηφόρους πολέμους η Ελλάδα άπελευθέρωσε πολλά υπόδουλα έδάφη της, διπλασιάστηκε σε έκταση και πληθυσμό και έγινε ένδοξη και σεβαστή σε όλο τον κόσμο.

Έρωτήσεις

1. Ποιά υπῆρξε η αίτία να γίνει η επανάσταση στο Γουδί;
2. Τί πέτυχε ο Βενιζέλος αναλαμβάνοντας τη διακυβέρνηση της Ελλάδας;
3. Γιατί λέμε ότι οι Βαλκανικοί πόλεμοι είναι τό σπουδαιότερο γεγονός για τη Βαλκανική;
4. Μεταξύ ποιών έγιναν οι Βαλκανικοί πόλεμοι;

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ζοῦσε εἰρηνικά καὶ προσπαθοῦσε νὰ διοργανώσει τὰ νέα ἐδάφη της καὶ νὰ ἐπανορθώσει τὶς καταστροφές της. Δέν πρόλαβε ὁμως, γιατί τὸν **Ἀύγουστο τοῦ 1914** ξέσπασε νέος πόλεμος μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Οἱ Μεγάλες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης εἶχαν χωριστεῖ σέ δύο μεγάλες ἀντίπαλες παρατάξεις. Ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά ἦταν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία (τριπλὴ Συνεννόηση) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία. Καὶ ζητοῦσαν ἀφορμὴ, γιὰ νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο.

Ἡ ἀφορμὴ δὲ βράδυνε νὰ δοθεῖ. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1914 Σέρβοι φοιτητὲς δολοφόνησαν τὸ διάδοχο τῆς Αὐστρίας στό Σεράγεβο τῆς Σερβίας. Ἀμέσως οἱ Αὐστριακοὶ κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Σερβίας. Σέ βοήθεια τῆς Σερβίας πῆγαν οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, ἐνῶ σέ βοήθεια τῆς Αὐστρίας πῆγαν οἱ Γερμανοί.

Ἔτσι ὁ πόλεμος αὐτὸς γενικεύτηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1914 καὶ ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος καὶ καταστρεπτικότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς πολέμους, πού εἶχαν γίνεи ὡς τότε. Καὶ εἶναι γνωστός ὡς **Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος**.

Ἀργότερα μπῆκαν στὸν πόλεμο ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία ὡς σύμμαχοι τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Ἡ Ἑλλάδα στὴν ἀρχὴ ἔμεινε οὐδέτερη. Ἀργότερα ὁμως, ὅταν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία βγῆκαν στὸν πόλεμο μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Βουλγαρία ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Μακεδονίας, ἡ Ἑλλάδα βγῆκε ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα. ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο αὐτὸ ὡς σύμμαχος τῆς τριπλῆς Συνεννόησεως, ἔδωξε τὸ βασιλιά Κωνσταντῖνο ὡς γερμανόφιλο κι ἀνέβασε στό θρόνο τὸ γιό του Ἀλέξανδρο. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνωμένος μὲ τὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά στρατεύματα πολέμησε μὲ ἥρωισμό ἐναντίον τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων καὶ βοήθησε ἀποτελεσματικά στὴν κτάρρευση τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε 4 χρόνια (1914-1918). Στὸ τέλος οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί τους νικῆθηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν εἰρήνη καὶ νὰ δεχτοῦν τοὺς ὅρους τῆς **Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών** (Νοέμβριος 1918).

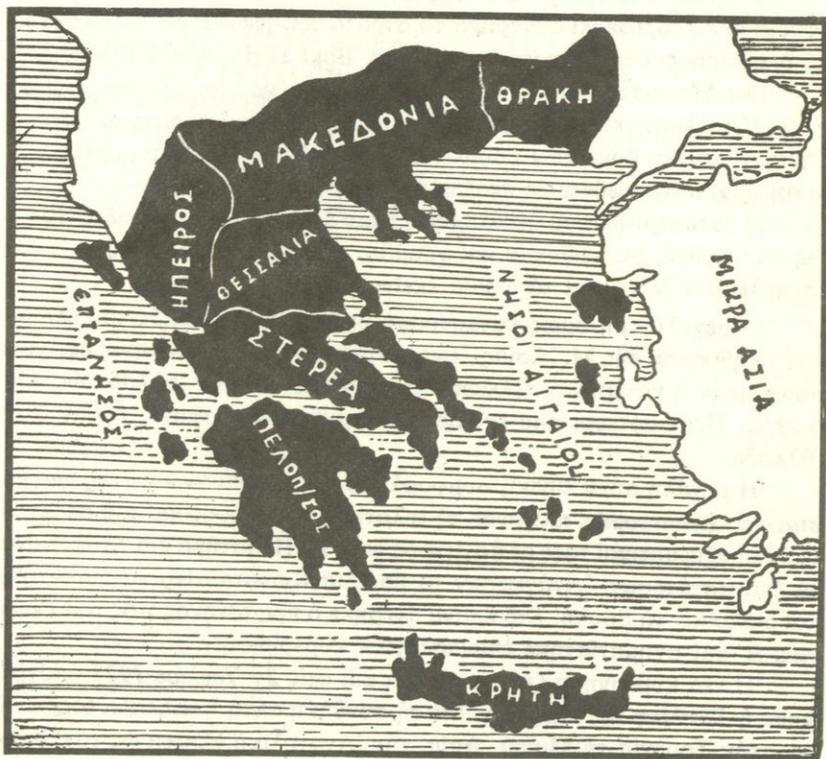
Μετὰ τὸν ὀριστικὸν τερματισμὸ τοῦ πολέμου οἱ νικητρίες Δυνάμεις,

πού αναγνώρισαν τις θυσίες τῆς Ἑλλάδας, τῆς παραχώρησαν μέ τή **Συνθήκη τῶν Σεβρών** (Αὔγουστος 1920) ὁλόκληρη τή Θράκη ἐκτός ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, τήν περιοχή τῆς Σμύρνης στή Μικρά Ἀσία καί τά Δωδεκάνησα, πού ἀπό τό 1912 τά κατεῖχαν οἱ Ἴταλοι.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Στις 15 Μαΐου 1919 έλληνικά στρατεύματα με έντολή των Μεγάλων Δυνάμεων αποβιβάστηκαν στη Μ. Άσία και κυρίεψαν τη Σμύρνη με την περιοχή της. Τήν ενέργεια αυτή τής Έλλάδας επικύρωσε κατόπιν ή Συνθήκη των Σεβρών.

Τή Συνθήκη των Σεβρών όμως δέν τήν αναγνώρισε ό Τουρκος άνώτερος άξιωματικός Άτατούρκ **Μουσταφά Κεμάλ**. Αυτός έπαναστάτησε, ανέλαβε τήν κυβέρνηση τής χώρας του με πρωτεύουσα τήν Άγκυρα και άρχισε τόν πόλεμο κατά των Έλλήνων.

Η Έλλάδα τοῦ 1923

Ἡ Ἑλλάδα τότε ὑποχρεώθηκε νά ἐπιβάλλει μέ τά ὄπλα τή Συνθήκη τῶν Σεβρών. Ἔτσι ἔγινε ἡ μικρασιατική ἐκστρατεία.

Ἡ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ἀπό τήν ἀρχή δύσκολη. Ἔγινε ὁμως ἀκόμα δυσκολότερη μετά τίς ἐκλογές τῆς 1 Νοεμβρίου 1920. Στίς ἐκλογές αὐτές ἔχασε ὁ Βενιζέλος καί τήν ἐξουσία τήν πῆρε τό Λαϊκό Κόμμα. Ἡ νέα κυβέρνηση ξανάφερε στό θρόνο τό βασιλιά Κωνσταντῖνο, γιατί στό μεταξύ εἶχε πεθάνει ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ σύμμαχοι δυσανεστήθηκαν ἀπό τήν ἐπάνοδο τοῦ Κωνσταντίνου καί ἄλλαξαν πολιτική. Ἄρχισαν νά βοηθοῦν φανερά τόν Κεμάλ. Ὁ ἑλληνικός στρατός πολέμησε καί πάλι μέ ἡρωισμό καί προχώρησε νικητής ὡς τό Σαγγάριο ποταμό, ἀφοῦ κυριεψε τό Ἔσκι Σεχίρ, τό Ἀφιόν Καραχισάρ καί τήν Προύσα.

Κουρασμένοι ὁμως ὁ στρατός μας ἀπό τόν τριετή πόλεμο καί χωρίς ἐφόδια δέν μπόρεσε νά συντρίψει τό στρατό τοῦ Κεμάλ καί ἀναγκάστηκε νά ὑποχωρήσει στήν ὀχρωμένη γραμμή Ἔσκι Σεχίρ-Ἀφιόν Καραχισάρ.

Τόν Αὐγούστο τοῦ 1922 ὁ Κεμάλ, ἐνισχυμένος καί ἀπό τοὺς συμμάχους, ἐξαπέλυσε γενική ἐπίθεση. Ὁ στρατός μας δέν μπόρεσε νά συγκρατήσῃ τή μεγάλη ὄρμη τῶν Τούρκων. Νικήθηκε καί μέσα στή μεγάλη σύγκρουση ἄρχισε νά φεύγει μέ ἀταξία πρὸς τή θάλασσα.

Ἡ καταστροφή πού ἀκολοῦθησε ἦταν ἀπερίγραπτη. Χιλιάδες Ἑλληνες στρατιῶτες σκοτώθηκαν καί χιλιάδες αἰχμαλωτίστηκαν· χάσαμε ὅλο τό πολεμικό ὕλικό καί τά ὄραϊα ἐκεῖνα μέρη.

Ἡ μεγαλύτερη ὁμως καταστροφή ὑπῆρξε ὁ ἀφανισμός τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκατοντάδες ἀπό τοὺς Ἑλληνες ἐκεῖνους σφάχτηκαν ἢ κατέφυγαν τελείως καταστραμμένοι στήν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες. Περισσότεροι ἀπό ἑνάμισι ἑκατομμῦριο πρόσφυγες ἦρθαν στήν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη αὐτή ἐθνική συμφορά, πού μᾶς εἶναι γνωστή ὡς *«μικρασιατική καταστροφή»*, πλήγωσε τή φιλοτιμία τοῦ ἔθνους καί τοῦ στρατοῦ. Πολλοί ἀξιωματικοί τότε μέ ἀρχηγούς τοὺς Ν. Πλαστήρα καί Στυλ. Γονατά ἐπαναστάτησαν. Ἀνάγκασαν τό βασιλιά Κωνσταντῖνο νά παραιτηθεῖ καί διάλυσαν τή βουλή. Στό θρόνο ἀνέβηκε ὁ πρωτότοκος γιός του *Γεώργιος Β'* καί σχηματίστηκε ἐπαναστατική κυβέρνηση.

Ἡ νέα κυβέρνηση ζήτησε εἰρήνη καί στίς **24 Ἰουλίου 1923** ὑπογράφηκε ἡ *Συνθήκη τῆς Λωζάνης*. Μέ τή συνθήκη αὐτή ἡ Ἑλλάδα ἔδωσε πίσω στήν Τουρκία τή Μικρά Ἀσία, τήν Ἀνατολική Θράκη ὡς τόν Ἔβρο ποταμό καί τά νησιά Ἴμβρο καί Τένεδο.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1923 ἔγιναν ἐκλογές γιά ἔθνική συνέλευση. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐκείνη τό Μάρτιο τοῦ 1924 κατάργησε τή βασιλεία καί θέσπισε ὡς πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας τή δημοκρατία.

Τό 1935 ξαναγύρισε στήν Ἑλλάδα ὁ βασιλιάς Γεώργιος ὁ Β΄ μέ δημοψήφισμα. Ὁ Γεώργιος ἀνάθεσε τό σχηματισμό κυβερνήσεως στόν Ἰωάννη Μεταξά, πού κυβέρνησε τόν τόπο δικτατορικά, δηλαδή χωρίς Βουλή, ὡς τό θάνατό του, πού συνέβηκε στή διάρκεια τοῦ ἐλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Ἐρωτήσεις

1. Πότε καί μεταξύ ποιῶν ἔγινε ὁ Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος;
2. Ποιά θέση πῆρε ἡ Ἑλλάδα στόν πόλεμο αὐτό;
3. Τί τέλος εἶχε ὁ πόλεμος αὐτός;
4. Τί κέρδισε ἡ Ἑλλάδα ἀπό τόν πόλεμο;
5. Γιατί ἀπέτυχε ἡ μικρασιατική ἐκστρατεία;
6. Ποιά ἦταν τά ἀποτελέσματα τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς γιά τήν Ἑλλάδα;
7. Νά συγκρίνετε τή Συνθήκη τῶν Σεβρῶν μέ τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄
ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

1. *Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940 καί τό «Όχι»*

Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1939 οἱ Γερμανοί μέ ἀρχηγό (φύρερ) τόν *Ἀδόλφο Χίτλερ* κήρυξαν τόν πόλεμο κατά τῆς Πολωνίας. Τῆ βοήθεια τῆς Πολωνίας ἀνέλαβαν ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία. Ἐτσι ξέσπασε ἡ θύελλα ἐνός νέου πολέμου, πού πολύ σύντομα ἐγινε παγκόσμιος. Ὁ Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1939-1945) ἦταν ἀσύγκριτα φρικτότερος ἀπό τόν πρῶτο.

Ἡ Ἑλλάδα θέλησε νά μείνει οὐδέτερη. Ὅμως τήν ἐποχὴ ἐκείνη κυβερνοῦσε τήν Ἰταλία ὁ δικτάτορας *Μπενίτο Μουσολίνι*, πού ὄνειρευόταν νά κατακτήσει τίς χῶρες τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου καί νά ἰδρύσει μιὰ μεγάλη ἰταλική αὐτοκρατορία. Γι' αὐτό τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1939 κυρίεψε τήν Ἀλβανία.

Ἀπό τό 1940, πού μπῆκε στόν πόλεμο σάν σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἄρχισε τίς προκλήσεις καί ζητοῦσε ἀφορμὴ νά ἐπιτεθεῖ κατά τῆς Ἑλλάδας. Τά ἰταλικά ἀεροπλάνα ἐπανελημμένα παραβίασαν τόν ἑλληνικό ἐναέριο χῶρο καί βομβάρδισαν ἑλληνικά πλοῖα. Καί στίς 15 Αὐγούστου 1940 ἰταλικό ὑποβρύχιο τορπίλισε στό λιμάνι τῆς Τήνου καί βύθισε τό πολεμικό μας «Ἑλλη».

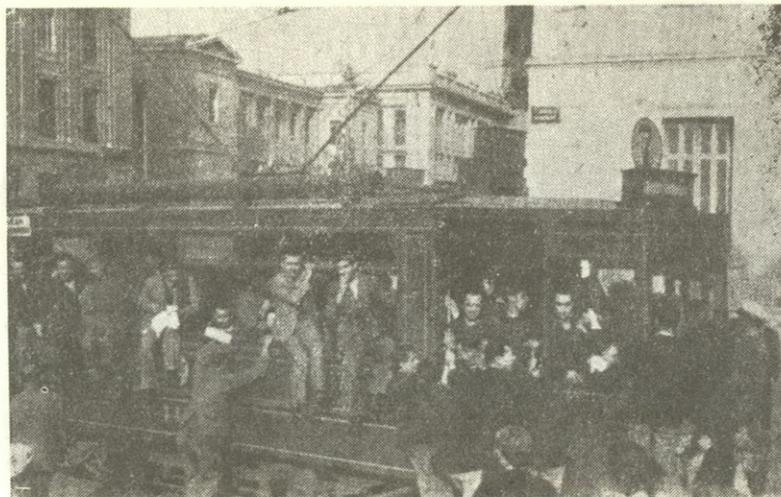
Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση κράτησε καί πάλι τήν ψυχραιμία της, γιά νά μὴ ρίξει τόν ἑλληνικό λαό στή θύελλα τοῦ πολέμου. Ὁ Μουσολίνι ὅμως εἶχε ἀποφασίσει τόν πόλεμο. Καί τῆ νύχτα τῆς 27-28 Ὀκτωβρίου 1940 ζήτησε νά ἐπιτρέψουμε στόν ἰταλικό στρατό νά μπεῖ στήν Ἑλλάδα καί νά καταλάβει ὀρισμένα στρατηγικά σημεῖα.

Ἡ Ἑλλάδα ἀρνήθηκε μέ τό ἱστορικό «ΟΧΙ» καί στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία μᾶς κήρυξε τόν πόλεμο.

2. *Ἡ ἑλληνική νίκη*

Ὁ ἥρωικός στρατός μας, ἠλεκτρισμένος ἀπό τό μεγάλο «ὄχι», ἔτρεξε στά ἡπειρωτικά βουνά, ὅπου οἱ λίγοι φρουροὶ τῶν συνόρων μας πολεμοῦσαν μέ αὐταπάρνηση, γιά νά ὑπερασπιστοῦν τό πατριό ἔδαφος.

Χωρίς νά φοβηθεῖ ὁ στρατός μας τό πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ, τά μηχανοκίνητα, τά τάνκς καί τά βομβαρδιστικά του, ὤρμησε μέ τήν ξιφολόγχη στά

28 Ὀκτωβρίου 1940

Μέ ἐνθουσιασμό τραβοῦν γιά τό μέτωπο

Μάνες και αδελφές τούς συνοδεύουν

Στά αλβανικά βουνά

χέρια κατά τῶν Ἰταλῶν. Καί μέσα σέ λίγες ἡμέρες τό θαῦμα ἔγινε. Οἱ Ἰταλοί πανικόβλητοι καί κατατσακισμένοι φεύγουν πρὸς τή Β. Ἠπειρο.

Οἱ νίκες ἤ μιὰ μετὰ τήν ἄλλη στεφανώνουν τά ἑλληνικά ὄπλα καί δίνουν φτερά στοὺς θρυλικούς *τσολιάδες* μας. Τά κατορθώματά τους στήν

Οί πρώτοι τραυματίες

Στό άλβανικό μέτωπο

Πίνδο, στον Καλαμά, στο Μοράβα, στην Κορυτσά, στην Κλεισούρα και στις άλλες θρυλικές μάχες στην Άλβανία θά μένουν σάν υπέρλαμπρα μετέωρα, πού θά φωτίζουν τούς λαούς στό δρόμο πρós τή θυσία γιά τήν έλευθερία.

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξε ὁ ἐνθουσιασμός ὀλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅλοι ἐργάζονταν γιὰ τὴν τελικὴ νίκη. Οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τῆς ἡρωικῆς Ἡπείρου βοηθοῦσαν τὸ στρατό μας μεταφέροντας πολεμοφόδια καὶ τροφίμα, ὅπου δὲν μποροῦσαν νὰ φτάσουν τὰ ζῶα.

Κατάπληκτος παρακολουθοῦσε ὁ κόσμος ὀλόκληρος τὸν ἀγώνα τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ ὁμολογοῦσαν ὅτι «στό ἐξῆς δέ θά λέμε ὅτι οἱ Ἕλληνες πολεμοῦν σάν ἥρωες, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦν σάν Ἕλληνες».

3. Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση

Ἐξὶ ὀλόκληρους μῆνες κράτησε ὁ πόλεμος στὴν Ἀλβανία καὶ οἱ Ἴταλοι κινδύνευαν νὰ ριχτοῦν στὴ θάλασσα. Ὁ Χίτλερ τότε, γιὰ νὰ σώσει τοὺς συμμάχους του, κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Στὶς 6 Ἀπριλίου 1941 γερμανικὸς στρατὸς πολυἀριθμῶς, μὲ ἄρματα μάχης, μὲ ἄφθοно πολεμικὸ ὕλικὸ καὶ ἰσχυρότατη ἀεροπορία, ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, πού τὰ προστάτευαν ἐλάχιστοι στρατιῶτες.

Οἱ φρουροὶ μας ἀντιστάθηκαν μὲ τὸν ἴδιο ἥρωισμό καὶ κατὰ τοῦ νέου εἰσβολέα. Οἱ μηχανοκίνητες δῦμος γερμανικὲς φάλαγγες νίκησαν τοὺς Σέρβους καὶ μπῆκαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Δοϊράνη καὶ τὴ Γευγελή. Τὰ ὄχυρά μας κυκλώθηκαν καὶ οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστὲς τοὺς ἀναγκάστηκαν νὰ σταματήσουν κάθε ἀντίσταση. Καὶ στὶς 27 Ἀπριλίου 1941 οἱ Γερμανοὶ ὑποδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀντίσταση κατὰ τῶν Γερμανῶν συνεχίστηκε στὴν Κρήτη ὡς τὶς 20 Μαΐου, ὅταν καὶ τὸ ἥρωικὸ αὐτὸ νησί ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ.

Τότε ἔνα μέρος τοῦ στρατοῦ, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας πῆγαν στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ συνέχισαν τὸν ἀγώνα στό πλευρὸ τῶν συμμάχων μας ὡς τὴν τελικὴ νίκη.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ ἀντίσταση τῆς Κρήτης ἀπασχόλησαν τοὺς Γερμανοὺς ὡς τὸ τέλος Μαΐου 1941. Τοῦτο εἶχε σπουδαιότατη σημασία γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου, γιατί ἀνάγκασε τὸ Χίτλερ νὰ καθυστερήσει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ρωσίας. Τὸν ἄρχισε στὶς 22 Ἰουνίου 1941 κι ἔτσι δὲν πρόλαβε νὰ καταλάβει τὴ Μόσχα πρὶν ἀρχίσει ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμῶνας.

4. Ἡ ἀντίσταση τοῦ ἔθνους στοὺς ξένους κατακτητές

Τέσσερα περίπου χρόνια ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμεινε κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πέλμα τῶν βάρβαρων κατακτητῶν Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Βουλγάρων. Ἡ μισητὴ κατοχὴ διάρκεσε ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ὡς τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944.

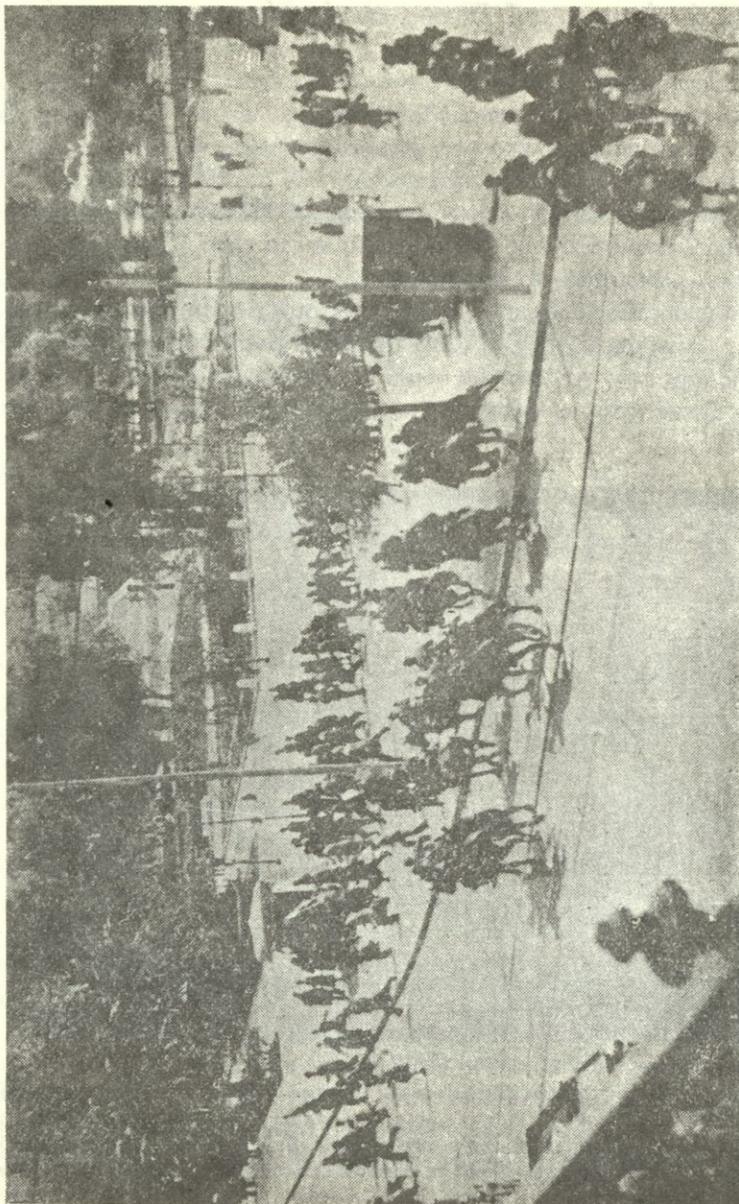
Ὁ χειμῶνας τοῦ 1941 ἦταν ἀπαίσιος. Οἱ Ἕλληνες πέθαιναν κατὰ ἑκατοντάδες στοὺς δρόμους ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο. Ὅσοι ἔζησαν, ἦταν σκελετωμένοι ἀπὸ τὸν ὑποσιτισμό.

Καὶ ὑπόδουλος ὁμοῦς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς συνέχισε τὴν ἀντίστασή του. Πολλοί, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, διέφυγαν μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους στὴν Αἴγυπτο καὶ συμπλήρωσαν τίς ἐκεῖ ἔνοπλες δυνάμεις. Ἔτσι σχηματίστηκαν οἱ ἑλληνικὲς ταξιαρχίες, πού δόξασαν τὰ ἑλληνικά

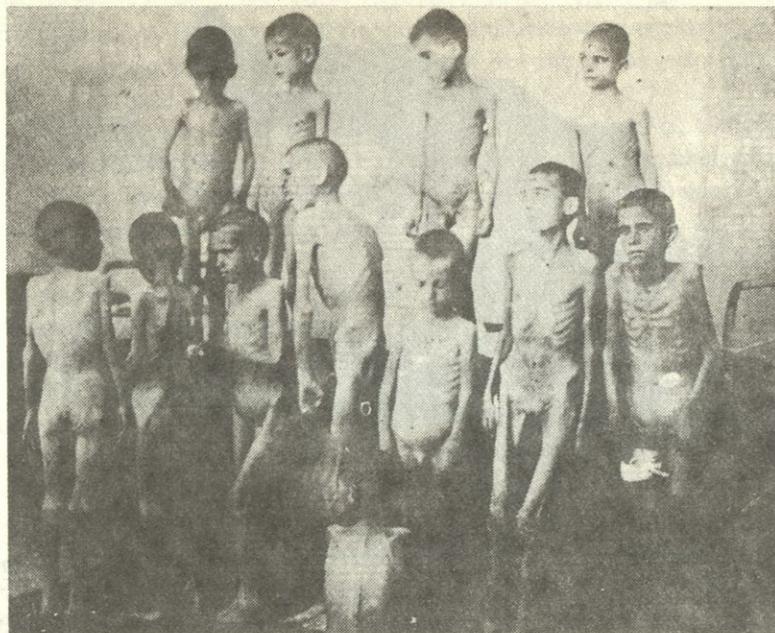

Ἡ γερμανικὴ θηριωδία στὴν Κρήτη

Ἐστερα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πελοπόννησο οἱ Γερμανοὶ κυρίεψαν μὲ ἀλεξίπτωτιστὲς τὴν Κρήτη. Ἐπειδὴ οἱ ἀδάμαστοι Κρητικοί, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκαναν ἄγρια ἀντίσταση, οἱ Γερμανοὶ τοὺς μεταχειρίστηκαν μὲ τὸ σκληρότερο τρόπο. Στὴν εἰκόνα οἱ Γερμανοὶ στρατιῶτες βλέπουν μὲ ἀπάθεια καὶ περιφρόνηση τὰ πτώματα ἐκτελεσθέντων Ἑλλήνων, ἐνῶ οἱ συγγενεῖς τους μὲ σπαραγμῆνη ψυχὴ πλησιάζουν γιὰ νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν.

*Οί βαρβαρότητες τής έχθρικής κατοχής
Τό Ιταλικό Ιεπικό όμα πάνω στους Άθηναίους, που βγήκαν στους δρόμους γιά νά
γιορτάσουν τήν 25η Μαρτίου 1943.*

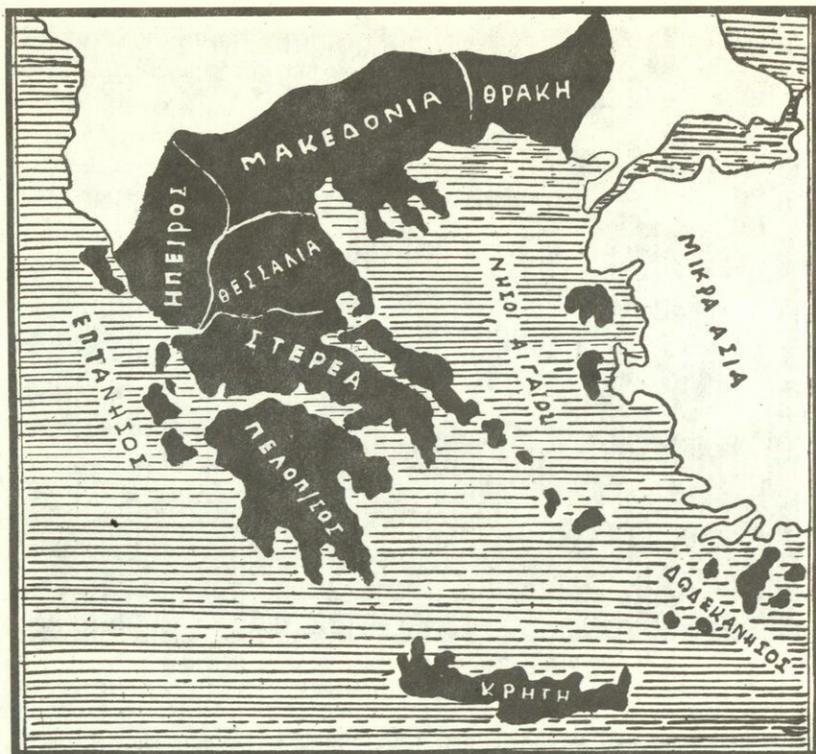
*Ἡ φρίκη τῆς πείνας. Τά σκελεθρωμένα παιδιά.
Χειμῶνας τοῦ 1941-42*

δπλα μέ τά ἥρωικά κατορθώματά τους στό **Ἑλ-Ἀλαμείν** τῆς Ἀφρικῆς, στό **Ρίμνι** τῆς Ἰταλίας καί σέ πολλές συγκρούσεις στή θάλασσα.

Ἄλλά καί στήν ὑποδουλωμένη Ἑλλάδα σχηματίστηκαν πολλές ἀντάρτικες ομάδες. Ἀνέβηκαν στά ἑλληνικά βουνά καί ἄρχισαν σκληρό ἀγώνα κατά τῶν κατακτητῶν. Ἀκόμα καί μέσα στίς πόλεις σχηματίστηκαν μυστικές πολιτικές ὀργανώσεις, πού μέ δολιοφθορές ἔφεραν σέ δύσκολη θέση τόν κατακτητή.

Οἱ κατακτητές, γιά νά λυγίσουν τό φρόνημα τοῦ ἀδούλωτου λαοῦ μας μεταχειρίστηκαν κάθε σκληρό καί ἀπάνθρωπο μέσο: ἀρπαγές, καταστροφές, φυλακίσεις, ἀπαγχονισμούς καί τίς τρομερές ὀμαδικές ἐκτελέσεις.

Οἱ ὀμαδικές ἐκτελέσεις στά Καλάβρυτα, στό Δίστομο, στή Σπάρτη, στό Δοξάτο, στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλα μέρη τῆς χώρας θά μαρτυροῦν αἰῶνια τί εἶναι δυνατόν νά ἀντιμετωπίσει ἕνας λαός πού βρίσκεται κάτω ἀπό ξένη κατοχή.

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1946 καὶ σήμερα

5. Ἡ ἀπελευθέρωση καὶ ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου

Τὸ 1943 οἱ Ἴταλοι ἀναγκάστηκαν νὰ συνθηκολογήσουν κάτω ἀπὸ τὰ σκληρὰ χτυπήματα τῶν συμμάχων σὲ ὄλα τὰ μέτωπα. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 οἱ Γερμανοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, γιατί οἱ σύμμαχοι προχωροῦσαν νικητὲς καὶ στὰ δύο μέτωπα: στὸ Δυτικὸ οἱ Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοὶ καὶ στὸ Ἀνατολικὸ οἱ Ρῶσοι.

Στὶς **12 Ὀκτωβρίου 1944** ἡ σημαία μας κυμάτισε καὶ πάλι στὸν ἱερὸ βράχο τῆς Ἀκροπόλεως στὴν Ἀθήνα καὶ ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα πανηγύρισε μὲ γιορταστικὲς ἐκδηλώσεις τὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας της.

Ἡ Ἑλλάδα ἐλευθερώθηκε ἔνδοξη καὶ τιμημένη ἀλλὰ κυριολεκτικὰ

καταστραμμένη. Θυσίασε τά πάντα γιά τήν άπελευθέρωσή της καί τή νίκη τών συμμάχων. Οί δυνατοί δμως σύμμαχοι δέν τής έδωσαν τήν άμοιβή πού τής άξιζε.

Μετά τήν όριστική συντριβή τών Γερμανών καί τό τέλος του πολέμου (Αύγουστος 1945) ή Έλλάδα πήρε πάλι τά έδάφη της, πού είχαν καταπατήσει οί Βούλγαροι, καί προσάρτησε τά Δωδεκάνησα πού κρατούσαν ώς τότε οί Ίταλοί.

Η ένωση τής Δωδεκανήσου μέ τήν Έλλάδα άποφασίστηκε στό Παρίσι άπό τό άνώτατο Συμβούλιο τών 4 Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Αμερικής, Γαλλίας καί Ρωσίας) καί επικυρώθηκε μέ τήν Έλληνοϊταλική Συνθήκη ειρήνης, πού υπογράφηκε στό Παρίσι.

Τό Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου οί βρετανικές στρατιωτικές άρχές μεταβίβασαν τή διοίκηση τών νησιών στην Έλλάδα. Η επίσημη τελετή τής Ένώσεως έγινε στις **7 Μαρτίου 1948** πανηγυρικά καί μέσα σέ άκράτητο ένθουσιασμό τών κατοίκων τής Δωδεκανήσου καί πολλών άλλων Έλλήνων πού βρέθηκαν εκεί, γιά νά ζήσουν τήν ιερή εκείνη στιγμή.

Τά Δωδεκάνησα είναι πλέον έλληνικά! Δικαιώθηκε ένας άπό τούς τελευταίους πόθους του έθνους μας. Η Β. Ήπειρος δμως μένει δυστυχώς άκόμα σέ ξένα χέρια.

Έρωτήσεις

1. Γιατί ή κυβέρνηση τής Έλλάδας άνέχτηκε τή βύθιση άπό τούς Ίταλούς του πολεμικού μας «Έλλη»;
2. Πώς δέχτηκε ό έλληνικός λαός τό ιστορικό «Όχι»;
3. Γιατί οί έλληνικές δυνάμεις κατατρόπωσαν τίς πολύ υπέρτερες ιταλικές;
4. Γιατί ή Γερμανία μάς κήρυξε τόν πόλεμο;
5. Τί έννοούμε όταν λέμε κατοχή;
6. Πώς άντέδρασε ό έλληνικός λαός στην έχθρική κατοχή;
7. Τί αντίποινα μεταχειρίστηκαν οί Γερμανοί, γιά νά εξουδετερώσουν τήν έλληνική άντίσταση;
8. Τί συμβολίζει ό κυματισμός τής έλληνικής σημαίας στην Ακρόπολη;
9. Σέ τί ώφέλησε τούς συμμάχους ό άγώνας τών Έλλήνων;

Ἡ δοκιμασία τοῦ ἔθνους κατά τήν περίοδο 1944-1949 καί ἡ σημασία τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος

Ὁ ἑλληνικός λαός κάτω ἀπό τήν τριπλή ξενική κατοχή (Ἰταλίας-Γερμανίας-Βουλγαρίας) πέρασε, ὅπως μάθαμε, πολλές συμφορές. Μά δέ λύγισε. Διατήρησε ἀδούλωτο φρόνημα, ὀργάνωσε τήν ἐθνική ἀντίσταση, πολέμησε μέ κάθε τρόπο τόν κατακτητή καί βοήθησε στόν πόλεμο τούς συμμάχους μας (Ἄγγλους, Ἀμερικανούς καί Ρώσους).

Ἡ ἐθνική ὁμως ἀντίσταση δέν ἔμεινε δυστυχῶς ἐνωμένη. Ἄρχισαν προστριβές μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθεῖ διαμάχη ἀνάμεσα στίς παρατάξεις. Τή διαμάχη αὐτή ὑπόθαλψαν καί οἱ σύμμαχοι, πού καθέννας τους ἐνδιαφερόταν νά ἐξασφαλίσει γιά λογαριασμό του τήν ἐπιρροή του στήν Ἑλλάδα μετά τή λήξη τοῦ πολέμου.

Ἔτσι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας (Ὀκτώβριος 1944) βρῆκε τό λαό χωρισμένο, σέ μιά στιγμή πού περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά χρειαζόταν ὁμόνοια καί ἐνότητα, γιά νά ἐπανορθώσει τίς καταστροφές τῆς χώρας καί ἀδερφωμένος νά συνεχίσει τό εἰρηνικό του ἔργο.

Ἡ διαίρεση αὐτή τοῦ λαοῦ ὀδήγησε στό φοβερό ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ **1944-45** καί **1946-49**. Στόν ἐμφύλιο αὐτό πόλεμο ἡ Ἑλλάδα δοκιμάστηκε πολύ. Ἄφθονο ἀδελφικό αἷμα πότισε τά ἑλληνικά χώματα, ἀνυπολόγιστες ζημιές προξενήθηκαν στήν οἰκονομία τῆς χώρας καί ὑποδαυλίστηκαν τά μίσση, πού καί σήμερα ἀκόμα ἐπηρεάζουν τήν ὁμαλή πολιτική ἐξέλιξη τῆς χώρας.

Ἐπειδή ὁμως ἔχουμε πικρή πείρα γιά τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα τῶν ἐμφύλιων πολέμων, ἔχουμε ὄλοι οἱ Ἕλληνες ὑποχρέωση, νά ξεχάσουμε τίς διαφορές πού μᾶς διαιροῦν ὡς λαό, καί ἐνωμένοι νά περιφρουρήσουμε τήν ἀνεξαρτησία καί τήν ἀκεραιότητα τῆς πατρίδας μας, γιατί οἱ κίνδυνοι δέν ἐξέλιπαν.

Ἔτσι ἐνωμένοι καί μέ ὄλες μας τίς δυνάμεις νά δουλέψουμε γιά τήν ἀνόρθωση τῆς χώρας μας καί νά πάρουμε ὡς λαός τή θέση πού μᾶς ἀνήκει ἀνάμεσα στούς πιά προοδευμένους λαούς.

Κάθε γενιά πρέπει νά παραδίνει στή νέα, τήν πατρίδα ἐνωμένη καί εὐτυχισμένη, πού νά τή ζηλεύουν οἱ φίλοι καί νά τή σέβονται οἱ ἔχθροί. Τό σύνθημά μας πρέπει νά εἶναι: ἐργασία, ἐνότητα, παιδεία. Πρέπει νά κά-

νουμε δική μας τήν ἐπιστήμη καί τίς τέχνες, πού εἶναι δύο σπουδαῖες δυνάμεις γιά τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄδερφωμένοι μέ τούς λαούς πού ἀγαποῦν τήν εἰρήνη, τή συνεννόηση καί τή συνεργασία νά προχωρήσουμε *πρός τά ἔμπρός* γιά ἕνα καλύτερο μέλλον δικό μας καί τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ πολύχρονη καί ἐνδοξη ἱστορία μας μᾶς ἐπιβάλλει μεγάλες ὑποχρεώσεις! Λαμπρό παρελθόν μᾶς ὑποχρεώνει γιά λαμπρό παρόν καί λαμπρότερο μέλλον. Ἡ ἐπιτυχία ὁμως προϋποθέτει ὁμόνοια καί ἐνότητα ὅλου τοῦ λαοῦ μας καί ἐσωτερική γαλήνη.

Ἔτσι τό ἔθνος μας, ἀπερίσπαστο ἀπό ἐσωτερικές ἀνωμαλίες, θά μπορέσει νά βαδίσει τό δρόμο τῆς προόδου καί τῶν πεπρωμένων τῆς φυλῆς μας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ 19^ο καί 20^ο ΑΙΩΝΑ

α. Οικονομική ζωή

Ἡ Ἑλλάδα μετὰ τόν ὀχτάχρονο σκληρό καί ἐξαντλητικό πόλεμο μέ τούς Τούρκους βρέθηκε σέ οικονομική ἐξαθλίωση. Καί χρειάστηκαν σκληροί καί πολύχρονοι εἰρηνικοί ἀγῶνες, γιά νά ἀναλάβει οἰκονομικά καί νά μπορέσει νά ζήσει ὡς ἐλεύθερο κράτος.

Ἀμέσως μετὰ τήν ἀπελευθέρωση ὁ Καποδίστριας ἔλαβε μέτρα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιοτεχνίας καί τῆς βιομηχανίας. Καί μετὰ τόν Καποδίστρια οἱ διάφορες κυβερνήσεις τῆς χώρας φρόντισαν καί φροντίζουν μέ διάφορα μέσα νά πετύχουν τήν οικονομική ἀνοδό της.

Πρῶτα πρῶτα φρόντισαν νά καλυτερέψουν τή **γεωργία** καλλιεργώντας συστηματικότερα τή γῆ μέ σύγχρονα ἐργαλεῖα, μέ τήν κατασκευή ἀρδευτικῶν ἔργων, μέ ἀποξηράνσεις ἐλwodῶν ἐκτάσεων, μέ λιπάσματα καί φυτοφάρμακα. Πέτυχαν ἔτσι νά παράγονται γεωργικά προϊόντα ἀρκετά ὄχι μόνο γιά τή συντήρηση τοῦ λαοῦ ἀλλά καί γιά ἐξαγωγές σέ ξένες χῶρες (λάδι, καπνός, σταφίδα, ἐσπεριδοειδή κτλ.).

Παράλληλα φρόντισαν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς **κτηνοτροφίας** μέ τή βελτίωση τῆς ράτσας τῶν αἰγοπροβάτων καί τῶν βοδιῶν γιά τήν ἀφθονότερη παραγωγή κρέατος καί γαλακτοκομικῶν εἰdῶν. Φρόντισαν ἐπίσης γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς **πηνοτροφίας**.

Βελτίωσαν ἀκόμα τή **βιοτεχνία** παράγοντας γουναρικά, ὕφαντά, κοσμήματα κτλ. Ἀπό τήν ἀπλή βιοτεχνία δημιουργήθηκε ἡ **βιομηχανία** καί λειτουργοῦν σήμερα σέ ὄλη τήν Ἑλλάδα ἐργοστάσια καπνοβιομηχανίας, κλωστοῦφαντουργίας, ὑαλουργίας, λιπασμάτων, χαρτοποιίας, φαρμάκων, χρωμάτων, ζάχαρης κ.ἄ. Λειτουργοῦν ἀκόμα στή χώρα μας διυλιστήρια πετρελαίου καί πολλά ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, πού ἄλλα κινοῦνται μέ τή δύναμη τοῦ νεροῦ (ὑδροηλεκτρικά) καί ἄλλα μέ τή δύναμη τοῦ ἀτμοῦ (θερμοηλεκτρικά).

Γιά τήν καλύτερη **διακίνηση** τῶν προϊόντων τῆς χώρας μας καί γιά τή μετακίνηση καί **ἐπικοινωνία** τοῦ πληθυσμοῦ κατασκευάστηκαν γεφύ-

ρια, και δημόσιοι δρόμοι διασχίζουν όλη τή χώρα· σιδηροδρομικές γραμμές εξάλλου συνδέουν τήν πρωτεύουσα του κράτους με τις ακρότατες επαρχίες του. Ἄκόμα αὐτοκίνητα, πλοία και αεροπλάνα εξυπηρετοῦν τή **συγκοινωνία**.

Σημαντική πρόοδο σημείωσε και ἡ πατροπαράδοτη **ἐμπορική ναυτιλία** μας, ὥστε ἡ μικρή Ἑλλάδα νά εἶναι σήμερα ἕνα ἀπό τά τρία πρῶτα κράτη του κόσμου στή δύναμη του ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἐτσι χιλιάδες ἐμπορικά καράβια μας διασχίζουν τούς ὠκεανούς φέρνοντας σημαντικά πλούτη στον τόπο μας και πολλοί Ἕλληνες ἐφοπλιστές εἶναι ἀπό τούς πλουσιότερους ἀνθρώπους του κόσμου.

Σημαντική ἀνάπτυξη σημείωσε και τό **ἐμπόριο**. Πολλοί Ἕλληνες ἀσχολοῦνται με τήν ἀγορά και τήν πώληση τῶν προϊόντων μας ὡς χονδρέμποροι ἢ μικρέμποροι. Ἄλλοι ἀπ' αὐτούς ἀσχολοῦνται με τις ἐξαγωγές τῶν προϊόντων μας σέ ξένες χῶρες (ἐξαγωγικό ἐμπόριο) και ἄλλοι ἀσχολοῦνται με τήν εἰσαγωγή ξένων προϊόντων στή χώρα μας (εἰσαγωγικό ἐμπόριο).

β. Πολιτιστική ζωή

Στά 400 χρόνια τῆς σκλαβιάς ἡ Ἑλλάδα ἔμεινε ἀπομονωμένη ἀπό τόν πολιτισμένο κόσμο. Τά σπουδαιότερα δημιουργήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς του ἔθνους μας ἔως τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἦταν τά δημοτικά τραγούδια τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας· ἐπίσης τό Κρητικό θέατρο με τήν «Ἐρωφίλη» του Χορτάτση και τόν «Ἐρωτόκριτο» του Βιτσέντζου Κορνάρου.

Ἀξιόλογη πνευματική κίνηση στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας παρουσιάζουν τά Γιάννενα με κυριότερο ἐκπρόσωπο τόν **Ἰωάννη Βηλαρά**, συγγραφέα και ποιητή και ἀπό τούς τολμηρότερους Ἕλληνες λογοτέχνες.

Στήν ἐποχή τῆς Ἐπαναστάσεως ζεῖ στή Ζάκυνθο ὁ ἔθνικός μας ποιητής **Διονύσιος Σολωμός**. Στά ποιήματά του, πού εἶναι γραμμένα σέ λαϊκή γλώσσα, βρίσκουμε τό ἀνώτατο καλλιτεχνικό και ἠθικό νόημα του ἀγῶνα του 1821. Τά σπουδαιότερα ἀπό τά ποιήματά του εἶναι ὁ «Ὑμνος στήν Ἐλευθερία» και οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι».

Ἄλλοι ποιητές, σύγχρονοι του Σολωμοῦ, πού ὕμνησαν τά παθήματα και τά ἀνδραγαθήματα τῶν ἠρωϊκῶν ραγιάδων εἶναι ὁ Ζακυνθινός **Ἀνδρέας Κάλβος** με τις 24 ὠδές του και ὁ Λευκαδίτης **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** με τά ὠραία ποιήματά του: ὁ «Ἀθανάσιος Διάκος», ἡ «Κυρά Φροσύνη» και ἄλλα.

Άλλες μορφές της ελληνικής λογοτεχνίας στη μετεπαναστατική Ελλάδα είναι ο Σκιαθίτης **Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης**, ο ήρωικός **Λορέντζος Μαβίλης**, ο Κεφαλλονίτης σατιρικός ποιητής **Άνδρέας Λασκαράτος** και ο έθνικός ποιητής **Κωστής Παλαμάς** με τὰ δραματικά και λυρικά του έργα: ή «φλογέρα του βασιλιά», ο «δωδεκάλογος του γύφτου» και πολλά άλλα.

Άπό τούς νεότερους Έλληνες ποιητές και διηγηματογράφους σπουδαιότεροι είναι: ο **Νίκος Καζαντζάκης** με τὰ έργα του: «Οδύσσεια», ο «Χριστός ξανασταυρώνεται», ο «Καπετάν Μιχάλης», «Βίος και πολιτεία του Άλέξη Ζορμπά» και άλλα. Επίσης: ο **Άγγελος Σικελιανός**, ο **Κωνσταντίνος Καβάφης**, ο **Γιώργος Σεφέρης**, λυρικός στοχαστής και ύμνητής της έλευθερίας που τιμήθηκε με τό βραβείο Νόμπελ τό 1963 και ο **Έλύτης** που τιμήθηκε με τό ίδιο βραβείο τό 1979.

Παράλληλα καλλιεργήθηκαν στην έλεύθερη Ελλάδα οί φυσικές και θεωρητικές έπιστήμες, ή γλωσσολογία, ή Ιστορία, ή άρχαιολογία, ή φιλοσοφία και ή λαογραφική έρευνα με κυριότερο δημιουργό της τό **Νικόλαο Πολίτη**.

Τήν εποχή αυτή άναπτύχθηκε και ή **ζωγραφική** με κυριότερους έκπροσώπους τό **Νικόλαο Γύζη**, τό **Νικηφόρο Λύτρα**, τόν **Κωνσταντίνο Βολονάκη** και τόν **Κωνσταντίνο Παρθένη**, που ξεχώρισε περισσότερο άπό τούς παλαιότερους ζωγράφους του αιώνα μας.

Στή **γλυπτική** διακρίθηκε ο Τηνιακός **Γιαννούλης Χαλεπάς**, που είχε τή δύναμη νά συλλαμβάνει και νά ζωντανεύει ή έργα του, όπως είναι ή «Κοιμωμένη του Χαλεπά» στό Πρώτο Νεκροταφείο της Άθήνας.

Στήν **άρχιτεκτονική** αναφέρουμε σάν έκπρόσωπό της τό **Σταμάτη Κλεάνθη** με κυριότερο έργο του τό «παλάτι της δούκισσας της Πλακεντίας», σημερινό Βυζαντινό μουσειό.

Άκόμα ή ανάπτυξη τών μέσων έπικοινωνίας τών ανθρώπων, όπως είναι τό **ραδιόφωνο** και ή **τηλεόραση**, βοηθοῦν πάρα πολύ στην εξέλιξη και πρόοδο στους διάφορους τομείς του πολιτισμού. Πολύ βοηθεί σέ τούτο και ο **κινηματογράφος**.

Τέλος και ή νεοελληνική **μουσική** δέν έμεινε πίσω με κύριο έκπρόσωπο τόν Έπτανήσιο Σπύρο Σαμάρα και τό Μανόλη Καλομοίρη, που δημιούργησε τή «νεοελληνική έθνική μουσική». Άπό τότε ή νεοελληνική μουσική πήρε ελληνικό χαρακτήρα και άρχισε νά έμπνέεται άπό τήν ελληνική παράδοση.

Γενικά ή Ελλάδα στά 150 περίπου χρόνια έλευθερης ζωής κατόρθωσε νά σημειώσει σημαντική πρόοδο στον οικονομικό και στον πολιτιστικό

τομέα. Καί μέ τήν ἐργατικότητα τοῦ λαοῦ τῆς θά μπορέσει νά ἐξασφαλίσει οἰκονομική ἄνεση καί νά παρακολουθεῖ τά ἐπιτεύγματα καί τή ζωή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού ἔχει τίς ρίζες του στόν ἀρχαῖο ἑλληνικό πολιτισμό.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τό ελληνικό έθνος έχει ιστορική ζωή 4.000 χρόνων περίπου. Τό διάστημα αυτό μπορούμε νά τό χωρίσουμε σέ τρείς περιόδους, πού καθεμία τής έχει ιδιαίτερα γνωρίσματα καί ιδιαίτερη σημασία γιά τή ζωή τής ανθρώπιότητας. Δηλαδή:

α) Στήν 'Ιστορία τής 'Αρχαίας 'Ελλάδας

Ἡ ιστορική αὐτή περίοδος ἀρχίζει ἀπό τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους καί φτάνει ὡς τήν ἐποχή πού ἐπικράτησε ὁ χριστιανισμός καί ὀνομάζεται *περίοδος τής 'Αρχαίας 'Ελληνικῆς 'Ιστορίας ἢ 'Αρχαιότητα*.

Στήν περίοδο αὐτή δημιουργήθηκε ὁ λαμπρότατος ἑλληνικός πολιτισμός (*ὁ Κρητομωκηναϊκός πολιτισμός*). Ἐγιναν ἀκόμη νικηφόροι πόλεμοι ἐναντίον τῶν Περσῶν, στοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες κατατρόπωσαν τίς πολυάριθμες περσικές στρατιές στό Μαραθῶνα, στή Σαλαμίνα καί στίς Πλαταιές καί μᾶς ἄφησαν ἀθάνατα παραδείγματα ἡρωισμού καί αὐτοθυσίας.

Ὑστερα ἀπό τοὺς πολέμους αὐτούς δημιουργήθηκε νέος ἑλληνικός πολιτισμός μέ κέντρο τήν Ἀθήνα, πού τά καλλιτεχνήματα καί τά συγγράμματα τής ἐποχῆς ἐκείνης θαυμάζονται καί σήμερα ἀπ' ὄλο τόν κόσμο. Ἡ ἐποχή αὐτή εἶναι γνωστή ὡς *χρυσός αἰώνας* ἢ *αἰώνας τοῦ Περικλή*.

Τόν πολιτισμό αὐτό ἀργότερα μετέφερε καί διάδωσε ὡς τά βάθη τής Ἀσίας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅταν ἀργότερα ἡ Ἑλλάδα ὑποτάχθηκε στοὺς Ρωμαίους, ὁ πολιτισμός αὐτός μεταφέρθηκε στήν Εὐρώπη καί ἀποτέλεσε τή βάση τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

β) Στήν 'Ιστορία τής Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας

Ἡ περίοδος αὐτή ἀρχίζει ἀπό τότε πού διαιρέθηκε τό Ρωμαϊκό κράτος ἀπό τό Μέγα Θεοδοσίο σέ Ἀνατολικό καί Δυτικό καί φτάνει ὡς τήν ἄλωση τής Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τοὺς Τούρκους (395-1453 μ.Χ.). Στό διάστημα αὐτό ἔγιναν σκληροὶ ἀγῶνες μέ βάρβαρους λαούς γιά τή διάσωση τοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὅταν τέλος ὁ πορθητής σουλτάνος Μωάμεθ Β' ἔβαλε τέρμα στή μα-

κραιώνη και ένδοξη αυτή ιστορική περίοδο και οι Έλληνες σοφοί διέφυγαν στη Δύση, μετάφεραν εκεί και τα φώτα του ελληνικού πολιτισμού και βοήθησαν στην **Αναγέννηση** της Ευρώπης.

γ) Στην Ίστορία της Νεότερης Ελλάδας

Οι Έλληνες έμειναν υποδουλωμένοι στους Τούρκους 400 περίπου χρόνια. Στο διάστημα τούτο όχι μόνο διατήρησαν τη γλώσσα και τη θρησκεία τους, αλλά και σφυρηλάτησαν την απόφαση να πάρουν τά δπλα, για να ζητήσουν τη λευτεριά τους.

Έτσι με την πίστη στο Θεό και την αγάπη στην πατρίδα άρχισαν το 1821 τόν ιερό για τη λευτεριά τους αγώνα.

Ύστερα από εννιάχρονους μεγάλους και σκληρούς αγώνες κατόρθωσαν να ελευθερώσουν ένα μικρό τμήμα της ελληνικής γής, που αποτέλεσε το πρώτο ελληνικό κράτος της σημερινής εποχής. Έτσι αναγεννήθηκε η αιώνια ελληνική φυλή.

Τό μικρό αυτό κράτος κατόρθωσε σιγά σιγά με τούς αγώνες του να ελευθερώσει τούς υπόδουλους αδερφούς και να μεγαλώσει στά σημερινά του όρια.

Κατόπιν οι Έλληνες πήραν τό αλέτρι στά χέρια τους και καλλιέργησαν την ελευθερη ελληνική γή και ανανέωσαν τό μακραίωνα πολιτισμό τους με τά ειρηνικά τους έργα, προσηλωμένοι πάντοτε στά μεγάλα ιδανικά της **ελευθερίας** και της **πατρίδας**.

Και όταν στά τελευταία χρόνια οι ίσχυροί της γής στίς **28 Οκτωβρίου 1940** θέλησαν να καταλύσουν τίς ελευθερίες μας, όλόκληρο τό έθνος σαν ένας άνθρωπος άπάντησε τό υπερήφανο **«Όχι»**, όπως άκριβώς άλλοτε άπάντησε ό Λεωνίδας στους Πέρσες (480 π.Χ.) και ό Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στό Μωάμεθ Β' (1453 μ.Χ.).

Έτσι δημιουργήθηκε ή Νεότερη Έλληνική Ίστορία, που φανερώνει σε όλο τόν κόσμο ότι: **Η ΕΛΛΑΔΑ δέν πεθαίνει ποτέ! Ζει και θά ζει πάντοτε ΕΝΔΟΞΗ ΚΑΙ ΤΙΜΗΜΕΝΗ!**

Και τώρα ή σημερινή Ελλάδα, ελευθερη και άφοσιωμένη στά ειρηνικά της έργα, αγωνίζεται εργαζόμενη με φιλοτιμία να καλυτερέψει τόν πολιτισμό της και να προαγάγει τό κοινωνικό και βιοτικό της επίπεδο· και έκσυγχρονίζοντας τη βιομηχανία της να ζήσει ειρηνικά και άδελφωμένα με τούς γύρω της βαλκανικούς, ευρωπαϊκούς και άλλους λαούς.

Τό έργο αυτό τό έφεραν ως έδώ οι παλαιότερες γενεές με πάρα πολλές δυσκολίες και τό έμπιστεύονται στίς νεότερες γενεές να τό συνεχίσουν

καί νά τό συμπληρώσουν. Αὐτή εἶναι ἡ ἐπιταγή τῆς πατρίδας μας, πού ὀφείλουμε νά τήν ἀγαπᾶμε καί νά τήν ὑπερασπιζόμαστε μέ ὄλες μας τίς δυνάμεις, γιατί ἀπό τήν εὐημερία της ἐξαρτᾶται καί ἡ δική μας εὐημερία καί προκοπή.

ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Κ. Παπαρρηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
2. Σπ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
3. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους
4. Διον. Κόκκινου: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
5. Δ. Ζακυθνοῦ: Ἡ τουρκοκρατία
6. Ε. Ἀνδρουλιδάκη: Ἑλλην. Ἐπανάστασις καί Εὐρωπαϊκὴ Ἱστορία
7. Ε. Πρωτοψάλτη: Εἰδικὰ θέματα Ἱστορίας
8. Ε. Πρωτοψάλτη: Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεοτέρας Ἑλλάδος
9. Α. Δασκαλάκη: Ἡ ἔναρξη τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας
10. Α. Φραντζῆ: Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος
11. Ι. Φιλίμωνος: Ἱστορικὸ Δοκίμιο περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
12. Χρ. Περαιβοῦ: Ἱστορία τοῦ Σουλίου
13. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ: Ἀπομνημονεύματα
14. Ν. Σπηλιάδη: Ἀπομνημονεύματα
15. Α. Φραντζῆ: Ἀπομνημονεύματα
16. Φ. Χρυσανθοπούλου-Φωτάκου: Ἀπομνημονεύματα
17. Ν. Κασομούλη: Ἀπομνημονεύματα ἢ Ἐνθυμήματα
18. Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη: Ἀπομνημονεύματα
19. Ἐγκυκλοπ. Λεξικὸ «ΗΛΙΟΥ»

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

- 1453 (Μαΐου 29) Ἐκπαίδευση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους
- 1770 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων - ἀδελφοὶ Ὀρλώφ
- 1774 Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
- 1790 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου
- 1798 Θάνατος τοῦ Ρήγα Φεραίου
- 1803 Καταστροφή τοῦ Σουλίου
- 1814 Ἰδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας
- 1821 (Φεβρουαρίου 24) Κήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως στὴ Μολδοβλαχία
- 1821 (Μαρτίου 21) Κήρυξη τῆς Ἐπανάστασεως στὰ Καλάβρυτα
- 1821 (Μαρτίου 23) Ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας
- 1821 (Μαρτίου 25) Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασεως στὴν Πάτρα
- 1821 (Ἀπριλίου 10) Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'
- 1821 (Ἀπριλίου 23) Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου
- 1821 (Μαΐου 8) Ἡ μάχη στὸ Χάνι τῆς Γραβιάς
- 1821 (Μαΐου 12 καὶ 13) Ἡ μάχη στὸ Βαλτέτσι
- 1821 (Ἰουνίου 7) Ἡ καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου στὸ Δραγατσάνι
- 1821 (Σεπτεμβρίου 23) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς
- 1822 (Ἰανουαρίου 1) Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου (Ἀ' Ἐθνικὴ Συνέλευση)
- 1822 (Ἀπριλίου 6 καὶ 7) Καταστροφή τῆς Χίου
- 1822 (Ἰουνίου 6-7) Πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη
- 1822 (Ἰουλίου 4) Ἡ μάχη στὸ Πέτα
- 1822 (Ἰουλίου 26) Ἡ μάχη στὰ Δερβενάκια
- 1822 (Ὀκτωβρίου 25) Πρῶτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
- 1823 (Μαρτίου 29) Β' Ἐθνικὴ Συνέλευση στὸ Ἄστρος
- 1824 (Ἀνοιξη) Ἐπέμβαση τῆς Αἰγύπτου καὶ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασεως στὴν Κρήτη
- 1824 (Ἀπριλίου 7) Θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνα
- 1824 (Ἰουνίου 4) Καταστροφή τῆς Κάσου
- 1824 (Ἰουνίου 22) Καταστροφή τῶν Ψαρῶν
- 1824 (Αὐγούστου 29) Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα
- 1825 (Φεβρουαρίου 12) Ἀπόβαση τοῦ Ἰμβραήμ στὴν Πελοπόννησο
- 1825 (Ἀπριλίου 20) Δεύτερη Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
- 1825 (Μαΐου 20) Ἡ μάχη στὸ Μανιάκι. Θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα

- 1826 (Απριλίου 6) Γ΄ Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο
 1826 (Απριλίου 10-11) Έξοδος του Μεσολογγίου
 1827 (Μαρτίου 19) Δ΄ Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα
 1827 (Απριλίου 23) Θάνατος του Καραϊσκάκη
 1827 (Απριλίου 24) Η μάχη του Φαλήρου
 1827 (Ιουλίου 6) Η Ίουλιανή σύμβαση του Λονδίνου
 1827 (Οκτωβρίου 8) Η ναυμαχία του Ναυαρίνου
 1828 (Ιανουαρίου 7) Κάθοδος του Καποδίστρια στην Ελλάδα
 1828 (τέλη Σεπτεμβρίου) Εκδίωξη του Ίμβραήμ από την Ελλάδα
 1829 (Σεπτεμβρίου 12) Η μάχη της Πέτρας και το τέλος της Επανάστασης
 1830 (Ιανουάριος) Η αναγνώριση της Ελληνικής ανεξαρτησίας
 1831 (Σεπτεμβρίου 27) Δολοφονία του Καποδίστρια
 1864 (Μάρτιος) Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα
 1866 (Νοεμβρίου 8) Η Κρητική επανάσταση και το όλοκαύτωμα του Αρκαδίου
 1881 (Μάρτιος) Απελευθέρωση της Θεσσαλίας
 1902-1908 Μακεδονικός αγώνας
 1904 (Οκτωβρίου 13) Θάνατος του Παύλου Μελά
 1912-1913 Βαλκανικοί πόλεμοι
 1914-1918 Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος
 1922 (Αύγουστος) Μικρασιατική καταστροφή
 1940 (Οκτωβρίου 28) Ημέρα του Ιστορικού «ΟΧΙ». Έλληνοϊταλικός πόλεμος
 1941 (Απριλίου 27) Υποδούλωση της Ελλάδας στους Γερμανούς και Ιταλούς
 1944 (Οκτωβρίου 12) Απελευθέρωση της Ελλάδας
 1948 (Μαρτίου 7) Ένωση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίδα

5-6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1453-1821) ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. 'Η 'Οθωμανική αυτοκρατορία	7- 8
2. Δεινοπαθήματα του υπόδουλου έλληνισμού	8-13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. 'Η εκκλησία	14-15
2. Οί ελληνικές κοινότητες	15-17
3. Φαναριώτες. Μεγάλοι διερμηνείς και ήγεμόνες τής Μολδοβλαχίας	18-19
4. Οί ένοπλες δυνάμεις ξηράς του υπόδουλου έλληνισμού	19-23
5. Σουλιώτες, Μανιάτες, Σφακιανοί	23-24
6. 'Η ελληνική ναυτιλία	25-26
7. Οί πνευματικές δυνάμεις του έλληνισμού	28-29
8. 'Αδαμάντιος Κοραής	29-30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. 'Η ιδέα τής άπελευθέρωσης του έθνους	32-33
2. Τά κυριότερα επαναστατικά κινήματα των 'Ελλήνων	33-37
3. Ρήγας Φεραϊός	37-40
4. 'Η Φιλική 'Εταιρεία και τό έργο της	41-43
5. Οί άγώνες των Σουλιωτών έναντίον του 'Αλή πασά	43-53

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης	54-55
2. 'Αποτυχία τής επαναστάσεως στή Μολδοβλαχία	55-57

193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. 'Η κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο	59-63
2. 'Η κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα	63-64
3. 'Η ἐπανάσταση στά νησιά	65-67
4. 'Η ἐπανάσταση στή Μακεδονία	67-68
5. 'Αντίποινα τῶν Τούρκων (σφαγές καί ἀπαγχονισμός τοῦ πατριάρχη)	68-71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'
ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. 'Ο Δημήτριος Ὑψηλάντης	72-74
2. 'Η μάχη στό Βαλτέτσι καί ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς	74-76
3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	77-79
4-5. 'Η μάχη τῆς Ἀλαμάνας-Ἀθανάσιος Διάκος	79-82
6-7. Τό Χάνι τῆς Γραβιάς-Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῆτσος	83-86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

1. Ἀγῶνες στή θάλασσα (καταστροφή τῆς Χίου)	87-93
2. Κων. Κανάρης	93-94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

'Εκστρατεία καί καταστροφή τοῦ Δράμαλι στή Δερβενάκια	95-100
---	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

1. 'Η μάχη στό Πέτα	101-102
2. 'Η πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	103-104
3. 'Ο Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ ἥρωικός θάνατός του	104-106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

1. Σύμπραξη Τουρκίας καί Αἰγύπτου	107-108
2. Ἀγῶνες στή θάλασσα: α) Ὑποταγή τῆς Κρήτης - καταστροφή τῆς Κάσου, β) 'Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν, γ) 'Η ναυμαχία τοῦ Γέροντα	108-112
3. Ἀνδρέας Μιαούλης	112-113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

1. 'Ο Ἴμβραῆμ ἀποβιβάζεται στήν Πελοπόννησο	114-115
2. 'Η μάχη στό Μανιάκι καί ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα	115-116
3. 'Ο Ἴμβραῆμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου	116-117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'

Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου - ήρωική έξοδος 118-124

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

1. 'Ο Ίμβραήμ επιστρέφει στην Πελοπόννησο και ό Κιουταχής κυριεύει την 'Αθήνα 125
- 2-3 Γεώργιος Καραϊσκάκης και ό θάνατός του 125-130
4. 'Η μάχη του Φαλήρου 130-131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'

1. 'Ο φιλελληνισμός στην Εύρώπη. Φιλέλληνες αγωνιστές 132-133
2. 'Ο λόρδος Βύρων 133-135

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'

1. 'Η επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων 136
2. 'Η ναυμαχία του Ναυαρίνου 137-138
3. 'Εκδίωξη του Ίμβραήμ από την 'Ελλάδα 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'

Οί εθνικές συνελεύσεις των 'Ελλήνων κατά την επανάσταση 140-143

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'

1. 'Ο Καποδίστριας κυβερνήτης τής 'Ελλάδας 144-145
2. Τό έργο του Καποδίστρια 145-146
3. Τό τέλος τής επαναστάσεως 146-147
4. 'Η αναγνώριση τής ελληνικής ανεξαρτησίας 147-148
5. Τό τέλος του Καποδίστρια 149-151

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'

Διδάγματα από την ιστορία τής έλλην. επαναστάσεως 152-153

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. 'Η ένωση τής 'Επτανήσου μέ την 'Ελλάδα 154-155
2. 'Η κρητική επανάσταση και τό όλοκαύτωμα του 'Αρκαδίου 155-156

3. 'Η άπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας	157-158
4-5. 'Ο μακεδονικός άγώνας - Παῦλος Μελάς	158-160

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ:

1. 'Η επανάσταση τοῦ 1909	161
2. 'Ο α' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Τούρκους)	161-164
3. 'Ο β' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Βουλγάρους)	164-166

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

'Η 'Ελλάδα καί ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος	167-168
--	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

'Η εκστρατεία τῆς Μ. 'Ασίας	169-171
-----------------------------	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

1. 'Η 28η 'Οκτωβρίου 1940 καί τό «'Οχι»	172
2. 'Η ελληνική νίκη	172-176
3. 'Η γερμανική επίθεση	176
4. 'Η αντίσταση τοῦ ἔθνους στούς ξένους κατακτητές	177-179
5. 'Η άπελευθέρωση καί ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου	180-181

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

'Η δοκιμασία τοῦ ἔθνους κατά τήν περίοδο 1944-1949 καί ἡ σημασία τῆς ἔθνικῆς ἐνότητας	182-183
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

Οικονομική καί πολιτιστική ζωή τῆς 'Ελλάδας στό 19 ^ο καί 20 ^ο αἰώνα	184-187
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

Γενική επισκόπηση τῆς ελληνικῆς ιστορίας	188-190
Πηγές πού χρησιμοποιήθηκαν	190
Χρονολογικός πίνακας	191-192

Α. 1. Εκδόσεις της Εταιρείας 100,00
Α. 2. Έκδοσεις άλλων εκδοτικών ομίλων 100,00

Ε. ΑΠΕΛΑΪΣΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΜΕΛΕΤΗΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ

1. Η Εταιρεία 100,00
2. Η Εταιρεία 100,00
3. Η Εταιρεία 100,00

Κ. 1. Η Εταιρεία 100,00
Κ. 2. Η Εταιρεία 100,00

Λ. 1. Η Εταιρεία 100,00
Λ. 2. Η Εταιρεία 100,00

Μ. 1. Η Εταιρεία 100,00
Μ. 2. Η Εταιρεία 100,00

Ν. 1. Η Εταιρεία 100,00
Ν. 2. Η Εταιρεία 100,00
Ν. 3. Η Εταιρεία 100,00
Ν. 4. Η Εταιρεία 100,00
Ν. 5. Η Εταιρεία 100,00

Ξ. 1. Η Εταιρεία 100,00
Ξ. 2. Η Εταιρεία 100,00
Ξ. 3. Η Εταιρεία 100,00

Ο. 1. Η Εταιρεία 100,00
Ο. 2. Η Εταιρεία 100,00
Ο. 3. Η Εταιρεία 100,00

Π. 1. Η Εταιρεία 100,00
Π. 2. Η Εταιρεία 100,00
Π. 3. Η Εταιρεία 100,00
Π. 4. Η Εταιρεία 100,00

ΕΚΔΟΣΗ Δ' 1982 (N) ΑΝΤΙΤΥΠΗ 180306 - ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΗΜΑΤΕΣΑ - Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ ΕΚΔΟΣΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ Α.Ε.

ΕΚΔΟΣΗ Δ', 1982 (VI) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 180.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3760/9-2-82

**ΕΚΤΥΠΩΣΗ – ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ, ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ Α.Ε.**

